5

yeni

ÜLKE

1978

MUZAFFER ERDOST
LENİN'İN YADSINMASI
YA DA
AYBAR, MARKSİZMİ ÇARPITIYOR

İCEN BÖRTÜCENE
VERGİ TASARISININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

VAHAP ERDOĞDU
ŞİLİ DENEYİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

SERPİL GÜVENÇ
IRAK ÜZERİNE

İÇİNDEKİLER

yeni ÜLKE

SAYI 5 EKİM KASIM ARALIK 1978

PROLETER DEVRİMCİ PARTİ İLE İŞÇİ SENDİKALARI, DEMOKRATİK MESLEK ÖRGÜTLERİ VE SOSYAL-DEMOKRAT PARTİ ARASI İLİŞKİLER İLKESİ ÜZERİNE

Proleter devrimci parti ile işçi sendikaları ve demokratik kitle ya da meslek örgütleri arasında, kuşku yok ki, aşılmaz duvarlar olmamalıdır. Ama bu üç ayrı örgütlenmenin birbirinden farklı içerikleri ve biçimleri vardır. Bu farklar silinmek istendiği ya da birine bir diğerinin görevi yüklenmek istendiği zaman, proleter devrimci hareket, bundan yalnızca zarar görmüştür. Bunun gibi, proleter devrimci parti ile, sosyal-demokrat ya da küçük-burjuva demokrat parti arasında, herkesin bildiği gibi, temel ideolojik farklar vardır; ve proleter devrimci, küçük-burjuva demokrat parti içersine, kendi ideolojisini sokuşturma kurnazlığını göstermekle, o, proleter devrimci ideolojiye, bir proleter devrimci olarak hizmet etmiş olmaz. Çünkü bir kere kendi sınıf ideolojisinin bağımsızlığını zedeler, ikincisi proleter sosyalizmin küçük-burjuva sosyalizmi kisvesi altında yozlaşmasına

yolaçar, üçüncüsü işçi sınıfı ideolojisini küçük-burjuvaların öncülüğüne ve hegemonyasına teslim etme koşullarını yaratır. Bunun yanısıra ve böyle bir sokulma bir tertip olduğu ölçüde, küçük-burjuva demokratların proleter devrimcilere karşı güvensizliğini besleyerek, onların sağa itilmeleri koşullarını hazırlar. Devrimcilerin gerici işçi *sendikalarında* çalışmaları ile, onların kendi sağlarındaki *parti* içersinde çalışmaları aynı şey değildir; bunun nedeni, işçi sendikaları ile parti arasındaki farklılıktadır.

Şu ya da bu işkolundaki işçilerin kapitalistlerine karşı yürüttükleri iktisadî savaşımlarını birleşik bir güç haline dönüştürmenin aracı olarak işçi sendikaları, bu iktisadî savaşımları, tüm sınıfın istemlerine dönüştürerek, işçi sınıfının siyasal savaşımının aracı haline de gelirler. Ama şu var ki, bir sınıf savaşımı olduğu ölçüde siyasal bir nitelik kazanan bu savaşımlar, özünde, işçi sınıfının, mevcut siyasal iktidardan, sınıf olarak, iktisadî ve siyasal istemlerini yansıtır; dolayısıyla, bu savaşım, siyasal savaşım da olsa, onun kendisini de bir sınıf olarak ortadan kaldıracak olan sınıfsız toplumun kurulması tarihsel görevini kucaklamaz. Onun iktisadî savaşımı, nasıl, işçilerin bir kesiminin savaşımı ile sınırlı kalırsa, siyasal savaşımı da, sınıfı ile sınırlıdır. Oysa işçi sınıfının tarihsel görevi, kendisinin, kendi sınıfının sınırlarının üstünde ve ötesindedir. Bunun yanısıra, sendika, örgütsel niteliği gereği, *bizzat* işçi olanların oluşturduğu birliklerdir, ve bu anlamda, işçi sınıfını, onun bir parçasını oluşturan bilimsel sosyalizmin ideologlarından, ve bu sınıfın ideolojisini benimsemiş ve onun için savaşım veren gençlikten, iktisadî konumu bakımından proleterleşmemiş, ama proletaryanın ideolojisini benimsemiş aydın tabakadan, yani sınıfın öteki kesiminden ayırır. Bütün bunlardan ayrı olarak, sendika, işçi sınıfının, devrimci savaşımında müttefikleri olması gereken yarı-proleterlerle, köylülükle ve kent küçük-burjuvazisi ile ittifakını gerçekleştirme aleti olmaktan yoksundur.

Gençlik ve meslek örgütlerinin durumu, sendikalara göre farklılık içerdiği gibi, kendi aralarında da bazı farklılıklar içerir. Öğrenci gençlik örgütlerini, sınıfsal kökenleri bakımından değil de, ideolojik benzerlikleri bakımından birara-

ya gelmiş yığınlar olarak düşünürsek, ilerici ve devrimci öğrenci gençlik derneklerinin, siyasal gücü, ayrılıklarını, kendi bünyelerinde yansıttığını anlamak kolaylaşır. Meslek örgütleri, bu bakımdan, daha kalın bir çizgi oluştururlar, ve bunlar, günümüz Türkiye'sinde, belirli bir meslek bünyesindeki tüm demokratik unsurları biraraya getirirler. Onun içindir ki, demokratik meslek örgütleri, kendi içlerinde, küçük-burjuva demokratlardan proleter devrimcilere değin, çok geniş bir demokratik tabanı barındırırlar. Demokratik meslek örgütlerinde, bu mesleklerin mensubu olanların, yaşayış tarzlarına uygun düşen ideolojilere daha yatkın olmaları anlaşılır bir şeydir. Örneğin, öğretmenler, genellikle, küçük-burjuva yaşayış tarzına uygun bir kitle oluştururlar; bunlar içersinde yarı-küçük-burjuva ya da yarı-proleter yaşayış tarzına uygun unsurlar da önemli bir yer tutar. Bunun yanısıra, nasıl bir yaşayış tarzı içersinde bulunursa bulunsun, proletaryanın ideolojisinin tarihsel rolünü, insanlığın geleceğini kavramış olanlar, proleter devrimci ideolojiyi benimserler. Buna karşın, bu meslek kitlesi içersinde, gerici, sağcı unsurlar da, karşıt nedenlerden dolayı, daha az da olsa bulunur. Demokratik meslek örgütü olarak, bir öğretmen örgütü, tüm öğretmenleri kapsamamakla birlikte, bu meslek kitlesinin ilerici, demokrat, devrimci kesimini kucaklar, ve bu kesim, kendi meslek sorunları içersinde, demokratik haklarını genişletme savaşımı verirken, toplumun demokratik haklarını da genişletme savaşımı içersinde bulunur. Onların meslek sorunları, siyasal sorunlardan, siyasal sorunlar toplumdan soyutlanmadığı, soyutlanamadığı için, meslekî sorunlar, toplumsal sorunlarla, belirli ölçüler içersinde bütünleşir. Ama bu, hiç bir zaman, bir meslek örgütünün, siyasal bir partinin, özellikle proleter devrimci partinin görevlerini üstlenebileceği anlamına gelemez. Siyasal partilerin, böyle bir demokratik meslek örgütü içersinde hizmet yarışında bulunmaları doğaldır; ama onu, her yerde ve her dönemde, örneğin faşizme karşı savaşımın güncel ve başat olduğu ve özellikle sosyalist partilerin sayıca çoğaldığı bir dönemde ve ülkede, siyasal partilerden birinin *yan kuruluşu* haline getirmeye çalışmak, "demokratik" ilke çerçevesinde birleşmiş olan bu birliği, kendi içinde parçalamaya

ve yıkmaya çalışmak demektir. Bu meslek örgütlerinin yönetimlerinin ele geçirilmesiyle, üyelerinin, kitle olarak, yöneticilerinin siyasal tercihlerine göre, düşünce ve inançlarını değiştirmelerini beklemek akla-uygun bir davranış olamaz. Siyasal partiler, düşünce ve inançları bakımından pek geniş bir zemin üzerinde kurulmuş demokratik kitle örgütlerinin yönetimini ele geçirdikten sonra, o kitleleri, dolaylı da olsa, kendi partilerinin yedek gücü haline getirmeye, bir partinin yan kuruluşu haline getirmeye çalıştıkları zaman, demokratik savaşım temeli üzerinde birlik haline gelmiş, ama küçük-burjuva demokratlardan proleter devrimcilere kadar birbirinden farklı görüşler içeren kitleyi birleştiren, biraraya getiren, birliği sağlayan bağı ortadan kaldırarak, onlar arasında zaten varolan ayrılıkları bir çatışma konusuna dönüştürürler, ve dolayısıyla, demokratik ilkede birleşmiş kitleyi, demokratik savaşım en çetin ve en yüksek düzeyde iken, ideolojik ayrılıklara göre parçalamış olurlar. Bu, daha devrimci gibi görünen, ama özünde, sekter bir harekettir, eğer, harekete, *saf* bir hareket olarak bakacak olursak, bir sol sapmadan başka bir şey değildir.

Siyasal parti, gerek işçi sınıfının meslek örgütü olan sendikalara ve gerek ister öğrenci gençlik, ister meslekî olsun demokratik örgütlere göre farklılık gösterir. Siyasal parti —ki, biz, bununla, proleter devrimci partiyi belirtiyoruz—, işçi sınıfının ideolojisini pratiğe geçirmek amacını taşır ve bu bakımdan, proletaryayı, meslekî açıdan işçi sayılmayan ve bunun gibi toplumsal konumu bakımından proleterleşmemiş, ama bu sınıfın ideolojisini benimseyen, bu ideolojiyi gerçekleştirmek için savaşım veren kesimi ile, bir *tüm* olarak kucaklar. İkincisi, işçi sınıfının şu ya da bu iktisadî hakları ve siyasal özgürlükleri için olduğu kadar, tüm emekçi halkın iktisadî durumunu iyileştirmek ve siyasal özgürlüklerini genişletmek için savaşır ve işçi sınıfı, devrimci siyasal örgütü aracılığıyla, kendi sınıf müttefiklerini, kır ve kent yarı-proleterlerini, küçük köylülüğün yaygın olduğu ülkelerde köylülüğü ve kentlerde kent küçük-burjuvazisini kendi yanına çekebilir. İşçi sınıfı, ideolojik savaşımını, meslek örgütü sendikalar içersinde, bu sınıfın, hatta bir ölçüde bu sendikaların kapsamına giren işçilerin dışına götürme olanağı-

nı bir alet olarak sendikanın kendinde bulamaz. Onun ideolojisini, yığınlara kazandırabilmesinin aleti, partidir. Proleter devrimci ideolojinin özenle vurguladığı şey ise, *ülkede* proletaryanın devrimci *partileri* değil, *tek bir* partidir. Bu partiyi, diğer partilerden ayıran, onun işçi sınıfı ideolojisine sahip bağımsız bir parti olmasıdır. Proleter devrimci parti, kendi ideolojisi açısından ne denli bağımsız ise, o denli de, diğer demokrat, ilerici partilerden ayrı bir partidir. Bu nedenledir ki, işçi sınıfının ideolojisi, onun kendi partisi aracılığıyla yaşama geçirilir. Sosyal-demokrat partilere şu ya da bu biçimde sokularak ona yön vermeye kalkışmak, ya da bir tertip olarak sosyal-demokrat partilerde siyasal mevki kazanarak kendisini bilgiç olarak ortaya koymak, proleter devrimcilerin yöntemi olamaz. Proleter devrimciler, ancak proleter devrimci olarak, ve ancak proleter devrimci oldukları için siyasal mevkiler kazanmakla, proleter devrimci bir gücü temsil edebilirler. Proleter devrimcilerin, sosyal-demokrat bir partiyi, kendilerine bağımsız örgütlenme ve ideolojilerini açıklama hakkı tanımaları koşuluyla desteklemeleri, bilinen bir kuraldır. Ama bazan bu hakkı açık bir biçimde elde edemedikleri zaman da, sorunu, her zaman ve her yerde, bu denli katı bir biçimde ortaya koymaktan kaçınırlar. Eğer, sosyal-demokrat parti, faşizm ile savaşımda önemli siyasal bir güç oluşturuyor, ve faşizme karşı, sayısız kusurlarına karşın, küçümsenmeyecek bir savaşım yürütüyorsa, burada, bu savaşımdan en çok yararlanacak gene proleter devrimciler olacağı için, sosyal-demokrat partiyi, yalnızca bu nedenden dolayı desteklemeye devam ederler.

Özetleyelim: proleter devrimci parti, işçi sendikaları, demokratik meslek kuruluşları, birbirinden farklı örgütlenme biçimleridir. Siyasal amaç bakımından birbirini bütünleyen, ama bu bütünleniş içersinde, içerikleri ve kapsamları farklı kuruluşlardır. Bu nedenledir ki, bir işçi sendikasına (ya da bunun birleşik bütününü oluşturan konfederasyona), ya da demokratik bir meslek örgütüne, devrimci bir gençlik örgütüne, bir parti görevi yüklemek, ya da devrimci hareketin çeşitli siyasal partilere bölündüğü bir dönemde, bu devrimci sendika ya da demokratik meslek örgütlerini, bir partinin yan örgütü haline getirmeye kalkışmak, bu örgütleri, kendi

içersinde parçalayıp zayıflatır ve bunların iktisadî ve siyasal savaşımlarında, demokratik savaşımlarında, kitleler karşısındaki saygınlığını yitirmelerine yolaçar. İkincisi, proleter devrimciler, sosyal-demokrat partiye (sendikaya ya da meslek örgütlerine değil, partiye), kendi ideolojilerini sokuşturmaya çalışmazlar, onları, eleştiri, uyarı ve güçleriyle, sağa itecek davranışlardan kaçınır, ve sola, ileriye çekmeye çalışırlar. Üçüncüsü, tek bir proleter devrimci partinin oluşması doğrultusunda çaba harcarlar. İşçi sınıfının ideolojisi tektir, bir tanedir, bu ideolojiyi doğru kavramış ve ülkenin sorunlarıyla doğru olarak bütünleştirmiş olanların, tek bir örgütte bütünleşmeleri hem doğal ve hem de zorunludur. Okur, bu sözlerden, *Ülke*'nin, şu anda, kendisine böyle bir görev yüklediğini sanmamalıdır. Böyle bir temsilcilik görevi, —bazı küçük gruplarda belirgin örneğini gördüğümüz gibi— kendi kendini temsilci ilân etmekle değil, bu temsilciliğe hak kazanacak çalışmalarla yüklenilebilir.

YENİ ÜLKE

MUZAFFER ERDOST

LENİN'İN YADSINMASI YA DA AYBAR, MARKSİZMİ ÇARPITIYOR[1]

CUMHURİYET gazetesi, "Sosyalist Devrim Partisi" Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın "Leninist Parti 'Model'i ve Sosyalist Örgütlenme" adlı bir dizi yazısını yayımladı.[2] Aybar'ın yazısı, sırası ile, "Ekim Devrimi'nden Bu Yana Sos-

[1] Bu yazıyı pek isteyerek yazdığımı söyleyemeyeceğim. Bilimsel sosyalizmle *henüz* karşılaştığım yıllarda, Aybar'ın, *Komünist Manifesto*'nun özüne ilişkin tümcelerinden birine saldırısı dolayısıyla yazdığım "Milliyetçilik ve Enternasyonalizm" (*Türk Solu,* 27 Ağustos 1968, n° 41) ve hemen arkasından bilimsel sosyalizmin iktisadî kavramlarından ve genel bilgilerinden yoksun "Türkiye Sosyalizmi" adlı yazısını eleştiren "'Türkiye Sosyalizmi' ve Sosyalizm" (*Türk Solu,* 10 Eylül 1968, n° 43; 17 Eylül 1968, n° 44; 24 Eylül 1968, n° 45) adlı yazılarım, —benim bilgilerimin pek yeni olması dolayısıyla oldukça hamlıklar taşımasına karşın—, yalnızca, Aybar'ın ideolojik içeriğinin bilimsel sosyalizmle uyuşmadığını sergilemekle kalmadı, benim açımdan, Aybar konusunu da *kapadı.* Şimdi yeniden, Aybar'ın bir yazısı üzerinde durmak istememin nedeni, *bu kez,* Aybar'ın görüşlerinin eleştirisi *değildir.* Bu kez, sorun, (bir parti organında ya da Aybar'ın özel yayınında değil, kitlelere hitabeden demokratik bir yayın organında) Lenin'e ve leninizme yönelttiği ağır saldırılardır, ve öyle umuyorum ki, Aybar, Türkiye proleter devrimcileri tarafından bir bombardımana, bu nedenle tutulacaktır. Benim yazımın amacı da *budur,* yani leninizmi ve yazıda görüleceği gibi, marksizm-leninizmi savunma (aslında, "savunma" değil, "saldırarak savunma") bombardımanına katılmaktır.

[2] *Cumhuriyet,* 26-30 Ağustos.

yalist Değerler Sosyal Pratiğe Geçirilemedi", "Leninist Parti 'Model'i Burjuva 'Model'inde Bir Örgüttür", "Lenin'in ve Marx'ın Devrime İlişkin Görüşleri Farklı", "Günümüz Sosyalist Toplumlarında Özgün Bir Örgütlenmeye Raslanmıyor", "Leninist Örgütlenme Biçimine Karşı Savaş Açmanın Zamanı Çoktan Gelmiş Bulunuyor" alt-başlıklarıyla okura sunuluyor. Daha alt-başlıklarda okurun hemen göreceği gibi, Aybar, Marx ile Lenin arasına kalın ve kara bir çizgi çekiyor, ve bunun yanısıra, Lenin ile Marx arasında, özünde ve köklü bir *karşıtlık* olduğunu, savlarının temeli yapıyor. Lenin'i, tüm olarak yadsırken, Marx'ı savlarına kanıt olarak alması, Aybar'ın, *özünde* marksizmi yadsıdığını, okurdan gizlemesine, bir ölçüde de olsa hizmet edebilir. Bu nedenle biz, Aybar'ın Lenin'i değerlendirişindeki bilimsel sosyalizme aykırı tutumunu sergilerken, Marx'ı kavrayışındaki yetersizliği ve okura sunuşundaki çarpıtmaları vurgulamaya da özen göstereceğiz.

I

Aybar, Marx ile Lenin arasında, karşıtlığın belirleyici öğelerinden biri olarak şunu ileri sürer: İşçi sınıfı siyasal bilince, Marx'a göre, kendi sınıf niteliği gereği, *kendiliğinden* varır; Lenin ise, işçi sınıfının siyasal bilince kendiliğinden ulaşamayacağı görüşündedir, ve ona, bu bilinç, dışardan verilir. Marx ile Lenin arasında böyle bir karşıtlık olduğunu ileri süren Aybar, "Bir kesim işçiler —diyor— arkadaşlarından önce bilinçlenirler. Arkadaşlarından daha dövüşken, daha uyanık olanlar, olayların bilincine daha önce varırlar. İşçi sınıfının bunlardır *'öncü'*leri. Lenin'in 'öncü'-lerinden bambaşkadır bunlar. Dışardan dayatılan *'öncü'*ler değil, işçi sınıfının içinde olan 'öncü'lerdir. Lenin'in Kautsky'den aktardığı ve işçi sınıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş, işçi sınıfının dışında bir küçük savaş örgütü kurulmasına gerekçe olmuştur. Lenin, örgüt sorunu üzerindeki (Ne Yapmalı?) adlı kitabında Kautsky'nin görüşünü uzun uzun savunur. Oysa, işçi sınıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş kabul edilecek olursa, marksizmin tarih teorisi

ve bilinç hakkındaki diyalektik görüşü, iskambilden şatolar gibi yıkılıverir." (2. yazı.)

Gerek yukardaki pasajda, gerek tüm yazı boyunca, Aybar'ın Marx'ı yorumlayışı açıktır: işçi sınıfı, sınıf bilincine olduğu gibi, siyasal bilince, devrimci bilince, sosyalist bilince, doğası gereği ve kendiliğinden varır; bütün bunlar, aynı zamanda şu anlama gelir ki, sosyalist ideolojiyi proletarya kendiliğinden yaratır. O kadar ki, Aybar, *Komünist Manifesto*'nun Fransızca çevirisindeki *yanlışı* abartarak, Marx'a [ve Engels'e[3]] şunu söyleyecektir: *"Proletaryanın hareketi, koskoca çoğunluğun, koskoca çoğunluk çıkarları için, kendiliğinden hareketidir."*[4] (5. yazı.)

Önce metinlere dönelim. Aybar, işçi sınıfının sosyalist bilince kendiliğinden ulaşacağı düşüncesine kanıt olarak, Marx [ve Engels]'in *Alman İdeolojisi*'nden şu aşağıdaki pasajı aktarır:[5] "Üretimci güçlerin gelişiminde, diyor Marx, bir an gelir ki, gereken üretim güçleri ve ticaret araçları, yürürlükteki koşullarda, üretici güç olmaktan çıkıp yıkıcı güç haline gelir, (makineler ve para). Öylesine ki, sonuç olarak toplumun tüm yükünü taşıyan, ama nimetlerinden yararlanmayan ve toplumdan dışlanarak öteki sınıfların tümü karşısında en açık biçimde muhalefete itelenen bir sınıf, toplumda çoğunluğu oluşturan ve köklü bir devrimin zorunlu olduğu bilincinin, komünist bilincin kaynaklandığı bir sınıf doğar. Bu sınıfın içinde bulunduğu durumun kavranması koşulu ile bu bilinç başka bir sınıfta da ortaya çıkabilir."

[3] Evet, köşeli parantez içersinde "ve Engels'e" diyorum (ve Aybar'ın bu yanlışı yaptığı yerlerde bu yöntemi yineleyeceğim), çünkü Aybar, eşine pek ender raslanır bir alçakgönüllülükle, devrimci arkadaşlık duygusuyla kendisini daima bir "ikinci keman" olarak niteleyen Engels'in adını anmamaya özel bir özen gösteriyor. Bilimsel sosyalizmin, marksizmin bu kurucularının, ustalarının, birbirlerinden ayrılmalarına izin vermeyecek biçimde, *Alman İdeolojisi*'ni ve *Komünist Manifesto*'yu, *birlikte* yayınladıkları halde, Aybar, gerek *Alman İdeolojisi*'ni, gerek *Komünist Manifesto*'yu yalnızca "Marx"a malediyor, ve bu yapıtlardan aktardığı pasajları, "Marx der ki", "diyor Marx" biçiminde okura sunuyor. Lenin'i yadsıma, Engels'in adını anmayarak, bir adım daha geriye çekiliyor. Bu davranışından dolayı, Aybar'ı yadırgamadığımızı belirtelim, ama bu davranışın, proleter devrimciliğe yakışır bir davranış olmadığını da vurgulayalım.

[4] Bu tümcenin doğru çevirisini, aşağıda, yeri geldiğinde aktaracağız.

[5] Aybar, bu pasajı, *Œuvres Philosophiques*, Alfred Costes, Tome 6, s. 182-183'ten çeviriyor. Biz, buraya, ilkin Aybar'ın çevirisini aktarıyoruz. İlerde hem *Sol Yayınları* arasında çıkan çevirisinden aldığımız pasajı sunacağız, hem de Almanca, İngilizce ve Fransızcalarını.

Lenin, daha sonra "dönek"liğini çarpıcı bir biçimde sergileyeceği, ve ama "II. Enternasyonal denen dönemin, yani 1889-1914 yılları arasındaki 25 yılın başlıca marksist teorisyeni" olarak nitelediği Kautsky'nin[6] ekonomik gelişme ve sınıf savaşımının, *aynı zamanda ve doğrudan doğruya* modern sosyalist bilinci de yarattığını ileri sürenleri eleştiren pasajlarını, benimseyerek aktarır. Aybar'ın belirttiği gibi yalnızca 1901-1902'de yazılan *Ne Yapmalı?*'da değil, daha önceleri de bu konuya eğildiğinde, Lenin, o dönemin "başlıca marksist teorisyeni" Kautsky'nin görüşlerine benimseyerek başvurur. Nitekim, 1899'da yazdığı "*Raboçaya Gazeta* İçin Makaleler"de, Lenin şöyle diyordu: "Sosyal-demokrasi, salt işçi sınıfı hareketine hizmet etmekle sınırlı değildir; (*Komünist Manifesto*'nun temel düşüncelerini yineleyen Karl Kautsky'nin tanımını kullanacak olursak) sosyal-demokrasi, 'sosyalizm ile işçi sınıfı hareketinin birleştirilmesini' temsil eder; sosyal-demokrasinin görevi, kendiliğinden gelme işçi sınıfı hareketine belirli sosyalist ülküleri getirmek, bu hareketi çağdaş bilimin düzeyine ulaşması gereken sosyalist inançlara bağlamak, sosyalizmi başarmanın bir aracı olarak onu demokrasi için verilen düzenli siyasal savaşıma bağlamak, tek sözcükle, bu kendiliğinden gelme hareketi, *devrimci partinin* eylemleriyle yok edilemez bir bütün içinde eritip kaynaştırmaktır."[7]

Lenin'in, *Ne Yapmalı?*'ya aktardığı pasajlarda, Kautsky, şunları söyler: "Modern sosyalist bilinç, yalnızca derin bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselir. ... Bilincin taşıyıcısı proletarya değil, *burjuva aydın tabakadır*: modern sosyalizm, bu tabakanın tek tek üyelerinin zihinlerinden kaynaklanmıştır, ve bunu entelektüel olarak daha gelişmiş olan ve koşulların elverdiği yerlerde modern sosyalizmi proleter sınıf savaşımına sokan proleterlere iletenler de bunlar olmuştur. Demek oluyor ki, sosyalist bilinç, proleter sınıf savaşımına dışardan verilen bir şeydir, onun içinden kendiliğinden çıkan bir şey değildir."[8]

[6] V. İ. Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 109.
[7] V. İ. Lenin, *Collected Works*, Moscow 1972, vol. 4, s. 217.
[8] Aktaran: V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 52-53

Bu sözlerin aktarıldığı sayfaya bir not düşen Lenin, şöyle der: "Elbette bu demek değildir ki, böyle bir ideolojinin yaratılmasında işçilerin payı yoktur. Ama bunlar, işçi olarak değil, sosyalist teorisyenler olarak ... katıldılar; bir başka deyişle, bunlar ... yaşadıkları çağların bilgisini şöyle böyle kazanabildikleri ve bu bilgiyi şöyle böyle geliştirebildikleri ölçüde katıldılar. Ama, işçinin, *bunda daha sık başarı gösterebilmesi* için, genel olarak işçilerin bilinç düzeylerini yükseltmek için her türlü çaba gösterilmelidir..."[9]

Burada, tarihsel gerçekleri görmezlikten gelemeyiz. "Sosyalizm teorisi, mülk sahibi sınıfların eğitim görmüş temsilcileri tarafından, aydınlar tarafından geliştirilen, felsefî, tarihsel ve iktisadî teorilerden doğup gelişmiştir. Toplumsal konumlarıyla, modern bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels'in kendileri de, burjuva aydın tabakasına mensuptular."[10] Burada bir şeyi karıştırmamak gerekir: sosyalizm teorisinin yaratıcıları, modern sosyalizmin kurucuları, konumları bakımından burjuva aydın tabakadan gelmiş olmakla birlikte, bunlar, burjuva ideologları değildirler, bunlar, sosyalist teorisyenlerdir, proletaryanın ideologlarıdırlar. Ayrımın özü buradadır, işçiler ve onun ideolojisinin teorisyenleri, özünde *aynı* sınıfın içersinde meydana gelen bir bölünmeyi temsil ederler. Bu, burjuvazi için de böyledir. Burjuva ideolojisi, burjuvazi olmadan olamaz, ama burjuva ideolojisini kendi sistematiği içersinde bir ideoloji olarak oluşturan, kapitalistin *kendisi* değil, burjuva ideoloğudur.

Aybar'ın *Alman İdeolojisi*'nden çevirerek aktardığı ve bizim yukarıya aldığımız pasajdan birkaç sayfa sonra, Marx ve Engels, bu bölünmenin teorik bir açıklamasını yaparlar. Maddî üretim ve manevî üretim arasında, kol emeği ve kafa emeği arasında, henüz o zaman Marx ve Engels'in yazdıkları gibi, kafa eylemi ve maddî eylem arasında bir işbölümünün meydana gelmesi, bu her iki faaliyetin başka başka bireyler tarafından yerine getirilmeleri, Marx ve Engels'e göre, işbölümünün, gerçekten işbölümü haline gelmesidir.[11]

[9] *Ne Yapmalı?*, s. 53, dipnot.
[10] *Ne Yapmalı?*, s. 43.
[11] *Alman İdeolojisi*'nin, Marx ve Engels'in bilerek "farelerin kemirici eleştirisi"ne terkettikleri, ancak bir *geçiş* yapıtı olduğu bilinen bir gerçektir. Burada tarihsel materyalizmin yeni kavramları henüz biçimlenme halindedir. *Alman İde-*

"İşbölümü, ancak maddî ve entelektüel işbölümü meydana geldiği andan itibaren gerçekten işbölümü haline gelir. Bu andan itibaren, bilinç, mevcut pratiğin bilincinden başka bir şey olduğunu, gerçek bir şeyi temsil etmeksizin bir şeyi *gerçek olarak* temsil ettiğini *sanabilir*. Bu andan itibaren, bilinç dünyadan kurtulma ve 'salt' teorinin, tanrıbilimin, felsefenin, ahlâkın vb. oluşmasına geçme durumundadır."[12] Maddî ve entelektüel işbölümü meydana geldikten *sonra*, bu her iki faaliyetin başka başka kişilerce yerine getirilmesi gerçekleştikten *sonra*, bilinç, teorinin, tanrıbilimin, felsefenin, ahlâkın vb. oluşmasına geçme durumuna gelir, bir başka deyişle, fikirleri, bağımsız bir biçimde, "kendi öz yasalarına bağlı olan özerk kendilikler olarak ele alır"[13], düşüncelerden düşünce ya da düşünceler üretir, bunları kendi içlerinde ve aralarında düzenler, *bu anlamda da* maddî ekonomik temellerinden uzaklaştıkları ölçüde de bu maddî temellerden bağımsız olduğu sanısı verebilecek kadar, bağımsız bir duruma gelir. Kuşkusuz, toplumsal bilinç biçimleri, mevcut ilişkilerle çelişme haline, ancak mevcut toplumsal ilişkiler ile üretici güçler arasında çelişki meydana geldiği zaman gelir.[14] Bu, toplumsal bilinç biçimlerinin, kendi temellerinden ayrılarak bağımsız hale geldiğinde de, gene bu temele bağımlı olduğunun kanıtıdır.

Buradan çıkardığımız sonuç şudur ki, maddî ve entelektüel işbölümü ile birlikte, toplumsal bilinç biçimlerinin, yani bilimin, felsefenin, sanatın, dinin vb., verilmiş belli tasarım öğeleri temeli üzerinde geliştirilmesini ve onların işlenmeye devam edilmesini üstlenen ya da kendine iş edinen bireyler ortaya çıkar. Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'da da yineledikleri gibi "egemen sınıfın düşünceleri[nin] bütün çağlarda, egemen düşünceler" olduğunu irdeledikleri *Alman İdeolojisi*'nde şunları yazarlar: "İşbölümü, egemen

olojisi ile bundan sonraki yapıtlar arasında temel herhangi bir çelişki bulunmamakla birlikte, "işbölümü"nü, henüz, tamamlanmış bir kavram olarak bulmamız da olanaksızdır. (Bkz: Joeques Milhau, "Sunuş", *Alman İdeolojisi [Feuerbach]*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 18-21.)

[12] K. Marx-F.Engels, *Alman İdeolojisi [Feuerbach]*, s. 62; Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar, 1*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 37.

[13] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 61.

[14] *Alman İdeolojisi*, s. 62.

sınıf içinde de, *zihinsel* emek ile maddî emek arasındaki bölünme biçiminde kendini gösterir, öyle ki, bu aynı sınıfın içersinde iki ayrı bireyler kategorisi olacaktır. Bazıları, bu sınıfın teoriye erişebilecek yetenekte olan başlıca tözünü (maddelerini), bu sınıfın kendi kendisi hakkında edindiği yadsımanın işlenip hazırlanmasından sağlayan düşünürleri, aktif ideolojileri olacaktır, oysa ötekilerin daha edilgin ve bu düşüncelerin ve yanılsamaların karşısında daha kabullenici bir tutumları olacaktır, çünkü bunlar, bu sınıfın gerçekten aktif üyeleridirler ve kendi kişilikleri üstüne fikirler ve kuruntular kurmaya daha az zamanları vardır. Bu sınıfın içersindeki bu bölünme, hatta, mevcut bu iki kesimin belli bir karşıtlığıyla ve belli bir düşmanlığıyla sonuçlanabilir. Ama, bu sınıfın bütünüyle tehdit altında bulunduğu bir çatışma çıkageldi mi, bu karşıtlık kendiliğinden düşer..."[15]

Görülür ki, maddî emek ve zihinsel emek arasındaki bölünme, egemen sınıf içersinde, iki ayrı bireyler kategorisi oluşturur; bazıları, bu sınıfın aktif ideologları olur, bazıları ise, bu sınıfın gerçekten aktif üyeleridir. Bir kısmı, ne denli, tüm zamanlarını, egemen sınıfın ideolojisini yaratmaya, geliştirmeye, ve (kendi sınıfsal çıkarı anlamında) yetkinleştirmeye ayırırsa, diğer bir kısmı, sınıfın aktif üyeleri olduğu için kendileri hakkında düşünmek, fikir yürütmek için daha az zamanları vardır. Bir kapitalist demek, bir burjuva ideologu demek değildir, burjuvazinin ideolojisini, bu sınıfın aktif ideologları oluşturmuştur. Burjuvalar ve burjuva ideologlar, ayrı bir sınıf değildir, bunlar, aynı sınıfın, iki kategorisini, iki kesimini oluştururlar. Bu aynı sınıf içersindeki bölünme, belli bir karşıtlığa ve belli bir düşmanlığa dönüşebileceği gibi, bu sınıf, bir bütün olarak tehdit altında olduğu zaman, bu karşıtlık kendiliğinden düşer.

Henüz egemen sınıf olmayan, egemenlik altında bulunan proletarya için, durum, zamanlama açısındaki karşıtlık dikkate alınmadığı zaman, aynıdır. Proleter bilinç, proletarya olmadan, olmaz, "Belirli bir çağda devrimci fikirlerin varlığı, daha önceden devrimci bir sınıfın varlığını varsayar."[16] Ve

[15] *Alman İdeolojisi*, s. 84-85.
[16] *Alman İdeolojisi*, s. 85; *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 56.

nasıl ki, modern toplumun başlıca iki sınıfından biri, diğeri olmadan olmazsa, yani proletarya olmadan burjuvazi, burjuvazi olmadan proletarya olmazsa, biri diğerinin zorunlu koşuluysa, proleter bilinç, sınıf bilinci, bu sınıfla ve bu sınıf içinde ortaya çıkmakla birlikte, bu sınıfın varlığının zorunlu gereği olan toplumsal ilişkilerden de soyutlanamaz. Proletaryanın gelişmesine tekabül eden işbölümü, *geleceğin* egemen sınıfı içersinde de, iki ayrı kategorinin oluşmasına yolaçar: İşçi sınıfının zihinsel ve maddî üretici emek harcayan üyeleri ile işçi sınıfının ideolojisini oluşturan, geliştiren, yetkinleştiren üyeleri, ayrı iki sınıf halinde değil, *tek bir* sınıfın ayrı iki kategorisi halinde, bu sınıfı oluşturur. Burjuvaziden proletaryaya katılan kesimler gibi, proleter sınıfın durumunu teorik olarak kavrayan burjuva ideologları da, proletaryaya katılır. Artık, konumları gereği burjuva aydınlar olan bu kesim, proletaryanın ideologları olarak, bu sınıfın bir parçası haline gelirler. Çünkü, davranışlarıyla, çabalarıyla, savaşımlarıyla, erekleriyle, proleter sınıfın bilinçli bir üyesi haline gelmişlerdir, aralarındaki irade ve amaç birliği, geçici değil süreklidir, ve onları aynı sınıfın bir kategorisi haline getiren de budur. İşçi sınıfı içersinden gelerek, sosyalist teorisyenler olarak, proletaryanın ideologları olarak faaliyet gösterenler de, artık işçi olmaktan çıktıkları halde, onlar, bu sınıfın üyeleri olmaya devam ederler, şu farkla ki, bu sınıf içinde, üretime aktif olarak katılanlar kategorisinden, aktif olarak düşünce üreten kategoriye geçmiş olurlar.

Ne var ki, sınıfın bu iki kategorisi arasındaki karşıtlık, proletarya, burjuvazinin egemenliği altında olduğu gibi, burjuvazinin tehdidi devam ettiği sürece de, kendini açığa çıkarmaz, ancak burjuvazinin egemenliği ve daha sonra burjuvazinin tehdidi ortadan kalktığı zaman, iki kategori arasındaki karşıtlık kendini gösterir. Bu anlamda, bu, bir önceki durumun tersi bir seyir izler. Bu karşıtlığın ortadan kalkması, sınıfsız toplumla olanaklı hale gelir.

Şimdi, bu açıklamalardan sonra, Aybar'ın *Alman İdeolojisi*'nden aldığı ve yukarıya aktardığımız pasajı, bu kez, Türkçe çevirisinden,[17] aşağıya aktarmanın yeridir:

[17] Okura, Marx ve Engels'in tartışmaya konu alınan pasajını, daha sağlıklı bir biçimde değerlendirme olanağı sağlamak amacıyla, (1) Almanca özgün met-

"Üretici güçlerin gelişmesinde öyle bir aşama gelir ki, bu aşamada, mevcut ilişkiler çerçevesi içinde ancak zararlı olabilen, artık üretici güçler olmaktan çıkıp yıkıcı güçler haline gelen (makine kullanımı, para) üretici güçler ve dolaşım araçları doğar, ve bu, bir önceki olaya bağlı olarak, kazançlarından yararlanmaksızın toplumun bütün yükünü taşıyan, toplumdan atılmış, ve zorunlu olarak, bütün öteki sınıflara karşı en açık bir muhalefet durumunda bulunan bir sınıf doğar, bu sınıf toplum üyelerinin çoğunluğunun meydana getirdikleri bir sınıftır, köklü bir devrim zorunluluğunun bilinci, komünist bir bilinç olan ve elbette ki, kendileri de bu sınıfın durumunu gösterdikleri (*Anschauung*, mütalaa ettikleri) zaman başka sınıflarda da oluşabilen bu bilinç, bu sı-

ni ve (2) Fransızca ile (3) İngilizce çevirilerini aşağıda sunuyorum:

(1) "In der Entwicklung der Produktivkräfte tritt eine Stufe ein, auf welcher Produktionskräfte und Verkehrsmittel hervorgerufen werden, welche unter den bestehenden Verhältnissen nur Unheil anrichten, welche keine Produktionskräfte mehr sind, sondern Destruktionskräfte (Maschinerie und Geld) — und was damit zusammenhängt, dass eine Klasse hervorgerufen wird, welche alle Lasten der Gesellschaft zu tragen hat, ohne ihre Vorteile zu geniessen, welche aus der Gesellschaft herausgedrängt, in den entschiedensten Gegensatz zu allen andern Klassen forciert wird; eine Klasse, die die Majorität aller Gesellschaftsmitglieder bildet und von der das Bewusstsein über die Notwendigkeit einer gründlichen Revolution, das kommunistische Bewusstsein ausgeht, das sich natürlich auch unter den andern Klassen vermöge der Anschauung der Stellung dieser Klasse bilden kann;..." (Marx, Engels, *Werke*, Band 3, Dietz Verlag, Berlin 1969, s. 69.)

(2) "Dans le développement des forces productives, il arrive un stade où naissent des forces productives et des moyens de circulation qui ne peuvent être que néfastes dans le cadre des rapports existants et ne sont plus des forces productives, mais des forces destructrices (le machinisme et l'argent), — et, fait lié au précédent, il naît une classe qui supporte toutes les charges de la société, sans jouir de ses avantages, qui est expulsée de la société et se trouve, de force, dans l'opposition la plus ouverte à toutes les autres classes, une classe que forme la majorité des membres de la société et d'où surgit la conscience de la nécessité d'une révolution radicale, conscience qui est la conscience communiste et peut se former aussi, bien entendu, dans les autres classes quand on y voit la situation de cette classe." (Marx, Engels, *L'idéologie allemande*, Éditions Sociales, Paris 1975, s. 76.)

(3) "In the development of productive forces there comes a stage when productive forces and means of intercourse are brought into being, which, under the existing relationships, only cause mischief, and are no longer productive but destructive forces (machinery and money); and connected with this a class is called forth, which has to bear all the burdens of society without enjoying its advantages, which, ousted from society, is forced into the most decided antagonism to all other classes; a class which forms the majority of all members of society, and from which emanates the consciousness of the necessity of a fundamental revolution, the communist consciousness, which may, of course, arise among the other classes too through the contemplation of the situation of this class." (Karl Marx, Frederick Engels, *Collected Works*, Moscow 1977, volume 5, s. 52.)

nıfın içinden fışkırır (filiz verir, meydana gelir)."[18]

Okurun, karşılaştırdığında göreceği gibi, Marx ve Engels'in metni, Aybar'ın ikiye böldüğü biçimde değildir, "köklü bir devrimin zorunluluğu bilinci, komünist bilinç", işçi sınıfından fışkırmakla birlikte, (daha önce de belirtildiği gibi, devrimci fikirlerin varlığı, devrimci bir sınıfın varlığını varsayar), bu sınıfın tarihsel hareketini teorik olarak kavrama düzeyine ulaşmış diğer sınıflarda da oluşur. Esasen, tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ve ona sahip çıkan bir burjuva da olsa, o, proletaryadan yana geçmiş, bu sınıfın bir bireyi haline gelmiş olur. *Komünist Manifesto'*-da, Marx ve Engels, daha önceki teorik vargılarının özlü bir özetini verirken, *Alman İdeolojisi*'nde bir bakıma kapalı kalmış bu tümcecik, daha ayrıntılı olarak açıklanır: "... egemen sınıfın küçük bir kesimi kendisini [bu egemen sınıftan] koparır ve devrimci sınıfa, geleceği ellerinde tutan sınıfa katılır. Demek ki, tıpkı daha önceleri soyluluğun bir kesiminin burjuvaziden yana geçmiş olması gibi, şimdi de, burjuvazinin bir kesimi proletaryadan yana geçmektedir, ve özellikle de burjuva ideologlarının kendilerini tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ulaştırmış olan kesimi."[19] Kuşkusuz, proletaryadan yana geçen ve proletaryaya *katılan* bu unsurlar, onun içersinde, onun bir parçasını oluştururlar. Bunların proletaryaya, bu sınıfa katılmaları, sonuç olarak proletaryadan ayrı bir kategori olarak düşünülecek olursa, o zaman, insanlığın oluşuyla değil, tarihsel bir dönemde ortaya çıkan proletaryanın kendisinin de yadsınması gerekirdi. Ataları, ilkel komünal toplumun üyeleri olan, bir kısmı köle, bir kısmı özgür üretici, bir kısmı efendi; bir kısmı serf, bir kısmı senyör, bir kısmı lonca ustası olan, ve şimdi de, bir kısmı kır ve kent küçük-burjuvası ve burjuva olan proleterler de, başlangıçta, bu modern sınıfın üyeleri değillerdi. Onların sınıflarını değiştirmeleri, bir kuşaktan bir başka kuşağa aktarılırken, olduğu gibi, bizzat kendilerinin sınıf değiştirmeleri biçiminde de görülür. Bu sınıf, doğrudan üretici maddî ve manevî emek sahiplerinden oluş-

[18] *Alman İdeolojisi*, s. 72; *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 46.

[19] "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 142; Dirk J. Struik, "*Komünist Manifesto*"*nun Doğuşu*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 122.

makla birlikte, bu sınıfın ideolojisini oluşturan, geliştiren, yetkinleştiren ideologlar, teorik üreticiler de bu sınıfın bir parçasını oluşturur. Bu sınıfın bir kategorisini sınıfın kendisi saymak, onu bütünleyen diğer bir kategorisini ise sınıftan dıştalamak, işçi sınıfının, yalnızca doğrudan üretici emek harcayarak, tarihsel görevini yerine getireceğini savunmaktan başka bir anlama gelmez. Gelmez, çünkü, işçi sınıfı, yalnızca değer (ve artı-değer) yaratmak değil, tarihsel olarak insanlığın kurtuluşunu gerçekleştirmekle de görevlidir ve bu sınıf, 12 saat, 10 saat, 8 saat yoğun bir biçimde değer üreterek, kendi sınıf ideolojisini yaratmış olmaz. Ancak, *kendi iradesi dışında*, sınıf olarak kendisinin ve insanlığın kurtuluşunun maddî *koşullarını yaratır*. İradesi dışında yaratılan bu maddî koşullar, yalnızca onun bilincinde yansımaz, bu koşulları bilimsel olarak gözlemleyen ve farkına varan insanların bilincinde de yansır. Çünkü o insanlar, bu koşulların bizzat yaratıcısı olmasalar da, bu koşulların bilincine varabilirler. Aksine, çoğu zaman, bu koşulları yaratanlar, onun bilincine çok zaman varamazlar. Bunun içindir ki, proletaryanın saflarına ekonomik bakımdan katılmış pek çok insan, ya kendisinin eski sınıf bilincini taşır, burjuvalaşma özlemini, küçük-burjuva olma özlemini taşır, ve bunun içindir ki, burjuvazi ve burjuvazinin en gerici, en şoven unsurları, işçi sınıfı içersinde, kendileri için bir kitle oluşturur. Emperyalizmin, faşizmin, radikal burjuvazinin, küçük-burjuvazinin, proletarya içersinde güçlü bir taban oluşturabilmesinin nedeni buradadır. Ekonomik etkeni, otomatik bir bilinçlenme etkeni olarak kabul etmek ne denli budalaca bir şeyse, proletaryanın, kendi ekonomik durumundan dolayı, ve kendiliğinden sınıf bilincine ulaşacağı, köklü bir devrimin, komünist devrimin bilincine varacağı görüşü de o denli budalaca bir görüştür. Marx ve Engels'in sözlerini *doğru olarak* yorumladığımızda, görürüz ki, köklü bir devrim bilincinin, komünist bilincin, maddî temeli proletaryadır, proletaryanın varlığıdır, bu bilincin, *yalnızca*, bizzat ekonomik bakımdan proleterleşmiş unsurlarda doğacağı görüşü, bu bilince proletaryanın dışında hiç bir kimsenin sahip olamayacağı görüşü, kesenkes dıştalanmıştır ve ideolojik bakımdan, proletaryanın ve onunla birlikte insanlığın kurtu-

luşunu kavramış olanlarda da oluşacaktır. Bunların sınıf kökenleri bakımından aristokrat, burjuva ya da proleter olması, sonucu değiştirmez.

Proletaryanın ideolojisi, bilimsel sosyalizmdir. "Ve sosyalizm, bir bilim durumuna geldiğinden bu yana, bilim olarak yürütülmesi, yani irdelenmesi" gereğini "hiç mi hiç unutmamak" gerekir.[20] Bir bilim olan, ve bir bilim olarak yürütülmesi ve irdelenmesi gereken modern bilimsel sosyalizm, konumları gereği burjuva aydın tabakasından gelen, tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavradıkları için, proletaryadan yana geçmiş bulunan Marx ve Engels tarafından kurulmuştur. Derin bir bilimsel bilgiyi gerektiren modern bilimsel sosyalizmin, konumu gereği ister burjuva, ister küçük-burjuva, ister işçi olsun, sosyalist teorisyen olmakla kurulabileceği anlaşılır bir şeydir. Bilimin, özellikle bilimsel sosyalizmin kurulması, irdelenmesi ve geliştirilmesi, başlıbaşına bir bilimsel uğraşıyı gerektirir, ve işçinin, işçi olarak üretime katılmış olması, bu ekonomik zorunluluk, kendiliğinden ona bilimsel sosyalizmin bilincini kazandırmaz. "Eğer —diyordu 1874'te Engels—, daha önce Alman Felsefesi, hele Hegel felsefesi olmasaydı, Alman bilimsel sosyalizmi —olmuş olacak tek bilimsel sosyalizm— hiç bir zaman kurulamazdı." Ve hemen ekler: "İşçilerin teorik anlayışı (kavrayışı) olmasaydı, onlar bu bilimsel sosyalizmi, hiç bir zaman, özümlemiş oldukları derecede özümleyemezlerdi."[21] "Komünistler" ve "işçi sınıfı", bu ikisi ayrı kategorilerdir, ve *Komünist Manifesto*'da Marx ve Engels, komünistler, diyorlar, "işçi sınıfına ... mümkün olan en açık bilinci kazandırmaya çalışmaktan bir an için olsun geri kalmıyorlar".[22]

Sanırım sorunu açıklamaya bu kadarı yeter. Gerek *Alman İdeolojisi*'nden Aybar'ın aktardığı pasajdan, gerek diğer pasajlardan, Aybar'ın yorumunu doğrulayacak bir tek kırıntı bulmak olası mıdır? Daha önce, gerek Aybar'ın çevirdiği biçimde, gerek Türkçede yayınlandığı biçimde ayrı ayrı iki kez sunduğumuz pasajı aktardıktan sonra Aybar,

[20] Friedrich Engels, "Köylüler Savaşı", Önsöz, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 31.

[21] *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, s. 30.

[22] "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 168; "Komünist Manifesto"nun *Doğuşu*, s. 156.

şöyle devam ediyor: "Bu satırlardan pek açık olarak anlaşılıyor ki, işçi sınıfının devrimciliği, sosyal pratikten, işçi sınıfının üretimde, toplumda işgal ettiği yerden ve sürdürdüğü mücadeleden kaynaklanan, adeta varoluşçu ve ancak ona özgü bir niteliktir. Bu bilinç başka sınıflarda belirse bile, bu hiç bir zaman o sınıfın öz bilinci değildir. Bir *'aktarma'* bilinçtir, iğreti bir bilinçtir; spekülatif, gözlemci bir bilinçtir; bir bilgidir, bir bilimdir. Oysa işçi sınıfında devrimci bilinç, yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır." (2. yazı.)

Daha aşağıda "kendiliğindenlik" konusunu işlerken ele alacağımız bazı ifadeleri atlarsak, şunları sıralamamız yetecektir:

1) Aybar ekonomik olguyu, tek belirleyici neden olarak almakta, ve işçi sınıfının devrimciliğinin, yalnızca bu maddî temelden, kendiliğinden doğduğunu ileri sürmektedir. Oysa işçi sınıfının sınıfsal niteliğini belirleyen iktisadî temel, onun sınıf savaşımının yalnızca koşullarını yaratır, savaşma bilinci olmadan savaşılmaz, ve bu bilinç, bu iktisadî koşulların kendiliğinden yarattığı bilinç halinde kalırsa, dağınık, zayıf, cüce bir şey olarak kalır. Egemen sınıfın ideolojisinin, yani egemen düşüncenin etkisinde parçalanır, hedefi daralır, yalpalar. *Parçalanır,* çünkü, emperyalist ideolojinin etkisine aldığı işçiler, faşizmin etkisine aldığı işçiler, burjuvazinin ve hatta feodal ideolojilerin etkisine aldığı işçiler, gerek bireyler olarak, gerek gruplar olarak, gerek sendikalar içinde örgütlü olarak, işçi sınıfının ideolojisine karşı, düşmanlarına hizmet ederler. *Hedefi daralır,* çünkü, proletaryanın ideolojisi, mevcut pratiğin içinden doğmakla birlikte, tüm bir tarihsel dönemin, insanlığın geçirdiği tüm tarihsel aşamaların bilinci içersinde, yalnızca, işçi sınıfının o günkü yoksulluğunun pratik çözümünü getirmekle yetinmez, insanlığın geçmişinden aldığı bilinçle, geleceğine uzanan engin bir sarmal ilerleyişi tamamlar. Mevcut pratik, o insana, güncel sorunların çözümü bilincini kazandırır; insanlığın tarihsel dönemini tüm olarak kavraması, ona insanlığın geleceğinin bilincini sağlar. Hiç bir mevcut pratik, işçiye, insanlığı kurtarma bilinci kazandırmaz, bu bilinci ona kazandıran bilimdir, bilimsel sosyalizmdir. Proletaryanın, kendisiyle birlikte tüm sınıfları ortadan kaldıracağı ta-

rihsel görevi bilincini, o, mevcut pratikten değil, bilimsel sosyalizmden öğrenir; ve çünkü, proletaryanın kendisinin de bir sınıf olarak varlığına son verecek sınıfsız toplumu kurma tarihsel görevi bilinci, mevcut pratik içersinde, işgal ettiği yer dolayısıyla, kendiliğinden parça bölük sürdüğü iktisadî savaşımlarla kazanılmaz; ona bu bilinci veren, insanlığın tüm tarihsel yaşamının bilimsel irdelenmesinin bulgularıdır, yani bilimsel sosyalizmdir. *İleri-geri yalpalar*, çünkü, işçiler, yoksul oldukları için savaşırlar; emperyalizm, onlara, emperyalist sömürüden aldığı yüksek kârdan, yani artı-değerden bir pay vererek, onları yaşam tarzlarıyla burjuvalaştırdığı ya da satın aldığı zaman, işçi sınıfının bu burjuvalaşan ya da burjuvaziye hizmet eden kesiminin, aynı şekilde yoksulluktan kurtulmak için savaşım vermeyeceği anlaşılır bir şeydir. Ya da, bir başka deyişle, bu işçilerin, gene de yoksulluktan kurtulmak için, kendi kapitalistine ve hatta kapitalistlere karşı savaşmak isteyemeyeceği anlaşılır bir şeydir. Hatta, bugün, gözlerimizin önünde cereyan ettiği gibi, faşizme bir kitle desteği oluşturarak, sendikalarda örgütlenerek, faşist sendikalar kurarak, işçi sınıfının ideolojisine karşı, kanlı, bastırıcı bir savaşıma katılır.

2) Aybar "işçi sınıfının devrimciliği ... ancak ona özgü bir niteliktir" derken, belli ki, işçi sınıfından başka kimsenin proleter devrimci olamayacağını, hatta, onun yazılarından çıkarsadığımız anlamda, bir kimsenin, ancak işçi olarak, proleter devrimci olabileceğini söylüyor. Burada, bizim, mantığı zorlamadığımız, "işçi olarak" sözünü işçi sınıfını kapsar anlamda anladığımız açıktır. Ne var ki, Aybar, bilimsel sosyalizmin kurucuları dahil, bu bilimi irdelemeyi, geliştirmeyi, ve onu kendi ülkesinin koşullarına uyarlamayı üstlenmiş, ama kendisi "işçi" olmayan pek çok proleter devrimcinin, devrimci bilince ulaşamayacağı kanısındadır.

3) Aybar, "Bu bilinç, başka sınıflarda belirse bile, bu hiç bir zaman o sınıfın öz bilinci değildir." diyor. Marx ve Engels'i yorumlayışındaki *kabalık, Aybar*'ın bu tümcesinde sırıtıyor gibidir. Proleter devrimci bilinç, komünist bilinç, proleter devrimin ne olduğunu *bilmek*, komünizmin ne olduğunu *bilmek* değil —proletaryanın hasımları, komünizmin düşmanları, bunu pekâlâ *bilmektedirler*—, bu devrimin ge-

rekliliğini, komünizmin, insanlığın kurtuluşu olduğu düşüncesini kabul etmek, ve onun için savaşmaktır. Proleter devrimci bilince, komünist bilince sahip kimse, sınıfsal yeri ne olursa olsun, sınıf değiştirmiş, proletaryanın yanında yerini almış, proletaryaya katılmış demektir. Marx ve Engels, bu bilincin, ancak, proletaryanın sınıf durumunu gösterdikleri (İngilizce: *contemplation*, Almanca özgün metinde *Anschauung*) zaman başka sınıflarda da oluşabilen, bir başka deyişle, "proletaryadan yana geçen", "devrimci sınıfa, geleceği ellerinde tutan sınıfa katılan" bireylerde ortaya çıkacağını söylerler. Yoksa, örneğin kendisini hâlâ burjuva kabul eden ve burjuva toplumu ideolojisini benimseyen ve savunan bir kimsede oluştuğu görüşü ileri sürülmemiştir. Ne var ki, bunlar, işçi olmadıkları halde, işçi sınıfının üyeleri olmadıkları halde, gerek ekonomik konumları, gerek ideolojik seçenekleri gereği, burjuva sınıfın üyeleri oldukları halde, bu devrimci bilinç, bunlarda da oluşabilir, ve o zaman bilinçleri bakımından sınıf değiştirmiş olurlar, çünkü, Aybar'ın söylediği gibi, bu devrimci bilinç, ancak işçi sınıfına *özgü* bir nitelik değildir. Dolayısıyla başka sınıf üyelerinde oluşan bu devrimci bilinç, o başka sınıfın bilinci, hele Aybar'ın deyişiyle, o başka sınıfın öz bilinci hiç değildir. O başka sınıfın üyeleri içersinde de oluşabilen devrimci bilinç, proletaryanın ideolojisidir. Proletaryanın ideolojisinin, burjuvazinin öz bilinci olmadığı gibi bir saçmalıktır Aybar'ın tümcesi. Marx ve Engels, "Fransız burjuvazisi *—derler—*, aristokrasinin egemenliğini devirdiği zaman, bununla, birçok proletere de, proletaryadan daha yükseğe çıkma olanağını verdi, ama yalnız şu anlamda ki, onların kendileri de burjuva oldular."[23] Artık burjuva olan bu proleterler, eski sınıf bilinçlerini, yeni sınıflarına taşımazlar. Proleter bilinci, bu sınıf değişikliğiyle birlikte, terkederler, ve yeni sınıfının bilincini kazanırlar. Bilinç, alınabilen ve terkedilebilen bir şeydir; temeli, maddî dünyadır, bu maddî dünyadan *doğrudan* alınabildiği gibi, duyum, tasarım, inanç, düşünce, bilgi biçiminde insanların dolaylı olarak birbirlerine aktardığı bir şeydir. Doğrudan ya da dolaylı olarak edinilen bilinç,

[23] *Alman İdeolojisi*, s. 86; *Seçme Yapıtlar*, 1, s. 57.

bunlar edinme *yöntemleri* bakımından değil, bireylerin ona sahip olmalarındaki *süreklilik ve kararlılık* açısından farklılık gösterir. Gerici ya da faşist bir sendikada aktif olarak çalışan bir işçi ile, proletaryanın ideolojisini gerçekleştirme uğrunda canını veren bir öğrenci örneği, bunu, bize parlak bir biçimde kanıtlar.

4) Aybar, bu başka sınıflarda oluşan devrimci bilincin, bir "*aktarma*" bilinç, iğreti bir bilinç, spekülatif, gözlemci ve bir bilgi, bir *bilim* olduğunu söylüyor ve ekliyor: "Oysa işçi sınıfında devrimci bilinç, yaşamının bir parçasıdır." Derin bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselen bilimsel sosyalizme ne ağır bir sövgü! Bütün savına dayanak yaptığı bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx'a [ve Engels'e] ne ağır sövgü! Bilimsel sosyalizm adına bilimsel sosyalizme, Marx adına Marx'a ne bağışlanmaz bir karaçalma bu! İşçiler, ne denli, sosyalist ideolojiyi, bir bilim olan bilimsel sosyalizm sayesinde kavradılar ve kendi sınıfının bilincine vardılarsa, işçi olmayan birçok insan da, sosyalist ideolojiyi, bir bilim olan sosyalizm sayesinde kavradı. "Bilgi"nin, "bilim"in *aktarma* bir bilinç olduğunu söylüyor Aybar! Sanki işçi sınıfının bilinci, onun sınıfıyla, gerek tarihsel derinliği, gerek güncel konumu bakımından öyle bir Çin Seddi ile çevrilidir ki, o, tarihin belirli bir döneminde, geçmişle hiç bir bağıntısı olmayan bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır ve gene o, burjuva toplum içersinde, ama kendi başına bağımsız bir sınıf olarak vardır. Gerek üretimde, gerek günlük yaşamda, gerek sınıf savaşımında, birikmiş emeğin olduğu kadar, gerek birikmiş emeğin içerdiği, gerek soyut olarak varolan *tüm* bilgileri, sanki, modern toplumun işçileri, sınıf olarak kendi nitelikleri gereği bulmuşlar, ortaya koymuşlar gibi. Burjuva toplumun başlıca iki sınıfından biri olan işçi sınıfı, insanlığın, kendisine bağlanan geçmişinden zengin bir bilgi hazinesi devralmıştır. Bu bilgilerin hepsi, kuşaktan kuşağa, şu ya da bu yolla kendisine aktarılmıştır. Geçmişin birikmiş tüm zihinsel ve beden emeği, bir burjuva toplumun koşullarını yarattığı gibi, onun bir parçası olan modern işçi sınıfının da koşullarını yaratmıştır. Hiç bir insan, bugünkü pratiğini, bilgisini, birey olarak kendisi yaratmamıştır. Ve onun devraldığı pratiğe, bilgiye katacağı yeni değerler,

kendisinden sonraki kuşaklara, kendisinin değerlerini katmış olarak devredecektir. İşçinin bugün kumanda ettiği bir dokuma tezgâhı, işçi sınıfı olmadan yüzlerce yıl önceki emekçinin birikmiş emeğini olduğu kadar, üretim bilgi ve becerisinin, birikmiş zihinsel emeğin, tarihsel bir birikimidir. Bilgi, ona, üretim araçları yoluyla olduğu kadar, günlük kullanım araçlarıyla, ve içersinde bulunduğu toplum tarafından sürekli olarak iletilir ve aktarılır. Sınıf savaşımları ilk kez işçi sınıfının icat ettiği bir şey değildir ve sınıf savaşımlarının bilimsel bir irdelemesi, ancak böyle bir irdeleme, işçi sınıfının sınıf savaşımının evrensel niteliğinin belirlenmesini sağlamıştır. Bilgi, bireyler tarafından üretildiği ve birbirlerine aktarıldığı gibi, insan tarafından yeniden toplumdan topluma, kuşaktan kuşağa da aktarılır. Tarihsel bakımdan birikmiş bilgi, bireylerin bilgi üretiminin temel hazinesini oluşturur. İşçi sınıfının, işçiler olarak, sınıfsal konumları gereği üretecekleri bilgilerin bu birikmiş bilgi hazinesi olmadan, bu kendisinden önceki bilimsel bilgiye sahip olmadan, bir sınıf olduğunun bilincine bile varıp varamayacağı kuşkuludur. Aybar, bilimsel sosyalizmin yalnızca, işçi olanlar tarafından üretildiğini ifade ettiği gibi —bunun yanlış olduğunu açıkladığımızı sanırız— yalnızca işçiler tarafından üretildiğini ileri sürdüğü bu bilimin, işçi olmayanlar tarafından soğurulamayacağını da ifade eder. Yanılgı iki yönlüdür: Birincisi, bilimsel sosyalizm, bir bilim olduğuna göre, onu işçi değil, bilim adamı yaratır. İşçi ile bilimsel sosyalizmin yaratıcısı bilim adamı, aynı sınıfın iki ayrı kategorisinde yer alırlar. İkincisi, bilimsel sosyalizm bir bilim olduğuna göre, bilim öğrenilir, öğrenmeyen bu bilimi bilmez, öğrenen bilir. Sorun, bu denli yalındır. Bir bireyin işçi olarak, mevcut pratik içersinde, dokuma makinesinin iğlerini gözetmekle, sosyalist bilinci edineceğini söylemek, işçiye dalkavukluk etmek, onun bilisizliğini sıvazlamaktır. Bu bilimi öğrenme gereksinmesini, her şeyden çok, ideolojisini temsil ettiği sınıf duyar, ve bunu, ideoloji olarak benimsemeye koşulları sınıfsal bakımdan hazır olan işçi sınıfıdır. Çünkü yalnızca işçi sınıfı, geleceği elinde bulunduran bu sınıf, en devrimci sınıf, sonuna kadar devrimci kalacak sınıftır. Bilimsel sosyalizmde, o, kendi sınıfsal kurtuluşunu ve insanlığı kur-

tarma tarihsel görevinin kendisine ait olduğunu bulur. Bilimsel sosyalizmde o, kendi sınıf ideolojisini bulur, kendi sınıfsal konumu ile bu ideoloji arasında tam bir uyum, kendi sınıfsal çıkarı ve tarihsel görevi arasında tam bir bütünlük vardır. Engels, "Komünizm, proletaryanın kurtuluş koşullarının öğretisidir."[24] der. Bu öğreti, proletarya olmasa, yaratılamazdı; onun için bu öğretinin maddî temeli proletaryanın kendisidir, ama bu öğretiyi, bir bilim olarak, işçiler, mevcut pratikleriyle de yaratmamışlardır, derin bilimsel bilgiyi gerektiren bu öğreti, bu bilimsel bilgiye sahip olanlar tarafından yaratılmıştır. Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'da, ütopik sosyalistleri eleştirirken, bunların "sosyalist ve komünist yayınlar"ı "işçi sınıfını aydınlatacak en değerli malzemelerle doludurlar"[25] derler; yani işçi sınıfına, bu yayınlar, sosyalist bilginin ilk öğelerini aktarmışlardır. Yalnız bu kadar değil. Bilimsel sosyalizmin, birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de, daha çok işçi olanlar tarafından değil, öğrenci gençlik tarafından hızlı ve coşkulu bir biçimde öğrenilmeye başlandığı bir gerçektir. Bunlar, güçlü bir proleter devrimci partinin bulunmamasından olduğu kadar, öğrenci özelliklerinden gelen, ve proleter devrimci hareketin bebeklik hastalıkları denen birtakım kusurlar içermesine karşın, genel olarak, bunların, sosyalist bilince sahip olmadıklarını, bunu, kendi öz bilinçleri olarak soğuramayacaklarını söylemek olası mıdır? Aynı özellikle olmasa bile, işçi sınıfı içersinde de, proleter devrimci hastalıkların bir batıp bir çıktığına bütün ülkelerin işçi sınıfları örnekken, işçilerin, bir bütün olarak, sosyalizmin bilimini soğurduklarını söyleyebilmek olası mıdır? Öğrenci gençlerin, işçiler arasında bilinçlendirme faaliyetine katılıp, işçilere sosyalist bilinci götürdüklerinde, bu bilinç, bir "aktarma" bilinç olmayacak mıdır? Bilimsel sosyalizmin temel klasiklerinden bilgilenme yoluyla alınan bilinç, sınıfsal konumu ne olursa olsun, "aktarma" bilinç değil midir? İşçilerin, işçiler olarak, bilimsel sosyalizm olmadan, *her yerde* ve *kendiliğinden,* salt işçi olarak faaliyette bulundukları için, bu bilimi yaratacaklarını

[24] Friedrich Engels, "Komünizmin İlkeleri", *Seçme Yapıtlar, 1,* s. 98.
[25] "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar, 1,* s. 165; *"Komünist Manifesto"nun Doğuşu,* s. 153.

varsaymak olası mıdır? Bu sosyalist bilincin, işçilere, daha ileri düzeydeki işçi arkadaşları tarafından aktarılmış olmasıyla, işçi olmayan diğer proleter devrimci arkadaşları tarafından aktarılmış olması, "aktarma" açısından bir şey değiştirir mi?

II

Aybar, işçi sınıfının siyasal bilinçlenmesi konusunda, Marx'ın *tam* bir kendiliğinden bilinçlenmeden yana olduğu, Lenin'in *tam* bir dışardan bilinçlendirmeden yana olduğu şeklinde özetlenebilecek kaba bir yanılgı içersindedir. Toplumsal olayların, sınıf savaşımının diyalektik özünden yoksun, asılsız bir yakıştırmadır bu. Çünkü, ne Marx, tam bir *kendiliğinden* bilinçlenme görüşünü; ve ne de Lenin, *tam* bir *dışardan* bilinçlendirme görüşünü savunmuştur.

Aybar, konuyu, şöyle koyuyor: "Lenin'in Kautsky'den aktardığı ve işçi sınıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş, işçi sınıfının dışında bir küçük savaş örgütü kurulmasına gerekçe olmuştur. ... Oysa, işçi sınıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş kabul edilecek olursa, marksizmin tarih teorisi ve bilinç hakkındaki diyalektik görüşü, iskambilden şatolar gibi yıkılıverir." (2. yazı.)

Aybar, proletaryanın siyasal savaşımının, kendiliğinden oluşan yanı ile ideolojik eğitimini, siyasal propaganda ve ajitasyona bağlı yönünü, kalın bir çizgiyle birbirinden ayırdığı gibi, Marx ve Lenin'i de kalın bir çizgiyle birbirinden ayırır. Oysa ne Marx işçi sınıfının siyasal eğitimini dıştalamıştır, ne de Lenin işçi sınıfının kendiliğinden örgütlenişini. Ancak kendiliğinden oluşan sınıf hareketlerinin zorunluluğu ile teorik bilinçlendirmenin gerekliliğini birbirinden ayıran biri, Marx ile Lenin arasında bir uçurum olduğu sanısına kapılır.

Aybar'ın, "kendiliğindenliğe" coşkuyla kendisini kaptırdığını, okur izlemiştir. Bu coşkunun temel kaynağı ise, *Komünist Manifesto*'dan aktardığı bir tümceye dayanır. Aslında, bu tümcenin, ne ölçüde ve nereye kadar doğru olduğunu araştırma zorunluluğu vardır. İlkin bu noktayı saptamamız gerekiyor.

Aybar, *Komünist Manifesto*'da yer alan bir tümceyi aşağıdaki gibi aktarıyor: " 'Proletaryanın hareketi, der Marx, koskoca çoğunluğun, koskoca çoğunluk çıkarları için, kendiliğinden hareketidir.' (Komünist Manifesto, s. 39, Rieder, 1925.)"[26]

Aybar, 1925 baskılı Fransızca çevirilere bağlı kalacağına, en yeni baskılar gözönünde tutularak, Türkçeye çevrilmiş[27] yapıtlara bir göz gezdirmiş olsaydı, bir *yanlış* üzerine şatosunu kurmuş olduğunun farkına varabilirdi. Çünkü, Aybar'ın şatosunu üzerine kurduğu, Marx ve Engels'ten aktardığı bu tümcede yer alan "kendiliğinden" sözcüğüdür. Fransızca eski çevirilerde bu sözcük, "*spontané*", yani "kendiliğinden"dir.[28] *Komünist Manifesto*'yu Marx ve Engels, Almanca kaleme almışlardır, ve Almancada bu sözcük "*selbständige*", yani "bağımsız", "serbest" demektir.[29] Çevirisi Engels tarafından gözden geçirilen[30] İngilizce metinde ise, bu sözcük "*independent*", yani "bağımsız" demektir.[31] Elimizde, Fransızca olarak, gene Editions Sociales'in 1976 baskısı vardır, ve orada, "*spontané*" sözcüğü, öyle anlaşılıyor ki, Almanca özgün metne uygun olarak değiştirilmiş ve yerine "*au-*

[26] Aybar'ın kaynakları sunuş tarzına değinmek gereği var. Bir kez, bir yapıt, (Türkçede kullandığımız alfabede yazılıyorsa) kapağına yazıldığı biçimde sunulur. Örneğin, yararlanılan kaynak Fransızca ise, yazıldığı gibi örneğin *Manifeste du Parti Communiste* diye yazılır, Türkçesi, örneğin *Komünist Manifesto* diye yazılmaz. İkincisi, yayınlandığı yer belirtilir. Üçüncüsü (ve hatta birincisi) yazarın adı verilir. Denecektir ki, *Komünist Manifesto*'nun yazarı bilinmiyor mu? Bu ayrı bir şey. Ama gene de ola ki, Aybar gibi bilmeyenler olacaktır, nitekim, Marx ve Engels'in ortaklaşa adını taşıyan bu yapıttan aktardığı pasajlar için "der Marx" diyor.

[27] Örneğin, Dirk J. Struik, "*Komünist Manifesto*"*nun Doğuşu*, Sol Yayınları, Ankara 1976, ve gene "Komünist Parti Manifestosu", Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar, 1*, Sol Yayınları, Ankara 1978, adlı yapıtlarda, Almanca ve İngilizce ayrı basımlardaki ekler ve değişikliklerin tamamını bulabilir, ve "koskoca" yanlışını görmekte de kendi kendisini uyarabilirdi.

[28] Bkz: Karl Marx et Friedrich Engels, *Manifeste du Parti Communiste*, Editions Sociales, Paris 1960, s. 25. ("Le mouvement prolétarien est le mouvement *spontané* de l'immense majorité au profit de l'immense majorité.")

[29] Bkz: Mark, Engels, *Werke*, Band 4, Dietz Verlag, Berlin 1974, s. 472. ("Die proletariche Bewegung ist die *selbständige* Bewegung der ungeheuren Mehrzahl im Interesse der ungeheuren Mehrzahl.")

[30] Bkz: "1888 İngilizce Baskıya Önsöz", "*Komünist Manifesto*"*nun Doğuşu*, s. 174.

[31] Bkz: Karl Marx, Friedrich Engels, *Collected Works*, volume 6, Progress Publishers, Moscow 1978. ("The proletarian movement is the self-conscious, *independent* movement of the immense majority, in the interest of the immense majority." — Burada "*self-conscious*" sözcüğünün 1888 İngilizce baskıya eklendiğine ilişkin bir not olduğunu belirtelim.)

tonome", yani "özerk" sözcüğü konmuş,[32] böylece Fransızca çevirideki yanlışlık düzeltilmiştir. Esasen Fransızca çevirinin Marx ya da Engels tarafından gözden geçirilmemiş olması, hatta, Fransızca baskıya önsöz bile yazmamış olmaları,[33] bu çeviri yanlışlığından, onları sorumlu tutmaya, ya da daha sonra düzeltilmiş olan bu çeviri yanlışlığını onlara maletmeye kimsenin hakkı olamadığının tanıtıdır. Eğer biz, Marx ve Engels'in metninin yanlış çevirisini değil de, doğru bir çevirisini okura sunmak istersek, Türkçe çevirisinden bu tümceyi aktarabiliriz: "Proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluğun çıkarına olan bilinçli,[34] bağımsız hareketidir."[35] Aybar'ın Marx [ve Engels]'ten aktardığı proletaryanın büyük çoğunluğun çıkarına olan hareketi, "*kendiliğinden* hareketi" değildir, "bağımsız hareketi"dir. Proletaryanın hareketinin, bağımsız bir hareket olmasının ifade ettiği anlamı, örgüt sorununu tartışırken göreceğiz. Yalnız, hemen şunu belirtmek gerekir ki, Aybar'ın, yanlış bir kaynaktan yola çıkarak, Marx [ve Engels]'in olmayan bir sözcüğe dayanarak kurduğu iskambilden şatosu, şimdi yıkılmış, büyük bir coşkuyla savunduğu "kendiliğindenlik" ile başbaşa kalmıştır. — Ama hayır. İşçi sınıfı hareketinin kendiliğindenliğini savunan yalnızca Aybar değildir. İşçi sınıfı hareketi, kendiliğindenliğin en azgın temsilcilerini, hemen hemen işçi sınıfı hareketinin kabardığı her ülkede tanımıştır. Aybar, bu bakımdan yalnız değildir, ne var ki, onun yanı Marx'ın yanı değil, işçi sınıfına yaltaklanarak onu burjuva ideolojiye teslim etmek isteyen bir sürü kendiliğindencinin yanıdır.

Bu bölümü tamamlamamız için, işçi sınıfının iktisadî

[32] Bkz: Marx-Engels, *Manifeste du Parti Communiste*, Editions Sociales, Paris 1976, s. 45. ("Le mouvement prolétarien est le mouvement *autonome* de l'immense majorité dans l'interêt de l'immense majorité.") (Alıntı metinlerde geçen "spontané", "selbständige", "independent" ve "autonome" sözcüklerinin altını ben çizdim.)

[33] Marx ve Engels, (birlikte Almanca ve Rusça baskılara, Engels Almanca (2 kez), İngilizce, Lehçe ve İtalyanca baskılara) yedi önsöz yazmışlardır. Bkz: "*Komünist Manifesto*"*nun Doğuşu*, s. 159 vd..

[34] Bu sözcük, 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir, İngilizce klasik yayınlarda yer almaktadır. Almanca özgün metni esas aldığımızda, bu sözcüğü çıkararak okumamız konuyu toparlama bakımından daha uygun olacaktır.

[35] Karl Marx-Friedrich Engels, "Komünist Parti Manifestosu — (Komünist Manifesto)", "*Komünist Manifesto*"*nun Doğuşu*, s. 124; *Seçme Yapıtlar*, *1*, s. 144.

savaşımından doğan örgütlenmesi ile, yani onun kendiliğindenliği ile, işçi sınıfının sosyalist ideolojiyle eğitilmesini, yani onun bilinçlendirilmesini, bu bir bütünün iki kesiminden birini Marx'a, ötekini Lenin'e yükleyerek, bir başka deyişle, Marx'ın, işçi sınıfının eğitilmesini, sosyalist ideolojiyle bilinçlendirilmesini, ve Lenin'in işçi sınıfının kendiliğinden örgütlenmesini dıştaladığını ileri süren Aybar'ın yorumunun, gene Marx ve Lenin'e başvurarak, yanlış olduğunu açıklığa kavuşturmamız gerekecek.

Marx, 23 Kasım 1871'de, F. Bolte'a şunları yazıyordu: "İşçi sınıfının *political movement*'ının [siyasal hareketinin] nihaî amacı, elbette ki, bu sınıfın *political power*'ı [siyasal iktidarı] ele geçirmesidir, ve bu da, doğal olarak, *working class*'ın [işçi sınıfının] belirli bir noktaya (belli bir gelişme aşamasına ulaşmış) geliştirilmiş ve onun iktisadî savaşımından doğrudan doğan bir *previous organisation*'ını [ön örgütlenmesini] gerektirir. Ama, öte yandan, içersinde işçi sınıfının egemen sınıflara karşı bir *sınıf* olarak ortaya çıktığı ve onlara *pressure from without* [dışardan baskı] ile boyuneğdirmeye çalıştığı her hareket, bir siyasal harekettir. Örneğin belli bir fabrikada, hatta belli bir işkolunda grevler vb. yoluyla tek tek kapitalistleri daha kısa bir işgününe zorlama girişimi, salt bir iktisadî harekettir. Öte yandan, bir sekiz saat vb. *yasasını* zorlama hareketi, bir *siyasal* harekettir. Ve bu şekilde, işçilerin tek tek iktisadî hareketlerinden, her yerde bir *siyasal* hareket, yani kendi çıkarlarını genel bir biçim içersinde, genel, toplumsal olarak zorlayıcı kuvvete sahip bir biçim içersinde dayatmayı amaçlayan bir *sınıf* hareketi doğar. Bu hareketler, belli ölçüde bir ön [*previous*] örgütlenmeyi öngörürlerse de, bunlar, bir yandan da, aynı ölçüde, bu örgütlenmeyi geliştirmenin bir aracıdırlar. İşçi sınıfı, örgütlenme bakımından, henüz ... egemen sınıfların siyasal iktidarına karşı nihaî bir sefere kalkışacak kadar ileri durumda değilse, her ne olursa olsun, her durumda, gene de, egemen sınıfların politikasına karşı sürekli bir ajitasyonla (...) bu hedefe varmak için eğitilmelidir. Yoksa, Fransa'daki Eylül devriminin gösterdiği gibi ve belli bir ölçüde Bay Gladstone ve ortaklarının İngiltere'de günümüze dek başarıyla sürdürdükleri oyunun da tanıtladığı gibi on-

ların [egemen sınıfların] elinde oyuncak olarak kalır."[36]

Marx'ın, işçi sınıfının siyasal hareketinin sonal amacı olan iktidarın ele geçirilmesini, *iki* örgütlenme evresine ayırdığı açıktır. *Biri,* işçi sınıfının belli bir gelişme aşamasına ulaşmış ve *doğrudan* onun iktisadî savaşımından doğan bir ön örgütlenmesidir. İşçi sınıfının iktisadî ve siyasal hareketleri, belli ölçüde bir *ön* örgütlenmeyi gerektirdiği gibi, bu hareketler bir yandan da, bu ön örgütlenmeyi geliştirmenin aracıdırlar. İşçi sınıfının iktisadî savaşımı, işçilerin, belli bir fabrikada, hatta belli bir işkolundaki, tek tek kapitalistleri, onların belli iktisadî istemlerini kabul etmeye zorlama hareketleridir; siyasal savaşımı ise, tüm işçi sınıfının, genel istemlerini (sekiz saat yasası vb.) kucaklar. Bu iktisadî ve siyasal hareketler, bir ön örgütlenmeyi gerektirir, ve bu ön örgütlenme, işçi sınıfının iktisadî savaşımından doğrudan doğar. Ama, *ikincisi,* işçi sınıfı, egemen sınıfın siyasal iktidarına karşı, sonal bir kampanyaya kalkışmak, bu hedefine ulaşmak için *eğitilmelidir* ya da *yetiştirilmelidir.* Aksi halde, yani siyasal iktidarı ele geçirmek için eğitilmediği ya da yetiştirilmediği takdirde, işçi sınıfı, egemen sınıfların elinde oyuncak olarak kalır.

Eğer işçi sınıfı, iktisadî ve siyasal hareketlerle, yani belli bir grup işçinin tek tek kapitalistlere karşı (iktisadî) ya da tüm işçi sınıfının istemlerini gerçekleştirmek için (siyasal) hareketleri ile yetinecekse, işçi sınıfının iktisadî savaşımından doğan ve bu savaşım içersinde gelişen ön örgütlenmesiyle yetinmek gerekir, o zaman, işçi sınıfı, egemen sınıfların elinde oyuncak olarak kalır. Yok eğer işçi sınıfı, siyasal iktidarı egemen sınıfların elinden almak, siyasal iktidarı ele geçirmek istiyorsa, yani işçi sınıfı devrimci görevini yerine getirecekse, o zaman, bu ön örgütlenme yeterli değildir, işçi sınıfı *eğitilmek,* ve siyasal iktidarı ele geçirecek örgütlenmeye geçmek zorundadır.

İlk kez *1906*'da yayınlanan Marx'ın bu mektubunun, *Ne Yapmalı?*'da yer almamış olmasının nedeni, kuşkusuz, *Ne Yapmalı?*'nın *1901-1902* yıllarında yazılmış olmasından başka bir şey değildir. Lenin'in Engels'in *Der deutsche*

[36] "Marx'tan New York'taki F. Bolte'a". Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar, 2,* Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 506-507.

Bauernkrieg'in önsözünden[37] *Ne Yapmalı?*'ya aktardığı uzun pasaj[38], savaşımın bu üç biçiminin uyumlu, bağlantılı ve sistematik bir biçimde yürütülmesi gereğini gözler önüne serer. Engels, 1874'te, şunları yazıyordu: "Bir işçi hareketi varolalı beri, savaşım, ilk kez olarak, teorik, siyasal ve pratik-iktisadî (...) üç yönü içinde, uyum, bağlantı ve yöntem ile (sistematik bir biçimde) yürütülmüştür. Alman [işçi] hareketinin yenilmez gücü, işte, deyim yerindeyse, bu tek merkezli saldırıdadır."[39] "Teorik Savaşımın Önemi Konusunda Engels" arabaşlığı altında, Lenin, Engels'in, sosyal-demokrasinin büyük savaşımının, *iki* biçimini (siyasal ve iktisadî) *değil, teorik savaşımı ilk ikisi ile bir tutarak üç* biçimini kabul ettiğini[40] vurgulayarak, *Ne Yapmalı?*'da özel bir yer tutan kendiliğindenliğe karşı çarpıcı eleştirisini, işçi sınıfının savaşımının bu üç biçimi ve bu üç biçimin tekmerkezli saldırısı görüşü üzerine kurar.

Bu pasajlar, Engels'i *unutarak* yadsımaya kalkışan Aybar'ın yanılgısını ortaya koymak bakımından özel bir önem taşır, çünkü, Marx'ın görüşleri, genel anlamda Engels'in metninde yinelenmiş, deyim yerindeyse Lenin'i Marx'a birleştiren bir ara halka olmuştur. Aybar'ın öne sürdüğü gibi, Lenin'in *Ne Yapmalı?*'daki bilinçlendirme konusundaki görüşleri ile "marksizmin tarih teorisi ve bilinç hakkındaki diyalektik görüşü" arasında, biri diğerinin tersi ölçüsünde bir karşıtlık değil, aksine, burada, marksizmin, Lenin tarafından Rus proletaryası içersinde canlı tutulması, geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesi yer alır.

Aybar, Lenin'in işçi sınıfının kendiliğinden gelme hareketini dıştaladığını söylerken haksızdır. "Sosyal-demokrasinin görevi *—diyor Lenin—*, kendiliğinden gelme işçi sınıfı hareketine belirli sosyalist ülküleri getirmek, ... bu kendiliğinden gelme hareketi, *devrimci partinin* eylemleriyle yok edilemez bir bütün içinde eritip kaynaştırmaktır."[41] İş-

[37] Bkz: Friedrich Engels, "Köylüler Savaşı", *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Sol Yayınları, Ankara 1978.

[38] Bkz: V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?* s. 36-48.

[39] Friedrich Engels, "Köylüler Savaşı", Önsöz, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, s. 31.

[40] *Ne Yapmalı?*, s. 36.

[41] V. İ. Lenin, "Raboçaya Gazeta İçin Makaleler", *Collected Works*, vol. 4, s. 217.

çi sınıfının kendiliğinden gelme hareketinin dıştalandığı, *burada*, nerededir? Ama Lenin, kendiliğinden gelme hareketin, kendiliğindenliğin, işçi sınıfını, devrime götüreceğini, siyasal iktidarı ele geçirerek insanlığı kurtaracağını ileri sürenleri de ağır bir dille eleştirir: "... *tek* seçenek şudur" diyor Lenin, "ya burjuva ideolojisi, ya da sosyalist ideoloji. İkisi arasında bir orta yol yoktur. ... *herhangi bir biçimde* sosyalist ideolojiyi küçümsemek, *ona birazcık olsun yan çizmek*, burjuva ideolojisini güçlendirmek anlamına gelir. Kendiliğindenlikten çok sözedilmektedir. Ama işçi sınıfı hareketinin *kendiliğinden* gelişmesi, onun burjuva ideolojisine tâbi olmasına ... yolaçar; çünkü kendiliğinden işçi sınıfı hareketi, trade-unionculuktur, Nur-Geurerkschaftlerei'dir, ve trade-unionculuk, işçilerin burjuvaziye ideolojik köleliği demektir. Demek oluyor ki, görevimiz, sosyal-demokrasinin görevi, *kendiliğindenliğe karşı savaşmak,* işçi sınıfı hareketini burjuvazinin kanatları altına sokmak yolundaki bu kendiliğinden *trade-unioncu* çabadan uzaklaştırmak, ve devrimci sosyal-demokrasinin kanadı altına sokmaktır."[42] Kanadı altına sokmaktır, çünkü işçi sınıfı hareketi, onun iktisadî savaşımından doğrudan çıkan örgütlenmenin sınırları içersinde kalırsa, sınıfın iktisadî ve siyasal hareketleri, teorik savaşımla sistematik bir biçimde uyum, bağlantı içinde olmazsa, bu örgütlenmeden, bugünkü ifadesiyle, yalnızca sendika çıkar, parti çıkmaz. İşçi sınıfının sonal hedefi olan siyasal iktidarın ele geçirilmesini gerçekleştirecek olan ise, sendika değil, partidir. Sendika, sınıfın çıkarlarının, parti ise, sınıfın tarihsel görevinin, siyasal iktidarı ele geçirme, özel mülkiyeti toplumsal mülkiyete dönüştürme, kendisi de dahil, sınıfların ortadan kaldırılmasını gerçekleştirme görevinin aracıdır. İşçi sınıfının iktisadî savaşımından doğrudan çıkan örgütlenmesi, eğer kendiliğindenliğe bırakılırsa, işçi sınıfı, orada, işçi sınıfının tarihsel görevini gerçekleştirme yerine, işçi sınıfının, "deyim yerindeyse, bir sürü ideolojiler arasında parçalanması"nın etkilerine bırakılmış olur. Almanya örneğini anımsatan Lenin, şöyle yazıyor: "*Kendiliğindenliğe karşı amansız bir savaşım* gerekiyordu, ve ancak birçok yıl-

[42] *Ne Yapmalı?*, s. 54.

ları kapsayan böyle bir savaşımdan sonradır ki, örneğin Berlin'in çalışan halkını ilerlemeci partinin bir dayanağı olmaktan çıkarıp sosyal-demokrasinin en sağlam kalelerinden biri haline getirmek, mümkün olabilmiştir. Bu savaşım bugün bile (...) hiç bir biçimde bitmiş değildir. Şimdi bile Alman işçi sınıfı, deyim yerindeyse, bir sürü ideolojiler arasında parçalanmıştır. İşçilerin bir kesimi katolik ve monarşist sendikalar içersinde örgütlenmiştir; bir başka kesimi İngiliz *trade-unionculuğu*nun burjuva müritleri tarafından kurulan Hirsch-Duncker sendikaları içersinde örgütlenmiştir; üçüncü kesimi sosyal-demokrat sendikalar içersinde örgütlenmiştir. Son grup, geri kalanlardan çok daha kalabalıktır, ama sosyal-demokrat ideoloji bu üstünlüğü yalnızca bütün öteki ideolojilere karşı kararlı bir savaşım vererek sağlayabilmiştir ve böyle koruyabilecektir."[43]

Türkiye'de işçi sınıfının güncel konumunu şöyle bir gözler önüne getirmek, bu pasajların şu an için bile, ne büyük bir değer taşıdığını anlamaya yetecektir. Çünkü, proleter devrimci ideolojinin gelişmesinin engellendiği, faşizmin etkinliğini artırdığı, ve dolayısıyla proleter devrimci ideolojinin bir bütünlük içinde etkinliğini gerçekleştiremediği bu dönemde, Türkiye işçi sınıfı içinde, o kendiliğinden devrimci savaşıma katılmadığı sınıf içersinde, ideolojik parçalanma, faşist sendikaların doğmasına kadar gitti. İktisadî savaşımın doğrudan yarattığı sendikalar arasında, işçi sınıfı kendiliğindenliğe bırakıldığı ve egemen sınıfların etkinliklerini artırdığı ölçüde, değil burjuvazinin, emperyalist burjuvazinin açık kanlı diktatörlüğünün, yani faşist ideolojinin savunucusu işçi sendikaları da mantar gibi bitiverdi. Çünkü, "Emperyalist ideoloji, işçi sınıfının içine de sızmaktadır. Çünkü bu sınıfı öteki sınıflardan ayıran bir Çin Seddi yoktur."[44]

Şimdi okur, Aybar'ın, Marx'ı savunma örtüsü altında, Lenin'e saldırısında, işçi sınıfı içersinde, proleter devrimci ideolojinin etkinliğini kırmaya, burjuva ideolojilerin, faşist ideolojilerin bu sınıfı parçalayarak kendi elinde oyuncak haline getirmeye hizmet ettiğini apaçık görüyorlar sanırım. Sanırım okur, Aybar'ın teorik temsilciliğini yaptığı sistemin

[43] *Ne Yapmalı?*, s. 55.
[44] V. İ. Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, s. 133.

ne olduğunu, Lenin'den yukarıya aktardığımız pasajlarda açıkça görmüş, bizim kendisine vermemiz gereken sıfatı da bu pasajlarda bulmuş olacaktır.

III

Aybar'ın yazısının üçüncü bölümü, devrim üzerine. Lenin ile Marx'ın devrim konusundaki görüşlerinin *farklı* olduğunu ileri süren Aybar, şöyle diyor: "Marx, sosyalist devrimi nesnel bir süreç olarak görmekte, istencci (iradeci) müdahaleleri, bu süreç içinde olanaklı saymaktadır." (3. yazı.) *Kapital*'in "Almanca Birinci Baskıya Önsöz"ünden ve *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın "Önsöz"ünden hemen hepimizin artık ezbere bildiği ünlü tümceleri aktardıktan sonra şöyle sürdürüyor sözlerini: "Lenin'e gelince, elbet o da bütün bu söylediklerimizi yadsımıyor. Yadsımak ne kelime hararetle savunuyor Marx'ın bilimsel teorisini. Ne ki gene de bir ayrım olduğu, Lenin'in istence (iradeye), çok fazla ağırlık verdiği seziliyor." Bu *küstahça* —çünkü, Lenin'in sözleriyle eylemi arasında bir karşıtlık olduğunu, halk diliyle söylersek, özü başka sözü başka bir insan olduğunu söylemek başka bir sözcükle daha iyi ifade edilemez— üslubunun ardından şöyle devam ediyor Aybar: "Lenin'e göre, Emperyalizm aşamasında Kapitalizmin çelişkileri derinleşmiştir. Kapitalizmin eşitsiz gelişimi, emperyalist devletler arasındaki savaşlar, dünya çapında bir devrim potansiyeli yaratmıştır. Artık devrim o toplumun üretici güçlerinin gelişmesine ve bu gelişmenin, toplumdaki mülkiyet ilişkileri tarafından engellenmesine bağlı değildir, çeşitli nedenler dolayısıyla emperyalist zincirin kimi halkaları zayıflamaktadır. Bu zayıf halkaya yüklenilerek devrim yapılabilir. Lenin böyle düşünüyordu. Bu, Rusya gibi, Çin gibi, Hindistan gibi, geri bırakılmış ülkelerde de devrim yapılabilir demekti."

Aybar, Lenin'in, "Proletarya Devriminin Askerî Programı" adlı yazısından (1916), o günkü emperyalist savaş döneminin, "ulusal baskılara karşı savaşımı ve burjuvaziye karşı proleter savaşımı politikalarını da zorunlu olarak doğurup beslemek zorunda" olduğunu, "ve bunun sonucu olarak da, birincisi devrimci ulusal başkaldırmaları ve savaş-

ları, ikincisi, burjuvaziye *karşı* proleter savaşları ve başkaldırmaları, ve üçüncü olarak da bu iki türden devrimci savaşların bir bileşimini vb. mümkün ve kaçınılmaz hale getireceği"[45] pasajını aktararak, yargılamasını şöyle yürütüyor: "Emperyalizm aşamasında devrim, her yerde olabilirdi Lenin'e göre. Sosyalist devrim, endüstrileşmiş kapitalist toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak görülmekten adeta çıkarılmıştı. Devrimi başarmak için önce bir devrimci Partiye gerek vardı: merkezci, dikine hiyerarşik, kışla disiplinli bir parti... *Devrimciler* dünyanın dört bir bucağında leninist partiler kuracaklar, propaganda ve ajitasyonla emekçi halk yığınlarını hazırlayacaklar ve koşulların toplumu devrim noktasına getirdiği anda, vuruş yapılacak, iktidar ele geçirilecektir. Demek ki [evet "demek ki"] Lenin'de istenccilik ağır basmaktadır." (3. yazı.)

Okur, Aybar'ın, Lenin'de iradeciliğin ağır bastığını kanıtlamak için aktardığı pasajlarına baktığında, bu iradeciliğin Lenin'de değil, Aybar'ın öznel mantığı içersinde geliştiğini görmüştür sanırım. Devrim yapan Lenin'in, adeta ömrünün her anında düşüncelerini yazıya geçirmiş ve ardında yazılı birkaç cilt değil, koca bir kitaplık bırakmış dev bir devrimcinin, devrimde, devrimin iktisadî koşullarına ve iradenin önemine ilişkin tek bir tümcesini almadan, onun devrim anlayışı ve devrimde iradenin rolü konusundaki görüşlerini sergileyebilmek, ya çok gelişmiş çocuklara, ya da hiç gelişmemiş koca adamlara özgü bir şeydir. Ve onlar, bunu yapmakla, bir başkasının düşüncesini değil, ancak ve olsa olsa kendi niyetlerini sergilemiş olurlar. Çünkü, bir yana, Marx'ın, devrimin nesnel koşullarını açıkladığı yasa, karşı yana, Lenin'in, emperyalist savaş döneminin ulusal savaşları ve proleter savaşları olanaklı ve kaçınılmaz hale getirdiğini belirten tümceleri alınarak, Lenin'in, iradeye, temel ekonomik nedeni yadsıyacak ölçüde, ağırlık verdiğini açıklamak olanağı yoktur.

Lenin, ne devrimin nesnel koşullarının iktisadî yönünü görmemiş biridir, ne de devrimci savaşımda iradenin rolünü

[45] V. İ. Lenin, "Proletarya Devriminin Askerî Programı", *Marx-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 385. (Aybar, bu metni, öyle anlaşılıyor ki, Lenine, *Œuvres*, s. 23'ten çevirerek aktarmış. Biz, burada olduğu gibi, daha sonra da onun aktardığı metinlerin tümünü, Türkçe baskılardan aktaracağız.)

anlamamış biri. Yüzlerce kez yinelediği gibi, 1916-17'de, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*'nda şunları yazıyordu: "... özel iktisadî ilişkiler ve özel mülkiyet ilişkileri, artık içeriğine uymayan bir kabuktan çıkarılması yapay olarak geciktirilirse, kesenkes çürüyecek olan, belki bu çürüme durumunu oldukça uzun bir süre sürdürecek (...), ama sonuçta kesenkes atılacak olan bir kabuktan ibarettir."[46] Lenin'in her metninde olmasa bile hemen her metninde, şu ya da bu biçimde ifade edilmiş olan bu marksist görüş, aynı zamanda, hiç bir zaman "irade"nin rolünün önemsenmediği anlamına da gelemez. Temel etkenin, *temel* belirleyici etkenin, iktisadî etken olması, insanların, bu iktisadî etkenlerin robotu haline geldiği, iktisadî etkenin otomatik olarak onları güttüğü anlamına da gelemez. Hele iktisadî etkenin belirleyici tek etken olduğu anlamına hiç gelmez. Diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizmin, yani doğanın ve insan toplumunun gelişme yasalarının *bulunuşu* açısından bilimsel sosyalizm, bilim haline, birdenbire gelmemiştir. Onun bilim haline gelişindeki nitel değişme, yalnızca iktisadî temeldeki değişme ile açıklanamayacağı gibi, yalnızca bilgi bilimindeki bir değişmeyle de açıklanamaz. Doğanın ve insan toplumunun gelişmesi, bilimsel sosyalizmin bulunuşundan önce de vardı, dolayısıyla doğa ve insan toplumu, bizim o zaman bilmediğimiz gelişme yasalarına göre gelişiyorlardı; ama bu yasaların bulunması ile, insanlar, bu gelişmenin bilincine vardılar. "Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi"nin, "(Engels, daha sonra, ilkel topluluğun tarihi dışında diye eklemiştir)", "sınıf savaşımları tarihi",[47] "kısacası çağlarındaki *iktisadî* ilişkilerin ürünleri oldukları"[48] artık hepimizin bildiği bir gerçektir. Ama, bu savaşımın içinde bulunan insanların bu savaşımın bir sınıf savaşımı olduğu bilincine doğrudan varmış olmaları, toplumsal varlığın gelişmesi yasalarının bilincine vardığı anlamına gelmez. İnsan, ancak toplumsal varlığın gelişmesi yasalarını bulduktan sonradır ki, bunun bilincine varır. Toplumsal

[46] V. İ. Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 153.

[47] Karl Marx-Friedrich Engels, "Komünist Parti Manifestosu", *"Komünist Manifesto"nun Doğuşu*, s. 109; *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 132.

[48] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 78.

varlık, insanların toplumsal bilincinden bağımsız olarak vardır; ama toplumsal bilincin, toplumsal varlığın gelişme yasaları bulunduktan sonra, bu toplumsal varlığın gelişmesi üzerinde etkili olmadığını düşünmek, insan iradesinin olduğu kadar, devrimci ideolojinin de, hiç bir önemi olmadığını, iktisadî temel tarafından yaratıldıkları gibi, iktisadî temelin otomatik gelişmesinin yalnızca bir yansıması olduğunu kabul etmekten başka bir anlama gelemez. Lenin, ne insanların kendi aralarında kurdukları ilişkilerin (üretim ilişkilerinin) onların iradesi dışında, zorunlu olarak meydana geldiğini yadsır, ne de üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesinin engelleri haline gelmesi sonucu "iktisadî üretim koşullarının altüst oluşu ile ... insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik biçimlerin"[49] önemini. "Dünya ekonomi sistemi içersindeki tek tek her üretici, —*diyor Lenin*— üretim tekniği içersine şu ya da bu değişikliği soktuğunun farkındadır, her mülk sahibi kendisinin bazı ürünleri başkaları ile değiştiğini çok iyi bilir; ama bu üreticiler ve bu mülk sahipleri, böylece, *toplumsal varlığı* değiştirmekte olduklarının bilincinde değillerdir. En önemlisi şu ki, bu değişikliklerin *yasaları* bulundu ve bu değişikliklerin ve bunların tarihsel gelişmelerinin nesnel mantığı esas çizgileriyle ortaya çıkarıldı. ... Sizin yaşıyor olmanız, ekonomik bir eyleminizin olması, döl vermeniz, ürünler üretmeniz, bu ürünleri başkaları ile değişmeniz olgusu, sizin *toplumsal* bilincinizden bağımsız ve bu bilinç tarafından tümüyle hiç bir zaman kucaklanmayan, nesnel olarak zorunlu bir olaylar zincirinin, bir gelişme zincirinin ortaya çıkmasına yol açar. İnsanlığın en soylu ödevi, kendi toplumsal bilincini ve bütün kapitalist ülkelerin ileri sınıflarının bilincini, mümkün olduğu kadar açık ve pürüzsüz bir biçimde ve en yüksek eleştiri anlayışıyla ona uyarlamak için, ekonomik evrimin (toplumsal varlığın evriminin) nesnel mantığını genel ve bellibaşlı çizgileriyle kucaklamaktır."[50]

[49] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz", Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 25 ve 26.
[50] V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 366.

Lenin, toplumsal varlığın, bir başka deyişle insanların kendi aralarında kurdukları ilişkilerin, onların iradelerinden bağımsız, zorunlu olduğunu, ve toplumsal bilince, bir başka deyişle, insanların kendi aralarında kurdukları ilişkilerin, üretim ilişkilerinin nesnel gelişme yasalarının bilincine varmış olmalarının, insanlara, bu gelişmenin yönünü *çevirici*, ya da gelişme aşamalarını *atlayıcı* bir güç kazandıracağını hiç bir zaman öne sürmemiştir. Kısacası, Lenin'in, maddî zorunluluk ile iradenin önemini, Marx'ın koyduğundan, ne eksik, ne fazla, ne de bu iki öğe arasında, herhangi birini (iktisadî zorunluluğu) unutacak ölçüde bir diğerine (iradeye) ağırlık verdiğini, bu ikisi arasında diyalektik ilişkiyi ve etkinliğini yadsıdığını söylemek olasıdır.

Eğer toplumsal varlığın gelişme yasalarının bulunmuş olması, insana, toplumsal varlığının gelişmesinde hiç bir etkide bulunma olanağı sağlamasaydı, bu yasalar, yalnızca, göksel cisimlerin hareketini önceden saptayan rasathaneler gibi, yalnızca toplumsal varlığın gelişmesinin salt habercileri olmaktan başka bir şey olamazdı.

Daha, 1894'te, *"Halkın Dostları" Kimlerdir?*'de, teorinin görevinin, bilimin amacının, gerçek ekonomik savaşımında ezilen sınıfa *yardım etmek* olduğunu vurgulayan Lenin, Marx'ın Ruge'a yazdığı *"Dünyaya şunu söylemiyoruz: savaşımı bırakın — tüm savaşımınız anlamsızdır. Bütün yaptığımız, ona doğru bir savaşım sloganı sağlamaktır."* tümcelerini aktardıktan sonra şöyle devam ediyordu: "... Marx'a göre, bilimin doğrudan görevi, doğru bir savaşım sloganı sağlamak, yani bu savaşımı, belli bir üretim ilişkileri sisteminin ürünü olarak nesnel bir biçimde sunmak, bu savaşımın zorunluluğunu, içeriğini, seyrini ve gelişme koşullarını *anlayabilmektir.*"[51] Marksist teorinin, "bir araç olarak" "proletaryaya *hizmet görevini*" yüklendiğini gene aynı sayfalarda şu sözlerle ifade edecektir: marksist teori, "modern toplumdaki bütün uzlaşmaz karşıtlık ve sömürü biçimlerini *açığa çıkarma*, bunların evrimini izleme, geçici niteliklerini, farklı bir biçime dönüştürmelerinin kaçınılmazlığını gösterme ve *böylece tüm sö-*

[51] V. İ. Lenin, *"Halkın Dostları" Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar?*, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 233-234.

mürüyü elden geldiğince çabuk ve kolayca sona erdirmesinde bir araç olarak proletaryaya hizmet etme görevini doğrudan doğruya önüne koymuştur."[52] Marx'ın, "bir toplum, kendi hareketinin doğal yasalarını ortaya çıkarmak için doğru yola girmiş olsa bile —...— bu toplum, normal gelişmesinin birbirini izleyen aşamalarının önüne koyduğu engelleri, ne gözüpek sıçrayışlarla temizleyebilir ne de meşru yollarla ortadan kaldırabilir. Ancak doğum sancılarını kısaltabilir ve azaltabilir"[53] sözleriyle, Lenin'in yukarıya aktardığımız sözleri arasında, özsel olarak, tek bir farklılık, tek bir karşıtlık yoktur, aksine, tam bir uyum vardır. Ne var ki, Aybar, proleter devrimin doğum sancılarını azaltma ve kısaltmayı, Lenin'in deyişiyle, proletaryanın, *tüm sömürüyü elden geldiğince çabuk ve kolay sona erdirmesini,* özsel olarak önemsememekte, ya da, ona gereken önemi vermeyi, iradeye gereğinden fazla ağırlık verme biçiminde nitelemektedir. Marx, bir toplumun gelişmesinin *birbirini izleyen aşamalarının ortaya koyduğu engellerin,* bu gelişmenin doğal yasalarını bulmakla ortadan kaldırılamayacağını *vurgulamaktadır,* ama aynı zamanda, *bu yasaların* bulunmuş olmasının, bu engellerin kaldırılma sürecini kısaltacağını ve acıları azaltacağını da belirtmektedir. Marx, *Kapital*'in amacının modern toplumun ekonomik yasasını ortaya çıkarmak olduğunu belirttiği *Kapital*'e önsözünü yazarken, elbette, vurgulama, birinci öğeye olacaktır; ama devrim çağına girildiği, ve sorun, proletaryayı ve onun önderliğinde yığınları devrime kazandırmak olduğu zaman, Lenin'de olduğu gibi ikinci öğe vurgulanacaktır. Teorik çalışmanın ağır bastığı bir yapıtın hazırlanmasındaki faaliyet ile pratik çalışmanın ağır bastığı bir faaliyet arasında doğal olan ve vurgulama farklarında bir karşıtlık türetebilmek olası mıdır?

Aybar, Marx'ın, "sosyalist devrimi nesnel bir süreç olarak" gördüğünü, ve "istencci (iradeci) müdahaleleri, bu süreç içinde olanaklı" saydığını ileri sürmektedir. Bu bölümün sonunda, "devrimin nesnel bir süreç" olarak görülmesi, ve iradenin bu devrim süreci içersinde "olanaklı" olması-

[52] Aynı yapıt, s. 233.
[53] Karl Marx, "Almanca Birinci Baskıya Önsöz", *Kapital,* Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 18.

nın Marx ve marksizme Aybar'ın yakıştırdığı bir uydurma olduğunu açıklayacağız. Ne var ki, Lenin'i, iradeye, "çok fazla ağırlık vermekle" suçlarken, ya da Lenin'de iradeciliğin ağır bastığını ileri sürerken, öte yandan, devrimi nesnel bir süreç olarak niteleyerek ve aynı zamanda iradenin bu süreç içersinde olanaklı olabileceğini, yani devrim sürecinin irade-dışı da gerçekleşebileceğini söylerken Aybar, ekonomik temelin belirleyici *tek* etken olduğunu, hatta ekonominin *otomatik* bir etken olduğunu da savunmuş olur. Çünkü bu sözlerin yalın anlamı şudur: devrim, nesnel (objektif) bir süreçtir, yani insanların iradesi dışında gerçekleşir; iradenin bu süreç içersinde ortaya çıkması olanağı vardır, ama çıkmasa da olur. Marx ve Engels'in bu denli yanlış yorumlanması, Marx'ın ölümünden sonra, Engels'i oldukça rahatsız etmişe benzer. Ömrünün son yıllarında yazdığı mektuplarda, bu konuya özel bir ağırlık verir.

Nitekim Engels, 1890'da, Joseph Bloch'a şöyle yazıyordu: "Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte belirleyici etken, *son aşamada* gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne Marx, ne de ben, hiç bir zaman daha fazlasını iddia etmedik. Eğer, sonradan, herhangi biri, çıkıp da ekonomik etken tek belirleyicidir dedirtmek üzere bu önermenin anlamını zorlarsa, onu, boş, soyut, anlamsız bir söz haline getirmiş olur. Ekonomik durum temeldir, ama, çeşitli üstyapı öğeleri, sınıf savaşımının siyasal biçimleri ve sonuçları —savaş bir kez kazanıldıktan sonra, kazanan sınıf tarafından hazırlanan anayasalar vb.— hukuksal biçimler, hatta bütün bu gerçek savaşımların, bu savaşımlara katılanların beynindeki yansımaları, siyasal, hukuksal, felsefî teoriler, din anlayışları ve bunların daha sonraki dogmatik sistemler halindeki gelişmeleri, hepsi de tarihsel savaşımların gidişi üzerinde etki yaparlar ve birçok durumda ağır basarak onun *biçimini* belirlerler. ... Kendi tarihimizi kendimiz yapıyoruz, ama her şeyden önce belirli öncüllerle birlikte ve çok belirli koşullar içinde. Bütün öteki koşullar arasında en sonunda belirleyici olanlar ekonomik koşullardır. Ama siyasal koşullar vb., hatta insanların beyinlerine musallat olan gelenek bile, kesin son verici olmasa da, gene bir rol oynar."[54]

Bu yıllarda, Engels, aynı yanılgının bir vurgulama gereksinmesinden kaynaklandığını açıklama gereğini duyar. Gençlerin zaman zaman işin ekonomik yanına *gerektiğinden daha büyük* bir ağırlık vermelerinin sorumluluğunun, kısmen, Marx ve kendisine ait olduğunu belirtir. "Hasımlarımızın karşısında *—diyor Engels—*, onların yadsıdıkları ilkeyi özellikle vurgulamak gerekiyordu ve o zaman, karşılıklı etkiye katılan öteki etkenlere de kendi yerlerini verecek ne zamanı, ne yeri, ne de fırsatı bulabiliyorduk."[55] 1893'te Franz Mehring'e şunları yazar: "Buna, bir de ideologların şu ahmakça düşünceleri de eklenir: tarihte bir rol oynayan çeşitli ideolojik alanların bağımsız tarihsel bir gelişmeleri olduğunu reddettiğimiz gibi, onların her türlü *tarihsel etkinliklerini* de kabul etmiyormuşuz.. Bu, bayağı, diyalektik olmayan, iki kutup gibi birbirine kaskatı karşı bir neden ve sonuç anlayışından, karşılıklı etki konusunda kopkoyu bir bilgisizlikten yola çıkmak demektir. Tarihsel bir etkenin, sonuç olarak, başka ekonomik olgular tarafından meydana getirilir getirilmez, kendisinin de kendi ortamı, hatta kendi öz nedenleri üzerinde karşı-etki yapabildiğini ve yaptığını, bu beyler, kasıtlı olarak sık sık unutuyorlar."[56]

Engels, B. Borgius'a yazdığı mektupta da, "ekonomik durumun otomatik bir etkisi yoktur, tersine, tarihlerini yapanlar insanların kendileridir" diyor ve şöyle devam ediyordu: "ama bunu, tarihi koşullandıran belli bir ortam içinde, daha önceki asıl gerçek koşulların temeli üzerinde yaparlar; bu koşullar arasında, ekonomik koşullar, öteki siyasal ve ideolojik koşullardan ne kadar etkilenebilirse etkilensinler, sonu sonuna belirleyici koşullardır".[57]

Açıktır ki, ne Marx ve Engels, iktisadî temeli, belirleyici *tek* etken olarak kabul etmişlerdir, ve ne de Lenin, iradeye, gerçek rolünden daha fazla ağırlık vermiştir. Eğer ideolojinin, kendi kendisi üzerinde olduğu gibi, diğer toplumsal

[54] "Engels'ten Joseph Bloch'a", 25 Eylül 1890, K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 172-173.

[55] *Felsefe İncelemeleri*, s. 174.

[56] "Engels'ten Franz Mehring'e", 14 Temmuz 1893, *Felsefe İncelemeleri*, s. 185-186.

[57] "Engels'ten Heinz Starkenburg'a", 25 Ocak 1899, *Felsefe İncelemeleri*, s. 182. (Mektubun, Starkenburg'a değil, B. Borgius'a yazıldığına ilişkin bilgi için, Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar*, 3'ün ilgili notuna bakınız.)

bilinç biçimleri (hukuk, siyaset, sanat, ahlâk vb.) üzerinde etkisi olduğu gibi, temel belirleyici olan iktisadî etken üzerinde de belirleyici bir etkisi varsa, insan iradesinin rolü de o denli belirleyicidir. Temel belirleyici olmak, ya da, sonu sonuna belirleyici olmak ayrı şeydir, bu temel belirleyici üzerinde belirleyici bir etkisi olmak ayrı şeydir. Ne var ki, bizim bilincimiz, bizim irademiz, iktisadî gelişmenin zorunlu yönünü, *sonal bakımdan*, geriye çeviremez, yönünü kapitalist toplumdan feodal topluma doğru çeviremez ya da feodal toplumdan sosyalist topluma atlatamaz. Ama gene bizim bilincimiz, bizim irademiz, toplumsal varlığın nicel değişmelerini olduğu gibi, nitel değişmelerini de, belirli bir ölçüde ileriye olduğu gibi, geriye de götürebilir, ama sonal bakımdan değil. Burjuva cumhuriyetin, karşı-devrimle, monarşiye dönmesi gibi; tekelci kapitalizm aşamasında faşizme geçilmesi gibi. Sosyalist devrimin de bir karşı-devrim dalgasıyla, yıkılarak, yerini burjuva diktatörlüğün alabilmesi olasılığı gibi. Ama bütün bunlar, son tahlilde, iktisadî temelin belirleyici olduğunu kanıtlar ve gene, bütün bunlara karşın, toplumsal varlıkların değişmesi, son tahlilde iktisadî temelin gelişmesi ve ilerlemesi doğrultusunda olur.

Devrim sorununa geçmeden önce, bu bölümün başında büyük bir kısmını aktardığım Aybar'ın tümcelerinde, okurun gözünden kaçmış olan bir-iki *küçük* noktaya değinmek gereği var: (*1*) Aybar, "Marx sosyalist devrimi nesnel bir süreç olarak görmekte" diyor. Hemen altalta Marx'tan aktardığı üç alıntıda görüleceği gibi, Marx, yalnızca "sosyalist devrimi" değil, genel olarak "devrimi" konu edinmiştir. Marx'ın "devrimi *nesnel bir süreç* olarak görmesi"ne gelince, bu düpedüz uydurma bir şeydir. Marx'ı, Aybar'ın kendisine kanıt aldığı parçasından okuyalım: "İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddî varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık, kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunlar koyar, çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddî koşulların mevcut ya da gelişmekte olduğu yerde

çıkar."[58] Burada, devrimin nesnel koşullarının mevcut ya da gelişmekte olması gerektiği dışında, devrimin nesnel bir süreç olarak alındığını gösterebilecek ne vardır? Bir şey daha vardır, o da, devrimin nesnel koşulları yanında, insanlığın, ancak çözüme başlayabileceği sorunları ele alması. Yani devrimi insanların yapması. Devrimi, insanlar, devrimin nesnel koşulları oluştuğu zaman yapabilecek duruma gelirler demek, devrimin nesnel bir süreç olduğunu değil, nesnel bir süreç olmadığını bize kanıtlar. Bir başka deyişle, devrim, kendiliğinden olmaz, devrim insanlar tarafından yapılır. (2) Aybar için "sözkonusu olan sosyalist devrim olduğuna göre", o, Marx, "sosyalist devrimde" "istencci (iradeci) müdahaleleri, bu süreç içinde olanaklı saymaktadır" diyor. Yazımız boyunca uzun uzadıya da açıkladığımız gibi, devrim süreci içersinde, irade, insan bilinci, başlıbaşına bir rol oynar. İrade olmadan, devrim olmaz; hele sosyalist devrim hiç olmaz. Eğer, Marx'ın sözlerinden, biz sırtüstü yatalım, er ya da geç, nasıl olsa devrim olacaktır anlamı çıkarılıyorsa, marksizme bundan daha ağır bir karaçalma olamaz. Marx'ın şu sözlerini anmanın tam yeridir: "maddî güç ancak maddî güç tarafından yenilebilir, ama teori de yığınlara hükmeder etmez (yığınlar tarafından kavranır kavranmaz) maddî bir güç haline gelir".[59] (3) Aybar, aynı paragrafta, "sözkonusu olan sosyalist devrim olduğuna göre, kapitalist toplumun üretici güçleri artık üretkenliklerini yitirecekler, gelişemez olacaklardır" diyor. Üretici güçlerin *üretkenliklerini yitirmeleri* ayrı bir şey, gelişememeleri ayrı bir şey, gelişmelerinin engellenmesi ayrı bir şeydir. Bir toplumda, üretici güçlerin üretkenliklerini yitirmeleri demek, üretimin çökmesi demektir. Marx'ta, devrimin koşulu olarak böyle bir saçmalık bulmak olası mıdır? Dahası var: üretici güçlerin *üretkenlikleri*, kapitalist toplumda, bilimin ve tekniğin giderek daha büyüyen boyutlarda üretime uygulanmasıyla *artar*. Bu bile, yani üretici güçlerin üretkenliğinin artması, anarşik üretime ve kâr oranına dayalı kapitalist üretim tarzında, üretici güçlerin gelişmelerinin engellerinden biri,

[58] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz", s. 26.
[59] Karl Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi — Giriş", *Din Üzerine*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 47.

önemli bir etmeni olur. Daha yetkin makinelerin üretime girmesiyle, bir üretici güç olan makinenin üretkenliği artar, ve emeğin üretkenliğini artırır. Ama bu, öte yanda, nispî nüfus fazlasını artırarak, üretici güçlerin gelişmesini engeller. (*4*) Aybar, Marx'ın "Feuerbach Üzerine Tezler"inden aldığı, "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir."[60] tümcesinin üzerine şunu yazıyor: "Elbet Marx, aynı zamanda devrimci idi de. Ve devrimci olarak doğayı, toplumu değiştirmeyi amaçlıyordu." Marx'ın, "dünya" sözcüğünü, Aybar'ın "doğa" olarak da anlamış olmasını, onun konunun özüne ne denli indiğini kanıtlar.

IV

Yazımızın üçüncü bölümünün hemen başlarında, aktardığımız pasajlarında, Aybar, Lenin'in, devrimin, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin engeli haline gelmesine bağlı olmadan, yani devrimin nesnel koşulları olmadan devrim yapılabileceği görüşünde olduğunu ileri sürüyor; bu, diyor Aybar, devrimin nesnel koşullarının oluşmadığı "Rusya gibi, Çin gibi, Hindistan gibi geri bırakılmış ülkelerde de devrim yapılabilir demektedir". İkincisi, gene Aybar'a göre, Lenin, "*sosyalist devrimi,* endüstrileşmiş kapitalist toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak görülmekten, adeta çıkarmış", emperyalizm aşamasında *devrimin* her yerde olabileceğini öne sürmüştür. Daha yalın bir ifadeyle özetlersek, Lenin, devrimin nesnel koşullarını yadsımış, o, insanların iradesiyle devrim yapılabileceğini düşünmüş, ve Rusya'da bu nedenle devrim yapmıştır; ve gene Lenin, her yerde devrimin (sosyalist devrimin) olabileceğini savunmuştur. Nasıl, Lenin, marksizmin temel ilkelerinden soyutlanır ve devrimin nesnel koşullarını yadsımış bir "şovalye"ye, deyim yerindeyse, bir devrim şovalyesi derekesine indirgenirse, aynı biçimde, Lenin'in sözünü ettiği, her türden devrim ve devrimci savaşlar da, "sosyalist devrim" derekesine yükseltilir.

Tüm ömrünü proleter devrime adamış, emperyalizm ve proletarya devrimi çağının marksizmini adıyla simgeleyen

[60] Karl Marx, "Feuerbach Üzerine Tezler", *Seçme Yapıtlar, 1,* s. 14.

büyük insanın, devrimin nesnel koşullarının, son tahlilde, iktisadî temelden başka bir şey olmadığına ilişkin herhangi bir pasajını aktarmaya kalkışmak, öyle sanıyorum ki, gülünç kaçacaktır. Buna karşın, bunu dileyen, Lenin'in herhangi bir yapıtını açabilir, ve her an, kendini doyuracak sayısız kanıt bulabilir. Tartışmamız açısından önemli olan, Lenin'deki bu marksist ilkenin, pratikte, değişik devrim dönemlerinde, devrim stratejilerinin temelini oluşturup oluşturmadığıdır.

Aybar, bizi, iki hususu açıklama gereğiyle karşı karşıya bırakmaktadır: biri, emperyalist aşamada, devrimin nesnel koşullarının konum değiştirmiş olmasının anlamı; öteki, emperyalist aşamada, *devrimin* her ülkede olabileceğinin, her ülkede *sosyalist devrimin* olabileceği anlamına gelip gelemeyeceği.

Aybar'a göre, Lenin, iradeye çok fazla ağırlık verdiği için, emperyalizm aşamasında, devrimin nesnel koşulları, yani üretim ilişkilerinin üretici güçlerin engelleri haline gelmiş olması koşulları dıştalanarak, emperyalizm zincirinin zayıflayan halkasına yüklenilerek devrim yapılabileceğini düşünmüştür. Bir kez daha okuyalım Aybar'ı: "Lenin'in istence (iradeye), çok fazla ağırlık verdiği seziliyor. Lenin'e göre, Emperyalizm aşamasında Kapitalizmin çelişkileri derinleşmiştir. Kapitalizmin eşitsiz gelişimi, emperyalist devletler arasındaki savaşlar, dünya çapında bir devrim potansiyeli yaratmıştır. Artık devrim o toplumun üretici güçlerinin gelişimine ve bu gelişimin, toplumdaki mülkiyet ilişkileri tarafından engellenmesine bağlı değildir, çeşitli nedenler dolayısıyla emperyalizm zincirinin kimi halkaları zayıflamaktadır. Bu zayıf halkaya yüklenilerek devrim yapılabilir. Lenin böyle düşünüyordu. Bu, Rusya gibi, Çin gibi, Hindistan gibi, geri bırakılmış ülkelerde de devrim yapılabilir demekti." (3. yazı.)

Üretici güçler ile, onun gelişmesinin engeli haline gelen üretim ilişkileri arasındaki çatışmayı, devrim *süreci* olarak nitelemek ne denli yanlışsa, üretici güçler ile üretim ilişkilerini, her zaman ve her durumda, *bir* ülkenin sınırları içersindeki öğeler olarak ele almak da, o denli yanlıştır. "İktisadî temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da

az bir hızla altüst eder." diyen Marx, şöyle sürdürecektir: "Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima iktisadî üretim koşullarının altüst oluşu ile, ... insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik şekilleri ayırdetmek gerekir. ... böyle bir altüst oluş dönemi[ni], ... maddî hayatın çelişkileriyle, toplumsal üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çatışmayla açıklamak gerekir."[61] Burada, Marx'ın iki ayrı "altüst oluş"tan sözettiği açıktır; biri, iktisadî üretim koşullarının altüst oluşu; öteki, kocaman üstyapının altüst oluşu. Üstyapının altüst oluşu, ancak, iktisadî üretim koşullarının altüst oluşuyla, maddî temeldeki altüst oluşla açıklanır. Toplumun maddî üretici güçleri ile "üretim ilişkileri, ya da bunların hukukî ifadesinden başka bir şey olmayan *mülkiyet* ilişkileri"[62], kapitalizmin gelişmesiyle, sermaye ihracıyla birlikte, yeni bir konuma girer. Bir ülkenin sınırları içersinde gelişen bu iki öğeden biri, uluslararası, deyim yerindeyse, uluslar-üstü bir nitelik kazanır. Mülkiyet ilişkilerini ifade eden sermaye, tekelci kapitalizm aşamasında, emperyalist aşamada, kendi ülkesinin sınırlarından dışarı çıkmış, ve birbirinden farklı üretim aşamalarında bulunan ülkeleri, farklı sömürü mekanizması içersinde de olsa, sömürmeye başlamıştır. Bu nedenle, kapitalizmin emperyalizm-öncesi dönemi, nasıl ulusal sınırlar içersinde, yerel ve birbirinden kopuk pazarları, bir tek pazar çevresinde bütünleştirerek, ulusal pazarı yaratırsa, tekelci kapitalizm dönemi, emperyalizm dönemi de, sömürü alanına aldığı bütün ülkeleri, kendi sistemine bağlar, dünya emperyalist sistemi dediğimiz sistemi yaratır. "Kapitalizm, evrensel bir sömürgeci baskı sistemine, bir avuç 'ileri' ülkenin, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu malî yönden boğduğu bir sisteme dönüşmüştür."[63] (Ekim Sosyalist Devriminden öncesini konuştuğumuz gözönünde tutulursa), bu sistem, kendi içinde, (dünya nüfusunun onda-birinden azını barındıran ve yüzölçümleri en geniş ve en abartılmış ölçüye göre bile ünyanın beşte-birinden az olan) zengin ve güçlü bir avuç azınlık ile dünyanın büyük

[61] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz", 1976, s. 26.
[62] Aynı yapıt, s. 25.
[63] V. İ. Lenin, "Fransızca ve Almanca Baskılara Önsöz", *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, s. 11.

sayıda ezilen halkları arasında *ikiye ayrılır.*

Dünyanın pek büyük çoğunluğunu, ekonomik yönden olduğu kadar, askerî ve siyasal yönden de boyunduruğu altına almış bulunan sermaye ile, bu sermayenin (hangi üretim aşamasında bulunursa bulunsun) sömürüsü altına girdiği kadar, egemenliği ve baskısı altına da giren halklar arasındaki çelişki, şu ya da bu ülke halkının, kendi ülkesindeki mülkiyet ilişkileriyle olan çelişkilerini, ikincil çelişkilere dönüştürdüğü gibi, üretici güçlerin gelişmesinin engelleri haline de gelir. Bunun anlamı şudur ki, bir ülkede, belli bir üretim ilişkisi, örneğin kapitalizm, üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline gelmeden, emperyalist sistem, bir başka deyişle tekelci sermaye, o aynı ülkede, üretici güçlerin engeli haline gelir.

Biz biliyoruz ki, her yeni üretim tarzı gibi, kapitalist üretim tarzı da, başlangıçta, üretici güçlerin, içersinde serbestçe geliştikleri bir biçim oluşturur. Feodal üretim tarzı, üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline geldiği zaman, üretici güçler ile feodal üretim ilişkisi arasındaki çatışma, feodal üretim ilişkilerini yıktığı, yerine kapitalist üretim tarzını getirdiği zaman, kapitalist ilişkiler, üretici güçlerin gelişmesinin üretim biçimini oluşturur. Başlangıçta, dağınık ve birbirinden yalıtık duran emeğin toplumsallaşmasının üretim biçimini oluştururken, giderek emek toplumsallaştığı halde, üretim araçları mülkiyetinin özel mülk olarak kalması, üretici güçlerin gelişmesinin engelleri haline gelir. Bir başka deyişle, kapitalist özel mülkiyet, başlangıçta, üretici güçlerin gelişme biçimi iken, daha sonra, gelişmesinin engeli haline gelir.

Konuyu daha somutlaştırabilmemiz için, bu gelişmenin teorik açıklamasını yapmamızda yarar (hatta zorunluluk) vardır.

Kapitalizmde, toplumsal üretim, iki kesime ayrılır. Biri üretim araçları üretimi, öteki tüketim nesneleri üretimidir.[64] İkinci kesimdeki, yani tüketim nesneleri üreten kapitalistler, biriktirdikleri artı-değeri, işletmelerini geliştirmek ya da yeni işletmeler açmak için üretime yatırmak istedikleri zaman, birinci kesimdeki, yani üretim aracı üreten kapita-

[64] Bkz: Karl Marx, *Kapital*, İkinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1966, s. 442-586.

listlerden, üretim aracı almak durumundadırlar. Yeniden-üretim, farklı iki biçimde olur. Yeniden-üretim, ya eski ölçekte yinelenir, buna basit yeniden-üretim diyoruz; ya da daha büyük ölçekte yinelenir, buna *genişletilmiş* yeniden-üretim diyoruz. Basit yeniden-üretimde, ikinci kesim kapitalistleri, o yıl için harcanan *değişmeyen sermayeleri tutarında,* birinci kesim kapitalistlerden üretim aracı alırlar. Genişletilmiş yeniden-üretimde ise, harcadıkları değişmeyen sermayeleri tutarından *ayrı olarak,* biriktirdikleri artı-değeri üretime yatırmak istedikleri zaman, (bunun bir kısmını değişmeyen sermayeye —yani makine ve hammadde gibi üretim araçlarına—, ve bir kısmını değişen sermayeye —yani işçi ücretlerine— yatıracakları için) biriktirilen artı-değerin bir kısmı ile, birinci kesim kapitalistlerden üretim aracı (makine vb.) alırlar. Biriktirilen artı-değerin üretime yatırılması ile, ancak bu durumda, her iki kesimde de *genişletilmiş* yeniden-üretim meydana gelir. Eğer, üretim, basit yeniden-üretim olarak yinelenirse, burada, ne üretim araçlarına yatırılan sermayede bir artış, ve ne de işçi ücretlerine yatırılan sermayede bir artış var demektir. Dolayısıyla, her iki kesimde, de, üretim, *aynı* ölçekte yinelenmeye devam eder. Üretici güçlerin başında gelen canlı emek, gerek nüfus artışı sonucu, gerek kapitalizmin gelişmesiyle birlikte seyreden küçük üreticinin mülksüzleşmesi sonucu, gerek yetkinleşen üretim araçlarının (makinenin vb.) daha az emek istihdamına yolaçması sonucu, bir yandan artarken, öte yandan, bu emek-gücü artışı karşısında, üretime yeni sermaye yatırılmaması, bu üretici gücün gelişmesini engeller. Kapitalist üretim tarzı, üretici güçlerin içersinde geliştiği üretim biçimi iken, onun gelişmesinin engeli haline gelmesi burada ifadesini bulur. Ama kapitalist üretim tarzında, kapitalist, biriktirdiği artı-değeri üretime yatırarak, genişletilmiş yeniden-üretime geçtiği zaman, üretime yatırılan artı-değer *oranında,* yeniden-üretimde bir *genişleme* olacağı için, yeni emek-gücü de satın alacak, dolayısıyla, artan canlı emek ile istihdam edilen emek arasında nispî bir denge sağlanacaktır.[65]

[65] Elbette, kapitalist üretimde, sermayenin yoğunlaşması ile birlikte, değişmeyen sermaye ile değişen sermayenin organik bileşimi değiştiği, toplam sermaye içinde değişmeyen sermayenin payı, değişen sermayeye oranla arttığı için,

Kapitalizmin serbest rekabet döneminde, toplumsal üretimin bu iki kesimi, toplumsal bakımdan bir birlik içinde bulunur, ve genişletilmiş yeniden-üretim, her iki kesimde, o birliğin, şu ya da bu nedenle kabaran emek-gücünü, kendi genişleme oranında olmasa bile, belirli bir ölçüde artan oranda istihdam ederek, üretici güçlerin gelişmesine, *bir ölçüde*, olanak sağlar. Oysa, kapitalizmin tekelci döneminde, emperyalist sistem içinde, üretimin bu iki kesimi, belirgin bir biçimde, iki ayrı *birlikte* yer alır. Emperyalist ülkeler, hem kendi ülkelerinin, hem bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerin üretim aracı üretimini tekellerinde tutarlar. Dolayısıyla, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde biriktirilen ve üretime yatırılan artı-değerin önemli bir bölümü, üretim aracı satın almak için, emperyalist ülkelere gider. Sonuç olarak, bir yandan, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, kapitalist ilişkiler, henüz üretici güçlerin gelişmesinin üretim biçimi iken, emperyalist sisteme bağımlılığı nedeniyle, üretici güçlerin gelişmesi engellenir, ve dolayısıyla, emperyalist sistem, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline gelir. Öte yandan, emperyalist ülkede, kapitalist ilişkiler, üretici güçlerin gelişmesinin engelleri haline geldiği halde, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerden kendisine ayrıca akan birikmiş artı-değer dolayısıyla, genişletilmiş yeniden-üretimin kazandığı yeni boyutlar, üretici güçlerin gelişmesinin engellerini bir ölçüde azaltır. Hatta bazan öyle bir noktaya varılır ki, bunlar, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerden, emek-gücü talebinde bile bulunabilir. Böylece, emperyalist sistem, emperyalist ülkede, kapitalist ilişkiler üretici güçlerin engeli haline geldiği halde, bu engeller bir ölçüde de olsa hafiflerken, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, henüz kapitalist ilişkiler üretici güçlerin engelleri haline gelmeden, üretici güçlerin gelişmesi engellenir. Dolayısıyla, sosyalist devrimin nesnel koşullarının olgunlaştığı ileri kapitalist ülkede, emperyalist sistem, bu koşulları zayıflatırken, sosyalist devrimin

toplam sermayenin artışı oranında emek istihdam edilmez, ve bu nedenle de, nispi bir nüfus fazlası oluşur. Dolayısıyla, yedek bir sanayi ordusunun varlığı, nüfusun *doğal* artışında değil, kapitalist üretimin yasalarında bulunur. Bunu, burada, konumuzu kolaylaştırmak için dıştalıyoruz. (Bu konuda daha geniş özet bilgi için, benim, *Ülke*, n° 1'deki "Nüfus Sorunu ve Malthus" adlı tanıtma yazıma bakılabilir.)

nesnel koşullarının olgunlaşmadığı bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede devrimin nesnel koşulları ortaya çıkar, ama bu devrim, elbette, bir sosyalist devrim değil, emperyalist sistemden çıkmayı, bağımsız bir ülke haline gelmeyi amaçlayan bir devrimdir.

Şimdi, konuyu iki açıdan çözmenin gereği var: birincisi, emperyalist sistemin bir bütün olarak dünya sistemi haline gelmiş olmasıdır, ve artık burada, şu ya da bu ülkede, yani bir ülkede, devrimin nesnel koşullarının varlığı yerine, bir dünya ekonomik sistemi haline gelen emperyalist sistemin bütünü içersinde, devrimin nesnel koşullarının var olup olmadığına bakmak gerektiğidir. İkincisi, özel konumu bakımından sosyalist devrim olmayan bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerdeki ulusal devrimlerin, genel konumu bakımından emperyalist sistemi zayıflattığı, gerilettiği için, proletarya devriminin bir *evresi* haline gelmiş olmasıdır. "Eskiden —diyor Stalin *Leninizmin İlkeleri*'nde— ayrı ayrı ülkelerde ya da daha doğrusu, gelişmiş şu ya da bu ülkede, proletarya devrimi için nesnel koşulların varlığından ya da yokluğundan sözetmek âdetti. Şimdi, bu görüş artık yetersizdir. Şimdi devrim için, nesnel koşulların, dünya emperyalist ekonomi sisteminin tümünde bir eksiksiz bütün olarak bulunup bulunmadığından sözetmek gerekir; *çünkü,* sistem, tümü ile, devrim için olgunlaşmış ise, ya da daha doğrusu, olgunlaştığı *için,* bu sistemin içinde sanayi yönünden yeter derecede gelişmemiş bazı ülkelerin bulunması, devrim için aşılmaz bir engel olamaz."[66]

Artık, Aybar'ın, iki savını, ayrı ayrı yanıtlayabiliriz:

Marx ve Engels, komünist devrimin, *bir tek* ülkede değil, *bütün* uygar ülkelerde, en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'da, *aynı zamanda* yer alan bir devrim olacağı görüşündeydiler.[67] Ayrıca, komünist devrimin hiç değilse en gelişmiş kapitalist ülkelerde olacağı düşüncesindeydiler. Lenin, Marx ve Engels'in bu düşüncelerini *değiştirmedi,* emperyalizm dönemi ile birlikte, devrimin nesnel koşullarıyla birlikte bu görüşlerin de değiştiğini ortaya koydu. Nasıl Engels, "Bizim teorimiz bir dogma değil, bir evrim

[66] J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri,* Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 31-32.
[67] Bkz: Friedrich Engels, "Komünizmin İlkeleri", *Seçme Yapıtlar, 1,* s. 111.

sürecinin açıklanmasıdır, ve bu süreç ardışık evreler içerir."[68] diyorduysa, Lenin de, "Biz, Marx'ın teorisini tamamlanmış ve dokunulmaz bir şey olarak görmüyoruz; tersine, biz, onun, ... sosyalistlerin her doğrultuda geliştirmek *zorunda* oldukları bilimin sadece bir temel taşını koyduğuna inanıyoruz."[69] diyordu. Bu açıdan soruna baktığımızda, Marx ve Engels, devrimin, temelde, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çatışmadan doğduğu yasasını ortaya koymuşlar, ve kapitalizmin serbest rekabetçi döneminde, devrimin, gelişmiş kapitalist ülkelerde, sanayiin en gelişmiş olduğu ülkelerde, aynı zamanda yer alacağını düşünmüşlerdi. Lenin, devrimin nesnel koşullarının temel yasasını dıştalamamış, yadsımamıştır, yalnız, kapitalizmin emperyalist döneminde, devrimin nesnel koşullarının, bir dünya sistemi haline gelen emperyalist sistemin kendisinde mevcut olduğunu, zincirin en zayıf halkalarında devrimi gerçekleştirme olanağının ortaya çıktığını saptamıştır. Çarlık Rusyasında devrim, *emperyalist* ülkelerin birinde meydana gelecek devrimdi, ve bu bakımdan bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerdeki devrimden farklı idi. "Askerî-feodal bir emperyalizm" olan çarlık, kapitalist zulmün, askerî zulmün, sömürge zulmünün yuvası olduğu kadar, Batı emperyalizminin başlıca yedeği, emperyalizmin Doğu Avrupa'da bekçi köpeği, Türkiye, İran, Çin gibi ülkelerin paylaşılmasında Batı emperyalizminin en sadık uşağı idi. Bir başka deyişle, emperyalizmin bütün çelişkilerinin *düğüm noktasıydı,* ve bu nedenle de, emperyalist zincirin en zayıf halkasıydı.[70] Eğer, geçen yüzyılın son çeyreğinde, gelişmiş kapitalist ülkelerde, devrimin nesnel koşulları var idiyse, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, gelişmiş kapitalist ülkelerin merkezini oluşturdukları emperyalist sistemin kendisinde, devrimin nesnel koşullarının olmadığı nasıl öne sürülebilir? "... savaşımın *biçimleri* değişebilir *—der Lenin—,* nitekim özel ve geçici nedenlere bağlı olarak değişmektedir de; ama savaşımın özü, onun sınıfsal *içeriği,* sınıflar varoldukça değişmez."[71] Burada değişen, savaşımın

[68] 'Engels'ten F. Kelley-Wischnewetzky'ye", *Selected Works,* 3, Moscow 1977, s. 482, (Sol Yayınları arasında çıkacak *Seçme Yapıtlar,* 3'ün Kenan Somer çevirisinden).
[69] V. İ. Lenin, "Programımız", *Marx-Engels-Marksizm,* s. 134.
[70] Bkz: J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri,* s. 12-15.

biçimidir, onun özü, sınıfsal *içeriği* değildir. Sorun, devrimin nesnel koşullarının *varlığı* sorunu da değildir artık; bu, yüz yıla yaklaşan bir süreden beri bugün de emperyalist ülkeler olan dünün gelişmiş kapitalist ülkelerinde zaten *vardı,* ve hâlâ var. Sorun, devrimin nesnel koşullarının *varlığı* değil, bu nesnel koşulların varolduğu sistem içersinde, proletaryanın burjuvaziyi iktidardan uzaklaştırabileceği, ve siyasal iktidarı kendisinin nerede ve nasıl alabileceği sorunudur. Lenin, bu ülkenin, Çarlık Rusyası olduğunu gösterdi ve tarih bunu kesin biçimde doğruladı.

Bu nedenledir ki, Lenin'in, "Rusya gibi geri bırakılmış" bir ülkede devrim yapılabileceği gerçeğini saptamış olması, onun, devrimin nesnel koşullarını yadsıdığı, iradeye gereğinden fazla ağırlık verdiği biçiminde yorumlanamaz; olsa olsa bu, dünün Trotski'sinin, Ekim Devriminden sonra, daha doğrusu *Lenin'in ölümünden sonra,* tek ülkede (yani Sovyetler Birliği'nde) sosyalist devrimin gerçekleştirilemeyeceğini; bugünün yeni-trotskizminin, bir köylü ülkesi olan Rusya'da, sosyalist toplumun kurulamayacağını öne süren görüşlerine, değişik kisveler altında hayat vermeye kalkışmaktır. Marx, "Köklü toplumsal devrim —diyordu—, iktisadî gelişmenin belirli tarihsel koşullarına bağlıdır, bu koşullar onun (devrimin) öngerekleridir. Dolayısıyla devrim, ancak, kapitalist üretimle birlikte, sanayi proletaryasının halkın hiç değilse önemli bir bölümünü oluşturduğu yerlerde olanaklıdır."[72] Devrimin öngününde, Rusya'da, işçilerin %54'ü 500-'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde çalışıyordu. Birleşik Devletler gibi gelişmiş kapitalist bir ülkede ise, işçilerin %33'ü, 500'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde çalışmaktaydı. Bu, nüfusuna oranla sayıca az da olsa, güçlü bir sanayi proletaryasının varlığını tanıtlamaya yetiyordu, ve böyle bir güce sahip olduğunu da tarihsel olarak tanıtladı. Ama, bugün, bırakınız bir köylü ülkesi olmasını, *yarı-bağımlılığı* her yönden tescil edilmiş Türkiye gibi bir ülkede tabelasına "Sosyalist Devrim" Partisi yazdıran bir parti liderinin, proleter devrimin koşullarının her yönden birleştiği bu "köy-

[71] V. İ. Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması,* s. 90.
[72] Karl Marx, "Bakunin'in *Devlet ve Anarşi* Kitabı Üzerine Düşünceler", *Seçme Yapıtlar, 2,* s. 491.

lü" ülkesinde, ya da onun deyişiyle bu "geri kalmış" ülkede sosyalist devrim yapılamayacağını söylemesi, onun, kendi partisinin adına uygun düşen bir devrime ne denli inandığını (daha doğrusu kendisinin bile inanmadığını) pek açık bir biçimde ortaya koymaktadır. — Biz, burada, Lenin'in *İki Taktik*'in içeriğini oluşturan sosyalist devrim (proletarya diktatörlüğü) ile (Lenin'in "halk devrimi" de dediği) burjuva demokratik devrim (proletaryanın ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü) arasındaki ayrıma ve Rusya'da, o dönemde (1905'ler sözkonusudur), sosyalist devrimin nesnel koşullarının *bulunmadığına* ilişkin pasajlarına dönmüyoruz.[73]

İkinci soruna geçelim: Aybar, Lenin'in, *emperyalist* dönemin, "... ulusal baskılara karşı savaşımı ve burjuvaziye karşı proleter savaşımı politikalarını da zorunlu olarak doğurup beslemek zorundadır ve bunun sonucu olarak da, birincisi devrimci ulusal başkaldırmalar ve savaşlar; ikincisi burjuvaziye *karşı* proleter savaşlar ve başkaldırmalar; ve üçüncü olarak da bu her iki türden devrimci savaşların bir bileşimini vb. mümkün ve kaçınılmaz hale getireceğini" belirten pasajını aktardıktan sonra şöyle diyor: "Emperyalizm aşamasında Devrim, her yerde olabilirdi Lenin'e göre. Sosyalist devrim, endüstrileşmiş kapitalist toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak görülmekten, adeta çıkarılmıştı."

Lenin'in bu yarım paragrafını doğru anlamamış olan bir kimsenin, onun aynı konuları işlediği başka pasajlarını bulmakta güçlük çekmeyeceğini, Lenin yazını konusunda azçok bilgisi olan herkes bilir. Emperyalist aşamada "devrim"in her yerde olanaklı hale gelmesi ayrı şeydir, "sosyalist devrim"in olanaklı hale gelmesi ayrı şeydir. Eğer ulusal başkaldırmalar ve ayaklanmalar ile, Lenin, "sosyalist devrim"i kastediyorsa, Aybar'ın da aldığı pasajda görüleceği gibi, sosyalist devrimi ifade eden "burjuvaziye *karşı* pro-

[73] Bkz: V. İ. Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal-Demokrasinin İki Taktiği*, Sol Yayınları, Ankara 1976, özellikle şu sayfalar: 47-52, 57-59, 94, 96-97, 121, 128, 147. (Bu iki devrim arasında, birincinin (demokratik devrimin), bazı görevlerini ikincisine (sosyalist devrime) bıraktığı, ya da birincinin ikincinin bazı görevlerini yerine getirdiğine ilişkin bazı kaynaklar için, benim, *Ülke*, n° 2'deki tanıtma yazıma bakılabilir.)

leter savaşları ve başkaldırmaları"nın anlamı nedir?

Marksizmin Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm yapıtında Lenin, "Savaş —*diyordu*— siyasetin devamıdır. ... Bu siyaset, emperyalist bir siyasete, yani finans-kapitalin çıkarlarını güven altına almak, sömürgeleri ve yabancı ülkeleri soymak, ezmek amacını güdüyorsa, o zaman, o siyasetten doğan savaş emperyalisttir. Eğer güdülen siyaset, ulusal kurtuluş siyasetiyse, yani ulusa zulmedilmesine karşı olan yığın hareketinin ifadesiyse, o zaman bu siyasetten doğan savaş, ulusal kurtuluş savaşıdır."[74] İster ulusal başkaldırma olsun, ister ulusal savaş olsun, hangi biçimi olursa olsun, bunu, "sosyalist devrim" düzeyine yükseltmek olanağı var mıdır? Kuşku yok ki, emperyalist sistem içersinde, ulusal kurtuluş savaşları, emperyalist sistemi zayıflattığı ve gerilettiği, başta proletarya olmak üzere emekçilerin demokratik özgürlüklerinde bir genişleme ve gelişme sağladığı için, proleter devrimin bir *evresini* oluştururlar, ama bunu, ulusal kurtuluş savaşlarını, proleter devrim olarak, sosyalist devrim olarak anlamak olanağı var mıdır? Aybar, "Emperyalizm aşamasında devrim her yerde olabilirdi Lenin'e göre" diyor, bazı istisnalar dışında doğrudur bu söz, ama bu "devrim"in, *her yerde* "sosyalist devrim" olacağı nerede söylenmiştir? Hemen devam ediyor Aybar: "sosyalist devrim, endüstrileşmiş kapitalist toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak görülmekten adeta çıkarılmıştı". Lenin, "Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezlerin İlk Tasarısı"nda, "sömürgelerde", "ezilen uluslarda", "geri kalmış ülkelerde", "feodal, ataerkil ya da ataerkil köylü nitelikteki ilişkilerin egemen bulunduğu daha geri devletlerde, uluslarda", "kapitalizm-öncesi ilişkilerin egemen bulunduğu ülkelerde", yalnız ve yalnız, "burjuva demokratik kurtuluş hareketi"nden sözeder. "Geri kalmış ülkelerde burjuva demokratik kurtuluş akımlarını komünist olarak niteleme yolundaki eğilime karşı en kesin biçimde savaşımın zorunlu" olduğunu vurgularken, III. Enternasyonalin, "sömürgelerdeki ve geri kalmış ülkelerdeki burjuva demokratik ulusal hare-

[74] V. İ. Lenin, "Marksizmin Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm", *Collected Works*, vol. 23, s. 33 (*Sol Yayınları* arasında aynı adla çıkacak Yurdakul Fincancı çevirisinden).

ketler"i, "ancak *geleceğin proleter partilerinin* unsurlarını ... eğitebilmeleri koşuluna bağlı olarak desteklemesi" gerektiğini söyler.[75] Lenin, daha sonra, "Uluslar ve Sömürgeler Komisyonunun Raporu"nda, "burjuva demokratik hareket" teriminin yerine, "devrimci-ulusal hareket" terimini kullanmayı oybirliğiyle kararlaştırmanın nedenini açıklar: "Sömürücü ülkelerin burjuvazisiyle sömürgelerin burjuvazisi arasında bir ölçüde yakınlaşma olmuştur, öyle ki, sık sık ve belki de çoğu halde, ezilen ülkelerin burjuvazisi, bir yandan ulusal hareketleri desteklerken, aynı zamanda, emperyalist burjuvaziyle anlaşma halindedir, yani emperyalist burjuvaziyle birlikte devrimci hareketlere karşı ve devrimci sınıflara karşı savaşım vermektedir. Bu, komisyonda yadsınamaz bir biçimde tanıtlanmıştır; ve bu yüzden bu ayrımın gözönünde tutulmasının ve hemen her yerde 'burjuva demokratik' terimi yerine 'devrimci-ulusal' terimin kullanılmasını tek doğru davranış saydık. Bu terim değişikliğinin anlamı şudur ki, biz, sömürge ülkelerinin burjuva kurtuluş hareketlerini, ancak bu hareketler gerçekten devrimci oldukları takdirde, bu hareketlerin temsilcilerinin o ülkelerdeki köylülüğü ve sömürülen geniş kitleleri devrimci bir ruhla örgütlendirmemize engel olmadıkları takdirde desteklemeliyiz ve destekleyeceğiz."[76]

Lenin'de sorun bu denli açık konmuştur, ve görülmektedir ki, "endüstrileşmiş kapitalist toplumların" dışında, gelişmemiş, sömürge, kapitalizm-öncesi ilişkilerin ağır bastığı ülkelerde, "sosyalist devrim"in olabileceği öngörülmemiştir. Emperyalist bir ülkedeki devrim ile emperyalist boyunduruğu altındaki devrimi birbirine karıştıran Trotski ve muhalefet grubunun görüşlerinin yeniden diriltilmeye çalışılmasıdır bu. Bu, Aybar'ın, çağımızda, "sosyalist devrim"-den başka bir devrim olamayacağı düşüncesinden kaynaklanan bir yanılsamadır ve Türkiye gibi bağımlı bir ülkede, hangi devrimin, nasıl bir devrimin nesnel koşullarının bulunduğunu bilmemesinin de bir ifadesidir.

[75] V. İ. Lenin, "Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezlerin İlk Tasarısı", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 214-222.

[76] V. İ. Lenin, "Uluslar ve Sömürgeler Komisyonunun Raporu", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, s. 225-226.

Lenin'in tezlerini işleyen Stalin, sömürge ve yarı-sömürge bir ülkede devrimin şu evrelerini belirliyordu:

Birinci evre: devrimin darbelerini, esas olarak, yabancı emperyalizme (yabancı kapitalizme) karşı yönelttiği, ve ulusal burjuvazinin devrimci hareketi desteklediği genel *birleşik ulusal* cephe devrimi.

İkinci evre: ulusal burjuvazinin devrimden çekildiği, ve tarımsal hareketin, on milyonlarca köylünün güçlü bir devrimci biçimde geliştiği burjuva demokratik devrim.

Üçüncü evre: sovyetik devrim.[77]

Emperyalist ülke ile bağımlı ve yarı-bağımlı ülkeleri, sömürge ve yarı-sömürge ülkeleri, devrim açısından, aynı yere koyan, ve Lenin'i de, bu tür bir gözlükle okuyan Aybar, bağımlı ve yarı-bağımlı bir ülkede, devrimin evrelerini de atlayarak, "her ülkede *devrim* olabilir" yorumundan, her sakallıyı babası sanan çocuk gibi, her ülkede *sosyalist devrim* olabilir sonucunu çıkarabilmiştir ancak.

V

Aybar, Batı ülkeleri komünist partilerini, "leninist örgütlenme 'model'ini suçlu sandalyesine henüz oturtmamış" (5. yazı) olmakla suçlar ve şöyle yazar: "leninist örgütlenme biçimine savaş açmanın zamanı çoktan gelmiştir. ... bu '*makine*' ile sosyalizmin kurulamayacağı kesin olarak ortaya çıkmıştır." (5. yazı). Bu "makine" ile sosyalizmin kurulamayacağı kesin olarak ortaya çıkmakla kalmamış, "bu örgütlenme modeli", "burjuva ilişkileri üretmeğe *devam* etmiş"tir. (2. yazı.) Çünkü, "leninist örgütlenme biçimi *gerçekte* burjuva örgütlenme biçimidir", ya da hemen gene aynı yazıda yinelediği gibi, "leninist parti 'model'i burjuva ilkelerine dayalı bir örgütlenme biçimi"dir. "Burjuva örgütlenme biçimi"ni de şöyle anlatır: "Kapitalist toplum, para oligarşisine hizmet eden bir örgütlenme '*model*'i yaratmıştır. Bu '*model*', merkezdeki bir avuç yöneticinin buyruklarını, (yetki-görev) basamaklarıyla tabana indirerek, tabanın bu buyruklar doğrultusunda hareketini sağlayan bir

[77] J. Stalin, *Trotskizm mi, Leninizm mi?*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 322.

'makine'dir. Merkezin kararları yukardan aşağı tüm kademeleri bağlar. ... Beri yandan yöneticilik fiilen burjuva ve küçük burjuvaların tekelinde olan bir meslek haline gelmiştir. ... Seçim sistemleri ve adaylık için aranan koşullar da, işçilerin, köylülerin yönetici olmalarını engellemektedir." Ve daha sonra şöyle devam eder Aybar: "Merkezci burjuva örgüt 'model'i, yönetimle görevli bir ara tabaka yaratır. Örgütle, yani 'makine' ile, yani tüzel kişi ile özdeşleşen bu sosyal grup bürokrasidir. Aslında merkezci, hiyerarşik, kışla disiplinli, burjuva örgütü, bürokrasi üreten bir makinedir." (1. yazı.)

Anlaşılan odur ki, Aybar, önümüze, birbirine karıştırdığı ve açıklamamız gereken çeşitli konular çıkarmaktadır. Aybar, devlet ile partiyi birbirine karıştırmaktadır; proleter devrimci parti ile burjuva devleti karşılaştırmaya çalışmaktadır; proleter devletin, burjuva devletten alması gereken öğeleri yadsımaktadır; siyasal iktidarı ele geçirecek olan siyasal parti ile, proleter devleti aynı şey saymaktadır; proletarya diktatörlüğü döneminde, bürokrasi sorununu, geçmişten gelen bir kusur olarak değil, proletarya diktatörlüğünün zorunlu bir sonucu saymaktadır; ve ensonu, yönetici kadro ile bürokrasiyi özdeşleştirmektedir.

(1)

Aybar'a göre, burjuva örgütü makine, nasıl "merkezci; hiyerarşik, kışla disiplinli" ise, "leninist parti" de, "merkezci, dikeyine hiyerarşik, kışla disiplinli" bir partidir. Lenin, bu örgütlenme *"model"*ini, *burjuva toplumdan aktarmıştır,* ve bu örgütlenme "model"i, bu nedenle "burjuva ilişkiler üretmeğe devam etmiş", hatta daha sonra, Çin'den Küba'ya kadar *"zehirli ürünlerini* vermiş", "farklı sosyal ortamlara karşın" *sapık* yöntemlere (Aybar'ın bu ifadeleri karşısında, kendi sınıf bilincinde olan işçilerin, emekçilerin, tüm proleter devrimcilerin, ağır küfürlerini duyar gibiyim!) kaynak olmuştur. (3. yazı.) "Marksist düşüncenin *—diyor Aybar—,* bilim yolundan saptırılarak çeşitli dogmalar haline dönüştürülmesinde, merkezci, dikine hiyerarşik, kışla disiplinli ve kalıcı yöneticili leninist örgüt '*model*'inin belirleyici bir rol oynadığı kuşkusuzdur." (5. yazı.)

Aybar, okurun da alıntılardan göreceği gibi, özünde iki şeyi birbirine karıştırmıştır: parti ve devlet, "Leninist örgütlenme modeli" dediği şey, hem partidir, hem de devlet; ya da yerine göre partidir, yerine göre devlet. O büyük devrimciyi, bir "sosyalist" sıfatıyla suçlu sandalyesine oturtmak isteyen Aybar, daha "parti" ile "devlet"i birbirinden ayıramayacak kadar, değil "marksist" kavramlardan, genel toplumbilim kavramlarından yoksundur.

Lenin'in, "burjuva toplumdan aktardığı örgütlenme modeli", parti midir, devlet midir, bu sorunun yanıtını Aybar'da bulmak olanaksızdır; çünkü o, bir yerde, burjuva toplumlarda, bürokrasi yaratan makine olarak nitelediği "burjuva örgütlenme"yi, yani burjuva devleti, bazı nitelikleri açısından leninist parti ile karşılaştırır; leninist partiyi de proletarya diktatörlüğünden başka bir şey olmaması gereken proleter devlet ile özdeşleştirir, daha doğrusu birbirine karıştırır. "Burjuva örgütlenme modeli"nde olduğunu ileri sürdüğü leninist parti hangi partidir? Burjuvazinin ve onun müttefikleri toprak beylerinin vb. elinden iktidarı alarak, yerine proletaryanın iktidarını geçiren parti midir, yoksa proletarya iktidarı döneminde varolmaya devam eden parti midir? Bu soruların açık bir yanıtını da Aybar'da bulmak olanaklı değildir.

Oysa, soruyu şöyle koymak gerekir: proletaryanın partisi nedir, proleter devlet nedir? Proletaryanın partisi, proleter devlet değildir. Proletaryanın partisi, ilkin siyasal iktidarın ele geçirilmesinin aracı, ve ikincisi, proleter devletin, proletaryanın tarihsel görevini, yani sınıfsız toplumu kurma görevini yerine getirmesinin sıkı izleyicisidir; proletarya, sınıfsız toplumu, parti aracılığıyla değil, devlet aracılığıyla gerçekleştirir. Partinin görevi, teorinin yığınlara kazandırılması, yani siyasete geçirilmesidir; devletin görevi, bu siyasetin pratiğe geçirilmesidir. Burada siyasal iktidar, devlet ile parti arasında bağlayıcı bir halka oluşturur. Eğer sosyalist toplumda, parti ile devlet özdeş olsaydı, birazdan göreceğimiz gibi, proletarya, siyasal iktidarı ele geçirdikten sonra, devlet aygıtına gerek duymazdı; ya da bunun gibi, devlet aygıtını ele geçirdikten sonra partiye gerek kalmazdı. Proletarya, parti aracılığıyla, siyasal iktidarı

ele geçirir, ve kapitalist toplumdan komünist topluma siyasal geçiş evresine tekabül eden özel bir aygıta, özel bir makineye, "devlet"e gerek duyar. Devlet, burada, proletaryanın kapitalist toplumdan komünist topluma geçişin ara evresini gerçekleştirdiği bir aygıttır; bu evrenin geçici oluşu gibi, bu devlet de geçicidir. Şu kesindir ki, proletaryanın partisi, sosyalist aşamayı gerçekleştirecek olan devlet aygıtı değildir; proletaryanın partisi, daha proletarya siyasal iktidarı ele geçirmeden önce, proletaryanın siyasal iktidarı ele geçirmesinin bir aracı olarak doğar, ve proletaryanın partisi, proletaryanın siyasal iktidarı ele geçirmesinden sonra, proleter devlete, devlet aygıtına dönüşmez. Proletaryanın partisi, sınıfsız topluma geçene değin, proleter devlet ile yanyana varolmaya devam eder. Bu nedenledir ki, Aybar'ın bir burjuva örgütlenme modeli olduğunu iddia ettiği leninist parti, sosyalizmin kurulmasını *doğrudan* değil, devlet aracılığıyla gerçekleştirir; ve gene Aybar'ın ileri sürdüğü gibi, leninist partinin, bir parti olarak, aynı nedenle, "burjuva ilişkiler üretebilmesi" de olanaklı değildir. Aybar, proletarya diktatörlüğü döneminde, partinin devlet yöneticileri üzerindeki rolünü, devletin yönetimini belirleyen siyaseti saptadığını kastediyorsa, bu, hiç bir zaman bu tarzda ele alınamaz, ve "leninist örgütlenme" ile, yani proletarya partisi ile proleter devleti birbirine karıştırarak, birinin (partinin) dikine hiyerarşik, kışla disiplinli, merkezî bir örgütlenme olmasını eleştirerek, ötekinin (devletin), sosyalist toplumu, partinin bu özelliklerinden dolayı gerçekleştiremediğini ileri sürmek, bir yanda, Ekim Devriminin başarısını gizleyerek partiye, öte yandan proletarya diktatörlüğünün marksist özünü gizleyerek proleter devlete karaçalmaktan başka bir anlam taşımaz.

(2)

Aybar, "leninist örgüt biçimi, gerçekte burjuva örgütlenme biçimidir" derken, "Lenin'in burjuva toplumdan aktardığı örgütlenme modeli" derken, "burjuva örgütlenme biçiminden başka bir şey olmayan leninist parti modeli" derken, bu örgütlenmenin, bu partinin, —*bilinçsiz* bir biçimde— bir burjuva *parti* modelinde değil, bir burjuva *devlet* mo-

delinde olduğunu açıklamaya çalışır. "Kapitalist toplum, para [herhalde "sermaye" diyecekti, dili sürçmüş olmalı] oligarşisine hizmet eden bir örgütlenme modeli yaratmıştır." Kapitalist *toplumun* (kapitalist sınıfın değil) yarattığı bu örgütlenme modeli (niçin "model" yaratıyor da, kendisini yaratmıyor, bu hep karanlıkta kalıyor), daha aşağıda belirteceği gibi "burjuva devleti"dir, "yani merkezci, dikine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli bir 'makine'dir". (1. yazı.) Ve açıktır ki, Aybar, leninist parti modelinin, burjuva örgütlenme modelinden alındığını söylerken, kendi yorumuyla ifade edilen burjuva devleti, devlet örgütlenmesini model almaktadır.

Oysa, proletaryanın partisi, burjuva devletin *içinde ve yanında,* bir proleter devlet olarak, yeralmaz, siyasî iktidarı ele geçirmek amacıyla, aynı toplum içersinde, diğer sınıfların siyasal partileri arasında, şu ya da bu biçimde yeralır. İşçi sınıfı partisini, işçi sınıfı partisi yapan, bu sınıfın, kendi amaçlarını gerçekleştirme doğrultusunda, bir sınıf olarak davranabileceği bir siyasal örgüt olmasıdır. Marx ve Engels, şöyle derler: "Proletarya, mülk sahibi sınıfların kolektif gücüne karşı savaşımında, ancak mülk sahibi sınıflar tarafından kurulmuş eski partiler karşısında *a y r ı* bir siyasal parti haline gelirse, bir sınıf olarak davranabilir. Proletaryanın siyasal bir parti haline gelmesi, toplumsal devrimin ve onun nihaî hedefinin, sınıfların kaldırılmasının, zaferinin güvence altına alınması için vazgeçilmezdir."[78] ("Ayrı" sözcüğünü ben yatık ve aralıklı dizdirdim.) Engels, *Konut Sorunu*'nda şöyle diyordu: "... Alman Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, yalnızca bir *işçi* partisi olduğu için, zorunlu olarak bir 'sınıf politikasını', işçi sınıfının politikasını güdüyor. ... *her* gerçek proletarya partisi, sınıf politikasını, proletaryanın bağımsız bir siyasal parti halinde örgütlenmesini savaşımının birincil koşulu, ve proletarya diktatörlüğünü, savaşımının en yakın amacı olarak koymuştur."[79]

Marx ve Engels'te, proletarya partisi kavramı, açık ve yalındır, bu, egemen sınıfların partileri karşısında, *ayrı* bir

[78] Karl Marx ve Friedrich Engels, "Lahey'de Yapılan Genel Kongre Kararlarından", *Seçme Yapıtlar*, 2, s. 347.
[79] Friedrich Engels, "Konut Sorunu", *Seçme Yapıtlar*, 2, s. 425.

siyasal parti, sınıf siyaseti güden, işçi sınıfının siyasetini güden *bağımsız* bir partidir. Ve bu parti, egemen sınıfların partilerini ele geçirmek için değil, bu egemen sınıfların devlet içinde örgütlenmiş siyasal iktidarını ele geçirmek için kurulmuş bir savaşım örgütüdür. Proletaryanın partisinin özsel içeriği budur, o, egemen sınıfların partisinden, örgütlenme *biçimi* bakımından değil, yalnızca işçi sınıfının partisi olması bakımından, yani ideolojik *içeriği* bakımından ayrılır. Onun biçimini belirleyen, içinde bulunduğu toplumsal konumudur, eğer gizliliğe gerek bulunmayan koşullarda gizliliğe geçen kimse nasıl aptal ise, gizlilikten başka bir savaşım yolu kalmadığı zaman da, gizliliğe geçmeyen, bir korkaktır.[80] Gizlilik ve açıklık, ne burjuva partilerin, ne de proleter partilerin özelliğidir; tarihte, ilerici ya da gerici, çeşitli siyasal, dinsel vb. örgütler, bu iki yolu da değişik dönemlerde ve ülkelerde uygulamışlardır. Lenin, dünya gericiliğinin kalesi çarlık Rusyası koşullarında değil, proleter devrimcilerin, her türlü demokratik istemlerin azgın ve kanlı biçimde bastırıldığı bir toplumsal konumda, proletaryanın kendi sınıf siyasetini güden, ayrı bir partiyi, işçi sınıfının bağımsız partisini, ancak gizlilik içinde, ya da yarı-gizlilik içinde kurabilirdi. Bu gizlilik, koşulların belirlediği bir şeydir, ve bu koşullar ortadan kalktığında, gizlilik de ortadan kalkmıştır.

Aybar, "Lenin'in merkezci örgüt biçimi, sanırım [!!] sadece etkinlik ve güven kaygısıyla benimsenmiş değildir. O aynı zamanda Lenin'in, işçi sınıfına Marx'tan farklı bir gözle bakmasının da ürünüdür." (2. yazı.) diyor. Oysa, Lenin'in merkezî bir örgüte gereksinme duyması, ne etkinlik duygusuyla ve ne de güven kaygısıyladır. Doğaldır ki, merkezî örgüt, bu öğeleri de içinde taşır. Tek bir ve dolayısıyla merkezî bir partinin kurulmasının teorik anlamı, Lenin'in, işçi sınıfına, Marx'tan farklı bir gözle bakması ise hiç değildir. Tersine, merkezileşme, işçi sınıfının *kendiliğinden* hareketinin, iktisadî savaşımının, siyasal savaşıma dönüştürül-

[80] Bkz: Friedrich Engels, "Kolonya'da Komünistlerin Yargılanması", *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 465 ve 466. Özellikle "bazılarının koltuk tutkusu ile *hazırlıksız* devrim yapmak için Derneği bir gizli tertip haline dönüştürmeleri"ni eleştiren pasajlar ayrı bir özenle okunmalıdır.

mesinin doğal sonucudur; bir başka deyişle, işçi sınıfının, yerel örgütlerde dağınık olarak sürdürdüğü iktisadî savaşımın, merkezî bir örgüte birleştirilmesini ve proletaryanın sınıf siyasetini bağımsız *tek bir* siyasal parti halinde örgütlenmesini ifade eder.

Daha önce uzun uzadıya açıkladığımız gibi, işçi sınıfının iktisadî savaşımı, bir sınıf savaşımına dönüştüğü zaman siyasal bir savaşım halini alır. Kuşku yok ki, işçi sınıfının herhangi bir kesimi, bu kesimin özel bir istemini kendi kapitalistine dayattığı gibi, tüm işçi sınıfının istemini de içeren eylemlerde bulunabilir, ve bu anlamda, bu hareketler, siyasal savaşım niteliği kazanır. Ama, amacı bakımından, işçi sınıfının burjuvazi karşısında sınıf çıkarını gözeten bu savaşım, işçi sınıfının siyasal iktidarı ele geçirme savaşımından uzaktır. Bu anlamda işçi sınıfının siyasal savaşımı, onun, egemen sınıflardan ayrı, bağımsız *tek bir* parti halinde örgütlenmesiyle gerçekleştirilir. Yerel sosyal-demokrat eylemin, "tek bir —ve dolayısıyla, merkezî bir— partinin kurulmasına olan gereksinmesi"nin nedenlerini açıklayan Lenin, işçilerin "kendiliğinden gelme savaşımlarını, tüm sınıfın savaşımı haline, belirli bir siyasal *partinin* belirli siyasal ve sosyalist ülküler için verdiği savaşım biçimine *dönüştürmek*"[81] için, *tek bir,* dolayısıyla merkezî bir partinin kurulması zorunluluğunu belirtir. "Merkezî bir organ tarafından birleştirilmemiş bir iktisadî savaşım, tüm Rus proletaryasının sınıf savaşımı haline gelemez."[82]

Anlaşılan odur ki, bir ülke proletaryasının bağımsız tek bir parti halinde örgütlenmesi, marksist ilkenin gereğidir, ve gene açıktır ki, tek bir parti, dolayısıyla merkezî bir parti, işçilerin iktisadî savaşımının, siyasal savaşıma dönüştürülmesinin bir aracıdır. Ve dolayısıyla, "merkezileşme", Aybar'ın söylediği gibi, etkinliği ve güveni artırma duygusundan doğmamıştır; ve gene Aybar'ın öne sürdüğü gibi, burjuva devletin merkezî niteliğinden de aktarılmamıştır; marksist teoriye uygun olarak, işçi sınıfının kendiliğinden savaşımını, siyasal bir savaşıma dönüştürme, bağımsız tek bir si-

[81] V. İ. Lenin, "*Raboçaya Gazeta* İçin Makaleler", *Collected Works*, vol. 4, s. 216.

[82] Aynı yapıt, s. 219.

yasal partiye dönüştürme *zorunluluğundan* doğmuştur.

Engels'ten bir kez daha aktaralım ki, "... *her* gerçek proletarya partisi, bir sınıf politikasını, proletaryanın bağımsız *bir* siyasal parti olarak örgütlenmesini savaşımının birincil koşulu" olarak koymuştur. Bir parti, gerçekten proletarya partisi ise, ilk koşul olarak, sınıf politikasını koyar, proletaryanın bağımsız tek bir parti halinde örgütlenmesini koyar. Proletarya partisini, gerçek bir proletarya partisi yapan, ilkin bu öğelerdir, ve o ülkenin özel toplumsal konumu içersinde alacağı özel —ve o ölçüde geçici— biçimleri yanında, bu öğeleri bünyesinde toplayan bir siyasal parti, bağımsız ve tek bir siyasal parti olacağı için de merkezî bir parti olmak durumundadır. Bunun, "burjuva örgüt modeli" ile ilgisi neresidir? Aybar, kendi "şemacı mantığı" içersinde, "biçim" benzerlikleri öne sürerek, içerikleri özdeşleştirmeye çalışıyor. Bu şemacı mantığı yürütürsek, şu sonuçlara da varabiliriz: Partiyi ilk kez egemen sınıflar oluşturmuştur, öyleyse parti, işçi sınıfının örgütlenme biçimi olamaz; ya da devlet ilk kez sömürücü egemen sınıfların devletidir, öyleyse devlet, işçi sınıfının devlet örgütü olamaz; ya da sınıf savaşımı daha önce burjuvazi tarafından benimsenmiştir, öyleyse, sınıf savaşımı, işçi sınıfının savaşım tarzı olamaz.

(3)

Savaşımının en yakın amacı olarak proletarya diktatörlüğünü koyan proletaryanın gerçek partisi, siyasal iktidarı ele geçirdiği ve proletarya diktatörlüğünü kurduğu zaman, bu parti, devlete mi dönüşecektir, yoksa, bu devlet, başka bir şey midir? Eğer parti devlete dönüşüyorsa, Aybar'ın, "leninist parti" ile proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olmayan devleti, aynı şey olarak, yani "leninist örgütlenme modeli" olarak düşünmemiz doğal olacaktır. Ama, parti, devlete dönüşmüş olmaz, parti aracılığıyla, proletarya, iktidarı ele geçirir. Eğer, gerçek bir proletarya partisinin, proletarya diktatörlüğünü kurmak *en yakın* amacı değil de, *sonal* hedefi olsaydı, doğaldır ki, parti de, proletarya diktatörlüğünün başlamasıyla birlikte sona ererdi. Oysa, sınıf olarak proletaryanın sonal hedefi, ken-

disi de dahil sınıfların ortadan kaldırılmasıdır ve proletarya diktatörlüğü, bu sonal amacın bir aracıdır, bir geçiş evresidir. Dolayısıyla, parti, bu sonal amacına değin varolacaktır, ve en yakın amacı olan proletarya diktatörlüğünün kurulmasının olduğu kadar, devlet ile birlikte sönmesine değin, bu diktatörlüğün aletidir, bir başka ifadeyle, proletarya diktatörlüğü olarak devlet ile parti *birlikte* bulunur.

Aybar, "burjuva örgütlenme modeli" dediği burjuva devletin, "merkezî, yukardan aşağı hiyerarşik, tepeden inme disiplinli bir makine" olduğunu söylerken, bunun, "para oligarşisine hizmet eden bir örgüt modeli" olarak kapitalist toplumun iktisadî örgütlenmesini yansıttığını söyler. (Aybar, şu "model"leri bırakıp, şeylerin kendileriyle ilgilense iyi olacak, ama kendisi de bir şeyin kendisi değil, daima bir "model"i olduğuna göre, bunu ondan beklemek boş bir şey olur.) Burjuva devleti, ve marksist anlatımıyla burjuva *diktatörlüğünü* (ya da burjuva *demokrasisini*), böyle ipesapa gelmez "yukardan aşağı hiyerarşik, tepeden inme disiplinli" gibi (burjuva devleti tanımlama açısından) marksist sayılamayacak terimlerle nitelemesi bir yana, demek ister ki Aybar, burjuva devlet, temelde, iktisadî temeli, kapitalist üretim tarzına, ve özellikle de "para oligarşisi"ne uygun düşen bir örgütlenme biçimidir. Bu şeyler ne denli merkezî ve hiyerarşik ise, onun örgütü de, o denli merkezî ve hiyerarşiktir. Kapitalist toplum sözkonusu olduğuna göre, Aybar'ın, sermaye oligarşisi yerine, para oligarşisi dediğini, pek saf davranarak kabul edelim. Ama, kapitalist toplumda sermaye nedir? Herhalde bu, kapitalizm-öncesi sermaye biçimleri olan tefeci ve tüccar sermayesi değil, bizzat üretime giren sermayedir, yani sanayi sermayesidir (biz, henüz malî sermayenin ve onun yarattığı malî oligarşinin sözünü etmiyoruz). Burada, sanayi sermayesini oluşturan emek-gücü ve tüm emek araçları, para haline değil, meta haline dönüşmüştür. Sermaye olarak para, bu sermayenin bir öğesi, bir metaı, para-metadır ancak, emek-gücü ve diğer tüm emek araçları metaını satınalmakta kullanılan bir değişim-değeridir. Ve dolayısıyla burada, merkezileşme açısından sözkonusu olan "para oligarşisi" değildir, burada sözkonusu olan üretim biçimidir, ve üretim biçimi, sermayenin yoğunlaşma-

sına ve merkezileşmesine olanak sağlar. Ama bu üretim biçimi (tarzı değil) içersinde, sermaye ne denli merkezileşirse, emek de o denli yoğunlaşır. *Kapital*'deki ünlü pasajı okuyalım: "... üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, en sonunda, bunların kapitalist kabuklarıyla bağdaşamadıkları bir noktaya ulaşır. ... kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizması ile eğitilen, birleştirilen ve örgütlenen işçi sınıfının başkaldırmaları da genişler, yaygınlaşır."[83] Üretimin merkezileşmesi, yalnızca sermayenin değil, üretimde yer alan emeğin de, belirli merkezlerde toplaşmasına yolaçar. Ve kapitalist toplumda, burjuvazi kadar, işçiler de bu merkezileşmenin içersindedir, onun bir öğesidirler. Burjuvazinin örgütlenmesini, üretimin örgütlenmesiyle açıklamak, proletaryanın örgütlenmesini, onun bizzat katıldığı üretimden soyutlamak, hiç bir yönden savunulamaz. Eğer üretimde bir merkezileşme varsa, iktisadî yerel pazarlar parçalanıyor, ulusal bir birlik oluşuyorsa, orada, işçi sınıfı bünyesinde de, biçimsel olarak bir ulusallaşma, ve o ölçüde bir merkezileşme olması gerekir.

Merkezileşme, üretim alanlarına göre bölünmüş olan işçi sınıfının, tek bir güç haline getirilmesinin tek yoludur. Ve o, kendi sanayi dallarına göre sendikalar kurarak, aynı sanayi dalında ülkeye yayılmış çeşitli işletmelerdeki işçilerin birleşik gücünü gerçekleştiriyorsa, ve o, bütün dallardaki sendikaları bir birlik içersinde birleştiriyorsa, bunun iktisadî temelinde, kapitalist üretim biçiminin merkezileşmesi yer alır; bu sınıfın, siyasal tek bir parti halinde örgütlenmesinin, temel iktisadî nedeni buradadır; burjuva devletin merkezî niteliğinde değil. İkisini de doğuran nedenler, aynı iktisadî temele dayanmaktadır, o kadar.

Aynı biçimde, işçi sınıfının savaşımı, işçi sınıfının, sınıf olarak çıkarlarını ve amaçlarını gözetmesi dışında, burjuvazinin sınıf savaşımından ayrılamaz. Burjuvazinin "kendisini sürekli bir savaş içersinde bulduğunu" söyleyen *Marx ve Engels,* bu burjuvazinin, "bütün bu savaşlarda, proletaryaya başvurmak, onun yardımını istemek, ve böylece, onu siyaset arenasına sürüklemek zorunda kaldığını görür. De-

[83] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 782.

mek ki, proletaryaya kendi siyasal ve genel eğitim öğelerini sağlayan bizzat burjuvadır."[84] Şimdi, Marx'ı kendisine maske yapan Aybar, Marx'a tam karşıt bir tutum takınarak, proletaryaya, adeta diyor ki, elinizdeki bu silahları, bu siyasal ve genel eğitim öğelerini atın, çünkü bu *siyasal* ve genel eğitim öğeleri, bu silahlar burjuvazinindir.

(4)

Aybar, gördük ki, leninist parti ile proleter devleti, "leninist örgütlenme modeli"nin tek ve aynı şeyi saymaktadır; ve yukarda, leninist partinin, "burjuva örgütlenme modeli" açısından bir değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Şimdi de, proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olmayan proleter devleti, "burjuva örgütlenme modeli" açısından değerlendirmeye çalışalım.

1883'te, "Marx'ın Ölümü Üzerine" adlı yazısında Engels, anarşistleri eleştirirken şunları yazıyordu: "Proletaryanın zaferinden sonra, yenen işçi sınıfının kullanmak üzere elinin altında hazır bulduğu tek örgüt, asıl bu devlet örgütüdür. Elbette ki, bu devlet, yeni görevlerini yüklenebilecek duruma gelmeden önce birtakım önemli değişiklikler ister. Ama böyle bir anda devleti tümüyle tahrip etmek, zaferi kazanan proletaryanın, yardımıyla, henüz kazanmış olduğu iktidarı üstlenebileceği, düşmanları kapitalistleri bastırabileceği ve toplumun ekonomik devrimini gerçekleştirebileceği tek aygıtı parçalamak demektir, ekonomik devrim gerçekleştirilmeden proletaryanın bütün zaferi kaçınılmaz olarak bir bozgunla ve Paris Komününden sonra olduğu gibi işçilerin kitle halinde öldürülmeleriyle sonuçlanır."[85]

Görülür ki, devlet, proletaryanın zaferinden sonra, işçi sınıfının kullanmak üzere *elinin altında hazır bulduğu* tek örgüttür ve bu örgüt, doğaldır ki, yeni görevleri yüklenebilecek duruma gelmeden önce birtakım *önemli* değişikliklerden geçecektir. Onun bazı unsurlarını parçalayabilir; ya da bazı unsurlarının yerine kendi unsurlarını koyabilir. Dik-

[84] Marx, Engels, "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 142.
[85] Friedrich Engels, "Marx'ın Ölümü Üzerine", *Sur l'anarchisme et l'anarcho-syndicalisme*, Editions de Progrès, Moscou 1973, s. 191-192. (*Sol Yayınları* arasında yayınlanacak *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*'in Sevim Belli çevirisinden.)

tatörlüğünü gerçekleştirebilmek için gereksindiği ordunun, polisin, hukukun, içeriğini değiştirebilir. Eski egemen sınıfların diktatörlüğünü gerçekleştiren bu kurumları, değiştirerek, onu geniş halk yığınlarının demokrasisini sağlayan, yani proletaryanın eski egemen sınıflar üzerindeki diktatörlüğünü sağlayan kurumlara dönüştürür. Eğer proletarya, devleti, anarşistlerin savundukları gibi tüm olarak parçalarsa, zafer kazanan proletaryanın, düşmanlarını bastırabileceği, toplumun ekonomik devrimini gerçekleştirebileceği tek aygıtı parçalamış ve kendisinin kitle halinde öldürülmesine olanak sağlamış olur.

Marx, *Gotha Programının Eleştirisi*'nde, siyasal geçiş evresinde, burjuva devletin, dolaylı olarak, bazı öğelerinin, toplumun ekonomik düzeyi gereği, bir zorunluluk olarak henüz aşılmamış olduğunu vurgular. Nitekim, komünist toplumun *ilk* evresinde "eşit hak" ilkesinin, burjuva hukukundan başka bir şey olmadığını belirtir. "Bu *eşit* hak, eşit olmayan bir emek için eşit olmayan bir haktır. Hiç bir sınıf farkı tanımaz, çünkü her insan bir diğeri gibi emekçidir; ama bireylerin yeteneklerinin eşitsizliğini açıkça tanır ve verim kapasitesini doğal bir ayrıcalık olarak kabul eder. *Demek ki bu, özünde,* her hak gibi, *eşitsizliğe dayanan bir haktır.*" "Ama bu gibi kusurlar uzun ve sonal bir doğumdan sonra kapitalist toplumdan çıkıp geldiği şekli ile komünist toplumun birinci aşamasında kaçınılmaz şeylerdir. Hukuk, hiç bir zaman, toplumun iktisadî durumundan ve ona tekabül eden uygarlık derecesinde yüksek olamaz."[86] Komünist toplumun daha yüksek bir aşamasında, Marx, "burjuva hukukunun dar ufuklarının kesin olarak aşılmış olacağını" belirtir. Bu satırları irdeleyen Lenin, komünist toplumun ilk evresinde (ya da alt aşamasında), "(yarı-burjuva) hukukuyla (yarı-burjuva) devlet de henüz tamamen ortadan kalkmış değildir"[87] notunu ekler. Bu yarı-burjuva hukukuyla yarı-burjuva devlet, komünist toplumun ilk evresinde, kapitalist toplumdan çıkıp gelmiş olan kaçınılmaz şeylerdir, çün-

[86] Karl Marx, "Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları", Bkz: K. Marx, F. Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 30, 31.

[87] V. İ. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 272.

kü toplumun iktisadî durumundan ve ona tekabül eden uygarlık derecesinden yüksek bir hukuk olamaz.

Proletarya, elinin altında hazır bulduğu devleti, tümüyle tahrip etmez; birtakım önemli değişiklikler yapar, ve bu devlet, onun, ekonomik devrimini gerçekleştirebileceği tek aygıttır. Proletaryanın, burjuvaziden aldığı bu devlet, burjuva devlettir; ama onu örgüt olarak özünde korur, burjuva devletin "devlet"ini alır, onu proleter "devlet", yapar, içeriğini değiştirir, onun, mülk sahibi egemen sınıfların proletarya başta olmak üzere tüm emekçiler üzerindeki diktatörlük işlevini bir hamlede sona erdirir; ona, proletaryanın tarihsel görevini gerçekleştirecek işlevler yükler. Aybar'ın "burjuva örgütlenme modeli" dediği sosyalist devlet örgütü, Marx ve Engels'te böyle ifade edilmiştir, sorun, bu aygıtın örgütlenme *biçimi* değildir, sorun bu aygıtın hangi sınıflara karşı hangi sınıfların çıkarına hizmet ettiğidir. Proletarya, bu aygıtı, burjuvaziden alarak, onun bu işlevini tersine, yani tarihsel gelişme doğrultusuna çevirir.

(5)

Kuşku yok ki, proletaryanın devrimci diktatörlüğü olarak devlet, üretim araçlarını toplumsallaştırmış olmakla, kendisinden önceki egemen sınıfların varlığına tam olarak son vermiş olmaz, ve bunun yanısıra, dünyada, kapitalist sistem, başlıca sistemlerden biri oldukça da, her an küçük üretimin burjuvaziyi doğurması devam eder. Paraya, kültür ve geleneğe, bir başka deyişle, maddî ve manevî güce sahip bulunan burjuvazi, iktidardan uzaklaştırıldıktan sonra da, uzun yıllar, maddî ve manevî bir güç olarak varlığını sürdürür. Proletarya diktatörlüğünün nedenleri, yalnızca bir ya da birkaç ülkede yıkılan egemen sınıfın maddî ve manevî gücünü tüketmesiyle de ortadan kalkmış olmaz. Kapitalist sistemin dünya sistemleri içersinde bellibaşlı bir yer tuttuğu, hatta sosyalist sistemleri her an tehdit ettiği bir dönemde, bunun yanısıra, dünyada küçük üretimin her an ve kendiliğinden burjuvaziyi doğurduğu, hatta, bir ya da birkaç ülkede küçük üretime son verilmiş olsa bile meta ekonomisinin küçük ve sınırlı boyutlarda özel ellerde bulunduğu durumlarda, bütün bunlar, her an ve kendiliğinden burjuvazi-

yi doğuracağı için, proletarya diktatörlüğünün varlık koşulları devam eder. Bunun içindir ki, bir ya da birkaç ülkede, sosyalizmin kurulmuş olması ve eski egemen sınıfların, maddî açıdan olduğu kadar, manevî açıdan da ortadan kalkmış bulunması, yalnızca bu, proletarya diktatörlüğünün *varlık koşullarını* ortadan kaldırmaz. "Proletarya diktatörlüğü —*der Lenin*—, yeni sınıfın, daha güçlü bir düşmana karşı, devrilmesiyle (tek bir ülkede bile olsa) direnme gücü *on katı* artan ve gücünü yalnızca uluslararası sermayenin gücünden, uluslararası bağlantılarının gücü ve dayanıklılığından değil, aynı zamanda *alışkanlık kuvvetinden, küçük üretimin* gücünden alan burjuvaziye karşı verdiği en kararlı, en acımasız bir savaş anlamına gelir. Ne yazık ki, küçük üretim hâlâ dünyada yaygın durumdadır ve küçük üretim, sürekli olarak, her gün, her saat, kendiliğinden ve yığın halinde kapitalizmi ve burjuvaziyi *doğurmaktadır*. Bütün bu nedenler, proletarya diktatörlüğünü gerekli kılmaktadır."[88] Eğer uluslararası sermaye etkin gücünü sürdürüyorsa, ve eğer, kapitalizmin ve burjuvazinin doğması koşulları varsa, bir ya da birkaç sosyalist ülkede, devletin varolmasını gerektiren koşullar devam ediyorsa, orada, proletarya diktatörlüğünün koşulları da devam ediyor demektir.

Marx, "Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birisinden ötekine devrim yoluyla geçiş dönemi yer alır. Buna bir siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, burada, devlet, *proletaryanın devrimci diktatörlüğünden* başka bir şey olamaz."[89] derken, onun, kapitalist toplum ile komünist toplum arasındaki siyasal *geçiş dönemini*, proletarya diktatörlüğü olarak nitelediği, bilinen bir şeydir. Kır ile kent arasındaki, kafa emeği ile kol emeği arasındaki uzlaşmaz karşıtlık, uzlaşmaz karşıt sınıfların ortadan kalkmasıyla, ortadan kalkar; ama *uzlaşmaz karşıtlığın* ortadan kalkmış olması, bunlar arasındaki *karşıtlığı* ortadan kaldıramaz. Bu karşıtlık, ancak, sınıfsız toplumun kurulmasıyla, sona erer. *Komünist* topluma bir geçiş dönemi olarak *sosyalist* toplum,

[88] V. İ. Lenin, "*Sol*" *Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 11-12.

[89] Karl Marx, "Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları", *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, s. 41.

proletaryanın devrimci diktatörlüğünün gerçekleştirildiği bir devleti öngörür. Devletin varlığı, *kendinde,* kafa emeği ile kol emeği arasındaki karşıtlığı içerir. Gerçek sınıfsız toplumu kurmadan, bu iktisadî temelin üstünde oluşacak olan, sınıfsız toplumu kurmaya çalışmak, (felsefî anlamda) idealizmin gizli bir sırıtmasından başka bir şey değildir. Kol emeği ile kafa emeği arasında karşıtlık, sınıflı toplumdan sınıfsız topluma geçilmedikçe, bir başka deyişle, proletarya diktatörlüğü, yani devlet sönmedikçe, varolacaktır. Bu karşıtlığın doğurduğu sorunlar kadar, bu karşıtlık içinde büyüyen düşmanlıklar, uzlaşmaz karşıt sorunlar ve düşmanlıklar değildir; devrimci tutum odur ki, bir yandan bu karşıtlığın iktisadî temelini ortadan kaldırırken, bir yandan da bu karşıtlığın bir düşmanlığa dönüşmesini önlemektir.

Kuşkusuz, kafa emeği, iki biçimde düşünülmelidir. Birincisi, doğrudan maddî üretimin konusu olarak, ikincisi siyaset, bilim, sanat ve benzeri toplumsal bilinç biçimlerinin üretim konusu olarak. Gerek doğrudan maddî üretimin konusu olarak kafa emeği, gerek toplumsal bilinç biçimlerinin üretilmesi olarak kafa emeği, kendi aralarında da karşıtlık durumuna girerler, ve karşıtlık, toplumsal bilinç biçimlerinin, sosyalist toplumun gelişme yasaları doğrultusunda, bu gelişme yasalarını doğru olarak kavrayarak yönlendirmekle, uyumlu hale getirilir; yoksa, sınıflı toplum ve bunun sonucu devlet var olduğu sürece, bu karşıtlık *ortadan kalkmaz.* Özellikle, dünyanın iki dünya sistemine bölündüğü ve emperyalist kapitalizm saldırısını yoğunlaştırdığı ve azgınlaştırdığı, yani devrimci sınıf bir tüm olarak tehdit edilmeye başlandığı zaman, bu karşıtlık hissedilemeyecek kadar azalır, bu tehdit kendini hissettirmediği zaman, karşıtlık belirli husumetlere dönüşebilir. Bürokratlaşma olgusu, şu bakımdan proletaryanın davası için zararlıdır ki, yönetimsel bir kadro, kendi kendine, sınıfından ve toplumundan daha bağımsız, bir ölçüde *özerk* bir duruma gelmeye başlar ve bürokrasi burada kendini gösterir. Giderek, toplumsal varlığın gelişme yasalarından kopar, ve toplumsal varlığın gelişmesine hizmet edeceği yerde, onun gelişmesinin engelleri haline de gelmeye başlar. Açık olan şey şudur ki, yönetimsel kadro, kesenkes bürokrasi değildir; ama yönetimsel kadro-

nun bürokratlaşma olasılığı vardır. Sorun, yönetimsel kadroyu kaldırmak değil, bürokratlaşma olgusunun önüne geçmektir.

Ama burada durmak gerekir. Çünkü Aybar, "leninist örgütlenme modeli" ile büyük ölçüde proleter devleti, bir başka deyişle proletarya diktatörlüğünü kastettiği halde, o, tek bir kez olsun proletarya diktatörlüğü kavramına değinmez. Nasıl burjuva diktatörlüğünü, yönetici kadronun aygıtına indirger, ve burjuva devlette, her zaman ve her yerde yönetimsel kadronun, bir bürokrasiden başka bir şey olduğunu düşünemezse, burada da, proletarya diktatörlüğü döneminde de, sınıf diktatörlüğünü görmez, sınıf diktatörlüğünü, yönetici kadronun diktatörlüğü gibi *bayağı* bir şeye indirger, ve bununla da yetinmez, yönetimsel kadroyu, mutlak olarak bürokrasi olarak kabul eder. "Despot" yönetici tip için, Türkiye İşçi Partisinin gelişme döneminde, *örnek* bir tip oluşturan Aybar, proletarya diktatörlüğü olgusunu, bayağılaştırarak, grup ya da katman diktatörlüğüne indirgemekte bir an duraksamaz. Ve nasıl burjuva devlet makinesi; Aybar'a göre, *kesenkes* bürokrasi üretirse, "leninist örgütlenme modeli" makine de, yani proleter devlet, proletarya diktatörlüğü de, kesenkes bürokrasi üretir. Bir kez, devlet ve proleter devlet kavramları bulanıklaştırıldı mı, sorun sınıf savaşımlarından ve proletarya diktatörlüğünden soyutlandı mı, bir başka deyişle, bilimsel ilkeler, bilimsel yasalar yadsındı mı, orada, mantığın kurgusal ürünlerinin her türü boy verir, değil "bürokrasi", patlıcan bile üretilir.

Aybar, Lenin'in "Az Olsun, Temiz Olsun" adlı ünlü yazısından, sovyet kurumlarında olduğu gibi parti kurumlarında da bürokratlar bulunduğuna ilişkin sözlerini aktararak, bürokrasinin, Lenin'in "örgütlenme modeli"nden kaynaklandığını, *ve onun bunu göremediğini* söyler. Bu yorum, elbette Aybar'a ait bir yorumdur. Lenin, 1923'te, "Parantez içinde söyleyeyim: Sovyet ofislerinde olduğu gibi Parti ofislerinde de bürokratlarımız var."[90] diyor ve bu bürokratlaşmanın köklerinin, devrilmiş ama henüz ortadan kalkmamış *geçmişte* olduğunu belirtiyordu.[91] Aybar, hayır diyor, "Lenin

[90] V. İ. Lenin, "Az Olsun, Temiz Olsun", *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 512.

bürokratlaşmanın örgütlenme biçimi ile de bir ilişkisi olabileceğini hiç aklına getirmedi." Lenin'i dinleyelim: "Devlet aygıtımız o kadar —sefil demezsek— üzücü bir durumdadır ki, önce, onun kusurlu yanlarını önlemeye çalışma yollarını ciddî olarak düşünmek zorundayız; unutmayalım ki bu kusurlu yanların kökleri, devrilmiş ama henüz ortadan kalkmamış olan geçmiştedir; uzun süredir tamamlanmış bir kültürel aşama sözkonusu değildir. ... En zararlı şey, bildiğimiz azıcık şeyin yeterli olduğuna ya da gerçekten yeni bir devlet aygıtı, gerçekten sosyalist, sovyetik vb. diye adlandırılmaya lâyık bir devlet örgütünün kurulması için elimizde önemli sayıda gerekli unsurun bulunduğu varsayımına güvenmemizdir. Hayır, biz böyle bir aygıta sahip değiliz ve hatta onu yaratabilmek için gülünç derecede az unsura sahibiz. Bu aygıtı kurmak için elimizde hangi unsurlar var? Sadece iki. Bunlardan birincisi, sosyalizm savaşımına dalmış olan işçilerdir. Bu unsurlar yeterince eğitilmemişlerdir. İkincisi, bilgi, eğitim ve öğrenim unsurlarımız var, ama bunlar diğer ülkelere göre gülünç derecede yetersiz. ... Devlet aygıtımızı yenilemek için, ne pahasına olursa olsun, ilkönce öğrenmeye başlamamız, ikinci olarak öğrenmeye başlamamız ve üçüncü olarak gene öğrenmeye başlamamız gerekiyor."[92]

Lenin'in tahlili açık ve yalındır. Devlet aygıtındaki kusurların kökleri, bürokratların bulunmasının kökleri geçmiştedir. Yeni bir kültürün, proleter kültürün yaratılmasının kökleri, proletaryanın varlığı ve onun ideolojisiyle oluşmaya başlar, ama sosyalizmin yaşama geçmesiyle, sosyalist yönetimin ve yaşamın yaratacağı yeni kültür öğeleri, bizzat bu yönetimden, bizzat bu yaşamdan kaynaklanır. Eğer, Marx'ın Lassalle'ı eleştirisinde, "İktisadî ilişkiler, hukukî fikirler tarafından mı düzenlenmiştir, yoksa, tersine, hukukî ilişkiler, iktisadî ilişkilerden mi doğar?"[93] dediği gibi, sosyalist toplumun yönetimsel ve yaşamsal kültürü, sosyalist yönetim ve sosyalist yaşamdan mı oluşur, yoksa, tersine, bu sosyalist kültür, sosyalist yönetimi ve sosyalist yaşamı mı doğurur? İktisadî temele, maddî temele bağlı olarak, yeni

[91] Aynı yapıt, s. 504.
[92] Aynı yapıt, s. 504-505.
[93] Karl Marx, "Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları", *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, s. 27.

üretim kadrosunun oluşması, ne denli devrilmiş ama ortadan kalkmamış geçmiş kültürle bir arada kendini gösterecekse, yığınların geleneksel yaşam tarzları da, bu eski kültürün, maddî temelini oluşturmaya devam edecektir. Alışkanlığın önemli bir kuvvet, küçük üretimin her an burjuvaziyi doğuran bir güç olduğu düşünülürse, bunlardan kaynağını alan yenilmiş ama ortadan kalkmamış eski kültürden gelen ve devlet aygıtında olduğu gibi parti içersinde de varlığını hissettiren temsilcilerini bulacaktır.

Görülür ki, Lenin'in açıklaması ne denli gerçeğe oturtulmuş ise, Aybar'ın yorumu o denli havadadır, kurgusaldır. Lenin, devlet ve parti içinde raslanan bürokratların köklerini, henüz sosyalist kültürün, proleter kültürün tam yaratılmamış olmasında, geçmişin ortadan kalkmamış kültüründe bulur; Aybar, bunu, "leninist örgütlenme modeli"ne bağlar. Biz bu örgütlenme modelinin ne olduğunu ve ne olmadığını, burjuva devlet ile ilişki ve ilişkisizliğinin özünü daha önce açıklamış bulunuyoruz.

Bürokrasi konusunda, adeta, sınıf egemenliğini yadsırcasına, burjuva devletin, egemen bir katmanı olarak bürokrasiyi yarattığı görüşüne saplanan Aybar, bürokrasinin mi, yoksa para oligarşisinin mi egemen olduğu ikilemi içinde kıvırır durur. "Kapitalist toplum, para oligarşisine hizmet eden bir örgütlenme 'model'i yaratmıştır." der ve şöyle devam eder: "Bu 'model', merkezdeki bir avuç yöneticinin buyruklarını (yetki-görev) basamaklarıyla tabana indirerek, tabanın buyruklar doğrultusunda hareketini sağlayan 'makine'dir. Merkezin kararları yukardan aşağı tüm kademeleri bağlar. ... Yöneticilerin buyrukları, onlara [işçilere ve köylülere] kendi buyruklarıymış gibi dayatılır." (1. yazı.) Görülür ki, Aybar'a göre, "para oligarşisi"ne hizmet eden, hatta daha aşağıda dediği gibi "burjuvazinin egemenliğini sürdüren" devlet aygıtı, egemen bir öğe yaratır, bu, yöneticilerden oluşan bürokrasidir. Egemen öğe, burjuva devlette, burjuvazi değildir, onun çıkarlarına hizmet eden, bürokrasidir. Devlet, "para oligarşisine hizmet eden", "burjuvazinin egemenliğini sürdürdüğü" aygıttır, ama devletin kendisi, egemen bir kategori, bürokrasi üretir. Öyleyse hangisidir egemen olan? Bürokrasi mi, burjuvazi mi? Genç Marx'ı okursa

bürokrasidir, marksist Marx'ı okursa burjuvadır. Onun bocalamasının sırrı buradadır.

Bürokrasi, Marx'ın "Hegel'in Devlet ve Hukuk Felsefesinin Eleştirisi"nden çevirdiği gibi, "Devletin varlığını ... elinde tutar; bu ... onun özel mülkiyetidir." Ya da, daha yukarda, Marx'tan çevirdiği gibi, "Devletin erekleri bürokrasinin ereklerine dönüşür, bürokrasinin erekleri devletin ereklerine. Bürokrasi hiç kimsenin kaçamayacağı bir çevre oluşturur." vb.. Görülür ki, Marx, bürokrasi ile devleti o denli bir bütünün parçaları olarak yorumlamıştır ki, devlet bürokrasi olarak, bürokrasi devlet olarak bütünleşmiştir. Aybar, Marx'ın felsefesinin özsel içeriğini kavramadığı gibi, Marx'ın bu düşüncelerinin Marx tarafından da kısa bir süre sonra terkedildiğini gözönünde tutmamıştır. Dolayısıyla, onda, "burjuvazi"nin ve "bürokrasi"nin egemenlikleri, aynı satırlarda altalta sıralanmıştır. Bir tümcesinde, egemen olan, devlet ile özdeşleşen bürokrasidir der, iki tümce sonra, bu devlet burjuvazinin egemenliğine hizmet eder diye devam eder. Bu düğümü çözmek, kırk akıllının bile harcı değildir. Yalnız, biz, şunu belirtelim ki, Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi"ni, 1843'te yazmıştır. Bunu yazdığı sırada henüz komünist *değildir*; Feuerbach'ın etkisi altındadır. "Marx ve Engels'in 1848 Devrimine Kadarki İdeolojik Evrimleri" adlı yazısında Auguste Cornu, şunları yazar: "Bu eleştiride, ... Hegel'in düşündüğüne karşıt olarak, ... foyerbahçı görüşten yola çıkar. Gerçekten, tıpkı insanın, kendi türsel niteliklerini ona geçirmesi ile, Tanrıyı yaratması gibi, toplum da, kendi özsel niteliklerinin ona geçirilmesi ile, devleti yaratır; bu da, devleti, tıpkı cennet gibi, insanın kendi türsel doğasına uygun bir yaşam sürebildiği ülküsel bir küre durumuna getirir. ... henüz komünist olmadığı için, toplumun ve devletin bir dönüşümünün, onların demokratlaştırılması aracıyla olabileceğini düşünür."[94] Jacques Milhau, "Marx, hemen o sıralarda *—diyor—*, devletin toplumsal yapıya bağlanabileceğini ve, demokratik biçimde, insan cinsinin gerçek ve usa-uygun bir ortaklık halinde örgütlen-

[94] Auguste Cornu, "Marx ve Engels'in 1848 Devrimine Kadarki İdeolojik Evrimleri", Karl Marx, *1844 Elyazmaları, Ekonomi Politik ve Felsefe*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 385.

diricisi olabileceğini *düşünmekten vazgeçer.*"[95]

Marx'ın henüz komünist olmadığı, ve yazdıktan kısa bir süre sonra vazgeçeceği düşüncelerini, Marx'ın düşüncelerindeki evrimi tanımak için, bilmekte, doğaldır ki yarar vardır. Ama Marx'ın terkettiği bu düşünceleri, "günümüzün sosyalist toplumlarının bir tablosunu çiziyor" (Aybar) diye sunmak ise, yalnızca marksizme aykırı bir tutum olmaz, Marx'a da saygısızlık olur.

Aybar'ın bürokrasi ile yönetici kadroyu özdeşleştirmiş olmasındaki yanılgı bir yana, aynı zamanda, o, burjuva devlette, yalnızca burjuva ve küçük-burjuvaların yönetici olacağını, işçilerin, köylülerin yönetici olamayacağını söyler. Bir kere, sınıfsal açıdan kent küçük-burjuvazisini, kır küçük-burjuvazisi köylülerden ayırmış olmasını, bir marksistin anlayabilmesi olanaksızdır. Eğer, kapitalist toplumda, kendi üretim araçlarına sahip küçük üreticileri, kentte ise küçük-burjuva, kırda ise köylü diye sınıflandırmaya kalkışırsak, ve birini burjuvazinin yedeğine, ötekini proletaryanın hizasında nitelersek, orada, marksist terminolojinin, çarpıtılmış marksist içerikten yoksun bir yığınını buluruz. İkincisi, burjuvazinin çıkarlarına hizmet etmek ve burjuva ideolojisini benimsemek için, sınıfsal köken bakımından burjuva olmanın zorunlu olmadığını biz daha önce ayrıntılı olarak açıklamıştık. Burada yalnızca şuna değinelim ki, burjuvazi, işçiler ve köylüler içersinde, bu ideolojiye hizmet edecek unsurlar oluşturduğu zaman, bunlar, artık, sınıfsal kökenine bakılarak, işçi ve köylü sayılamazlar, bunlar ideolojileriyle sınıf değiştirmiş, yani burjuvazinin saflarına geçmiş olurlar. Dolayısıyla Aybar'ın, sermayeye sahip olmakla burjuvalaşan ve bunu yitirdiği zaman proleterleşen sınıf özelliğini, yani sınıf değiştirme özelliğinin aristokraside olduğu gibi kana bağlı olmadığını, sermayeye bağlı olduğunu, bir başka deyişle, insanın soyuna değil, onun dışındaki şeye bağlı olduğunu gözönünde tutmaması, marksist bir tutum değildir. Bu yanılgı, öte yandan, ideoloji değiştirmekle, sınıf değiştirileceği gerçeğini görememekten kaynaklanmaktadır. Bugün, burjuvazinin olduğu kadar, emperyalizmin gereksindiği beyin

[95] Jacques Milhau, "Sunuş", *Alman İdeolojisi*, s. 8.

gücünün pek önemli bir bölümünü işçi ve köylüler arasından çıkan unsurların oluşturduğunu, ve bunların, işçi ve köylü kökenli olmakla birlikte, burjuva devlet *yönetiminde* önemli yerler tuttuğunu görmemek için, insanın kör olması gerekir.

VI

Sözlerimizi artık bağlayabiliriz. "Leninist örgütlenme modeli" hakkında, "esas hakkında mütalaasını" bu yazısıyla okura sunmuş bulunan hukukçu Aybar, şey gibi ayaklarını dayatmış direnir: her şeyin sorumlusu "leninist örgütlenme modeli"dir. O kadar ki, tarihi, bir film gibi geriye çevirebilecek olsa, 17 Ekim 1917'den 16 Ekim 1917'ye geçtiği zaman, yeryüzünün tanıdığı en büyük devrimi (yani "karşı-devrim"i) yapmış bir lider gibi şişinecek. Çünkü Lenin, bu "örgütlenme modeli" ile her şeyi "maf'etmiştir". Çünkü kurduğu "burjuva model"de bir örgüt aracılığıyla, proletarya, burjuvaziden iktidarı almış, savaşımın en yakın amacı proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmiştir. Proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmiş olan "örgüt modeli", sosyalist ilişkiler değil, burjuva ilişkiler üretmeye başlamıştır. Dahası var: Lenin'in kendisi de parti içinde bürokratlara raslamaya başlamıştır. Eh, bu kadar "felâket"e, elbet, Türkiye'de de bir tellâl gerekirdi. Bunu en açık biçimde Aylar üstlenmiştir. O, şimdi, Lenin'in "örgütlenme modeline" karşı, yeni bir örgütlenme "model"i, "sosyalist örgütlenme biçimi" öneriyor ve şöyle diyor: "Sosyalist örgütlenme biçimi, yatay bir örgütlenme biçimidir. Yani, piramit biçiminde olan burjuva örgüt 'model'inin tam tersidir. Sosyalist örgüt 'model'i, içiçe daireler olarak düşünülebilir. Öteki daireleri çevreleyen büyük daire, emekçi yığınlardan oluşur. Tüm yetkiler burada toplanmıştır. İçerdeki daireler, emekçilerin kendi aralarından seçtiği görevlilerden oluşmaktadır." (5. yazı.) Ve böyle sürüp gidiyor Aybar'ın "daire" teorisi. Hukukçu Aybar, "sosyalist" teorisyen olarak, geometrik ifadelere merak salmış görünüyor. "Dikey" yerine "yatay", "piramit" yerine "daire".. Ve içiçe, dışdışa, yanyana, ama daima *yatay* daireler çiziyor, durgun suyun kıyısında oturmuş, 'bir avuç çakıl

savuruyor suya, ve "sosyalist örgütlenme biçimi"nin "model"ini yaratıyor. Biri, kendisine, dur bakalım diyecektir elbet, dur bakalım Aybar efendi, kimin nesiyle kimin gerdeğine giriyorsun diyecektir. Hani *işçiler* kendiliğinden sosyalist bilince varırdı, siz işçi misiniz, hangi aleti, neyi üretiyorsunuz, diyecektir. Sosyalist örgütlenme biçimi dediğin şey, temelde, sosyalist toplumun iktisadî örgütlenmesinin gerçekleşmiş olmasını öngördüğü belli bir şey diyecektir; daha ayaklarında emperyalizmin prangaları, onları çözmeden ve sonra da sosyalist devrimini yapmadan, sosyalist kuruluşa nasıl geçeceksin diyecektir. Senin bana değil, bu devrimleri başarmış biri olarak, benim sana, bir örgüt gerektiğini söylemem gerekli diyecektir, yani proletaryanın tek bir siyasal partisi, merkezî bir örgüt gereklidir diyecektir. Bir kez dön bize bak, biz elli yıl önce bu devrimi yaptık, ama hâlâ içimizde, dışımızda düşman fink atıyor, bu iktidarı koruyabilmem ve tarihsel görevimi yerine getirebilmem için bana bir de "diktatörlük" gerekli, yani o senin dediğin özgür insanı yaratabilmem için bana bir diktatörlük gerekli diyecektir. Ama sen tutmuş, bu gerçeği, bu kaskatı tarihsel gerçeği elinin tersiyle iteliyor, özgür insanı yaratacak marksist evrim aşamasının ötesine geçiyor, bir komünist toplumun üzerine, havadan iner gibi daireler çiziyorsun diyecektir. Sosyalist evreyi, geçiş evresini aşmış, özgür insanı yaratmış bir topluma varmış gibi örgütlenme modelleri çiziyorsun, ama ne var ki, sosyalist örgüt bütün bu geçişi gerçekleştirmek için gerekli, ve ondan sonra ise, senin söylediğin örgüte gerek olmayacaktır artık, diyecektir.

Bu biraz fazla *yalın* ifadeler için okur bağışlasın beni. Gerek siyasal iktidarın ele geçirilmesi, gerek sosyalist toplumun kurulması, zorlu bir sınıf savaşımı gerektirirken, onun, bu savaşımlardan olduğu kadar, bu iktisadî evrimden geçmiş, ancak komünist toplumun iktisadî yönetim mekanizmasına uygun düşebilecek ve o zaman da gereksiz hale gelecek, şematik, salt kurgusal örgütlenme modelleri hazırlaması karşısında, konunun büsbütün sulandığını, konuşacak ciddî hiç bir şey kalmadığını gören insanın yapacak başka bir şeyi kalmıyor.

7-15 Eylül 1978

KAYNAKÇA İÇİN BİR EK:

Aybar, yazısına, Marx [ve Engels] ve Lenin'den aktardığı pasajların kaynağını, Fransızcalarından göstermiş. Fransızca ya da yabancı dil bilmeyenlere, konuyu irdeleme hakkı adeta tanımayan, bir "buyuran" niteliğini özünde taşıyan bu tutumunu, okur, doğaldır ki, değerlendirecektir. Ben, Aybar'ın Fransızcadan gösterdiği kaynakların, (*henüz*, Türkçe yayınlanmamış olan Marx'ın "Hegel'in Devlet ve Hukuk Felsefesinin Eleştirisi" adlı yapıtı hariç) tümünün, *Sol Yayınları*'ndaki yerini aşağıda okura sunuyorum.

Aybar'ın gösterdiği kaynaklar:	*Sol Yayınları'ndaki yerleri:*
(1) Kapital, Kit. 1, c. 1, Almanca baskının ilk önsözü, s. 19-20, Editions Sociales, Paris 1948.	(1) Karl Marx, "Almanca Birinci Baskıya Önsöz", *Kapital*, Birinci Cilt, Ankara 1978, s. 18.
(2) Kapital, Kit. 3, c. 3, s. 198-199, Ed. Soc. 1960	(2) Karl Marx, *Kapital*, Üçüncü Cilt, Ankara 1978, s. 858-859.
(3) Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı, Önsöz, s. 4-5, Ed. Soc. Paris 1969.	(3) Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Ankara 1976, s. 25, 26.
(4) Feuerbach Üzerine Tezler, 11.	(4) Karl Marx, "Feuerbach Üzerine Tezler", XI, Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar*, *1*, Ankara 1976, s. 14.
(5) Felsefi Yapıtlar, c. 1, s. 69, Costes.	(5) Karl Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi — Giriş", K. Marx, F. Engels, *Din Üzerine*, Ankara 1976, s. 47.
(6) K. Marx, Felsefi Yapıtlar, c. 6, s. 182-183. Costes.	(6) K. Marx-F. Engels, *Alman İdeolojisi [Feuerbach]*, Ankara 1976, s. 72. (Ayrıca: *Seçme Yapıtlar*, *1*, s. 46.)
(7) Komünist Manifesto, s. 27, 39, s. 53, Rieder 1925.	*Doğuşu*, Ankara 1978, s. 115, 124, 136. (Ayrıca: *Seçme Yapıtlar*, *1*, s. 137, 144, (7) Karl Marx-Friedrich Engels, "Komünist Parti Manifestosu", Dirk J. Struik, "*Komünist Manifesto*"*nun* 153).
(8) Lenin, Yapıtlar, c. 23, s. 89.	(8) V. İ. Lenin, "Proletarya Devriminin Askerî Programı", *Marx-Engels-Marksizm*, Ankara 1976, s. 379.
(9) Lenin, Yapıtlar, c. 32, s. 374-375.	(9) V. İ. Lenin, "Ayni Vergi Üzerine", *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Ankara 1977, s. 447.
(10) Lenin, Yapıtlar, c. 33.	(10) V. İ. Lenin, "Devrimimiz — N. Shanov'un Notları Üzerine", *Marx-Engels-Marksizm*, s. 545, 546.
(11) Lenin, Yapıtlar, c. 33, s. 512-514, 514.	(11) V. İ. Lenin, "Az Olsun, Temiz Olsun", *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, s. 512 ve 515, 514.

İCEN BÖRTÜCENE

VERGİ TASARISININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

DEVLETİN NİTELİĞİ, GELİR DENGESİZLİĞİ, İZLENEN VERGİ POLİTİKASI VE SON TASARI

"Hiç bir sınıfa, öteki sınıftan almaksızın bir şey veremezsiniz."

Karl Marx

Vergi, toplumların var oluşundan bu yana geçirdikleri evrimin her aşamasında farklı niteliklerde ve özelliklerde karşılaşılan bir olgudur. Ancak burjuva iktisatçı ve maliyecilerinin vergiyi "devietin toplumsal ve yarı-toplumsal görevlerini yerine getirme aracı" olarak tanımlamaları, ekonomik sistemlerin biçimlendirdiği devlet ve görevlerinin farklı nitelik ve özellikte olacağını gözönüne almadıklarını göstermektedir. Kuşkusuz bu tür girişimler konuya açıklık kazandırmaktan çok, burjuva iktisat ve maliye sisteminin gözardı ettiği, temel toplumsal ve iktisadî ilişkilerin üstünü örtmek için yapılmaktadır. Gerçek üzerindeki örtüyü kaldırmak ve onlar gibi burjuva saplantılarına kapılmadan olayı açıklığa kavuşturmak için, işe genel doğrulardan başlamak gerekecektir.

DEVLETİN NİTELİĞİ

Bunların başında "Devlet Kavramı" gelmektedir. Devlet pek çok kimse ve düşünürün yaygın bir biçimde savunduk-

ları gibi toplumları oluşturan sınıf ve katmanlar karşısında yansız kalan bir organ değildir. Toplumların tarihi boyunca egemen olan, sömüren ve ezen sınıfların zor aygıtı niteliğini korumuştur. Devlet, başlangıçta, gene burjuva bilimsel yaklaşımları içinde kalındığında, bir güvenlik ve özgürlük işlevi ile ortaya çıkmıştır. Ama, "kimin özgürlüğü ve güvenliği?" sorusu sorulmamak koşulu ile. Çünkü sınıfların devlet karşısında kader birliği yapmış, çıkar ayırımı olmayan türdeş bir kitle oluşturduğunu varsaymak olanaksızdır. O nedenle "devlet sınıf çelişkilerinin uzlaşmazlığının ürünü ve belirtisidir. Nerede sınıflar arasındaki çelişmelerin uzlaşırlığı olanaksızsa; orada devlet ortaya çıkar ve tersine, devletin varlığı da, sınıf çelişkilerinin uzlaşmaz olduğunu tanıtlar."[1]

Oysa klasik devlet anlayışı, devleti, egemen güçlerin arkasına gizlendikleri bir paravan gibi sunar. Devleti, yönetilenlerin özgürlüklerini, maddî ve manevî güvenliklerinin sınırlarının genişliğini vurgulayan ve bunun içeriğini oluşturan temel ilke ve kuralların simgesi olarak belirtmeye çalışır ve öyle tanıtır. Bu soyut bir anlayıştır. Devleti böylesine soyut anlarsak, onun niteliğini belirleyen kuralları (anayasalar, yasalar, yönetim vb. kurallar ve örgütler) yani kısacası devletin ekonomik, toplumsal ve siyasal eylem kurallarını da sınıflardan soyutlamamız gerekecektir.

Gerçekten bu tür bir soyut devlet yer yüzünde olmadığına göre, hiç bir devletin, eylem kurallarını içeren belgeler soyut değildir. Örneğin, devletin biçimini, özelliklerini ve niteliğini belirleyen en temel belge olan anayasalar; toplumdaki üretim ilişkilerinin biçimlendirdiği sınıfsal ayrıcalıklara uyumlu, devletin niteliğine biçim veren ve devlet gücünü elinde tutan sınıfın, öteki sınıflara karşı kendi güvence ve özgürlüğünün sınırlarını zorla belirleyen ya da koruyan kuralları içerir.

Bu kurallar dizisi, zaman zaman sınıfların güvenliklerini korumak üzere, siyasal güç dışındaki sınıflara yeni özgürlükler ve haklar sağlamak biçimine bürünebilmişlerdir. Kendi güvenliklerini korumak uğruna iktidarını paylaşmak

[1] V. İ. Lenin, "The State and Revolution", *Selected Works*, volumes 2. Progres Publishers, Moscow 1976, s. 241.

görüntüsüne girebilmişler ve bu tür kuralların bazılarını yasallaştırmışlardır.

"Bununla birlikte, kural dışı (istisnaî) olarak savaşım durumundaki sınıfların denge tutmaya çok yaklaştıkları öyle bazı dönemler olur ki, devlet gücü sözde aracı olarak, belli bir süre için bu sınıflara karşı belirli bir bağımsızlık durumunu korur."[2]

Ama, tarihte genel olarak bu olgu bile kendiliğinden ve bir bağış biçiminde oluşmamıştır. Üretim güçlerinin gelişmesi sonucu eski devlet eylem kuralları, görev yapamaz, yani, egemen güçlerin siyasal iktidarını tehdit eder duruma geçtikçe, bu gücü elinde bulunduranlar, kendi güvenliklerini arka planda tutuyormuş gibi görünerek, bazı hak ve özgürlukleri ezilen sınıflara tanımışlardır. Bu süreç egemen güçlerin isteği ile oluşmamıştır. Temelinde, ezilen sınıfların bir savaşımı ve zorlaması yatar. Giderek bağış biçiminde gözükse bile, bu zorlamanın önceden kestirilmesi üzerine, açık savaşımı ve toplumun direnme gücünün somutlaşmasını engellemek için *ödün* niteliğinde verilmişlerdir. Bunun ödün niteliği, savaşım olmadığı anlamına gelmez. Her ne olursa olsun sınıf savaşımı temel, "ödün", ikincil bir özelliktir.

Ezilen sınıfların özgürlük ve haklarını geri alması, onların, egemen sınıfların güvenliğinde gedikler açmasına bağlıdır. Bu gediklerin büyütülmesi, egemen sınıfların yok edilmesine yol açtığı anda, eski devlet eylem kuralları, direnen sınıfların güvenliklerini koruyan kurallar dizisine dönüşür. Ve Devlet'in sahipleri değişir ama nitelik aynı kalır.

Bu süreç tarihte bir toplum yapısından diğerine geçişlerde görülmüştür.

"Antik devletle feodal devlet, kölelerle serflerin sömürülmesi organı oldular, ama yalnızca onlar değil, modern temsili devletler de, ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesi aleti"[3] durumuna kolaylıkla gelmiştir.

Burjuva sınıfı, feodal sınıfın devletine karşı savaşarak ve bu devletin yazılı ya da yazısız eylem kurallarını içeren anayasalarında savaşım sonucu açtığı gedikleri büyüterek siyasal iktidarı kendi sınıfı için elde etmiştir. Bu aşamada

[2] V. İ. Lenin, aynı yapıt, s. 19.
[3] V. İ. Lenin, aynı yapıt, aynı yer.

egemen sınıflar değişmiş ama, feodal egemen güç yerine burjuva sınıfı, yani sermaye sınıfı egemenliğini kurmuş ve emekçi katmanlar da yönetilen sınıfları oluşturmuştur. Bu oluşum burjuva devleti ve onu elinde tutan egemen sınıfların anayasal kurallarını belirlemiştir. Geçerli olan, bu kuralların devlet sahiplerinin güvenliğini sarsmadan sömürülen sınıflara bazı hak ve özgürlükler tanımasıdır. Çünkü, "Devlet topluma dışarıdan zorla kabul ettirilmiş bir güç değildir. ... karşıtlıkların, yani karşıt ekonomik çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu, verimsiz bir savaşım içinde eritip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde yeralan, çatışmayı hafifletmesi, 'düzen' sınırları içinde tutması gereken bir güç gereksinimi kendini kabul ettirir. İşte toplumdan doğan, ama onun üstünde yer alan ve gitgide ona yabancılaşan bu güç devlettir."[4]

Merkantilist ticaret ekonomisine dayanan bir sömürü düzeninde, burjuvazinin feodal beylere karşı merkezi otorite ile oluşturduğu pasif anlaşma ve bu anlaşmadan kaynaklanan kurallar dizisi, gelişen kapitalizmin sanayi devrimi aşamasında yetersiz kalmış ve bu kez burjuva merkezi krallık sistemine de son vererek, sermayenin emeği sömürüsünü güvenlik içinde sürdürebilecek bir kural dizisine dönüşmüştür. Bu dönüşüm biçimi, başlangıçta, kimi yerlerde meşruti krallıklar, kimi yerlerde de Cumhuriyet biçimindeki devlet biçimlerini ortaya çıkarmıştır. En ilerici Cumhuriyet rejimlerinde bile, parlamento bir sınıfın baskı aracı niteliğindedir.[5] Bu baskıyı ordusu, polisi ve yargıcı ile sürdüren burjuva devlet, sanki temel çelişki sermaye ile emek arasında değilmiş de, devletin kendi kolları arasında imiş gibi, yapay çelişkilerden kaynaklanan yapay bir görünüme de bürünmüştür. Yasama, yürütme ve yargı erki olarak belirlediği yapay erkleri dengeye getirmekle yönettiği "bireylere" (sınıflara) kendi iktidarını sınırladığı görüntüsünü vermekte; aslında böylece kendi güvenliğini ezilen sınıfların özgürlük ve hakları karşılığında (pahasına) güvence altında tut-

[4] F. Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol Yayınları, Ankara 1971, s. 235; V. İ. Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1976, s. 13.

[5] Lenin, aynı yapıt.

maya devam etmektedir. Oysa bu üç erk de kapitalist toplumun biçimlendirdiği kurumlardır. Başka bir anlatımla, sermaye sınıfının kendi güvenliğini üç ayrı boyuttan denetimini pekiştirme araçlarıdır. Bu denetim araçları, emekçi sınıfın devletin eylem kurallarında gedikler açmak için savaşıma girdiği dönemlerde tekleşebilmektedir. O halde egemen sınıfların sömürebilmeye devam etme güvenliği örfelendiğinde (tehdid edildiğinde) yani, emek sermaye çelişkisi su yüzüne çıkma eğilimi gösterdiğinde, yaratılmış bulunan yapay denge araçları (yargı, yürütme, yasama) bütünleşebilmektedir. Giderek tek bir aygıta dönüşebilmektedir. Örneğin, faşist uygulamalar, bu örfelemenin önü alınmaz duruma geldiğinde ortaya çıkmakta ve kitle halinde dehşet ve terör eylemlerine başvurmaktadır. Bu durumlarda devletin eylem kurallarının gerçek yüzü, işlemezliği, kısacası görüntüdeki yapısı sarsılmaktadır. O zaman da hükümetlerin anayasaya aykırılıkları ileri sürülmekte ya da anayasaların toplum yapısına uymadığı savunulmakta ve anayasalara uyumsuzluk bilinçsiz bir biçimde sorun haline getirilmektedir. Gerçekten 1960 ve 1971 Türkiye'sinde bu sav ileri sürülerek siyasal iktidarlar devrilmiş, ama, yeni geliştirilen devlet eylem kurallarına karşın, siyasal iktidarların temsil ettikleri sınıfsal yapı niteliğini ve özelliğini korumuştur.

Onsekizinci yüzyılın sanayi kapitalizmi, serbest rekabet sistemi içinde giderek tekelleşerek bugünkü emperyalist tekelci aşamasına gelinceye dek, kendi içinde oluşturduğu gelişmeler; üretimin toplumsallaşması, aşırı uzmanlaşma ve sermayenin mekansal ve ekonomik boyutta tekelleşmesi sonucu, emekle ortaya çıkan çelişkileri yumuşatmak gerekliliğini duymuştur. Sermaye yoğunlaşırken emekçi kesimler nitel ve nicel olarak gelişmiş, işçileşme süreci ister istemez sermaye sınıfını bu çelişkilerin patlamasını engellemeye yöneltmiştir. Emekçi kitlelerin gelişmesinden doğan kendi iç çelişkilerini denetim altında tutabilmek amacıyla sermaye sınıfı, devletin eylem kurallarında bazı değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Bunlar, üniversite özerkliği, basın özgürlüğü sendikal haklar, vd.'dir. Bir tür dengelemelerdir; temel yapıyı değiştirecek boyutlara erişmemiştir. Olsa olsa çelişkilerin

ilerdeki boyutlarını önceden kestirip patlamaları önlemek ve böylece egemen gücün kendi güvenlik ve iktidarını sürdürebilmek amacıyla eylem kuralları değişikliklerine gitmesidir. Bu değişiklikler kimi kez çok ileri aşamalara gidebilmek, kendi ezdiği sınıflara "baba devlet" görünümü ya da "Refah devleti" adı altında ekonomik içerikli haklarını veriyor görünümüne girmektedir. Kendi sömürme haklarından kısıntı yapıyor görünmesi, aslında daha ileri düzeydeki bir sömürü düzeninin gerekçesi olmaktadır. Buna karşın anayasalar öyle ayrıntılara inebilmektedir ki, verilen bu hakları pratik yaşamda işlemez hale getirebilecek düzenlemeleri yaparak denetimi elde tutabilmektedir.

Güvenliğin özgürlük kavramları ya da olgusundan ayrılmayacağı, çelişkiden kurtulacağı, aynılaştığı toplumlarda ise devletin eylem kuralları, yeni devlet kavramı ile onun işleyiş mekanizmalarını belirleyen kurallar dizisi, burjuva anayasalarına göre anlamsızlaşmaya başlar. Bu anlamsızlık aslında yeni ve başka bir anlamlılıktır. Çünkü, artık, bu kurallar yeni bir içeriğe dönüşmüştür. Bu içerikteki temel öğe, güven ve özgürlük çelişkisini görüntüde egemen ve sömürülen sınıflar için dengelemeye değil, toplumu ve onun bireylerini kendi doğası ve sosyal çevresini değerlendirme, yorumlama ve bunları özümleyerek daha ileri bir toplumun çekirdeklerini atabilecek bir güvenlik ve özgürlük anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayış, özgürlüğün, güvenlikle eş anlama ulaşması demektir. Artık böylesine toplumlarda bağımlılık sözkonusu olmadığı gibi, güvensizlik de anlamını yitirmiştir. Kime karşı özgürlük? Ne için ve neye karşı güvenlik? Topluma karşı mı?

Bu tür toplumlarda üretim araçlarının özel sahipliğinden doğan güven ve özgürlük kavramı kaybolmuş, yerini üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinden kaynaklanan toplumsal verimlilik almıştır. Toplumsal verimliliğin varlığı, burjuva anlamındaki özgürlük ve güvenlik kavramının anlamlarının yitirilmesine neden olmaktadır.

Ne var ki, kapitalizm henüz dönemini tamamlamış ve yerini sosyalizme bırakmamıştır. Çağımız kapitalizmin en üst evresi olan emperyalizmi yaşamaktadır. Emperyalizm döneminde birikim sürecinden doğan çelişkilerin keskin bir bi-

çimde su yüzüne çıkışı, devletin niteliğinde önemli değişmelere de yolaçmış bulunmaktadır. Özellikle ekonomik ve siyasal alanda ortaya çıkan bu değişme, devletin geleneksel eylem kurallarını zorlamakta, bu da başka bir çelişkinin kaynağı olmaktadır. Örneğin, sermayenin tekellerde yoğunlaşması süreci, ekonomik sektörlerde kapitalizmin dengesiz gelişmesi, kapitalizmin rekabetçi döneminde sayısız kapitalistin iflâsı ve piyasayı bırakması sonucunu doğururken, emperyalizmin bugünkü aşamasında, bir bunalım döneminde, ekonomiye kök salmış bir tekelin iflâsı sözkonusu olmamaktadır. Çünkü bu durumda devlet işe el koymakta, borç vermekte, kamu fonları ve benzeri kamu kaynakları ile onları desteklemektedir. Artık, tekelci kapitalizmin devleti, tekelleşmenin gerekli kıldığı birçok işlevi yüklenmiş ve tekellerle devlet içiçe girmiş bulunmaktadır. Başka bir anlatımla "devlet tekellerin bankeri"[6] durumuna gelmiştir. Devlet kapitalizminin tekelci devlet kapitalizmine dönüşmesinde, sanayide sömürünün hızlandırılması yanında, devletin fiyat ve vergi politikaları ile ve kamu kaynaklarını dolaylı ya da dolaysız yollarla tekellerin emrine vermesi başlıca etmen olmuştur. Böylece kapitalist devletler ekonomiye gittikçe artan ölçülerde girmeye başlamışlardır. Bu girişimler sonucu devlet kapitalizmi de gelişmiş ancak kamulaştırmanın niteliği tekellerin uğradıkları zararların kamulaştırılması düzeyinde kalmıştır. Lenin bu durumu o nedenle şöyle açıklığa kavuşturmaktadır: "... Bir kapitalist toplumda, bir devlet tekeli, şu ya da bu endüstri dalında iflâs sınırına gelmiş milyonerlerin gelirlerini arttırmak ya da güvence altına almak aracından başka bir şey değildir."[7]

Bu yeni işlevleri ile devlet, geleneksel eylem kurallarını kimi kez değiştirerek, kimi kez onlara görünmeyen içerikler kazandırarak emekçi kitlelerin sırtından kapitalizmi yaşatma çabası içine girmiş bulunmaktadır. Kuşkusuz, bu yeni görevler, yeni yeni fonların elde edilmesini ve gene bu kaynakların tekellere kaydırılma araçlarının geliştirilmesi-

[6] Vahap Erdoğdu, "Emperyalizmin Güncel Çelişkileri ve Türkiye Kapitalizminin Bunalımı", *Ülke*, n° 2, s. 7.

[7] V. İ. Lenin, *Imperialism, The Highest Stage of Capitalism*, Progres Publishers, Moscow 1965, s. 37.

ni zorlamıştır. Artık devlet geleneksel anlamda toplumsal ya da yarı toplumsal gereksinmeleri karşılamakla yetinemez. Burjuva iktisat kurallarında ya da yazınında üstü kapalı geçilen konulardan biri de budur. Devlet, emekçi halk kitlelerinden sağladığı büyük parasal kaynakları, şu ya da bu biçimde, tekelleri koruma, geliştirme ve onların ekonomiye egemen olmalarını sağlamak üzere kullanmak zorundadır.

Devlet bu işlevleri günümüzde şöylece yerine getirmektedir: Tekellere ve onların ülkedeki uzantılarına vergi iadeleri ve indirimleri sağlar. Özellikle ülkemizde devlet, sanayileşmeyi özendirme ve mekansal dağılımındaki dengesizlikleri gidermek ve bu nedenle ortaya çıkan tasarrufsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla her tür vergi indirimi yanında, genel bütçe aracılığı ile de dışsal ekonomiler yaratmaktadır. Vergi indirimleri emekçi kitlelerin göreceli olarak vergi yüklerini arttıran bir uygulamadır. Örneğin son uygulamalarla devletin toplam vergi kaynaklarının yüzde 15'i sermaye kesimine dolaysız devredilmiş bulunmaktadır.[8] İhracatta vergi iadesi de 1964-1976 yılları arasında yılda ortalama 450 milyon liradan toplam yaklaşık beş milyar liraya ulaşmıştır.[9] Bu uygulama da, emekçi kesimlerin sağladığı devlet kaynaklarının, *gecekondu montaj* sanayinin gereksinimlerini karşılamak için yapılan bir kaynak aktarımıdır.

Devletin vergi gelirlerinin büyük bir oranının emekçi kitlelerden alınan vergilerden oluştuğunu pek çok kez belirttik ve belirtmeye devam edeceğiz. Devlet bu kaynaklarla alt yapı ve üretken yatırımlar yapmaktadır. Sözkonusu yatırımların ürünlerinin çoğu, gene tekelcilerin ve onların ortakları için birer girdi kaynağı oluşturmaktadır. Araştırma geliştirme proje ve yatırımların, haberleşme, enerji, sulama, demir-çelik, azot, petrokimya, aliminyum sanayileri; hava, kara, deniz ve demir yolu ulaştırması gibi sanayi ve hizmet dalları bu tür ekonomik girişimlerdir. Böylece devlet, burjuva iktisat kavramı ile belirtecek olursak, sermaye sınıfına dışsal ekonomi yaratmaktadır. Ayrıca, uygulanan fiyat politikası ile de, bu sanayi ve hizmet ürünlerini çoğu kez maliyetinin altında bir fiyatla özel kesime devrederek, gene

[8] DPT, *İktisadi Rapor*, Ağustos 1976, s. 52.
[9] DPT, aynı yapıt, s. 31.

emekçi kesimlerden büyük kaynakların aktarılması görevini de yerine getirmektedir. Örneğin, KİT'lerin 1975 yılındaki 30 milyar finansman açığı 1978 yılında 85,5 milyar liraya yükselmiş bulunmaktadır.[10] Sözkonusu açık, yalnızca KİT'-lerin modern işletmecilik ilkelerinden yoksun bir biçimde yönetilmeleri ile açıklanacak ölçekte değildir. Bol sıfırlı açık bütçelerin bir sonucudur. Çünkü "açık bütçeler, burjuvazinin iktidardaki kesiminin dolaysız çıkarıdır."[11]

Görüldüğü gibi, bugünkü devletin kaynak aktarma ve ekonomik düzeni kendi kuralları doğrultusunda çalışmasını sağlama görevleri artmakta ve karmaşık bir duruma gelmektedir. Bu artan işlevler ise büyük kaynakları gerekli kılmakta ve bu kaynakların sağlanacağı kesimleri ve sınıfları da ağır yükler beklemektedir.

VERGİ VE NİTELİĞİ

Devletin niteliği gibi vergi politikasının niteliği de tarihin gelişme süreci içinde gelişmekte ve geliştikçe de değişmektedir. Başka bir anlatımla devletin sınıfsal özelliği ve niteliğindeki gelişmelere uyumlu olarak vergi politikası da değişmektedir. Toplumların tarihine, bilinen geçmişlerinden bugüne değin bir göz atıldığında, her dönemin bir vergi salma gerekçesi, bir vergi alma yöntemi ve yönetiminin olduğunu görüyoruz. Çünkü, vergi alınacaksa toplumun inanacağı ve benimseyeceği bir gerekçesi olmak zorundadır. Örneğin köleci toplumda verginin gerekçesi, toplum başkanının eylemlerini sürdürebilmesidir. Yani yönetenin, yani emeği köle gibi kullananın. Tebanın ona verdiği hediyeler, üretime boğaz tokluğuna katılması, bayındır eylemlerinde köle gibi çalışması ve ayrıca alınan aynî alıntılar vergiyi oluşturmaktadır. Öte yandan halk gerek aynî gerek nakit olarak büyük miktarda devlete vergi ödemektedir. Vergiler sayesinde sayıları arttırılan ve yasaların özel koruyuculuğuna alınan pek çok saray yapılmıştır.[12]

[10] TÜSİAD, *1978 Yılına Girerken Türk Ekonomisi*, 1978, s. 100.
[11] Karl Marx, *Seçme Yapıtlar*, 1, Sol Yayınları 1976, s. 251.
[12] Zubritski, Mitropolski, Kerov, *İlkel Topluluk, Köleci Toplum, Feodal Toplum*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 85.

Feodal toplumda bu, büyük ölçüde değişiktir. Burada vergi toplumsal gereksinim için alınmaktadır. Derebeyin, toprak ağasının güvenliğini sağlama yanında onun tüketim gereksinmeleri için de vergi salınır. İngiliz prensinin düğün giderlerini karşılamak gibi. Çünkü her ikisi de toplumsal gereksinim sayılmaktadır. Feodal üretim ilişkilerinde Derebeyi köylüye topraklarında üretim yapmasına ve karşılığında da onun geçimliğini ve kısmen de üretim araçlarını sağlamasına karşılık, onun ekonomik, sosyal ve polisiye güvenliğini kurmak durumundaydı. O nedenle devlet yönetimi karmaşık olmadığı için salınan vergi ve yönetimi karmaşık bir sistem değildi.

Kapitalist sistemde kapitalist, karşılığını ödediği emeğin yanısıra, karşılığını ödemediği bir emek elde etmektedir. Bu keyfî bir varsayım değildir. Çünkü kapitalist, uzun dönemde işçinin sırtından yalnızca ona ödediği ücret kadar bir emek almaya başladığı zaman işine devam etmesinin bir anlamı kalmaz. Başka bir deyimle, kapitalistin işçinin sırtından sağladığı artı-değer, işçiye ödediği ücrete eşit olduğu an kapitalistin kârı sıfır olacaktır. Gerçekten de o zaman kapitalistin işine devam etmesinin anlamı yoktur. Böylece artı-değerin kaynağını belirledikten sonra kapitalistin elinde kalan ve "ödenmemiş emek" olarak kapitalist sınıfın bu kârının, toplumun tüm çalışmayan sınıfların geliri olduğunu hatırlatmak gerekir. Toplumdaki tüm çalışmayanları besleyen işte bu ödenmemiş emektir. Engels, Marx'ın *Kapital* adlı yapıtında "yeryüzünde kapitalistler bulunduğundan bu yana *Kapital* adlı kitap kadar önemli bir yapıt..." ın yayınlanmadığını belirledikten sonra artı ürünün kaynağını işçinin nasıl oluşturduğuna gene ona dayanarak açıklık vermekte ve şunları söylemektedir: "Genellikle toplumun bütün çalışmayan üyelerini işte bu ödenmemiş emek besler. Kapitalist sınıfa düşen, devlet ve yerel yönetim (belediye) giderlerini karşılayan vergiler, toprak sahiplerinin toprak rantı, vb., işte buradan ödenir".[13]

Görüldüğü gibi, işçi sınıfı sermaye sınıfına armağan ettiği bu artı-değer ile, sermaye sınıfından devletin ya da ye-

[13] Engels, *On Marx's Capital*, Progress Publishers, Moscow 1976, s. 18.

rel yönetimin düşük, ya da işçi sınıfına oranla düşük duzeyde almış olduğu vergilerin de kaynağını oluşturur. Kısaca kapitalist toplumlarda devletin almış olduğu tüm vergi kaynakları emekçi kitlelerin yarattığı değerlerdir. O nedenle toplam vergi kaynaklarının tüm yükü emekçilerin sırtındadır. Hatta bir bakıma, emekçilerin, sermayedarların ve toplumdaki öteki sınıf ve kitlelerin vergi yükünü hesaplamak bir bakıma anlamsızdır. Ancak önemli olan sermaye sınıfının ödemesi gerekirken, ödemediği, yani kaçırdığı vergilerle işçiden aldığı değeri çoğaltmakta ve vergi olarak ödeyeceklerinden dolaylı bir biçimde işçiye geri dönecek bir kısım varsa (eğitim, sağlık, belediye hizmetleri, vb.,) o payları da kısmış olmaktadır.

Kapitalist toplumda vergi salma yöntemi, yönetim ve gerekçeleri oldukça farklı ve karmaşıktır. Çünkü, kapitalizm geliştikçe devletin yeniden dağıtım işlevleri bir yandan artarken, yani kapitalizmin emek ile sermaye çelişkisini örtmek için refah dağıtım işlevi artarken, öte yandan devlet, kapitalizmin kendi iç çelişkileri nedeniyle bunalım durumuna düşmemesi için ekonomiye müdahale etmek hatta bazı ekonomik girişimleri kendi yüklenmek zorunda kalmaktadır. O nedenle eski kapitalist devlet yoktur. Devletin kaynak alan ve bu kaynağı gereksinim duyan kapitalist sınıfa bir yandan devrederken kapitalizmin iç çelişkilerini telâfi edici, yeniden dağıtım ilkesine uyumlu ekonomik sosyal ve kültürel eylemleri yerine getirmesi gereklidir. Yukarda değinildiği gibi devletin, üretim araçlarına sahip olarak ekonomik ve sosyal eylemlerin içine girmesi, çağımız tekelci kapitalizminin bir başka özelliğidir. O nedenle devletin kaynağa gereksinimi vardır ve onu da kendisinin temsilcisi olduğu sınıflardan almaması doğaldır. Marx, *Kapital* adlı yapıtında modern maliyecilik ve vergi üzerinde şunları söylemektedir:

"Devlet borçlarının desteğini, yıllık faiz, vb., ödemelerini karşılamak zorunda olan kamu gelirlerinde bulması gibi, modern vergilendirme sistemi de, ulusal borçlanma sisteminin tamamlayıcısı..."dır. Bunlar "...borçlanmalar, vergi yükümlülükleri hemen hissetmeksizin olağanüstü harcamaları karşılamakla birlikte, eninde sonunda vergilerin yük-

selmesini zorunlu kılar. Öte yandan, birbiri ardına yapılan borçlanmaların birikmesi sonucu vergilerde oluşa gelen yükselme, hükümetleri, daima, yeni olağanüstü harcamalar için yeni borçlanmalara zorlar. En gerekli yaşama araçlarını vergilendirme (yani böylece onların fiyatlarını yükseltme) ekseni etrafında dönen modern maliyecilik otomatik artanoranlılık (müterakkilik) çekirdeğini kendi içersinde taşır. Aşırı vergilendirme, bir raslantı olmaktan çok, bir ilkedir. İşte bunun için bu sistem Hollanda'da ilk kez uygulanmaya başlandığı zaman, büyük yurtsever De Witt, *Özdeyişler*'inde, bunu, ücretli emekçiyi, uysal, tutumlu, çalışkan ve aşırı işle yüklü hale getirmenin en iyi yolu diye göklere çıkarmıştı. Bunun, ücretli emekçi koşulları üzerinde yaptığı yıkıcı etkiler, burada, bizi, bunun sonucu olarak, köylülerin, zanaatçıların ve tek sözcükle bütün alt orta sınıf unsurlarının zorla mülksüzleştirilmesinden daha az ilgilendirmektedir. Bu konuda burjuva iktisatçıları arasında bile görüş ayrılığı yoktur. Sistemin mülksüzleştirme yönündeki etkinliği, onun ayrılmaz parçalarından birisi olan himaye sistemi ile daha da arttırılmıştır."[14]

Burada üzerinde durulması gereken, modern vergi sisteminin varolan üretim ilişkileri içinde, yalnızca, kolaylıkla uygulanabilir bir burjuva önlemi olmadığıdır. Örneğin artanoranlı vergi ile, toplumun orta tabakalarının ve en önemlisi emekçi kitlelerin ve işçi sınıfının üzerindeki yükü azaltıyor gibi görünüp, toplumda düzene karşı olabileceklerin düzenle bütünleşmesini sağlayıcı bir araç olarak kullanılması amacı da güdülmektedir.

Verginin, sınıflar açısından bakıldığında, bir önemli niteliği de "zorun" olmasıdır. Feodal toplumdan, kapitalizmin en üst evresi olan tekelci emperyalist aşamasına kadar bütün üretim biçimlerinde vergi kavramındaki ortak niteliği "zorun" olmasıdır. Kapitalist dünyada egemen sınıfların ve onlara yandaş katmanların, işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin üzerindeki baskı aracıdır vergi. Bu baskı sonucu devlet bu kitlelerden aldığı değerlerin büyükçe bir bölümünü kapitalizmin işlemesine ve kapitalistlere kaynak transferi olarak

[14] Karl Marx, *Capital*, Volume I, Everyman's Library, London 1974, s. 838.

verir. Kısacası verginin bu "zorun" özelliğinden de yararlanılarak kapitalist sınıf için bir çeşit emekçi kitlelerden kaynak aktarma işlemidir vergi. Vergi kaçırma da verginin "zorun" özelliğinden doğar, Zorunlu vergiyi, kolaylıkla ücretlerinden, bordrolarından, başka bir varlıkları olmayan sınıfa yansıtma olanağı olan gruplar kaçırır. Bunlar da tekellerle boğuşan küçük üreticiler ve sermaye sınıfıdır. Küçük üreticiler de aslında emekçidir. Onlar hem üretim araçlarına sahiptirler hem de kendi emekleri ile geçinirler. Bunların vergi kaçırmaları doğaldır. Çünkü tekelleşen bir yapıda, özellikle bağımlı kapitalist ülkelerde, bu kesimin yaşamasının başka koşulu yoktur. Kaçırdığı vergi kaynakları onun elinde kalmaz. Kredi sağlarken tefeci tüccarın, modern girdileri sağlamaya çalışırken tekelci sermayenin eline geçer. Özellikle tarımda Marx'ın belirttiği gibi, "göreli olarak küçük bir gelir elde etmek için bütün dirimsel enerjisini ona harcamak zorunda olduğu toprağın esiridir, ürünün büyük bir kısmını vergi biçiminde devlete, adlî giderler olarak hukukçular takımına, ve faiz olarak da tefeciye vermek zorundadır, kendi küçük uğraş alanı dışındaki toplumsal hareketlerden tamamıyla habersizdir; ama gene de o küçücük toprağına ve yalnızca sözde kalan mülkiyet hakkına akılalmaz bir tutkuyla sarılır."[15] Küçük mülkiyet, değer yargısının karanlık atelyesinde önünü göremez. Tek umudu olan yarının kapitalist işletmecisi ya da çiftçisi olma düşünü boğaz tokluğuna yaşar durur.[16]

Bu açıklamalarımızla büyük sermayenin vergi kaçırmadığı sonucuna varmak istemiyoruz. O daha çok vergi kaçırmakta ve kaçırılan bu vergi ülkemizde küçük üreticinin kaçırdığının göreli olarak yaklaşık üç-dört katına ulaşmaktadır. Ancak bu noktayı açıklamadan önce vergi kavramının

[15] Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar*, 2, Sol Yayınları 1977, s. 345.

[16] Demirel'in son vergi yasaları nedeniyle küçük üreticiyi kışkırtmasının nedeni de budur. Yıllardır Türkiye'de. feodal kalıntıların da egemen olduğu bu kesim, belli bir nitelik ve nicelikte tutulmuştur. Bugün ülkemizde tarım ve tarımdışı sektörlerde yaklaşık 4 milyona yakın küçük üretici bulunmaktadır. Böylece bir taşla iki kuş vurulmaktadır. Bir yandan küçük üretici üzerinde alt anlaşmalar ya da örgütlenmemiş mekanizmalarla sömürü sürdürülürken, bu grubun üretim araçlarından soyutlanarak işçileşme süreçleri engellenmekte ve örgütlü işçi sınıfının tehdidi nicelik olarak belli düzeylerde tutulurken emeğin maliyeti de düşürülmektedir. Aynı zamanda egemen sınıfların gerektiğinde bu sınıfı kendi politik dayanakları olarak kullanmaları da sağlanmaktadır.

bir başka özelliğine de değinmek gerekli. Kapitalist sistemde bireyler elde ettikleri gelirlerin bir kesimini tüketime harcarlar. Tüketim gereksinmeleri öncelik alır. Eğer gelirlerinden tüketime ayırdıklarının dışında bir parça kalırsa, bunu da tasarruf ederler. Vergiler önce bu tasarruf edilen kesimden ödenmeye çalışılır. Bu yeterli olmazsa tüketimden kısılır. Düşük gelirlilerin (ücretli ve maaşlı işçi ve memurlar ve geçimlik ekonomideki küçük üretici emekçi sınıflar) ya hiç ya da pek az tasarruf olanakları olduğu için vergilerini ödemek için tüketimlerini kısmak zorundadırlar.

Sermaye sınıfı ise (sanayici, tüccar, büyük toprak sahibi, zengin köylü vb.) gelirleri (artı-değer) yüksek ve tüketimlerinin gelirleri içindeki göreli payı çok düşük olduğundan, geniş ölçüde tasarruflarından vergilerini ödemek zorundadır. Onlar, emekçi kesimler gibi tüketimlerinden değil, tasarruflarından vergiyi ayırmaktadırlar. Çünkü onların tasarruf ettikleri paylar daha büyüktür. O nedenle sermaye sınıfının tüketimini kesmek amacıyla vergilendirilmesi olanaksızdır. Bu yaklaşım içinde yüksek gelirliden çok (sermaye sınıfından) düşük gelirliden (emekçilerden) az vergi alınarak gelir dağılımını dengeleştirmek de olanaksızdır.

Diyelim ki, millî gelirden tüketime ayrılan kesimi büyüttünüz. Böylece sermaye sınıfının tüketimini kısmadan emekçilerin tüketimini arttırmış oluruz. Bunun da yolu ücret gelirlerini arttırmaktır. Örneğin, ücretliden hiç vergi alınmamasıdır. Ama o zaman da sermaye sınıfının kullanacağı kaynaklar yok olur. Yani toplam tasarruf oranı düşer, yatırımlar azalır; yani yatırımcı yatırım yapmaz olur. Çünkü devlet bu kaybı telafi etmek için sermaye sınıfının tasarrufunu vergilemeye başlayacaktır. Büyük sermayenin vergi kaçırmasının ussallığı da budur. Özellikle emperyalist dünyaya bağımlı ülkelerin kapitalistleri, henüz yeterince, emek üzerinden sermaye fazlası elde edememişlerdir. Vergi ödemek "zorun" olduğu halde vergiyi kaçırmak "zorunu" yeğlemektedir. Tersine, eline geçen artı-değer düşecek ve birikim yapamayacaktır. Kaldı ki, devlet de kapitalist devlettir. O nedenle korkulacak bir yanı yoktur. Gereken tüm kılıflar vergi usul kanunları ile hazırlanır ve yasa boşlukları, yönetim biçimi, yargı organlarının işleyişi, yakalansa da kaçak-

çılığın saptanmasına kadar geçen süre içinde enflasyon, onun ödediğini kendisine birkaç kat büyüğü ile geri getirecektir.

Verginin bir başka özelliği de gelir azaltıcı oluşudur. O nedenle hangi sosyal sınıfa yük getirilirse getirilsin, bu onun için bir gelir azalmasıdır. Yani her sınıf için özelliği aynıdır. O nedenle gelirin dağılımı, kapitalist ilişkilerin bir sonucu olarak dengesizlik gösteren bir toplumda eski gelirin dağılımında denge sağlamak için toplumda önemli bir değişme ve değişme nedeniyle devletin niteliğinde bir farklılaşma olması gerekir. Kapitalist üretim ilişkileri sürdükçe de onun ürünü olan dengesiz gelir dağılımını düzeltecek bir gelir politikası izlemek hemen hemen olanaksızdır. Toplum kapitalist ilişkiler açısından üst bir evreye geldiğinde, yeterli birikim sağlandıktan sonra, yeniden dağıtım amacıyla bir düzenleme yapılabilir. Ancak, bu düzenleme ya enflasyonla ya da vergi yapısının eskimesiyle kısa zamanda etkisiz hale gelecektir. Kaldı ki, vergilerin konulduğu yerde kalması sağlanmadıkça sermaye sınıfından vergi almânın bir anlamı da yoktur. Çünkü bu vergiler dizisine ve yükümlünün durumuna göre çok çeşitli yollarla özellikle fiyat yoluyla düşük gelirli gruplara, vergiyi yansıtamayacak ücretli kesime doğru hızla akacaktır. Hatta çoğunlukla sermaye sınıfı için yeni vergi bir süre sonra emekçinin ödediği vergi haline dönüşecektir. Bina sahibi, emlak vergisini kiracıya, doktor kira bedelini hastalarına; tekelci kârların üzerine getirilecek yeni vergiler süratle ya işçi ücretlerinin kısılması yoluyla ücrete, ya da fiyatlara yansıtılarak tüketicilere, gene dar gelirli kitlelere sıçrayacaktır. O nedenle maliyeciler, genellikle en iyi verginin eski vergi olduğunu ileri sürerler. Toplumda önemli bir değişme olmadıkça bu yapıları oynatmak daha da aksi sonuç getirir. Çünkü eski vergiler kendilerini ekonomik yapıya uyum haline getirmişlerdir. Başka bir anlatımla, eski vergiler, toplumsal güç dengesine göre, çeşitli sınıf ve tabakalar arasında en uygun biçimde dağılmış olanlardır.[17]

[17] Bugün toplumumuzda bazı gelişmeler vardır. Örneğin büyük sermaye, sanayici gelişme isteği içindedir. O, kapitalist yoldan kalkınma çabası içinde ekonomiden kaynak talep etmekte ve özellikle tarım kesiminin vergilenerek bu kaynakların dolaylı (devlet eliyle) ya da dolaysız kendisine akmasını istemek-

Gelir dağılımının gerçekten düzeltilmesi vergi yoluyla değil, emekçi halkın iktidarında, kapitalizmden ayrılıp sosyalizme yönelinen toplumlarda sözkonusudur. Bu aşamada özel tasarruflar sermaye birikiminin temel kaynağı olmaktan çıkacağı ve yansıma mekanizması da işlemeyeceği için vergi etkin bir işleme alanı bulabilecektir.

GELİR DAĞILIMI ve TÜRKİYE

Oysa kapitalist sistem içinde gelir dağılımı eşitsizliği doğaldır ve bir zorunluluktur. Onun (kapitalizmin) benimsediği büyük gelir farklılığı ilkesini savunmak olanaksızdır. Büyüme ve gelişme için gerekli kapitalist birikim, farklı dağılımın sağladığı birikimlerin sonucu olduğu gibi, kapitalist birikim süreci de, farklı ve dengesiz gelir dağılımının bir nedenidir. Refah devleti savunucularının belirttikleri gibi "kapitalist ilkelere sonuna kadar sadık kalınmış ülkelerde vergi ile sosyal adalet sağlama ilkesi anlamlı bir uygulama" bulmuş olsa bile "gelir vergisi yolu ile herhalde hiç bir girişimci, topluma verebileceğinden daha azını vermemiş, bununla da yapabileceğinden daha kötüsünü yapmamıştır."[18] Başka bir anlatımla kapitalizmin gelişmesini engellemeyen her girişim için sermaye olanaklarını seferber etmiştir. O, kesinlikle emindir ki, birikimini azaltsa bile devlete verdiği vergi gene kendi birikimi ve kapitalist sistemin gelişmesi içindir. İşte gelişmiş kapitalist ülkelerde varlığı ileri sürülen vergi yükündeki denklik ya da gelir dağılımını düzeltici etkisinin ussallığı budur.

Gelişmiş ülkelerde vergi politikası ile gelir denkliğinin kapitalistlerin sürekli imalarından ve işadamlarının yakınsağlandığını savunanlara karşı gene bir burjuva iktisatçısı olan Galbraith'in şu sözlerini hatırlatmak gerekecek: "Eşitsizliğin azaltılması, eşitliğin başarısı ile açıklanamaz. Tutucu malarından da anlaşılacağı gibi eşitsizlik büyüktür. 1965 yı-

tedir. 55 yıldır Türkiye'de tarım kesiminin vergilenmesini tarımda toprak reformunu istemeyen bu kesimler 1970'li yılların sonlarında her ikisini de istemektedirler. Tarım burjuvazisi ile sanayi burjuvazisinin tarihi ittifakı bozulmuşa benzer. Demirel bunun da farkındadır ve o nedenle tarıma getirilen %1,5'-luk vergi için bile fırtınalar koparmakta ve tarım burjuvasını kışkırtmaya çalışmaktadır: "Sirkat dönemi geri geldi, aşar geri geldi" diye.

[18] C. Talas, *Ekonomik Sistemler*, Doğan Yayınevi, s. 127.

lında en düşük gelirli toplam ailelerin ve bir aileye bağlı olmayan bireylerin onda-biri ülkenin (ABD) parasal gelirinin yüzde-birini (vergiden önce) alırken en yüksek gelirli toplam aileler ve bir aileye bağlı olmayan onuncu onda-biri vergiden önceki toplam parasal gelirin yüzde 28'ini almaktaydı. Böylece en yüksek gelirli grup, en düşük gelirlilerden 28 kat fazla gelir sağlamaktadır. Gelirin yüzde 23'ü toplam hanelerin yarısına, geri kalan yüzde 77'si de öteki yarısına gitmektedir. Gene 1965 yılında tüm ailelerin yalnızca yüzde 6'sını oluşturanlar, yılda ortalama 15 bin ve daha yukarı gelir elde etmekte idi. Bunların gelirleri toplam gelirin yüzde 27'si idi. Buna karşın, öteki uçta toplam ailelerin yüzde 25'i olan bir bölüm, yılda ortalama 3 bin dolardan aşağı gelir sağlamaktaydı ve bunların geliri toplamın yalnızca yüzde 3'ü idi."[19]

Ülkemiz için bu alanda herşeyden önce şunları belirtmek gerekecek. Türkiye'de gelir dağılımının dokusuna ilişkin deneyimler, var olan bilgi çerçevesi ile sınırlıdır. Günümüzde dengesizlikten söz eden, yakınan sınıfların gelirin dengeli dağılımına ilişkin başarısız demokratik eylem ve savaşımları "pastanın paylaşılması biçimi" üzerinde pek çok kuramcı ve politikacının ilgisini sürekli kılmaktadır. Ama onlar durumu yansıtıp nedenlerini sergilemekten öte bir sonuca gidememektedirler.

Bir başka belirteceğimiz nokta da Türkiye'de, gelir dağılımı dengesizliğinin, üzerinde pek yeni durulan bir kavram olmasıdır. Bu bir raslantı değildir. Kavram hemen hemen kapitalistleşme yolunda önemli adımlar altıldıktan sonra bilgi alanı bulmaya başladı. 1950'li yıllardan sonra ilk kez, Birinci Beş Yıllık kalkınma planı, gelirin dengesizliğinden söz etti. Ancak bu tarihte bir gelir dağılımı araştırması yoktu. Enos raporu bile (ki, o bir tür kişisel gelir dağılımına değinir) plan hazırlandığında yayınlanmıştı. Daha sonra İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da gelir dağılımından söz edilmekte, ancak planın çatısında dengesizliğin giderilmesine ilişkin organik bir bağ kurulmadığı görülmektedir. Yani, gelir dağılımına ilişkin sayfa, paragraf, tümce ve sözcükler çıkartıldığında planda, çatısında, bir değişme olmayacaktır ve okuyucunun da kulağına uyumsuz gelmeyecektir. Tersi-

[19] J. K. Galbraith, *The Affluent Society*, Penguin Book, 1971, s. 95.

ne o cümleler orada durduğu sürece okuyucu, dikkatli bir okuyucu, durumu yadırgayabilir. Kaldı ki, ikinci plan 1963 gelir dağılımı araştırmasına dayanmaktadır. Üçüncü plan "... gelir dağılımı çeşitli meslek ve çalışan gruplar arasında dengesiz dağılmaktadır"[20] sözcüğü ile yetinmekte ve çözümünü 1995'lere bırakmaktadır. Hiç değilse ikinci plandaki gibi samimi olmayan bir tutum içine girmemiş, açıkça kalkınmanın yükünü çekecek emekçilerdir, demiştir. Başka bir deyişle 12 Martın özelliğine ters düşmemiştir.

1973 yılındaki verilerle DPT'nin yapmış olduğu başka bir gelir dağılımı çalışması var. Böylece 10 yıllık bir dönemdeki gelişme, iki çalışma farklı yöntemlerle yapılmış olsa da, kapsanmış olmaktadır. Ancak 1968 çalışması da bu karşılaştırmaya yardımcı olacak niteliktedir.

Sözkonusu verilere göre gelir bu üç yıl da şöyle dağılmaktadır.

TABLO — 1

DÜŞÜK GELİRLİLERDEN YÜKSEK GELİR GRUPLARINA DOĞRU GELİRİN DAĞILIMI (1963-1973)[21]

Hane Halkı Grupları	Gelirin paylaşılması		
	1963	1968	1973
İlk %20'lik grup	4,5	3,0	3,5
İkinci " "	8,5	7,0	8,0
Üçüncü " "	11,5	10,0	12,0
Dördüncü " "	18,5	20,0	19,5
Beşinci " "	57,0	60,0	56,5
*Gini oranı**	0,55	0,56	0,52

Tablo gelirin bu on yıl içinde dağılım dengesizliğinde büyük bir değişme olmadığını göstermektedir. İyileşme olarak gözüken gini oranındaki düşmeler yöntemlerin fark-

[20] Yeni strateji ve kalkınma planı. III. Plan 1973-1977. Ankara 1973, DPT, s. 109. Birinci ve İkinci planlar sırasıyla 1963-1967-1968-1972. DPT, sayfa sırasıyla 43 ve 56.

[21] Başbakanlık DPT. 1973 Gelir Dağılımı, 1976 Ankara, s. 24.

* Gini oranı, sıfır ile 1 arasında bir orandır. Bu oran sıfıra yaklaştıkça gelirin dengeli dağıldığını, bir'e yaklaştıkça gelirin dengeli dağılımdan uzaklaştığını gösterir.

lılığından ileri gelmektedir.

Gelir dengesizliğinin Uluslararası karşılaştırması da Türkiye'nin gerilerde olduğunu kanıtlamaktadır. Aşağıdaki tablo durumu yansıtmaktadır.

TABLO — 2

GELİR DÜZEYİ VE GELİR DAĞILIMINA GÖRE KİMİ ÜLKELER[22]

Kişi Başına Gelir	En Az Gelirli %40 Grubun Gelirden Aldığı Pay	Ülkeler
300 $'dan az	%12'den az olan ülkeler	Irak, Senegal, Tunus, Rodezya, Ekvator, Türkiye, vb.
300-750 $ arası	%12-17 olan ülkeler	İran, Uruguay, Şili, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, İspanya, vb.
750 $'dan çok	%17'nin üstünde	Polonya, Japonya, Macaristan, Çekoslavakya, Avustralya, Kanada, Amerika, vb.

Görüldüğü gibi Türkiye'nin 1973'te kişi başına geliri 540 dolardır. Bu duruma göre ikinci grup ülkelerle birlikte olması gerekirken eşitlikten en uzak ülkeler arasında kalmaktadır.

Gini oranına göre yapılan karşılaştırmada da Türkiye eşitlikten uzak bir ülke görünümündedir. Aşağıda bu karşılaştırma verilmektedir.

İngiltere	1974	0.31	Danimarka	1972	0.39
İsviçre	1972	0.31	Finlandiya	1972	0.39
Norveç	1972	0.33	Seylan	1970	0.41
Pakistan	1969	0.33	Hindistan	1958	0.41
Yunanistan	1971	0.36	Filipin	1965	0.52
Amerika	1967	0.38	Türkiye		0.51

Gelirin sınıflara göre dağılımını ortaya koymak için gelirin kaynağına göre ayrımına, yani, işlevsel ayrımına bakmak gerekecektir. Elimizdeki veriler bu ayrımı yapmaya aynı yıllar için elverişli gözükmemektedir. Ancak 1973 araştırmasında bu ayrımı yapabilmekteyiz. Buna göre haneleri aşağıdaki gibi üç gruba ayırmak olanaklıdır:

[22] Montek S. Ahluwalia, *"İnequality Some Dimensions of the problem"*, *Finance and Development*, Eylül 1974, n° 3, s. 4.

a. Ücret Gelirlileri. Bu gruba işçiler, teknisyenler her tür kamu ve özel işyerinde ücretle çalışan memurlar ve büro personeli girmektedir. Özetlersek bu kitle içine üretim araçlarından soyutlanmış ve emeğinden ya da fikir gücünden başka yaşama aracı olmayanlar girmektedir.

b. Kâr, Faiz ve Rant Gelirleri ile Serbest Meslek Kazançları ile Geçinen Gruplar: Bu kitle içine de büyük sanayiciler, tüccarlar, toprak sahipleri, toprak ağaları, doktor, avukat, serbest çalışan öteki meslek grupları girmektedir.

c. Küçük Üreticiler: Yukarıdaki her iki gruba girmeyen ve kendi emekleri ile küçük sermayelerini birleştiren, esnaf sanatkâr, küçük çiftçi, geçimlik ekonomideki tarım işletmeleri sahipleridir bunlar.

TABLO — 3

ÜÇ ANA GRUBUN GELİR DAĞILIMI[23]

Sınıflar	Haneler		Gelirler	
	Sayısı	% Payı	Miktar TL.	% Payı
1) Ücretliler (İşçiler)	2.532.919	37,0	54.554.811.904	31,9
2) Sermayedar ve Serbest Meslekliler Erbabı	730.625	10,7	55.610.163.200	35,2
3) Küçük üreticiler	3.577.284	52,3	54.056.837.120	32,9
Toplam	*6.840.828*	*100.0*	*169.221.712.224*	*100,00*

Not: Toplam gelir, 1973 yılının harcanabilir geliridir. Örnekleme yönteminin hatalarını içerir. O nedenle 1973 yılı harcanabilir gelirinden %20 dolaylarında düşüktür.

Görüldüğü gibi bu üç kesim, işçi, sermaye ve küçük üretici gruplarının gelir paylaşımındaki dengesizliklerini yansıtacak özelliktedir. Yukarda bu grupların toplam haneler içindeki yerleri ve gelirden aldıkları paylar gösterilmektedir.

Emekçilerin, sermaye sahipleri ve serbest mesleklilere göreli, yaratılan gelirden aldıkları paylar oldukça dengesizdir. Ortalama gelirden yaklaşarak bu dengesizliği belirleyecek olursak, sermaye sınıfına göre ücretlilerin beş kat; üreticilerin ise yaklaşık 7 kat daha düşük gelir elde ettiklerini görmekteyiz. Çünkü ücretlilerin yıllık ortalama geliri 21 bin, küçük üreticilerin 15 bin ve sermaye sınıfının

[23] Başbakanlık DPT, a.g.y., s. 195.

ve serbest mesleklilerin yıllık ortalama geliri 106 bin dolaylarındadır. Bu sınıf ve kesimler arasındaki gelirin dengesiz dağılımı, rastlantıların sonucu değildir. Türkiye'nin bağımlı kapitalist gelişmesinin bir sonucudur. Bu tür bir gelişme yöntemi de içinde her tür dengesizliği içerir. Çünkü kapitalizm kendisi dengesizlik demektir.

Gelirin kaynağına göre dağılımında da benzer dengesizlikler görülmektedir. Aşağıdaki tabloda durum yansıtılmaktadır.

TABLO — 4

GELİRİN KAYNAĞINA GÖRE DAĞILIMI[24]

	Hane Halkı Sayısı	Hane Halkı %	Toplam Gelir	Toplam Gelir %
Ücret geliri	2.741.093	35,4	43.566.733.056	28,3
Kâr, faiz rant gelirleri	1.282.130	16,5	63.261.456.640	41,2
Küçük üreticilik geliri	3.733.337	48,1	46.958.321.664	30,5
Toplam	*7.756.560*	*100,0*	*153.786.511.360*	*100,0*

Not: Tablo 3'teki hane sayısından fazla olmasının nedeni: çeşitli gelir elde eden haneler elde ettikleri gelir gruplarında ayrıca sayılmıştır. Bu nedenle ikilemler olmuştur.

DENGESİZ GELİR DAĞILIMI VE VERGİ YÜKÜ

Dengesiz gelir dağılımı daha önce de belirttiğimiz gibi dengesiz vergi yükü getirecektir. Gerçekten eksi gelir demek olan verginin birey ya da sınıflar arasında dengeli dağılması için bir neden olmasa gerekir. O nedenle bugün ülkemizde toplam gelir vergilerinin yüzde 65'ine yakın kesimini ücretliler vermektedir. Buna dolaylı vergilerin adaletsizliği de eklenince tüm vergi kaynaklarının göreli olarak emekçi kesimlerin, dar gelirli insanların sırtına yüklendiğini ileri sürmek kolaylaşacaktır. Konunun önemini belirtmek amacıyla bir kaç tablo sunmayı yararlı görmekteyiz.

Ücretlilerin vergi yükündeki göreli adaletsizlik ve dengesizliği aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir. Gerçekten ücretlilerin gelir içindeki payı yüzde 28.3 olduğu halde bu-

[24] Başbakanlık DPT, aynı yapıt, s. 219.

TABLO — 5

GELİR VE VERGİ YÜKÜ DENGESİZLİĞİ[25]

	Hane İçindeki % Payı (1)	Gelir İçindeki % Payı (2)	Bugünkü Vergi Sistemine Göre % Payı (3)	Yeni Vergi Tasarısına Göre % Payı (4)
Ücret gelirleri	35,4	28,3	63,9	52,0
Kâr, faiz rant gelirleri	16,5	41,2	35,6	41,8
Küçük üretici gelirleri	48,5	30,5	0,5	6,2
Toplam	*100,0*	*100,0*	*100,0*	*100,0*

günkü vergi sistemine göre toplam gelir vergisi içindeki payları yaklaşık yüzde 64'dür. Yani kâr, faiz ve rant gelirlerine göreli olarak çok büyük bir yük altında kalmaktadırlar. Bu ağır yükü üç ana grubun ortalama gelirlerinden hareket ederek ortaya koymaya çalışalım.

TABLO — 6

HANE BAŞINA HARCANABİLİR GELİRİN ÜÇ ANA GRUBA GÖRE DAĞILIMI[26]

Yıllar	Harcanabilir Gelir (Milyon TL.)			Haneler (Milyon)			Hane Başına Harcanabilir Gelir (Bin TL.)		
	Ücret Geliri (1)	Kâr, Faiz, Rant Geliri (2)	Küçük Üretici Geliri (3)	Ücretliler (4)	Kâr, Faiz, Rant Gelir (5)	Küçük Üretici Geliri (6)	Ücretli Geliri (7)	Kâr, Faiz, Rant Geliri (8)	Küçük Üretici Geliri (9)
1973	51,5	82,3	55,5	2,7	1,2	3,7	19,0	68,6	15,0
1975	89,2	129,8	196,1	2,8	1,3	3,9	31,8	99,8	24,6
1977	128,6	187,2	138,5	3,0	1,4	4,0	42,8	144,0	34,6

Yukarıdaki tablonun 7, 8 ve 9. sütunlarında ücretlilerin kâr, faiz ve rant gelirlerinin hane başına ortalama yıl-

[25] (1) ve (2) sayfa 22 tablo 20'den. (3) ve (4) Maliye Bakanlığı, *Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı Üzerinde Genel Açıklamalar,* Mimograf 4. sayfa.

[26] 1975 ve 1977 yılları harcanabilir geliri, 1973 Gelir Dağılımı araştırmaları bulgularına göre, hane başına harcanabilir gelir özel bir hesaplama ile bulunmuştur.

lık gelirleri gösterilmektedir. Buna göre 1977 yılında ücretlilerin ortalama yıllık geliri bir olduğunda, kâr, faiz rant geliri 3,4; küçük üretici geliri 0,8 olmaktadır. Hane başına gelir açısından en düşük gelirin küçük üreticilik geliri olduğu görülmektedir. Başka bir anlatımla, ücretli ve küçük üreticilerin ortalama yıllık gelirleri kâr, faiz rant gelirlilerin ortalama yıllık gelirinden yaklaşık dört kat düşüktür.

Öte yandan, aynı yıllar için, bütçe gerekçelerinde sözkonusu gelirlilerin ödedikleri gelir vergisinin hane başına ortalamaları hesaplandığı zaman, en düşük verginin küçük üreticiler ile kâr, faiz rant gelirlilerinin ödedikleri ortaya çıkmaktadır. Tablo 7'de bu hesaplamaların sonucu verilmektedir.

TABLO — 7

ÜÇ ANA GELİR GRUBUNUN HARCANABİLİR ORTALAMA YILLIK GELİRİ VE ÖDEDİKLERİ VERGİ[27]

Yıllar	Ücretliler (Bin TL.)			Kâr, Faiz, Rant Geliri Elde Edenler (Bin TL.)			Küçük Üreticiler		
	Hane Başına H. G. (1)	Ödediği G. V. (2)	Malî Denge Vergisi (3)	Hane Başına H.G. (4)	Ödenen Gelir Vergisi (5)	Malî Denge Vergisi (6)	Hane Başına H. G. (7)	Ödenen Gelir Vergisi (8)	Malî Denge Vergisi (9)
1973	19,0	3,8	0,3	68,6	4,6	0,7	15,0	0.026	0,012
1975	31,8	7,5	0,7	99,8	9,2	0,9	24,6	0,048	0,016
1977	42,8	14,0	1,6	144,2	14,7	1,4	34,6	0,080	0,020

Not: Ödenen gelir vergisi ve Malî Denge Vergisi toplamının bu hanelere bölünmesinden ortalama olarak hesaplanmıştır.

Bu tablodan her bir gelir grubunun ortalama brüt yıllık gelirine ulaşılabilmektedir. Sözkonusu brüt gelirden ödenen vergi ile bugünkü vergi düzenine göre alınması gerekli vergi arasındaki fark, ortalama her bir gelir grubunun vergi kaybını bize gösterecektir. Buna göre düzenlenen tablo aşağıda verilmektedir.

[27] (1), (4) ve (7) sayfa 24. tablo 6 olan (2), (3), (5), (6), (8) ve (9) Maliye Bakanlığı Bütçe raporlarından özel tüketilmiştir.

TABLO — 8

ÜÇ ANA GELİR GRUBUNUN BRÜT YILLIK ORTALAMA GELİRİ VE ÖDEDİĞİ VERGİ VE ÖDEMESİ GEREKLİ VERGİ FARKLARI (BİN TL)

Yıllar	Ücretliler				Kâr, Faiz, Rant Geliri Elde Edenler				Küçük Üreticiler			
	Brüt Ortalama Yıllık Gelir	Ödediği Vergi	Ödemesi Gerekli Vergi	Fark	Brüt Ortalama Yıllık Gelir	Ödediği Vergi	Ödemesi Gerekli Vergi	Fark	Brüt Ortalama Yıllık Gelir	Ödediği Vergi	Ödemesi Gerekli Vergi	Fark
1973	23,2	3,8	4,0	0,2	73,9	5,3	23,6	18,3	15,0	0,1	2,2	2,1
1975	40,0	9,7	9,7	2,2	109,9	10,1	40,0	39,9	24,6	0,1	4,4	4,3
1977	57,5	16,1	16,1	3,0	160,3	16,1	67,0	50,9	34,6	0,2	7,8	7,6

Not: a) Brüt ortalama gelire, ortalama hane başına düşen harcanabilir gelire, hane başına ödenen gelir vergisi ile Mali Denge vergisinin eklenmesi ile ulaşılmıştır.

Görüldüğü gibi, bugünkü vergi sistemine göre ücretliler gelirlerinin yüzde 28'ini vergi olarak ödemeleri gerekirken %22'sini ödemektedirler. 1977 yılı için hesaplanan bu iki oran arasında, 1973 yılından bu yana, büyük bir fark görülmemektedir. O nedenle aslında vergi kaçırma olanağı olmayan bu grubun bile, bugünkü vergi uygulaması içinde küçük de olsa belli bir kaynağı vergiden kaçırdıkları anlaşılmaktadır. Sözkonusu olgu daha çok geçici işlerde çalışan ücretlilerin vergi vermemesinden kaynaklanmaktadır. Kaçan vergi dokuz milyar dolaylarındadır.

Kâr, faiz ve rant gelirlerine gelince; bunların mevcut vergi sistemine göre 1977 yılında gelirlerinin yüzde 40'ını vergi olarak ödemeleri gerekirken ancak yüzde 10'unu vergiye ayırdıklarına tanık olmaktayız. Böylece devletin vergi kaybı 1977 yılı içinde 70 milyarı bulmaktadır. Benzer durum küçük üreticilerde de görülmektedir. Aynı yıl içinde küçük üreticiler gelirlerinin yüzde 22'sini vergi olarak ödemeleri gerekirken, ödenen verginin gelirin binde 5 oranında olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle devletin kaybı 30.4 milyar TL. sıdır. Böylece devletin toplam vergi kaybı yaklaşık 110 milyarı bulmaktadır. Aynı yıl Kâmu İktisadî Devlet Teşebbüslerinin işletme açığı 85 milyarı aşmaktadır. Ortalamadan hareket ederek yaptığımız hesaplamaların içerdiği hata paylarını da eklersek KİT işletme açıklarının bu vergi kaybına denk, giderek onu çok aştığını söylemek gerekecektir.

Öte yandan, bu vergilere göre vergi yükünün ücretlilerin üzerinde olduğunu belirtmek olanaklı bulunmaktadır. Bugünkü vergi sistemine göre ücretlilerin ödemesi gerekli vergi yüküne 1 değeri verilirse, kâr, faiz ve rant gelirlerinin vergi yükü 4.2 kat, küçük üreticilerin vergi yükü 2.1 kat daha çoktur. Ortalama gelir için aynı oran hesaplanırsa, yani, ücret gelirine 1 değeri verilirse, kâr, faiz ve rant geliri 2,8 kat, küçük üretici geliri 0,6 kat olmaktadır. Görüldüğü gibi gelire oranla vergi yükleri küçük üretici ile ücretliler için dengeli, fakat kâr, faiz ve rant gelirleri için çok az yükümlülük getirmektedir. Ödenen vergi açısından vergi yükü hesaplandığında ücretlilerin yükü yüzde 22, kâr, faiz ve rant gelirlilerin yüzde 10 ve küçük üreticilerin binde 5 dir. Ücretlilerin vergi yüküne 1 değeri verilirse, kâr, faiz ve rant gelirli-

lerin vergi yükü oranı 1,2, küçük üreticilerin ise 0,02 olmaktadır. Böylece vergi yükünün tümüyle ücretli kesim üzerinde olduğu daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

YENİ VERGİ TASARISI NE GETİRİYOR?

Yukarda somut olarak belirlemeye çalıştığımız dengesiz bir vergi yüküne neden olan vergi sistemimizin bugünkü yapısının özelliklerini şöylece belirleyebiliriz: Toplam vergi gelirlerinin Gayrisafî Milli gelir içindeki payı 1978 yılında yüzde de 21.7'dir. Bu oranın yeni getirilmek istenen vergi sistemi ile yüzde 25 dolaylarına çıkabileceği varsayılmaktadır.[28] Oysa öteki kapitalist ülkelerde bu oran çok yüksektir. Örneğin ABD'de bu oran 28, İngiltere'de yüzde 43, Avusturya'da yüzde 29'dur.[29]

Ülkemizde vergi gelirlerinin yaklaşık yarısından çoğu dolaylı vergilerden oluşmakta ve geniş ölçüde zorunlu tüketim maddelerinden alınmaktadır. Bu oran toplam vergi gelirlerinin yüzde 53'üdür. Yeni getirilmek istenen vergi sistemi ile dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının yüzde 48.5'a düşeceği ileri sürülmektedir.[30] Bu oran gelişmiş kapitalist ülkelerde bile, örneğin İngiltere'de yüzde 42, ABD'de yüzde 33, İsveç'te yüzde 32 dolaylarındadır.[31] Yukarıda da belirtildiği gibi, ilkel bir vergi türü olan dolaylı vergiler gelir dengesizliğini göreli olarak bir o kadar arttıran özelliktedir. Türkiye'de dolaylı vergilerin önemli bir bölümü şeker, tuz, içki, sigara, elektrik ve benzeri maddelerden alınmaktadır. İşletme vergisi de bir tür dolaylı vergidir. Bu verginin de, yeni vergi sistemi ile kapsamı genişletilmek istenmektedir. Oranı düşürülmesine karşın kapsamının genişletileceği anlaşılan işletme vergisi ile birlikte öteki dolaylı vergilerin oranın hala yüzde 49 dolaylarında tutulmak istenmesi, vergi yükünün büyük payının uzunca bir süre daha emekçi kitlelerinin sırtında kalacağının kanıtıdır.

[28] Dördüncü Beş Yıllık Plan Çalışmaları, DPT.
[29] *Year Book of National Accounts Statistics*, United Nations, 1974, Volume II.
[30] Dördüncü Beş Yıllık Plan Çalışmaları, DPT.
[31] *Year Book of National Accounts Statistics*, United Nations, 1974, Volume II, s. 517, 627, 736.

Gerçekten, Türkiye'de büyük ölçüde vergi yükü dağılımında adaletsizlik ve dengesizlik vardır. Bu yapı aynı zamanda kaynak kayıplarına da yol açmaktadır. Vergi sisteminin, denetiminin yetersizliğinin de yol açtığı bu durum, aslında ülkemizde uygulanan kapitalizmin bir gereğidir. Yasalar ne denli denge sağlarsa sağlasın, uygulamanın gösterdiği sapmalar, bize, bu alanda artık yeterli bir deneyim kazandırmıştır. Başka bir anlatımla, genel doğruların ülkemizdeki özel koşullarla ne denli uyum içinde olduğunu görmekteyiz. Ülkemizde çeşitli sosyal sınıfların temel ekonomik ilişkiler içindeki etkinliklerinde köklü bir değişiklik yapmaksızın, ya da temel ekonomik ilişkilerdeki gelişmelere bile bakmaksızın, salt vergi sistemindeki değişikliklerle refah sağlama girişimleri devletin kısa süreli başarısız uzlaşma çabalarından öteye geçemeyecektir. Yeni hazırlanan vergi tasarısı da bu nitelikleri içermektedir.

Yeni vergi tasarısı "vergi yükünün gelir grupları arasındaki dağılımında görülen adaletsizliğin giderek arttığı, hızlı enflasyonun bu adaletsizliğe yoğunluk ve yaygınlık kazandırdığı, vergi kanunlarının uygulamadaki etkenliğini iyice yitirdiği, vergi kaçakçılığı ve kayıplarının büyük boyutlara ulaştığı, ekonomideki gelişmelerin kamu gelirlerine gereken ölçüde ve oranda yansımadığı, kamu harcamalarının sağlıklı kaynaklardan karşılanamadığı ve vergi yönetim ve denetiminin etkinliğini, verimliliğini yitirdiği ve vergi yargısının da tümüyle işlerliğini kaybettiği"[32] gerekçelerine dayanmaktadır. Bu gerekçeler, gerçekten vergi sistemimizin içinde bulunduğu dar boğazı belirleyen gerekçelerdir. Vergi Tasarısı bu bozukluklara kısmen yapısal olarak değindikten sonra getirdiği yeniliklerin vergi sisteminde ne tür bir yapısal değişme sağlayacağı konusunda açık sonuçlara gidememektedir. Örneğin, yeni sisteme göre ileri sürülen ücretlilerin yükümlülüklerinin azaltılacağı savına karşın, hangi sınıfların yeni yükümlülükler altına girdiğini, önerilen sistemin gelir dağılımını nasıl ve hangi gruplar lehine düzelteceğini açık bir biçimde hesaplayamamıştır. Özellikle soruna sınıfsal açıdan bakamayan dar ve geleneksel maliyeci-

[32] Maliye Bakanlığı, *Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tasarının Genel Gerekçesi*, Mimograf s. 2, 3, 4.

lik tekniklerinin sınırladığı bir alanın içinde sıkışıp kalmaktadır. Bununla birlikte tasarının gerekçesinde yenilik olarak ileri sürülenler şunlardır:

"Bu tasarı ile toplumdan toplam 55 milyar ek kaynak istenmektedir ve bunun 40 milyarı motorlu kara taşıt vergisi, (2.5 milyar), Taşıt alım vergisi (3.5 milyar), İşletme vergisi (0.5 milyar), Gayri menkul kıymet artışı vergisi (0.5 milyar), Emlak alım vergisi (0.8 milyar), Emlak Vergisi (0.2 milyar), Damga Resmi ve harçlar vergisi (8.0 milyar), Gider vergileri (6.5 milyar), Kurumlar ve Gelir Vergisi (10.0 milyar), Dış Seyahat Harcamaları Vergisi (0.5 milyar) ve Vergi Usul kanunundan (7.0 milyar) karşılanacaktır. Geri kalan 15 milyar ise, belediye gelirleri yasasında yapılacak değişikliklerle sağlanacaktır. Buna karşın, ücretli ve aylıklı kesimi ilgilendiren özel indirim ve tarife değişiklikleri ile, 30 milyarlık bir kayıp olacaktır. Böylece, toplam olarak vergi gelirlerinde 25 milyarlık bir net artış beklenmektedir. Bu nedenle, ücretlilerin önceleri ödedikleri gelir vergisi toplamı, toplam gelir vergisinin yüzde 65'i iken, 1978 yılı için bu oran yüzde 52'ye düşürülmüş olacaktır. Ücret dışı gelirlilerin payı da yüzde 33'ten yüzde 43'e çıkacaktır."[33]

Bu savlar gerçekçi değildir. Her şeyden önce, mevcut vergi sisteminde devletin vergi kaybı yaklaşık yüzon milyar liradır. Oysa yeni tasarı 55 milyar liralık bir kaynak sağlayacak niteliktedir.[34] Sözkonusu 55 milyarın yaklaşık 20 milyarı, dolaylı vergilerden sağlanmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi adaletli olmayan, ilkel bir gelir dağılımı içinde, dolaylı vergilerden sağlanacak kaynaklar büyük ölçüde dar gelirli, ücretli ve küçük üretici emekçi kesimlerin yükünü artıracaktır. Yeni tasarının sermaye ve serbest mesleklerden sağlayacağını düşündüğü vergi 20 milyar liradır. Oysa, bu grubun 1977 yılında, mevcut vergi sistemine göre devletten kaçırdığı vergi tutarı 70 milyardır. Sözkonusu bu vergi kaybı bu yasanın tümünün sağlayacağı vergi kaynağından yüzde 41 oranında daha yüksektir. Bu açıklamalar tasarının hiç bir sınıfsal çözümlemeye dayanmadan hazırlandığının bir göstergesidir.

[33] Maliye Bakanlığı, aynı yapıt.
[34] Maliye Bakanlığı, aynı yapıt.

Kaldı ki, yeni tasarı 55 milyar ek kaynağın 15 milyar liralık kesiminin yeni Belediye Gelirleri Yasasıyla sağlanacağı umudundadır. Bu noktada çözümlememizi bir ölçüde genelleştirmek zorundayız.

Çünkü, bu vergileri büyük ölçüde kentin mekan ve örgütlenmesine ilişkin değerleri yaratan, ancak ondan yararlanmayan, dar gelirli ücretli, emekçi kesimler ödeyecektir. Gerçekten bu kesimler özellikle büyük kentlerde kentin üçte-ikisini oluşturdukları halde, bugünkü bağımlı kapitalizmin çelişkilerini yansıtan kentlerimiz onlara ne konut, ne alt yapı hizmetleri, ulaşım olanakları, ne de üretken bir iş sağlamamaktadır. Onu, kendi başına yalnız bırakıp, kendisinin örgütlenerek gecekonduyu, dolmuşu ve türedi işleri yaratmasına göz yumup, bugüne değin ucuz emeğin kaynağını elinde tutabilmiştir. Başka bir anlatımla kapitalist sınıf için birer ekonomi oluşturmuş bunlar.

Ne var ki, bugünkü gecekondusu ile, dolmuşu ile, çek çek arabalı istihdam olanakları ile, kent yapısı sermaye sınıfı için artık ekonomi olmaktan çıkmıştır. Sermaye sınıfı daha örgütlü ve kendi gelişmesi için kapitalizmin iç ussallığına uygun bir kent dokusuna gereksinim duymaktadır. Ayrıca kent içindeki sınıfsal çelişkilerin de giderek keskinleştiğini yansıtmaktadır. Bu çelişkiyi örtmek, mekan boyutunda görüntüde de olsa, çelişkileri azaltma çabaları kent dokusunun değişmesine neden olacaktır. Bunda hiç kuşku yoktur. Ne var ki, sermaye bu düzenlemenin maliyetine katılmak istememektedir. Mekan düzeyinde kentsel alanlarda belediyelere atfedilen yeni işlevler bu gerekçelerden kaynaklanmaktadır. Gerçekten demokratik halk yönetimi birimleri olma yolundaki belediyelerin "üretken belediyecilik" ilkelerini geliştirme çabaları, kent maliyetine katılmak istemeyen sermaye sınıfı için biçilmiş kaftan gibi gözükmektedir. Çünkü, geleneksel bir yapıda kent içinde örgütlenen geniş halk kitlelerinin, şimdi de belediyeler çerçevesinde kent yapısını oluşturması onun için gerçek anlamda bir tasarruf olacaktır. Ancak onu tedirgin eden bir başka gelişme de, bu tür ekonomik çabalar içinde emekçi kitlelerin politik bilince hızla varmalarıdır. O nedenle üretken belediyecilik girişimleri baltalanmıştır, ve baltalanması sürdürüleceğe benzer. Bur-

juvazi özlediği ve modern anlamda tasarruf sağlayacağı kent dokusu için kaynak ayırmamakta ve bu alt yapı için gerekli kaynağı belediyelerin değişmesini istemediği bugünkü yapısı içinde ve emekçi sınıfarın yükünü arttırarak sağlamaya çalışmaktadır. Çünkü belediye gelirleri yasası, sermayenin katılım paylarını arttırmamakta, bu kaynağı emekçilerden sağlamaya çalışmaktadır.

Tasarının bu genel özelliklerine ilişkin irdelemelerden sonra, özellikle işçi sınıfı ve emekçi kesimleri ilgilendireceğini düşündüğümüz ayrıntılara da burada yer vermek gerekmektedir.

Yukarda belirtildiği gibi, tasarı ücret gelirlerinden alınan gelir vergisi yükünün azaltılmasını amaçlamakta ve bunu tasarının en önemli özelliği olarak ileri sürmektedir. Bu sav geçerli değildir. Çünkü bugüne değin gelir vergisi kapsamı dışında ya da götürü gider usulüne göre vergiye bağlı çiftçilerin ve tarım işlerinde çalışan işçilerin ücretleri bu tasarı ile kapsam içine alınmıştır.[35] Böylece azaltıldığı ileri sürülen ücretlilerin vergi yükü bir kesimden öteki kesime aktarılmıştır. Bir milyona yakın tarım işçisinin kapsam içine alınması sözkonusu aktarmanın önemini yansıtmaktadır.

Öte yandan işçilerin önemli bir güvencesi olan "kıdem tazminatı" ile gerek iş yasası, gerek toplu iş sözleşmeleri uyarınca ödenecek hizmetten ayrılma tazminatları ve ihbar tazminatları bu kanun tasarısı ile gelir vergisi kapsamına alınmış, ancak kıdem tazminatının bir kısmı vergi dışında bırakılmıştır.[36] İşçilerin yükünün bir yandan azaltılması öte yandan yeni yükümlülüklerle arttırılmasına bir başka örnek de, ücretlerin asıl ücret ve yan ödemeler olarak ikiye ayrılarak vergilendirilmesidir.[37] Tasarıya göre, bir tür ek gelir sayılan fazla çalışma, prim, seyahat ve yolluk ödemeleri farkı, ek ders ve ikramiye gibi ödemelerin toplamının yıllık tutarı 60 bin lirayı aşmıyor ise, bu ödemelerin her biri ayrı ayrı vergilendirilecektir. Ancak, ek ödemelerin yıllık toplamı 60 bin lirayı aşıyorsa, aylık esas ücret ile yan ödeme-

[35] T. C. Maliye Bakanlığı, *Gelirler Genel Müdürlüğü, Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Madde Metni,* Nisan 1978, s. 82, Mad. 75.

[36] T. C. Maliye Bakanlığı, aynı yapıt, s. 83, Mad. 76.

[37] T. C. Maliye Bakanlığı, aynı yapıt, s. 83/a, Mad. 78.

ler birleştirilecek ve toplam üzerinden vergilenecektir. Kuşkusuz bu durum ücretlilerin daha çok vergi ödemesi demektir. Gerçekte 60 bin liralık bir sınır konmuş olması, bugün için sözkonusu durumla karşı karşıya kalacak ücretli ya da aylıklıların sayıca az olacağı anlamındadır. Ancak enflasyon karşısında etkinliğini kısa sürede kaybeden bu tür sınırlamalar nedeniyle, kapsam içine gireceklerin sayısını kısa sürede arttıracaktır. Öte yandan bu kapsam içine girecek yeni yükümlüler, geniş ölçüde ücret özendirmeleri ile çalıştırılmakta olan teknik ve vasıflı işgücünden oluşmaktadır. Özellikle doktor, mühendis ve yüksek nitelikli teknik elemanların bu tür bir cezalandırma ile karşı karşıya kalmaları, nitelikli emek-gücünün istihdamındaki özendirme politikalarına ters düşmektedir. Bu konuyu somut bir örnekle daha açıkça belirtmek olanaklıdır. Örneğin, beşinci derecede aylık alan evli iki çocuklu bir yargıç tüm ödenekleri de içinde olmak üzere bugünkü vergi sistemine göre 4.430.— Tl. vergi vermektedir. Bu vergi tasarısına göre aldığı ödenekler toplamı yılda 60 bin lirayı aştığı için 4.380.— Tl. vergi verecektir. Eskisine göre 50 Tl. lehte bir fark sağlanmış olmaktadır. Ancak esas ücret ve yan ödemelerin birleştirilerek vergilenmesi ilkesi getirilmemiş olsa idi, bu yargıç eskisine göre 850.— Tl. daha az vergi ödeyecekti. Bu örnek, yeni vergi oranlarının ücretliler lehine yeniden düzenlenmesi ile, onlara (ücretlilere) sağlanacak vergi kolaylıklarının bir başka ilke ile tekrar geri alınacağını kanıtlamaktadır. Tasarıda buna benzer başka örnekler de vardır. Bir tür geleneksel maliyeci cambazlığından başka bir özelliği olmayan bu oyunlara burjuva maliye ve iktisatçılarının sık sık başvurdukları bilinmektedir. Maliyeyi ve özellikle vergileme tekniklerini "kazı bağırtmadan yolma sanatı" olarak öğrenmiş ve bellemiş bu burjuva iktisat ve maliye teknisyenlerince işçi ve emekçiler "kaz yerine" yolunmaktadır.

Önemli bir başka konu da ücretli ve aylıklı kesimi çok yakından ilgilendiren özel ve genel indirim ilkesinin enaz geçim indiriminin yerine getirilmiş olmasıdır. Bugünkü vergi sistemimizde enaz geçim indirimi ve özel indirim olmak üzere, iki ayrı indirim bulunmaktadır. Enaz geçim indiriminden ücretlilerin yanısıra tüccar, sanayici, serbest meslekliler,

vb., gelir grupları yararlanmaktadır. Örneğin, evli ve iki çocuklu bir vergi yükümlüsü için enaz geçim indiriminin tutarı 360 liradır. Tasarıda enaz geçim indiriminin adı genel indirim olmuş ve olduğu gibi benimsenmiş, ancak ücretli aylıklılar için ayrıca özel bir indirim benimsenerek, ücretli ve aylıkla çalışanların gelirlerinin 2.850 lirası indirim sınırı olmuştur.[38] Bu ilke olumlu ve gerçekten emekçiler için düşünülmüş gibi gözükmektedir. Ancak bu ilke oluşturulurken gene burjuva teknisyenliğine başvurulmuş ve özel indirim olan 2.850 liranın vergi matrahından düşürülmesi yerine, ücretin vergi ödeneğinden özel indirimin vergisi düşülerek, ödenek vergi tutarının saptanması yoluna gidilmiştir. Kısacası "vergi indirimi" "vergiden indirim" ilkesine dönüştürülmüştür.[39] Böylece kamuoyunda, asgarî ücretten vergi alınmayacağına ilişkin üstü kapalı açıklamaların da yanlışlığı ortaya çıkmış bulunmaktadır. Öte yandan ayda 150 lira olan ve yalnızca ücretlilerin yararlandığı özel indirimin 2.850 liraya çıkartılıp bırakılması ve yasal enaz ücretle birleştirilmemesi de gene "kazı bağırtmadan yolma sanatı"nın bir başka örneğidir. Gerçekten, enflasyonun başdöndürücü bir hızla geliştiği ve yapısal bir özellik kazandığı bu ortamda, indirimi mutlak ve dondurulmuş bir değişmezle saptamak, kısa bir süre sonra ücretli kesime hiç bir indirim yapmamakla eş anlama gelmektedir. Çünkü özel indirim, yasal enaz indirime bağlanmamıştır. O artınca özel indirim düzeyi ona bağlı olarak artmayacaktır. Oysa, iki yılda bir saptanan enaz ücret sürekli artacak, aylıkların katsayıları artacak ve bu nedenle tüm ücretlilerin artan ücretleri karşısında ödeyecekleri vergi tutarları yükselecektir.

Tasarı, emek gelirlerini sermaye gelirlerine oranla daha az vergi yükümlülükleri altına aldığı savındadır. Ancak somut maddelere bakıldığında, bu savın yalnızca yasa tasarısının genel gerekçesinde kaldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, bu tasarı ile taşınmaz mal gelirlerinin vergi dışında kalma sınırı 5 bin liradan 40 bin liraya yükseltilmekte ve beyanname verme yükümlüğü kaldırılmaktadır.[40] Bu durum, sermaye gelirinin emek gelirine oranla daha az vergi yüküm-

[38] T. C. Maliye Bakanlığı, aynı yapıt, aynı yer.
[39] T. C. Maliye Bakanlığı, aynı yapıt, aynı yer.

lülüğünde tutulması demektir. Gerçekten, yılda 40 bin lira taşınmaz maldan, 100 bin lira teliften, üç ayrı bankadan 1.500 lira taşınır sermayeden olmak üzere toplam 141.500 lira gelir sağlayan bir kimse, Gelir vergisi yasasının 85. maddesi gereğince (istisnai maddeler hadleri içinde kalan kazanç ve iradlar için beyanname verilmez) bu kazançları için vergi ödemeyecektir. Oysa aynı düzeyde ücret geliri elde eden bir vergi yükümlüsü yılda 42 bin liranın üstünde vergi ödeyecektir.

Bu ve buna benzer örnekleri arttırmak olanaklıdır. Ancak bunlar ortaya koymaya çalıştığımız vergi tasarısının niteliğini bir kez daha vurgulamaktan başka bir işe yaramayacak, onun ne denli emekçiden uzak ve sınıfsal gerçeklere ne denli gözleri kapalı olduğunu sergileyecektir.

SONUÇ

Vergi, alınsa da alınmasa da emekçi kesimler, işçiler ve küçük üreticiler ve dar gelirli grupların gelirlerinin azalması sonucunu getirecek ve "vergilendirme tarzında hiç bir değişiklik emek ve sermaye arasında önemli bir değişiklik yaratma.."yacaktır.[41] Gerçekten vergi alındığı zaman, kapitalist bir sistemde, bütün yükü emekçi kesimlerin yüklenmesi doğal bir sondur, alınmadığı zaman da. Ancak, emekçi kesimlerden reel bir biçimde alınan vergi kaynaklarına dayanmayan bir kaynak aktarma politikası da, sonucunda emekçi kesimlerin sırtına daha büyük yükler getirmektedir. Çünkü, o zaman, kapitalist düzenin devleti ve ona canlılık kazandıran hükümetleri, enflasyona geniş ölçüde yol açan politikalara başvurmaktan çekinmeyeceklerdir. Bu yol emekçi kesimlere yüklenmiş en ağır bir vergileme politikasıdır. Gerçekten 12 mart açık faşizmini ülkemize getiren dış ve iç egemen güçler, bugünkü emperyalizmin ve onun yerli ortaklarının gereksinim duyduğu kaynakları, işçi sınıfının demokratik kazanımlarını sınırlayarak karşılama yolunu açıkça benimsemişlerdir. O dönemde gerçek işçi ücretlerinde gö-

[40] T. C. Maliye Bakanlığı, aynı yapıt, s. 115.

[41] Karl Marx, "Geçici Genel Konsey Delegelerine Talimatlar", "Çeşitli Sorunlar", *Seçme Yapıtlar*, 2, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 100.

rülen eksi artışlar, bu kaynakların nasıl pervasızca sermaye sınıfına aktarıldığının somut kanıtlarıdır. O nedenle, devletin emekçi kesimlerin gelirlerine doğrudan başvurması demek olan yeni vergiler, bir bakıma kaynak aktarmada bir sınır anlamına gelebilir. Tersi durumlarda, yani enflasyon politikası ile yürütülen sömürünün nerede biteceği çoğunlukla bilinmez.

Siyasal iktidarların bu denli kolay ve sinsice ücretleri vergilemeleri olanaklı iken, oldukça yorucu ve zaman alıcı bir yola başvurup, yeni vergi yasaları çıkartmaları, ilk anda kutlanacak bir olay gibi görülebilir. Ancak yasaların özellikleri ve ayrıntıları incelendiğinde bu girişimleri iyi niyet sınırları içinde değerlendirmek güçleşmektedir.

Gerçekten CHP iktidarınca hazırlandığı ileri sürülen ve meclislere sunulan son vergi tasarısı, 1970 yılından bu yana sermaye sınıfının beklediği kaynak aktarımlarının belgesidir. Yukarda ortaya koymaya çalıştığımız değerlendirme, bize büyük tekellerin, sanayicilerin ve ticaret burjuvazisinin kaynak isteklerini ve bu kaynakların onların isterleri doğrultusunda, geniş emekçi kitlelerinden sağlanması özlemini göstermektedir. Kısacası, bu yasa tasarısı ile devlet, tekelci kapitalizmin ülkemize yüklediği işlevlerini açıkça belirlemiş bulunmaktadır. Ancak sermaye sınıfının tasarı üzerinde estirmek istediği yaygara ve fırtına, tekel olmayan ya da tekelci dış sermaye ile ilişkisi bulunmayan sanayi ve küçük sanayi kesiminden gelmektedir. Büyük sermayenin hoşnutsuzluğu ise, bu tasarılarla el atılmayan bir çok vergi alanının bulunmasıdır. Örneğin, toplam vergi kaynakları içinde binde 5 payı bulunan tarım kesiminin payı bu tasarı ile yüzde 1.5 çıkartılmış olacaktır. Bu ve buna benzer yetersizlikler de büyük, sermayenin hoşnutsuzluğunun kaynağı olmaktadır.

İşçi sınıfı ve emekçi kesimler üstüne bindirilmiş ve ağırlığı açıkça görülen bu yükü gizleme çabaları tasarının başlıca özelliğidir. Tasarı ve gerekçelerinde, hangi kesim ve sınıflardan ne kadar kaynak alınacağı, ne kadar yükümlülükler getirildiği açıkça belirtilmekten kaçınılmıştır. Bunun başlıca nedeni, tasarının ana çizgilerinin MC iktidarı döneminde AP eğilimli kadrolarca belirlenmiş olmasıdır. Bir kitle partisi olma özlemini hâlâ yitirmemiş olan AP'nin, vergi politikasın-

daki yaklaşımının genel çizgilerini özünde saklayan bu tasarı çeşitli vergilerin sosyal sınıflar üzerindeki yüklerini çözümlemekten özellikle kaçınmış, o nedenle de, tek tek vergileri ele almıştır. Oysa, bir vergi sistemi değerlendirilirken, onu bir bütün olarak ele almak, sınıfsal bir çözümlemeye gitmek zorunludur. Bugünkü destek güç kaynaklarına karşın, gerek emperyalist dünyaya, gerek onun yerli ortaklarına, iktidar olma karşılığında verdiği ödünlere uyumlu olarak, vergi alanındaki politikasını böylesine bir tasarıya dayandırmak CHP iktidarının bir çıkmazıdır. Böylece Demirel ve onun kışkırttıklarının dışındaki sermaye sınıfının şimşeklerinden korunmuş olmaktadır. Onun için önemli olan da budur.

Ancak tüm bu çabalar, tekelci kapitalizmin yaşaması ve gelişmesini amaçlayan bu tür girişimler, geniş emekçi halk kitlelerini gün geçtikçe ağırlaşan yükler altına sokmaktadır. Yükler arttıkça da bilinçlenme düzeyi gelişmektedir. Bu bilinçlenmedir ki, sermaye sınıfını ve onun temsilcisi olma zorunda bıraktırılan iktidarı her gün, sendika aristokrasisinden de yararlanarak yeni yeni önlemleri bu bilincin karşısına çıkarmak zorunda bırakmaktadır. Toplumsal Anlaşma bunun en güzel örneğidir. Ancak, işçi sınıfının ekonomik ve politik demokratik savaşımı, bu tür yaklaşımların üstesinden gelecektir. Yeter ki, bu savaşım bireysel çaba ve çözümlerden uzak kalabilsin ve savaşım verdiği ve vereceği alanlarla ilgili kavramlar üzerinde açıklığa kavuşabilsin.

VAHAP ERDOĞDU

ŞİLİ DENEYİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

GİRİŞ

1970 Eylülünde *Unidad Popular*'ın adayı marksist Allende'nin başkan seçilmesine dek Şili, dünya politikasında adı pek az duyulan ülkelerden biri idi. Öteki Latin Amerika ülkeleri gibi sık sık askerî darbelerin gerçekleştirildiği bir ülke de değildi. Kırk yıl önceki askerî bir darbeden sonra ülke burjuva demokrasisinin kuralları içersinde, sağcı hükümetlerce nöbetleşe yönetilmiş, yabancı ve yerli kapitalizm, solun karşısında iktidarını başarı ile korumuştu. Ama bu dönem içersinde sol da, oy potansiyelini artırma yönünden demokrasinin olanaklarından fazlasıyla yararlanmış sayılırdı. Latin Amerika'nın en eski partilerinden biri olan Şili Komünist Partisi ise (1922'de kurulmuştur) temel stratejisini seçim mekanizmasına bağlamıştı ve Allende'nin seçimiyle de izlediği yolun doğru olduğunu bütün dünyaya kanıtlamış sayılıyordu. Başka şeyler yanında özellikle bu olay, dünya kamuoyunun dikkatlerinin bir anda Yeni Dünyanın bu uzak ülkesinde yoğunlaşmasına yetti.

Gerçekten de, olay çok yönlü değerlendirilmesi gere-

ken ilginç bir siyasal gelişme idi. Latin Amerika gibi emperyalizmin en sıkı bir biçimde denetim altında tuttuğu gelişmemiş bir bölgede, seçim yolu ile marksist bir yönetimin kurulması, devrim teorisine yeni bir ufuk açmış olacaktı. Olağan sayılmayan bu durum, marksist anlayışa yeni yorumlar getirecekti. Nitekim bu konuda bir dizi yorumlar ve yoğun tartışmalar görülüyordu. Şili'nin özgün koşulları, burjuva demokrasisinin yerleşmiş olduğu, ordunun öteki Latin Amerikan ordularından farklı olarak demokrasiye bağlılığı yolundaki gerekçeler özellikle Avrupa komünizminin savunucuları için oldukça güçlü bir temel sağlıyordu.

I. ŞİLİ'NİN TARİHSEL-TOPLUMSAL KOŞULLARI

Şili'nin sömürge oluşu altın ihracı ile başlamıştı. Ancak bu uzun sürmedi, ülke altın madeni yönünden pek zengin değildi, bu durum sömürge ülkelerle bağlarının göreli olarak daha gevşek hale gelmesinin nedeni oldu. Gene de Şili'nin, Avrupa'nın bellibaşlı içyağı gereksinmesini karşılayan sömürge olma konumu uzun süre devam etti. 18. yüzyılda ise azalan altın ihracının yerini gümüş ve bakır alıyordu. Bunların yanında Şili önemli bir buğday üreticisi olarak Avrupa'nın buğday gereksinmesini büyük ölçüde karşılıyordu.

1818'de bağımsızlığına kavuşunca, bağımsız gelişme yönünden önemli çabalar gösterdi. Metalurji alanında büyük ilerlemeler kaydetti. Pulluk, harman makineleri, demiryolu yük vagonları, buharlı lokomotif gibi makineler geçen yüzyılın ikinci yarısında ülke içinde yapılıyordu. Ancak ekonominin asıl yönlendirici gücü dış ticaret idi. 1860'larda Şili, dünya bakır gereksinmesinin yüzde 40'ını, İngiliz sanayiinin gereksinmesinin de yüzde 65'ini karşılıyordu. Bu oran giderek büyüdü ve 1875'lerde dünya bakır üretimindeki payı yüzde 62'ye çıktı. Bakır devlet eliyle işletiliyordu. 1913 yılına gelinceye dek Şili bakırının yüzde 80'i Şili malı idi. Bu oran giderek azaldı ve Allende öncesinde ancak yüzde 10'u kendi öz malı kaldı, yüzde 90'ı ise Amerikan tekellerinin eline geçmiş bulunuyordu. Benzer durum öteki alanlarda da gerçekleşmişti. Kereste sanayiinin yüzde 17'si, gıda sanayiinin yüzde 43'ü ve kimya sanayiinin yüzde 80'i yabancı tekel-

lerin denetiminde bulunuyordu. Şili daha yüzyılın başında, ekonomisini kapitalizmin sömürücü pençesine teslim etmişti.

ÖTEKİ Latin Amerika ülkelerinden farklı olarak Şili'nin demokratik bir geleneği olduğu bir gerçekti. Bu bölgede alışılmışın tersine, otuzar kırkar yıl ara ile kısa dönemli askerî darbeler olmuş, bunun dışında burjuva demokrasisi kuralları işlerliğini sürdürmüştü. Şili'deki bu demokrasi geleneği kendi tarihsel-toplumsal koşullarının bir sonucudur.

Ülke parlamenter demokrasi ile yönetilmekte ama Kongre yabancı tekellerin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmekte idi. Nitekim 1890'larda, başkan seçilen ve ülkeyi emperyalizmin boyunduruğundan kurtarma yönünde çabalarına karşı, kongreden kaynaklanan başkaldırma hareketine donanmanın da katılması ile yenik düşen Balmaceda intihar etmeden önce şöyle söylemişti: "Kongre bir çürüntü yığını haline gelmiştir. Yabancı altınlarıyla çalışan ve birçok insanı ayartan bir grup vardır. ... Halk sessiz ve mutlu olarak yerinde durmaktadır ama oligarşi her şeyi tahrip etmektedir".[1] Gerçekten de daha yüzyılın başından beri siyasal partiler ve dolayısıyla kongre, emperyalizmin ve onların yerli işbirlikçilerinin denetimi altında idi. Ne zaman ulusal bir ekonomi politika izlenecek olsa, bu güçler hemen ayaklanıyor, yönetimin karşısına dikiliyorlardı. Örneğin 1886'da halkın oylarıyla başkan seçilen Balmaceda ulusal bir politika izlemeye kalkışınca, parlamento, kilise, büyük toprak sahipleri, maden sahipleri ve ordunun bir kanadı ayaklanmış, Balmaceda "komünist" ilân edilmiş ve içsavaşla devrilmiş (1890) ve başkan intihar etmişti. Balmaceda'nın devrilmesinde, İngilizlerin ve seksen yıl sonra Allende'nin devrilmesinde de büyük rol oynayacak olan Şili'deki banka ve çeşitli ticarî gruplar yanında, ülkenin en eski ve en büyük gazetesi *El Mercurio*'yu da elinde tutan Edwardo ailesinin büyük payı vardı.

Balmaceda'nın devrilmesinden sonra, ülkenin ekonomik durumu iyiden iyiye çökmeye yüztuttu. Bu arada 1870'ten beri Avrupa'ya akan Şili nitratı Avrupa'da buğday üretimi-

[1] Andre Gunter Frank, *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, Monthly Review Press, New York, 1968, s. 107.

ni büyük ölçüde artırırken, ülkenin buğday ihracı olanağını da daraltıyordu. Birinci Dünya Savaşına kadar devlet gelirinin yüzde 60'ını oluşturan nitrat ihracatı, Almanların yapay nitrat elde etme yöntemini bulmalarından sonra, önemli ölçüde azalmıştı. 1926'da Şili buğdayının ihracı tümüyle durmuştu, bakırın Amerika'ya, nitratın ise Avrupa'ya akışı sürüyordu.

ŞİLİ öteki geri kalmış ülkeler gibi yerli burjuvazisi zayıf bir ülkedir. Burjuvazi bu nedenle uluslararası tekellerin ajanları, ticarî işlerini yürüten yerel şubeler olarak varlığını sürdürür. Dolayısıyla da ülkedeki öteki sınıflar karşısında nicel olduğu kadar nitel güçsüzlüğü de sözkonusudur. Bu durum burjuvazinin siyasal güçsüzlüğünü de doğal olarak birlikte getirir. Burjuvazinin siyasal güçsüzlüğü, onun, kapitalizmi savunmak yerine, anti-komünizme dayalı bir savaşım çizgisi benimsemesine neden olur. Böylece burjuvazi bir yandan uluslararası tekellerin ülkedeki varlığına yönelik hareketlere anti-komünizm silahı ile karşı çıkarken, aynı zamanda da hem ister istemez anti-sömürgeci, ulusal bütün değerleri karşısına almış olur, hem de kapitalizm öncesi her türden yerli gerici, tutucu unsurlarla doğal bir bağlaşıklığa girer. Toplumda ilerici, anti-emperyalist güçler burjuvazinin iktidarı için tehlikeli olmadığı sürece, ülkede gerçek bir demokrasinin varlığından, iktidarları geniş halk yığınlarının belirlediğinden sözedilir. Ne zaman ki, yığınlar mevcut düzeni, doğrultusundan az da olsa saptıracak olsa, demokrasinin tehlikeye düştüğü gerekçesiyle, bütün demokratik kurumlar en kanlı faşizmin çarkları haline getirilir.

Bütün bu olguları Şili'nin tarihinde gözlemleyebiliyoruz. Toplumda sınıf farklılaşmaları hızlandıkça, bunun bir başka ifadesi olan kır ile kent arasındaki geleneksel duvarlar yıkılıp, kentlere akış hızlandıkça mevcut düzenin de yeni düzenlemelere gitmesi zorunluluğu, "demokrasiyi" kuralları içinde oynamak gereksinmesini ortadan kaldırmıştır. Gerçekten de 1930'larda bile yüzde 45 olan kentsel nüfusun oranı, 1940'ta yüzde 52,5'e, 1952'de ise yüzde 62,2'ye varmıştır.[2] 1970'lere gelindiğinde ise, kent nüfusunun genel nüfusa ora-

[2] Arthur P. Whitaker and David C. Jordan, *Nationalism in Comtemporary Latin America*, The Free Press, New York 1966, s. 115.

nı yüzde 80'in üzerine çıkmıştı.

Gerçekten de Şili'de bu hızlı sınıf farklılaşmalarına paralel olarak toplumsal bunalımlar zaman zaman patlama noktasına ulaşırken, "demokrasinin"de dışardan müdahalelerle askıya alındığı görülmektedir. Balmaceda'nın 1890'da düşürülmesinden sonra 1920'de toplumsal adalet sloganıyla başkan seçilen Arturo Alessandri de 1924'te ordunun desteğindeki gerici güçler tarafından alaşağı edilmişti. Ama bu darbeden kısa bir süre sonra, eski cuntanın yerine daha genç subaylardan oluşan ve devletciliğe ağırlık veren yeni bir cunta geçince Alessandri yeniden görevine getirildi. Alessandri beklenen reformları gerçekleştirmedi, başkanlığın konumunu güçlendirip, kilise ile devleti birbirinden ayırmakla yetindi. 1827'de Alessandri'yi yeniden göreve getiren cuntanın önderlerinden general Ibanez, ordunun desteği ile tek aday olarak başkan seçildi. Ama o daha da ileri giderek, ardındaki ulusalcı ve halkçı desteğe karşın, emperyalizmle tam bir uzlaşmaya yöneldi ve Şili'nin zengin maden kaynaklarını yabancı tekellere sattı. Öyle ki, 1930'larda ülkedeki yabancı sermaye yatırımları yerli yatırımların çok üstüne çıkmıştı. 1929-32 yılları arası Şili'nin ulusal gelirinin yüzde 70'ini oluşturan nitrat ve bakır satışlarından elde ettiği gelir, 27 milyon dolardan 3,5 milyon dolara düşmüştü. Böylece ülke 1931'-de 1929'da ithal ettiğinin ancak yüzde 12'sini ithal edebilmişti.[3] Şili ekonomisi iflâs edince, baştakiler düştü, onların yerine geçen Albay Marmaduke Grove'nin yüz günlük sosyalist iktidarı ise (Grove, Allende'nin akrabasıydı) tüm gerici çevrelerin direnişiyle yıkıldı. Yerine sağcı-tutucu çevrelerin desteği ile Alessandri gene başkanlığa getirildi. 1938'-de ise sağcı-tutucuların desteği ile eski başkan Alessandri'nin oğlu Arturo Alessandri başkan seçildi. Bir yıl sonra radikallerin başı çektiği, sosyalistler ve komünistlerin desteğindeki Pedro Aguirre Cerda'nın Halk Cephesi, iktidarı ele geçirdi. Halk Cephesi iktidarı dönemi (1939-1941), Şili'de önemli toplumsal reformların gerçekleştirildiği bir dönem oldu. Ancak radikaller bu ittifakı sürdürmediler, sosyalistlerle komünistleri safdışı bıraktırdılar, Komünist Partisini yasakladılar ve 1952 yılına kadar tek başlarına yönetimde bulundular.

[3] Aynı yapıt, s. 116.

1952'den sonra ise, Şili sağı Allende'nin başını çektiği Halk Cephesi karşısında göreli başarı kazanmasına karşın, aslında sürekli bir gerileyiş içersindeydi. Bu gerileyişi, emperyalizm büyük desteklerle önlemeye çalışıyordu. Özellikle 1964 yılında Allende'nin kazanma olasılığı artınca, ABD, resmî ve özel kuruluşların ve Edwardo ailesinin gazetesi *El Mercurio*'nun aracılığıyla sağcı aday Frei'ye büyük parasal destek sağladı. Ancak burada hemen belirtmekte yarar var. Giderek genişleyen tabanıyla güçlenen sol cephe karşısında Frei'-nin temsil ettiği Hıristiyan Demokrat Parti "kapitalizme de komünizme de karşı" bir programın savunuluculuğunu yapmak zorunluluğunu duymuş, "kapitalist olmayan" bir orta yol politikası izleyeceğini vurgulamış, hatta bakırın devletleştirileceğini, toprak reformu yapacağını vaadetmişti. Gerçekten de hıristiyan demokratlar 1964-70 döneminde Şili orta sınıflarına yönelik bir ekonomi politika izlemiş sayılırlar. Tüketim ekonomisine dayanan enflasyoncu politika orta sınıfların yaşam düzeyini yükseltmiştir. Dolayısıyla kentlerde yoğunlaşan bu sınıflar, hıristiyan demokratların kentlerdeki gücünü oluşturmuşlar ve Allende'nin devrilmesi planında karşı-devrimin kolayca harekete geçirilebilir sağlam bir dayanağı olduklarını kanıtlamışlardır. Allende'nin yüzde 400'e varan enflasyonu frenlemek, tüketimi kısmak yolundaki çabaları en çok bu sınıfları tedirgin edecekti. Piyasa alışılmış mal bolluğu içinde görülmediği, tüketim olanaklarının kısıldığı ve alım gücünün sınırlandırıldığı zaman bu sınıflar kolayca harekete geçirilebilirdi ve öyle de yapıldı.

II. ALLENDE YÖNETİMİNİN ÖZELLİKLERİ

Yüzyıllar boyu emperyalizmin sınırsız bir sömürü alanı olan ve bu sömürüye karşı sayısız başkaldırmalara, halk isyanlarına sahne olan Latin Amerika, en umulmadık bir zamanda değişmez olarak bilinen yazgısını bozacak bir mucize ile karşı karşıya gelmişti. Castro'nun önderliğinde bir avuç insan, kanlı Batista rejimini inanılmaz bir savaşım örneğiyle yerlebir etmişti. ABD emperyalizminin burnunun dibindeki (90 mil uzaklıkta) Küba'da yakılan kurtuluş meşalesi, karanlığa gömülü öteki Latin Amerika ülkelerinde bir

umut ışığı olarak görülmüştü. Küba, Latin Amerika devrimcilerine ideolojik, politik olduğu kadar, savaşım yöntemi olarak da göz kamaştıran bir örnek oluyordu. Ne var ki, bu deneyim, ezilenlerin olduğu kadar, ezenlerin de gözlerini açmıştı. Tarih tekerrür edemezdi. Onun için 1960 yılları boyunca bütün kıtayı kaplayan gerilla hareketlerinin kahramanca ama umutsuz savaşımları ABD kuklası askerî diktatörlüklerin süngülerini aşıp zafere ulaşamıyordu. ABD yeni bir strateji oluşturmuştu. Bu stratejiye göre kanlı askerî diktatörlükler yanında, ideolojik bir cephe de oluşturulacaktı. Şili, gerilla hareketlerinin bulunmadığı, üstelik de demokrasi oyununun en geçerli olduğu ve bu nedenle de solun giderek güçlendiği bir ülke konumundaydı. Şili bu nedenlerle uygulama için pilot bölge seçilmişti. 1964'te Hıristiyan Demokrat Parti adayı Frei, ABD'nin malî desteği ile ve başta bakırın devletleştirilmesi ve toprak reformu olmak üzere bir dizi "reform" vaatleriyle iktidara gelmişti. Ancak Frei'nin reformculuğu, halkın geniş kesimlerinden yükselen direnişleri kırmak, ilerdeki yığınsal hareketleri önlemek planına dayanıyordu. Bu yüzden de emekçi yığınlara bir şey getirmemişti. Hıristiyan demokrat iktidarının karşısındaki sol muhalefet ise, ABD'nin bu oyununu o zaman, kamuoyu önünde sergiledi. Sosyalist senatör Carlos Altomirano, ABD'nin Şili'yi bir köprübaşı olarak kullandığını ve Frei'nin reformculuğunun bu planın bir uygulaması olduğunu Sosyalist Partinin kongresinde vurguladı.[4] Gene aynı konuda senatör Salvador Allende, ABD'nin ordu ve üniversite içersindeki faaliyetlerine değinerek Arjantin ve Şili gizli servislerinin Latin Amerika'da uygulanan ortak planını kamuoyuna bir kez daha açıklıyordu.[5]

Frei'nin "reformcu" iktidarı yığınlardan beklenen desteği görmedi. Grevler, köylü hareketleri giderek yoğunlaşıyordu. Hıristiyan Demokrat Parti içersinde bile destek azalmıştı. 1969 Mayısında radikal bir grup partiden ayrılarak MAPU (Birleşik Halk Eylemi Hareketi) adıyla yeni bir hareket oluşturdular. Ama her şeye karşın, hıristiyan demokratların, solun aldığı yüzde 40'lık oy karşısında iktidarı elinde

[4] *Prensa Latina*, October 7 th. 1966, s. 2.
[5] *Prensa Latina*, November 4 th. 1966, s. 2.

tutacağı hesaplanıyordu.

Nitekim Allende, 4 Eylül 1970 seçimlerinde kendisini destekleyenlerin sağladığı yüzde 42'lik oyun altına düşerek yüzde 36,3'lük bir oy sağlayacaktı. Ama Ulusal Partinin desteklediği Alessandri, oyların yüzde 34,9'unu, Hıristiyan Demokrat Partinin desteklediği ve Frei'nin programından daha reformcu bir programla çıkan Radmiro Tomic ise oyların yüzde 27,8'ini aldı. Bu dağılımla Allende, 1964'te kaybettiği seçimlerden daha düşük (o zaman yüzde 38,9 almıştı) oy aldığı halde başkanlığı kazanırken, Alessandri 1958'de başkan olurken aldığı yüzde 31,6'nın üstüne çıktığı halde kaybediyordu. Seçim öncesi askerî darbe yapılacağı yolundaki haberlere, CIA'nın döktüğü paralara karşın, bu sonuç beklenmeyen bir durumdu hiç kuşkusuz.[6]

Allende'nin en yüksek oy alan başkan adayı olması, Şili demokrasisindeki geleneğe göre, başkan seçilmesi demek oluyordu. Anayasaya göre bu seçimi Kongre çözümleyecekti. Kongre ise daha önceleri de pek çok kez yapıldığı gibi, en çok oy alan adayı seçecekti. Allende'nin Kongrede seksen, Tomic'in yetmişbeş, Alessandri'nin ise kırkbeş oyu vardı. Seçim öncesi, Alessandri, seçmenlerin eğilimine saygı duyacağını söylediği halde, seçimden sonra oyunbozanlık ederek (bu da ABD'nin başarısızlıkla sonuçlanan yeni bir planıydı) Allende'nin başkanlığına karşı çıktı. Ama öte yandan, Hıristiyan Demokrat Partisi bu girişimi desteklemedi ve seçim sonrası Tomic, Allende'yi kutladı ve destekleyeceğini bildirdi. Ancak Hıristiyan Demokrat Parti bu desteğe karşılık, komünistlerden ve sosyalistlerin sol kanadından kuşkuları olduğunu belirterek, kişi özgürlüklerine ve silahlı kuvvetlere ilişilmeyeceği yolunda güvenceler istemişti.[7]

Allende bu güvenceleri verdi. Gerçekten de, Allende zaten bu tür özgürlüklerin savunucusu olarak 1931'den bu yana milletvekili ve senatör kimliğiyle politikanın içinde, Şili'nin özgürlüğü ve demokrasinin yaşaması için savaşmıştı. 1939'da bu yolda savaşan Aguirre Cerda'nın Halk Cephesi Hükümetinde Sağlık Bakanlığı yapmıştı. Kendi partisi içer-

[6] Alan Angell, "Chile: from Christian Democracy to Marxism?", *The World Today*, November 1970, p. 492-93.

[7] Alan Angell, *agm.*, s. 493.

sinde de ılımlı olarak bilinen bir kimse idi. Parti, ondan daha radikal adayları öne sürdüyse de, bu, kabul edilmedi. Sosyalist Parti Merkez Komitesinin ikinci seçiminde adaylığı kabul edilmiş, onüç üye Allende'ye "evet" derken, onbir üye çekimser kalmıştı. Allende, *Unidad Popular*'ı oluşturan Komünist Partisi, Radikal Parti, MAPU, Sosyal-Demokratlar ve API'ın ortak desteğini sağlayabilecek tek kişi idi. Nitekim Kongrede de başkan seçimlerinde hemen hemen hıristiyan demokratların tümüyle desteğini alarak çoğunluk sağlamıştı. Allende 153 oy alırken, Alessandri 35 oy almış, 7 oy boş çıkmış, kendi oyu da dahil 5 oy tarafsız kalmıştı.[8]

Allende, burjuva dünyası tarafından komünist başkan olarak ilân edilmesine[9] karşın, içersinde sağcı unsurların da bulunduğu bir koalisyonun başkan adayı olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim yaptığı basın toplantısında, kuracağı hükümetin "ne komünist, ne sosyalist, ne de radikal bir hükümet olacağını; Şili'nin özelliklerine uygun, kendi gerçeklerimizle uyum içinde Halk Cephesini oluşturan güçlerin bir hükümeti olacağını"[10] ilân etmiş ve iktidarı boyunca da bu ilkeye bağlı kalmıştır.

Allende'nin temsil ettiği *Unidad Popular*'ın programı da gene bu koalisyonun bütün özelliklerini taşıyan bir programdır. Programa göre, devlet, ekonominin düzenleyicisi ve denetleyicisidir. Madenler, bankalar, sigortacılık, dış ticaret, dağıtım tekelleri, stratejik önemdeki sanayi tekelleri, elektrik, taşımacılık, iletişim, gaz ve ağır sanayi gibi ulus için hayatî önem taşıyan sanayi kolları ulusallaştırılacaktır. Özel sektörün bellibaşlı 150 kilit şirketinin ele geçirileceği ve buna karşılık sayıları 30 bini bulan orta ve küçük özel işletmeye dokunulmayacağı ve ayrıca devletten yardım görecekleri öngörülüyordu. Yabancı sermaye çok sınırlı tutulacak ve sıkı bir denetim altına alınacaktır. 550 milyon dolarlık Amerikan yatırımları, başta bakır olmak üzere ulusallaştırılacaktır. Kırsal kesimde bölgeye ve toprağın verimliliğine göre saptanacak sınırlar dışındaki topraklara elkonacak, bunlar kooperatif ve özel işletmeler halinde köylülere dağıtı-

[8] Alan Angell, *agm.*, s. 492, 496.
[9] *The Times*, 8 Eylül 1970.
[10] Alan Angell, *agm.*, s. 495.

lacaktır. Devlet organlarında büyük toprak sahipleri yerine köylüler temsilci olarak bulunacaklardır.

Seçimler genel nitelikte olacak, seçmen yaşı 18'e indirilecek, okur yazar olmayanlar da oy kullanacak, çoğunluğun oylarına saygı duyulacaktır. Yoğun bir eğitim seferberliğine girilecek, lüks binalar okul haline getirilecek, konut sorunu ucuz binalarla çözümlenecek ve kiralar ailenin gelirinin yüzde 10'unu geçmeyecektir.

Uluslararası politikada anti-emperyalist bir politika izlenecek ve Şili'nin hükümranlığını sınırlayan anlaşmalar kaldırılacak, ulusal kurtuluş hareketleri (Filistin hareketi) desteklenecek, sosyalist ülkelerle (Küba, Kuzey Kore, Kuzey Vietnam, Çin ve Doğu Almanya) diplomatik ilişkiler kurulacaktır.[11]

Görüldüğü gibi bu program Frei'nin hıristiyan demokrat iktidarının programından pek de ileri bir program değildir, hele de hıristiyan demokrat aday Tomic'in öngördüğü programdan hiç de ilerde değildir. Bu nedenle Şili Komünist Partisi programın burjuva demokratik nitelikte bir program olduğunu, dolayısıyla bu adın verilmesini savunduysa da, Allende kendi partisinin solunu tatmin için "sosyalist program" adını yeğlemişti. Nitekim Allende madenlerin devletleştirilmesi ve toprak reformu yasalarını, hıristiyan demokratların da katıldığı büyük çoğunlukla kongreden geçirmiştir. Ancak Allende, Frei'den farklı olarak, söylediklerini uygulama alanına koymuştur. Başkan seçildikten sonra yaptığı konuşmada "Ben herhangi bir başkan olmayacağım: Şili tarihindeki ilk gerçekten demokratik, halktan yana, ulusal ve devrimci hükümetin ilk başkanı olacağım"[12] diyordu ve bu söylediklerine de sadık bir biçimde uydu ve devrimci yaşamını da böyle tamamladı.

Günümüze dek sürdürülen bir yanlış anlamayı önlemek için altını çizerek vurgulayalım ki, Allende'nin Şili'de başkan seçilmesi, sosyalist bir iktidarın seçim yoluyla kazanılması demek değildi. Tıpkı Allende'nin faşist cunta tarafından öldürülerek iktidarının devralınmasının sosyalist iktidarın devrilmesi demek olmadığı gibi. Allende marksist ol-

[11] Alan Angell, *agm.*, s. 494.
[12] Alan Angell, *agm.*, p. 494.

duğunu övünerek söylüyordu. Ama iktidarının sosyalist bir iktidar olmadığının bilincindeydi. Bir burjuva cumhuriyetinin başında marksist bir başkandı. Çelişki burda idi ve Allende'nin yenilgisi bu çelişkinin çatışmasında yatıyordu. Gerek temsil ettiği *Unidad Popular*'ı oluşturan değişik eğilimleri ortak payda altında birleştirmek zorunda kalması, gerek kongre içinde azınlıkta bulunan *Unidad Popular*'ın yanısıra hıristiyan demokratların da desteğini sağlamak zorunda kalması, Allende'yi hareketlerinde iyice sınırlandırıyordu.

Allende'yi destekleyen koalisyon içersinde, 28 milletvekili ve senatörle Komünist Parti başta geliyordu. Parti, geçmişte iki kez koalisyonlarla iktidara ortak olmuş, iktidar yolu olarak seçim yolunu benimsemişti. Bu parti 1965 Mart seçimlerinde oyların yüzde 17'sini almıştı. Hükümet darbesi sırasında partinin 195 bin üyesi ve 87 bin de gençlik örgütü üyesi vardı. 1970 seçimlerinde aldığı oy toplamı, parti üyesi ve gençlik örgütü üye sayısının iki katından biraz fazla idi. Daha sonra 27 üye ile Radikal Parti geliyordu. 1963 seçimlerinde oyların yüzde 13'ünü alan bu parti, merkezci, özel mülkiyetten yana, burjuva demokrasisinin savunucusu, oportünist nitelikte bir parti idi. Allende'nin kendi partisi 19 üyeye sahipti ve oyların yüzde 13'ünü almıştı. İçersinde çeşitli eğilimler taşıyan dağınık bir partiydi. Ayrıca Halkçı Sosyalistlerin iki, MAPU'nun üç ve Sosyal-Demokratların bir üyesi de Allende'yi destekliyordu. Böylece 200 kişilik Kongrede ancak 80 destekleyicisi vardı. Ama hemen belirtelim ki, başlangıçta parlamentoda büyük bir destek görmüş, en sağcı aday Alessandri bile, türlü manevralardan sonra, Allende hükümetinin desteklenmesi gerektiğini belirtmiş, bunun üzerine Allende, Alessandri'yi ziyaret ederek kendisine teşekkür bile etmişti.[13]

Allende'ye sağlanan bu destek ne aşırı sağın başkan adayının gönülden katıldığı bir tutumdu, ne de Frei'nin başını çektiği Hıristiyan Demokrat Partinin bir kanadının istediği bir durum. Hıristiyan Demokrat Parti, başkan adayı Tomic'in denetimi altında idi ve ABD'ye büyük bir kin

[13] *Montly Review*, "Chile: September 4 to November 3", Jauary 1971, vol. 22, n° 22, s. 20.

duyan Tomic, seçim öncesinde Amerikancı sağcı Alessandri'ye karşı Allende'ye ittifak önermiş ve seçimlerden sonra da Allende'yi desteklemeye söz vermişti. Toplumun bütün kesimlerinde Alessandri'ye karşı Allende'yi destekleme eğilimi ağır basıyordu. Sağ bu nedenle zaman kazanmak için şimdilik bu eğilime ayak uyduruyordu. Daha sonra Alessandri ve Frei, karşı-devrimin piyonları olarak ABD ile birlikte, darbe planlarını başarıya götüreceklerdi.[14]

III. *UNIDAD POPULAR*'IN DIŞINDAKİ SİYASAL GÜÇLER

Allende üç aday arasında en çok oyu alan başkan adayı olarak seçilmişti. Ama başkanlığının meclisin onayından geçmesi gerekiyordu. Bu onay ise hıristiyan demokratlar ile sağcıların bir kesiminin desteğiyle sağlandı. Bir başka deyişle, Allende yürütmeyi ele geçirmişti, ama yasama ve yargı, burjuva demokrasisinin iki temel unsuru olarak, Allende'nin karşısında bulunuyordu. Böylece sosyalist hükümet (içersinde sol hıristiyan kilisesi de vardı) bıçağın ağzında yürüyordu. Burjuva demokrasisi bir ayağını sosyalizme kaptırmış olmakla birlikte, iki ayağını, yasama ve yürütmeyi elinde tutuyordu. Bu da *Unidad Popular*'ın anti-tekelci, anti-emperyalist programının[15] hareket alanının burjuvazi tarafından belirlenmesine yetiyordu. Eskiden kalma yasalarla ve kararnamelerle 150'den fazla fabrika kamulaştırıldı. Frei'nin döneminde kabul edilen toprak reformu yasasına işlerlik getirildi.[16] Bakır madenlerinin devletleştirilmesi işleri görünüşte çok daha kolay oldu, bütün halkın desteği sağlanmıştı. Kongre oybirliği ile karar almıştı. Ancak ITT gibi Amerikan tekelleri bunun hesabını sorabilecekleri zamanı bekliyorlardı. Bunu gerçekleştirebilmek için ellerinde pek çok koz vardı. Bu kozları yeri ve zamanı geldikçe kullanacaklardı.

A) MUHALEFET PARTİLERİ

Şili politikasında önemli bir yer tutan Hıristiyan Demokrat Parti, içlerinde Frei ve Tomic'in de bulunduğu kato-

[14] Allende, *Şili'de Sosyalist Eylem*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s. 25.
[15] Allende, *agy.*, s. 25.
[16] Allende, *agy.*, s. 25.

lik öğrencilerden oluşan bir grubun Muhafazakâr Partiden ayrılmaları ve *Falange Nacional* adıyla bir grup oluşturmaları hareketi ile doğdu. Adından da anlaşılacağı gibi o dönemlerde Avrupa'da egemen olan faşist hareketten esinlenmiş bir hareket olmakla birlikte, parti tümüyle faşist bir parti niteliğini hiç bir zaman almadı, burjuva demokrasisinin ilkelerine bağlı, reformculuğu da içeren "kooperatif bir toplum" öngören ve orta sınıfların desteğini sağlayan bir örgüt niteliğinde idi. Parti, toprak reformu dahil bir dizi reform öngören küçük-burjuva ilericilerinin yanısıra, büyük burjuvaziyi temsil eden unsurları da içeriyor, katolikliğin etkisiyle de kadınların ve köylülüğün bir kesimini kucaklıyordu. 1964 seçimlerinde Frei'nin başkan adaylığı sırasında öngörülen "reformcu" program yanında, ABD'nin Şili'yi bir pilot bölge olarak seçmesi sonucu akıtılan paralar, hıristiyan demokratların başkanlık seçimlerini oyların yarıdan fazlasını alarak kazanmalarını sağladı. Bu dönemde ABD'nin Frei'nin başarısı için sağladığı 1 milyar doları aşan yardımın da katkısıyla Frei, "reformcu" bir dizi girişimler yaptı. Ancak bu, ne emekçi sınıfların yararına bir kazanım getirdi, ne de ülkede elle tutulur bir ilerleme sağladı. Partinin içindeki sağ kanat daha sağdaki Ulusal Partiyi sığınak olarak görürken, sol kanat da daha radikal bir eğilim gösteriyordu. Partiye umut bağlamış emekçi yığınların ise, Frei'nin reformculuğu yerine sosyalizmi seçmesi pek doğaldı. Toplumdaki bu siyasal kutuplaşma sonucu, bir kesim parti dışındaki daha sağ partilerde yoğunlaşırken, bir başka kesim de daha solda yoğunlaşıyor ve ortada görünen hıristiyan demokratların gücünü sürekli olarak kemiriyordu.

Allende'nin seçim başarısı da burdan kaynaklanmıştı. 40 bin gibi az sayılabilecek bir farkla sağın Ulusal Parti adayı Alessandri'yi geçebilmişti. Hıristiyan Demokrat Parti ise 1964 seçimlerine göre yüzde-yüze yakın bir oy kaybı ile üçüncü sırayı alabilmişti. Hıristiyan Demokrat Partideki bu aşınma, Kongrede de sürdü ve 1971 Temmuzunda 7 hıristiyan demokrat üye sağa kaydığı gerekçesiyle partilerinden ayrılıp Allende koalisyonunu destekleme yolunu seçtiler. Böylece Halk Cephesi nicel olarak tabanını genişletirken, sağ bü-

tünleşmek için daha elverişli koşullara kavuşmuş oluyordu.

Gerçekten de Ulusal Partinin öncülük ettiği aşırı sağ ve ileride de değinileceği gibi, onların iplerini ellerinde tutan CIA-ITT, Şili orta sınıflarının karşı-devrim saflarına kazanılması amacını gerçekleştirmek için Hıristiyan Demokrat Partinin kendi yanlarına çekilmesini planlamış bulunuyorlardı. Ne var ki, bunun için, partide egemen olan Tomic önderliğinin yerini, ABD'nin güvenilir adamı ve eski başkan Frei'nin alması gerekiyordu. Reformcu kanadın uzaklaşması bu nedenle önemli idi. Ulusal Parti ancak bu yolla, Halk Cephesi karşısında anti-komünizme dayalı bir birleşik cephe gerçekleştirmiş olacaktı.

Ulusal Partinin 1971 yılında bir bakanın anayasayı çiğnediği gerekçesiyle verdiği üç gensoru önergesi, hıristiyan demokratların tarafsız kalmaları nedeniyle sonuçsuz kalmıştı. Ama Temmuz 1971'de Valparasio ara seçimlerinde bu iki partinin ortak adayı desteklemesi, hıristiyan demokratların sağın yörüngesine girdiğini gösteriyordu. 1972 Ocak ve Temmuzunda ise bu birlik, ardarda iki İçişleri Bakanının düşürülmesine, 1973 Haziranında ise başka iki bakanın daha düşürülmesine yolaçmıştı. Bu yöntem Allende'nin atadığı pek çok bölgesel yönetici için de etkin bir biçimde kullanıldı. Dolayısıyla da Frei'nin önderliğine geçen hıristiyan demokratlar, sağın da önderliğini üstleniyor ve sağın Allende'ye iktidar seçeneği olma umudu tazeleniyordu. Oysa emperyalizm, halk cephesi iktidarı karşısına faşizmin en kanlı iktidar seçeneğini Şili halkının önüne çoktan koymuştu. Hıristiyan demokratların sağcı parlamenter iktidar hevesleri kursaklarında kalacak, sağın faşist unsurlarının Latin Amerika'nın yüzyılın başından bu yana gördüğü en kanlı diktatörlüğün gerçekleştirilmesi için hazırladıkları sinsi bir planın figüranları olmaktan öteye geçemeyeceklerdir.

Hıristiyan demokratların Kongrede Ulusal Parti ile birleşerek engellemeye girmeleri, Allende yönetiminin işlerliğini büyük ölçüde aksatıyordu. Bu nedenle Allende birtakım eski yasalara işlerlik kazandırmak ve kararnamelerle kongre engelini aşmak istiyordu. Ama bu durum son derece önemli olan zaman sorununu da birlikte getiriyordu.

Sağın bütün engellemelerine karşın, *Unidad Popular*

hükümeti başarılı idi. İktidarının ilk yılında ekonomik alanda önemli adımlar atılmış, enflasyon frenlenmiş işsizlik yarıyarıya azaltılmıştı. Allende iktidarı güçlendikçe, egemen güçlerin kuşkuları artıyordu. Hıristiyan demokratlar parlamenter direnişi örgütlerken, Ulusal Parti, terörcü eylemlere girişiyordu. 1973 yılının Mart ayında yapılan seçimlerde *Unidad Popular* oy oranını beklenen yüzde 35'in tersine, yüzde 44'e yükseltince, terör eylemleri yoğunlaştı. Ağustos ayına kadar 20'den fazla solcu öldürüldü, kamyoncular grevine katılmayan kamyonlara 71, otobüslere 77, servis istasyonlarına 16 ve demiryolu hatlarına 37 saldırı düzenlendi. Önemli iki petrol boru hattı havaya uçuruldu ve çok sayıda yüksek gerilim merkezine yapılan sabotajlar sonucu, sekiz ilin elektriksiz kalması sağlandı.[17]

Yargı gücü sağcı-gerici unsurların elinde bulunduğu için, yakalanan sağcı militanlar çeşitli yollardan serbest bırakılıyordu.

B) ORDU

Şiddet ve terör eylemleri sürdürülürken, ordu içinde de karşı-devrimci bir plan adım adım uygulanıyordu. Şili ordusunun öteki Latin Amerikan ordularından farklı, "devrimci geleneği" olan, "demokrasinin kollayıcısı" bir ordu olduğu imajı altında, CIA rahatça uzun erimli darbe planını hazırladı.

Gerçekten de Şili ordusu her ne kadar politika-dışı bir ordu görünümünde ise de, aslında her ordu gibi, kurulu düzenin savunucusu olarak bir "siyasal yansızlık" tutumundaydı. Bununla birlikte ordu her otuz ya da kırk yılda bir, siyasal sahnede etkin bir güç olarak önplana geçmişti. Ama geçmişte görülen müdahalelerin genel çizgileriyle "ilerici" bir nitelik taşıdığı söylenebilirdi ve "devrimci gelenek" edebiyatı da bundan kaynaklanıyordu. Oysa ordu 1891'in ya da 1923-31'lerin ordusu değildi artık. 46 bin kişiden oluşan kara, deniz ve hava kuvvetlerinin yanında 24 bin de *Carabineros* (ulusal polis örgütü) ile Latin Amerika'da, toplam nüfusa göre Küba'dan sonra (ki burda Küba'nın sürekli bir dış tehditle karşı karşıya bulunduğu halde Şili'nin

17 Allende, *agy.*, s. 26.

böylesine bir sorunu olmadığı da anımsanmalıdır) en büyük yüzdeyi oluşturuyordu. Öte yandan Şili, gene en istikrarlı Latin Amerika ülkesi görünümünde olmasına karşın, ABD'den, Brezilya'dan sonra en çok toplam olarak askerî yardım alan ülke konumundaydı ve kişi başına alınan yardımda ise birinci sırayı tutuyordu.[18] Ayrıca da Şili ordusunun yüzde 10'u ABD'de ve ünlü Kanal Bölgesinde ABD'li uzmanlar tarafından yetiştirilmişti. Böylece "tarafsız" ve "demokrasi geleneğine bağlı" Şili ordusunun, ABD emperyalizminin Latin Amerika'daki en güvenilir bir eklentisi olduğu ve onun çıkarlarının bekçiliğini yaptığı apaçık ortadaydı. Nitekim Allende iktidar olur olmaz, CIA hemen ordu içersindeki kendine bağlı mekanizmayı harekete geçirmişti. 1970 yılı Ekiminde Allende hükümetinin güvenoyu almasını önlemek amacıyla ilerici Genelkurmay Başkanı Schneider sağcılar tarafından öldürülürken pek çok ordu mensubunun cinayette görev aldığı ortaya çıkmıştı. Emekli general Roberto Viaux tutuklanmış, Deniz Kuvvetleri Komutanı, Santiago garnizon komutanı, çok sayıda general ve polis müdürü emekliye sevkedilmişti. 1971 Aralık ayında yeni bir ayaklanma girişiminin önderi olarak Santiago'daki askerî okulun müdürü ve sağcı Ulusal Parti lideri albay Labbe ayaklanma girişiminden ötürü görevinden alındı. 1972 yılında ise General Canales yeni bir darbe girişimi gerekçesiyle emekliye sevkedildi.[19]

Allende ordudaki çeşitli temizlik hareketlerine karşın, karşı-devrimci kaynağın kökünü kurutamıyordu. Çünkü bu kaynak CIA'ye ve ordan da ABD'ye kadar uzanıyordu. Bu olguyu bilen Allende'nin, sosyalist ülkelerle ilişki kurmak, askerî yardım almak isteği ise, yüksek komutanlar tarafından şiddetle reddedilmişti.

Allende giderek artan bir ölçüde geniş yığınların desteğini kazanıyordu, ama ordunun kendisi için bir tehlike olduğunu biliyordu, ve orduyu yanına çekme yönünde çok çaba harcadı. Askerlere hükümet içinde ve dışında görevler verdi. Ama sağ da boş durmuyordu. Sağ, 21-22 Ağustos

[18] Alain Joxe, *Las Feurzas Armados en el Sistema Politico de Chile*, Editorial Universitaria, Santiago, 1970'ten nakleden *Monthly Review* vol 22, n° 8, January 1971, "Review of the Month".

[19] *ITT Belgeleri*, Bilim Yayınları, İstanbul 1975, s. 51.

1972'de dükkan sahiplerinin ülke çapındaki grevi ile orduyu işe karıştırma planını yürürlüğe koymuştu. Aynı yılın Ekiminde kamyoncular grevi başlayınca, dükkân sahipleri de buna katıldı. Bu olaydan sonra hükümet istifa etti ve yeni kurulan hükümette üç kuvvet komutanı görev aldı. 1973 Martında üç kuvvet komutanı, Allende'nin isteği ile, hükümetten ayrıldı, ardından Haziran ayında bir askerî birlik ayaklandı ve bu ayaklanma da bastırıldı. Kurulan yeni hükümette gene askerler bulunuyordu. Temmuz ayında kamyoncuların yeniden başlayan grevi ile birlikte sağın terörcü eylemleri de hızlandı. Ağustostaki hükümette kuvvet komutanları yeniden görev aldılar, ama sağın eylemleri yoğunlaşıyordu; 11 Eylül 1973'te Allende yönetimi kanlı bir darbe ile devrilirken de hükümette dört asker bulunuyordu.

Demek oluyor ki, ordu, sanıldığı gibi, politikanın dışında değildi, tersine Allende zamanında olduğu kadar, ondan önce de politikanın tam içersinde idi. ABD daha 50'lerin başından beri orduyu denetim altına almıştı. 1952 yılında ABD ile imzalanan Karşılıklı Yardım Anlaşması uyarınca Savunma Bakanlığında kara, hava ve deniz kuvvetleri karargâhlarının yanları başında birer Amerikan danışman bürosu kurulmuştu. ABD askerî danışmanları sürekli olarak Şili ordusunu denetliyorlardı. Gene aynı anlaşma gereğince Şili, ABD'den aldığı askerî silah ve malzemeyi bir başkasına satamaz ve devredemezdi, ABD'nin isteği dışında kullanamazdı. ABD, kendi emperyalist politikasının sürdürülmesi amacıyla orduyu sımsıkı avuçları içinde tutuyordu ve yeri geldikçe kullanacaktı.

C) *UNIDAD POPULAR*'IN DIŞINDA KALAN SOL

Öte yandan *Unidad Popular* içersindeki ve dışındaki birtakım unsurlar da hükümetin gidişinden hoşnut değildi. Daha dinamik, daha köklü önlemlerle işçilerin fabrika yönetimlerine, köylülerin topraklara elkoymaları gerektiği görüşleri özellikle *Unidad Popular*'ın dışında kalan ve Allende'nin Sosyalist Partisinin sol kanadından ayrılan MIR (*Movimiento de Izquiredo Revolucionaria:* Devrimci Sol Hareketi) ve bazı maocu gruplar tarafından hükümete dayatılıyordu. MIR, öğrenciler arasında etkinlik gösteren ve

kömür madencileri ve öteki önemli iş kollarında da varlığı gözlemlenen canlı bir kuruluştu. Bu kuruluş onsekiz aylık yeraltı eylemleri ile banka soygunları, toprak ve fabrika işgaleri yaparak varlığını hissettiriyordu. Seçimlere ilgisiz kalan bu grup, planını seçimler sonrası gelişecek olaylara göre yapmıştı. Ancak Allende'nin kazanmasını şaşkınlıkla karşılayan MIR, yeni iktidarı desteklemekle birlikte fabrika ve toprak işgallerinin hızlandırılması, işçi ve köylülerin silahlandırılması ve Hıristiyan Demokrat Parti ile diyalog kurulmamasını savunuyor, Komünist Partisinin bu konudaki duyarsızlığını eleştirerek, bu partiyi pasiflik ve oportünistlikle suçluyordu.

Gene Sosyalist Partinin sol kanadını oluşturan, silahlı eylemlere hazırlanan ve Bolivya'daki ELN (Ulusal Kurtuluş Ordusu) ile yakın bağları olan gerillacı bir kanat da seçimleri önemsememiş, seçim sonrası gelişmelere umudunu bağlamıştı. Seçimden sonra ise, Allende iktidarına karşı eleştiri ve zorlamaları giderek yoğunlaşıyor, MIR'le bütünleşiyordu. Bu iki grubun toprak ve fabrika işgalleri konusundaki çabaları sonucunu vermiş, köylülerin toprak işgalleri yöresel karışıklıklara yolaçarken, sağcı muhalefetin de orta sınıflar üzerinde yaratmak istediği korku ve telaşın ortamı hazırlanmış, askerlerin kendi başlarına bu hareketleri sert biçimde bastırmalarına fırsat sağlanmıştı. Allende'nin tüm çabalarına karşın, hıristiyan demokratların diyalogu kesmelerine, bu hareketlerin birinci derecede etkisi olmuştu.

Bu kanatlara karşı ordudan gelen sert önlemler alınması istemi ise Allende tarafından sürekli olarak erteleniyordu.

Unidad Popular dışındaki bir üçüncü grup ise, maocu Devrimci Komünist Partisi (PCR) idi. Bu küçük grubun da Santiago ve güneydeki öğrenciler üzerinde belirli bir etkinliği vardı. Elinde bulundurduğu önemli sayılabilecek malî ve propaganda olanakları ile seçmenlerin seçimlere katılmama ve Allende'ye oy vermemesi yönünde kampanya açtı. Aylık yayın organları *Causa-ML* ve liderlerinden birinin yaptığı televizyon konuşmasıyla, yığınları bu "seçim şaklabanlığına" katılmamaya çağırdı.[20] Daha sonra ise gücünü büyük

ölçüde yitirmesine karşın halk hükümetinin karşısında yerini almıştı.

Bunların dışında kalan bir dördüncü grup da on ayrı küçük örgütten oluşan, troçkicilik dahil, çeşitli eğilimleri barındıran fraksiyonlardı. Bunların Şili politikasında etkinliği önemsiz sayılacak kadar azdı, ama Allende'nin demokratik sosyalizm çizgisinin karşısında yeralmışlardı.

D) KATOLİK KİLİSESİ

Öte yandan katolik Şili'de siyasal örgütlerin dışında, ama toplumun geniş kesimleri üzerinde ağırlığı olan bir başka kurum da kilisedir. Kilise, Hıristiyan Demokrat Partinin arkasında olmakla birlikte, toplumdaki yoksullaşma ve adaletsizliğe paralel olarak, siyasal tercihini sol yönünde yapan bir kuruluş niteliğini taşımaktadır. Aslında Hıristiyan Demokrat Partide 'reformcu', anti-emperyalist, ilerici bir kanadın gelişmesinin, kilisedeki bu eğilimin sonucu olduğu söylenebilir. Gerçekten de Şili papazları arasında yapılan bir araştırma, papazların yüzde 92,7'sinin Şili'deki sosyalizme taraftar, yüzde 5,3'nün karşı, yüzde 1,5'nun da tarafsız olduğunu göstermiştir.[21]

1972 Ekiminde hıristiyan demokratlardan ayrılarak sol hıristiyan bir hareketin oluşmasının arkasında kilise bulunmaktadır. Hareket, yayınladığı bildiride şöyle söylemektedir: "partimizin görevi, hıristiyanlıktan esinlenen güçlere yardım ederek, Şili'deki sosyalizmin kurulmasına katkıda bulunmaktır. ... Hıristiyanlığın, halkın kurtuluşuna, adil bir toplumun kuruluşuna kendimizi adamamız anlamına geldiğine inanıyoruz. ... Hıristiyanlık deneyiminin sosyalizmin amaçlarını da kapsadığına inanıyoruz. ... Hıristiyanlarla marksistler arasında devrimci bir birlikten yanayız. ..."[22]

Kilisenin kendini egemen güçlerden kopartarak geniş halk yığınlarının yanında yeralması, faşist-gerici güçlerin ideolojik silahlarından en önemlilerinden birini susturmakla kalmıyor, silahın geriye tepmesine de yolaçıyordu. Bu ne-

[20] *Monthly Review*, January 1871, vol 22, n° 8, p. 22, "Chile: September 4 to November 3".

[21] Z. Zemelwan-P. Leon, "Allende'nin Şili'si", *Yeni Ortam*, 30 Eylül 1973.

[22] H. Zemelwan-P. Leon, "Allende'nin Şili'si", *Yeni Ortam*, 1 Ekim 1973.

denle egemen güçler ellerini çabuk tutmalı, geniş halk yığınlarını kucaklama yolunda her gün bir adım da olsa, atılan adımlar durdurulmalıydı. Hele kilise gibi, ülke çapında yaygın ve etkin bir kurumu devrim cephesine terketmek, sağın kolayca içine sindireceği bir gelişme olamazdı. Faşist güçler gerek darbeden önce, gerek sonra, kiliseyi yanlarına çekmek için çok uğraştılar ama pek başarılı olamadılar. Nitekim kilise faşizmin gerçekleşmesinden sonra da etkili bir muhalefet olarak cuntanın açıkça karşısına alamadığı önemli bir güç olarak kaldı.

IV. ALLENDE HÜKÜMETİNİN ÇIKMAZLARI

A) *UNIDAD POPULAR*'IN BURJUVA DEMOKRASİSİ ANLAYIŞI

Konuya girerken bir sorunun açıklığa kavuşturulması gerekiyor. Şili'de Allende'nin önderliğindeki deneyim yalnızca Allende'nin bir başarısı; karşı-devrimin zaferi ise Allende'nin bir başarısızlığı *değildir*. Başarı da, başarısızlık da bir tüm olarak Şili solunun damgasını taşır. Yukarıda da değinildiği gibi, Şili Komünist Partisi, Şili Sosyalist Partisi ve öteki sol partilerin ortak çabasıyla oluşturulan, sosyalizme yönelik halkçı bir programın uygulayıcısı olarak marksist-leninist olduğunu içtenlikle ifade eden Allende, Şili solunun ortak adayı kimliğiyle, sağın olduğu kadar, solun da beklemediği bir gelişme sonucu, başkanlık konumuna yükselmiş bulunuyordu. Koalisyonu oluşturan parti ve grupların dışında kalan öteki sol güçler de, seçimden sonra, bazı eleştirilerle birlikte, en azından bir süre, Allende'nin yanında yeralmışlardı.

Kuşkusuz bir hareketin en sorumlu yerinde olması nedeniyle Allende'nin kişiliği de önemli sayılmak gerekir. Ancak bazı "sol" çevrelerin sandığı gibi, Allende ne bir küçükburjuva oportünistidir, ne de ütopik bir devrimci. Allende, sosyalizmi marksist ilkelerin öngördüğü anlamda kavramış, bu ilkeleri içtenlikle uygulamayı amaçlamış bir kişiliğe sahiptir. Devrimci güçlerin Havana'ya girmelerinden onbeş gün sonra onu orda Castro ve Guevera'nın yanında görüyoruz. Vietnam devrimini yakından görmek için ölümün-

den birkaç gün önce Ho Şi Minh'in yanında görüyoruz. Kuzey Kore'nin başarılarını yerinde inceleyen bir senatör olarak Şili kongresinde Kore'ye selam gönderiyor, Bolivya'da Guevera'nın ölümünden sonra Şili'ye sığınan gerillaların öldürülmemeleri için Senato Başkanı kimliğiyle ve pek yoğun eleştirilere karşın, onlarla birlikte Iquigue'ye gidiyor ordan da Easter Adasına ve Tahiti'ye uçuyordu. Chou En Lai'ye büyük bir hayranlık duyan Allende, iktidara gelir gelmez Çin Halk Cumhuriyeti ve Küba ile diplomatik ilişkiler kurmuştu.[23]

Bunun yanında Allende'nin en başta gelen yanılgısı, Şili'nin burjuva demokrasi geleneğine olan bağlılığı ve ordunun politika-dışı kalacağı yolundaki inancı olmuştu. Burjuva demokrasisi kuralları içersinde sosyalizmin yolunu açacağını, eski bir parlamenter olarak sürekli savunagelmiş, bütün zorlamalara karşın, "meşruluk" sınırlarının dışına taşmamayı inatla sürdürmüştü. İktidara seçim yoluyla gelmiş olması ve başlarda birkaç karşı-devrimci kalkışımın ordunun müdahalesiyle önlenmesi, ve giderek artan bir ölçüde halkın desteğini sağlaması, onda bu olmayacak olanı gerçekleştiren ilk lider olma inancını pekiştiriyordu.

Oysa seçimle iktidar koltuğuna oturmak başka şeydir (ki bu marksizmin yadsımadığı bir olgudur), iktidarı aynı kurallar içersinde kalarak sürdürme başka şeydir — marksizme aykırı olan da, bu sonuncusudur. Hem sosyalizmi kuracağını söyleyecek, hem de onun birincil koşulu olan burjuva devlet yapısına dokunmadan, burjuva diktatörlüğü yerine emekçi sınıfların diktatörlüğünü yerleştirmeden, bunu gerçekleştirmeye çalışacaksın. İşte olanaksız olanı gerçekleştirmek çabası budur ve bu anlamda, marksizmin ilkelerine yüzseksen derece ters düşmektir. Bu, aynı zamanda, reformculukla devrimciliği birbirine karıştırmak demektir. Kaldı ki, bu reformları bile gerçekleştirirken karşı-devrimin şiddetini hesaba katmak zorunluluğu vardır.

Allende zaman içersinde bunu da kavramıştı ama iş işten geçmişti artık. Allende başından beri bir içsavaşın yenilgiyi baştan kabul etmek demek olduğunu, düşmanın isteğinin de bu olduğunu biliyordu ve o nedenle de ilk hare-

[23] Régis Debray, *Allende Anlatıyor*, May Yayınları, 1973, s. 44.

ketin karşı taraftan gelmesini bekliyordu. Régis Debray ile yaptığı konuşmada kendisine yönelecek bir tasfiye hareketi olasılığına karşı şu yanıtı vermiştir: "... eğer böyle bir şey olursa, gericilerin artık kendi koydukları kurallar içinde oynamaktan vazgeçtikleri apaçık ortaya çıkacaktır. Böyle bir durumda beni artık suçlayamazlar — bütün kişi özgürlükleri korunmaktadır: toplanma özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, basın, vb. özgürlüğü. Liderlerinden birinin ortadan kalkmasıyla toplumsal süreç durdurulamaz. Geciktirilebilir ya da uzatılabilir, ama uzun vadede önlenemez. Şili'nin içinde bulunduğu bugünkü durumda, beni öldürseler bile, halk yoluna devam edecek, kendi yollarını izleyeceklerdir, belki de şu farkla ki, daha zor ve daha şiddetli olacaktır."[24]

Allende'nin sonuna kadar "meşruiyet" sınırları içinde kalması, nesnel olarak onu bir marksist-leninist olmaktan çok bir "reformcu" konumuna indirgiyordu. Öyle ki, sağ, artık burjuva demokrasisi alanını çoktan terkettiğini her türlü eylemiyle kanıtlarken, o, bu alanı terkedecek olan son kişi oldu. Demokrasinin düşmanları bir başka alanda savaşı sürdürürken, "idealist bir özgürlük anlayışı" ile faşistlerin demokrasiyi yıkma çabalarında, burjuva demokrasisinin bütün olanakları açık tutuluyordu. Burjuva demokrasisi ile faşizm arasındaki uzlaşmaz çelişkiyi görmezlikten gelerek onlara her türlü eylem alanını açmak ve, anladıkları yöntemle karşılık vermek yerine, radyo, televizyon, basın, sinema, okul gibi çeşitli kitle iletişim araçlarının sağladıkları olanaklardan yararlandırma, örgütlenme olanakları sağlama, hatta kanlı terör hareketlerini gene onlardan yana mahkemelerle ve yasalarla önleme çabaları, faşistlerin cesaretlerini artırmaktan başka bir şey getirmemişti. Örneğin Genelkurmay başkanı Schneider'in öldürülmesi olayında parmağı olduğu ortaya çıkan sağcı senatör Raul Morales'in dokunulmazlığının kaldırılması için askerî mahkemenin verdiği karar yargıtayca onaylandığı halde, Yüksek Mahkeme bu kararı bozarak, Morales'in planın düzenleyicilerinden biri olduğu gerçeğinin ortaya çıkarılmasını önlüyordu. *Unidad Popular* hükümeti ise bu tür olaylar karşısında eli-kolu bağlı kalıyordu.

[24] Régis Debray, *agy.*, s. 73.

Egemen sınıflar Allende'nin seçilmesiyle birlikte burjuva demokrasisini tarihe gömmüşler, Şili'nin önüne faşizm ya da sosyalizm seçeneğini koymuşlardı ve savaşım da bu çizgi üzerinde yürüyordu. Ama faşizm bütün eylemini "demokrasi" ve "özgürlük" bayrağı altında yürütme kurnazlığını gösteriyor, hükümet de bu oyunu yutmuş görünerek, geniş yığınlarda bilinçlenmeyi artıracağı gerekçesiyle, burjuva demokrasisinin içten savunuculuğu görevini üstleniyordu.

Daha sonra bu yanlış tutum Şili Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi Rene Castillo'nun Şili Devrimi ile ilgili yaptığı değerlendirmede şöyle ifade edilecektir: "İktidar silahlı mücadele olmadan elde edildiği zaman, yönetici sınıflar, devrime karşı giriştikleri savaşta 'yasallık' [meşruluk] avantajını kullanırlar. Ama bu 'yasallık' bir yandan da devrimci hükümeti toplumsal tabakaların geniş kesimlerinin gözünde onaylatır; devrimci dönüşümlere ve iktidarın yürütülmesine belirli ölçüde yardım eden bir etken olur. Geçiş aşaması sözkonusu olduğu için de daha önceki devlet kurumları geçici olarak alıkonur. Ancak, eski sistemden devralınan demokratik kurumların bir sınıf tabiatı olduğunu ve demokratik gelişmenin kaçınılmaz olarak devletin sınıf karakterini değiştirmeyi gerektireceğini, devrimci hareket gözden kaçırmamalıdır. Devrimin gelişmesini güvence altına almanın tek yolu budur. Düşman bu durumu, artık kendi sınıf egemenliğini korumaya yardımı olmayan kurumları bir tarafa atmak için, hâlâ egemen olduğu devlet kurumlarını kullanarak sömürmeye çalışır. İşte burada hükümetimiz bir dizi hata yaptı. Bu hatalar, demokrasiyi tüm olarak bir yana atan faşist hükümet darbesinin koşullarını yaratabilmek için, gericilere demokratik özgürlüklerden yararlanma fırsatını verdi. İdealist hürriyet anlayışı, problemlerin çözümüne sınıf savaşından kopuk olarak yanaşımı, olumsuz bir rol oynadı. Böylece, eylemlerine katlanmamız faşistleri daha da azdırdı."[25]

Faşist güçlerin başlangıçta giriştiği sonuçsuz kalan komplolar, kuşkusuz bir yandan *Unidad Popular*'ın faşizmin tehlikesini gereğince görmesini engellerken, bir yan-

[25] Rene Castillo, *Şili Devriminin Öğrettikleri, ITT Belgeleri*, Bilim Yayınları, İstanbul 1975 s. 15.

dan da demokratik güçlerin giderek daha çok desteğinin kazanılması, *Unidad Popular*'ın burjuva demokrasisi sınırları içinde kalarak faşizme karşı savaşım yürütülme görüşünü güçlendiriyordu. Oysa faşist sivil güçler, tek başlarına halkçı iktidarı deviremeyeceklerinin bilincindeydiler ve bütün güçleriyle orduyu müdahaleye yöneltecek ortamı hazırlamaya uğraşıyorlardı.

B) EMEKÇİ SINIFLARIN ÖRGÜTSEL YETERSİZLİĞİ

Halkçı hükümetin en büyük desteği olan Şili proletaryasının, yüzyılın başlarına ulaşan savaşçı bir geleneği olmakla birlikte, ancak yüzde 20'si örgütlü, geri kalan yüzde 80'i ise örgütsüzdü. Üstelik bu örgütler de son derece dağınıktı. Özel sektördeki işçiler 1.300, memurlar 1.200, tarım sektörü 440 sendika içinde örgütlenmişti ve bu örgütlerde 600 bin işçi ile 130 bin memur bulunuyordu. Kamu sektöründe ise 55 bin örgüt içersinde dağılmış olan 300 bin üye bulunuyordu.[26] Hükümet bir yandan işçilerin örgütlenmelerini hızlandırırken, bir yandan da bu dağınıklığı önleme yolunda çaba göstermişti ama işçi sınıfının tam bir birliğini kurmuş sayılmazdı. Bu dağınıklığa karşın, büyük çoğunluk hükümeti destekliyordu. 1972 Haziranında Şili'nin en büyük işçi örgütü olan CUT (*Central Unica de Trabajadores:* Tek işçi Sendikası) seçimlerinde, 560.000 sendikalı işçinin 400 binini hükümet partilerine, 148 binin ise hıristiyan demokratlara oy verdikleri görülmüştü.[27]

Şili emekçilerinin örgüt düzeyleri konusundaki yetersizlikleri ile dağınıklıkları yanında bir başka zaafı da, önceki yönetimlerin uyguladıkları ücret politikası sonucu, ücretler arasında son derece eşitsiz uygulamanın hüküm sürmesi idi. Özellikle yabancı şirketlerde çalışan işçiler, salt öteki işçilerden yalıtılmak için son derece yüksek ücretler alabiliyorlar ve proletaryanın öteki kesimlerinde görülmeyen olanaklardan yararlandırılıyorlardı. Örneğin Amerikan bakır işletmelerinde çalışan işçiler bir dizi ayrıcalıklara sahipti. Bun-

[26] Allende, *Şili'de Sosyalist Eylem*, s. 99.
[27] Lawrence Whitehead, "Why Allende Fell", *The World Today*, November 1973, s. 465.

lar ücretlerini dolar olarak alıyorlar ve bunu karaborsada bozdurarak hem yüksek düzeydeki enflasyon hem de karaborsa sayesinde ücretlerini daha da artırıyorlardı. İşçiler arasındaki ücret eşitsizliği ve sendika rekabeti, proletaryanın sağlam birliğinin kurulmasını aksatıyordu. Üstelik işçi sınıfı içerisinde geliştirilen işçi sınıfı aristokrasisi de birliği engelleyen etkenlerden biri idi. Allende bu aristokrasiyi kırmak için çaba göstermiş, sendikacıların günde birkaç saat fiilî olarak çalışmaları için çalışma bakanlığına öneriler getirmişti, ama bu önlem, kemikleşmiş aristokrasiyi bütünüyle ortadan kaldırmaya yetmemişti.

Öte yandan Şili'de proletaryanın başında demoklesin kılıcı gibi sallanan en önemli sorun da işsizlik sorunu idi. Allende'nin başkanlığı öncesi işsizlik oranı yüzde 8,5 idi. Bu durum işsizler ordusu içersinde bir lumpen-proletarya ordusunun doğmasına yolaçmıştı ki, bu da, faşizmin işçi sınıfına karşı kolayca kullanabileceği önemli bir güçtü. Sağın terörcü unsurları, bu işsizler arasındaki kendi amaçlarına uygun örgütler yaratabiliyordu. Allende bu gelişmeyi şu örnekle vurgulamaktadır: "Bazı işsizlerin içine sızmışlar. ... Fakat halkın şunu bilmesinin büyük önemi vardır ki, belli bir işsiz grubunun başında, hükümet için problem yaratmak amacıyla kiralanmış adi bir suçlu vardır."[28]

Allende yönetimi, gerek işsizlik sorununu çözmek, gerek işçiler arasındaki eşitsizliği azaltmak ve gerek işçilerin fazla ücret isteminde bulunmamaları ve greve giderek işlerin zorlaşmasına yolaçmamaları için, —Cumhurbaşkanı ve Toplumsal ve Ekonomik İşler Bakanı ile Merkez Sendikası arasında— bir "toplumsal anlaşma" imzalamıştı.[29] Bu çerçeve içersinde maaş ve ücretlere yüzde 25 ile 60 arası zam yapıldı, ekmek, süt ve giyecek maddelerinin fiyatları denetim altına alındı, bir yılda işsizlik oranı yüzde 3'e düşürüldü ve gayrisafi millî gelir, o yıl içersinde yüzde 8,5 oranında, ikinci yıl ise türlü grev ve engellemelere karşın, yüzde 5 oranında arttı.

Halk hükümetinin sınıfsal desteğinden en büyüğü ise yoksul köylülük kesimi idi. Şili'de toprak reformu konusu

[28] Allende, *agy.*, s. 25.
[29] Allende, *agy.*, s. 131.

uzun zamandan beri çeşitli partiler tarafından siyasal sömürü aracı olarak kullanılagelmişti. Ancak hiç bir iktidar bu konuda önemli bir adım atmamıştı. 1964 yılında köklü bir toprak reformu yapacağı vaadiyle kırsal kesimin oylarının önemli bir bölümünü toplayan Frei, gösteriden öteye geçmeyen bir dizi ulusallaştırma yapmıştı, ama köklü bir çözüme hiç bir zaman yanaşmamıştı. Frei'nin 6 yıllık başkanlığı sırasında ancak 3,4 milyon hektar toprak ulusallaştırılmıştı. Bu miktar ise topraksız köylülerin gereksinmelerini karşılamaktan çok uzaktı. Allende yönetime gelince, köylüler yeni hükümetin de Frei'nin oyalama politikasını benimseyeceğini düşünerek toprak sorununu kendileri çözmeye kalktılar. Çoğu yerde toprak ağalarına karşı kendiliğinden harekete geçtiler, toprak işgallerine giriştiler, toprak ağaları ile silahlı çatışmaya girdiler. Frei zamanında, benzer hareketler toprak ağalarının yanında yeralan devlet güçleri ile kanlı bir biçimde bastırılmıştı. Ama Allende döneminde çatışmalar yoğunlaştıkça, ağalar paralı muhafızlarla köylülere karşı koymaya başladı. Daha sonraları ise deniz kuvvetleri kendiliklerinden harekete geçerek toprak ağalarının yanında köylülerin bu hareketlerini kanlı bir biçimde bastırdı, köylüleri işkencelerden geçirdi. Ordunun, böylesine, halkçı iktidarın iradesi dışında toprak ağalarının yanında yeralması, faşist gerici güçleri fazlasıyla yüreklendiriyordu. Toprak ağaları, ülkeye büyük ölçüde silah sokan ve bunları faşist güçlere dağıtan önemli silah kaçakçılığı odakları haline geldiler.

Allende, başkanlığının ilk 8 ayında 2,2 milyon hektar toprağı ulusallaştırdı ve bunları hemen yoksul köylülere dağıttı. Ne var ki toprak işgalleri durmuyordu. Kırsal bölgeler büyük bir canlılık kazanmıştı.

Öte yandan hükümetin bu tür başıbozuk köylü hareketlerini önleme çabaları da sonuç vermiyordu. Böylece karşı-devrimci güçlerin, hükümetin köylüleri kışkırttığı ve silah dağıttığı yolundaki propagandaları orta tabakalar arasında etkinliğini gösteriyordu. Toprak reformu kapsamı dışında tutulan orta ve küçük köylü de toprağının elinden zorla alınacağına inandırılıyor, dahası, bu hareketin kentlere de sıçrayarak küçük mülk sahiplerinin mülksüzleştirilecekleri pro-

pagandası bu kesimler arasında da korku ve panik yaratıyordu.

Muhalefet bu hareketleri hükümete karşı kullanıyor ve toprak reformunun uygulanmasına karşı çıkıyordu. Oysa bu tür hareketler Frei döneminin yoksul köylüler üzerinde yarattığı umutsuzluk sonucu başlamış ve Allende dönemi öncesinde yaygın bir biçimde gelişmişti. Ayrıca Allende'nin toprak reformu yasası Frei'nin çıkardığı yasa idi ve uygulayıcısı olan bakan da gene Frei döneminde toprak reformu bakanlığı yapmış biriydi. Ne var ki, bu kez iş ciddiye alınmıştı ve karşı-devrim de bunu kendi amacı için yalan ve kışkırtma ile kullanabiliyordu.

Halkçı hükümet kurduğu köylü komiteleri ile toprak reformunu daha etkili ve kargaşalığa yolaçmayacak ölçüler içersinde gerçekleştirebilirdi. Bu komiteler yeterli canlılığı ve uyanıklığı göstermedikleri gibi, zaman zaman da karşı tarafın kışkırtmalarına alet oldular. Üstelik toprak dağıtımı ile birlikte, yeterince teknoloji ve kredi yardımı da yapılamamıştı. Bütün bunların bir başka sonucu da, tarımsal üretimin yüzde 10 oranında düşmesi, besin maddeleri ithalâtının 400 milyon dolara çıkmış olmasıydı.

C) *UNIDAD POPULAR*'IN ORTA SINIFLAR KARŞISINDAKİ TUTUMU VE İTTİFAKLAR POLİTİKASI

Bütün geri kalmış ülkelerde olduğu gibi, Şili'de de orta tabakalar gerek nicel yönden, gerek nitel yönden, toplumdaki sınıf savaşımlarında son derece önemli bir yer tutar. Yerli burjuvazinin yeterince gelişmediği, güçsüz kaldığı bu koşullarda orta tabakaların bazı katmanları, yabancı tekellerle kurulan ilişkilerde yerel burjuvazinin bazı işlevlerini paylaşırken, bir yandan da daha alt katmanları yabancı tekellerin sömürüsünden en çok etkilenen kesim olur. Yabancı tekellerin hemen bütün kolları ile denetim altında tuttuğu ekonominin çeşitli alanlarında yaygın bir biçimde görülen hizmetliler ordusu, azgelişmiş ülkelere özgü büyük bir kitleyi oluşturmaktadır. Üstelik bu kesimin kazançları da toplumun öteki orta katmanlarına göre daha yüksektir. Hizmetliler yanında küçük ve orta tüccar ve işadamları, serbest meslek mensupları, devlet memurları, kent ve köy küçük mülk

sahipleri, Şili orta tabakalarını oluşturan bellibaşlı katmanlardır. Şili nüfusunun beşte-birine yakın bir bölümünü oluşturan bu kesim, millî gelirin yüzde-kırkını almaktadır.

Bu tabakalar seçimlerde sağa karşı kesin tutumunu koymuş, geniş ölçüde orta yolcu Tomic'i desteklemişti. Ama son derece kararsız bir biçimde gelişen ekonomik durumun bu tabakalar üzerinde yarattığı yıkım yanında, sağın yoğun terör ve propaganda kampanyası, bunlar arasında Allende yönetimine karşı güvensizliği giderek artıran nedenler oldu. Aslında bu hesap emperyalizm ve yerli faşistlerce çok önceden yapılmış bulunuyordu. Böylece faşizmin geleneksel toplumsal tabanı oluşturulmuş olacak, tabandan oluşturulan baskı ile Hıristiyan Demokrat Partinin sol kanadı tasfiye edilecek, Frei'nin liderliği yeniden pekiştirilerek, partinin sağ cephe içinde yeralması sağlanmış olacaktı. Gerçekten de başarıyla uygulama alanına konan plan sonucu, 1972 Ocağında Frei, "demokrasiyi kurtarmak" amacı ile tüm gücünü Allende yönetimi karşısında harekete geçirdi. 1972 Ekiminde "patronlar grevi" olarak adlandırılan ve işveren ve kamyoncuların yanında küçük dükkân sahipleri ve pek çok serbest meslek sahibinin de katıldığı üç haftalık grev, özellikle karayolu taşımacığına dayanan ülkede yaşamı felce uğrattı.

Öte yandan *Unidad Popular,* kendi içersinde taşıdığı çelişkiler sonucu, orta tabakalara karşı belirli bir tutum izleyemiyordu. Özellikle Sosyalist Partisinin sol kanadı, orta tabakalarla herhangi bir ittifaka kesinlikle karşı çıkılmasını, onlara karşı savaşım verilmesini savunurken, koalisyonun öteki ortaklarının bir kesiminin kararsız tutumu yanında, Komünist Partisi onlarla ittifak yolunun araştırılmasını, Hıristiyan Demokrat Parti ile diyalog kurulmasını savunuyordu. Allende ise, koalisyon lideri olarak, bu kararsızlıklar içersinde bir denge sağlamak çabasında olmakla birlikte, kendi partisinin sol kanadından daha çok etkileniyordu. O yüzden başlangıçta orta tabakalarla ittifaka gereken önemi vermedi, daha sonra yaptığı girişimlerden ise iş işten geçtiği için olumlu sonuç alınamadı ve orta tabakaların faşist güçlerin tcplumsal tabanı olmalarına olanak sağlandı. Şili Komünist Partisi Genel Sekreteri Luis Corvalan

Unidad Popular'ın bu yanılgısını şöyle vurgulamaktadır: "Halk hareketine katılanlar arasında, her şeyde birlik yoktu. Devrimin karşısındaki güçlükler arttıkça, plan ve eylemlerde birlik sağlama zorunluğu da artıyordu. Ama anlaşmazlıklar tam da burada keskinleşiyordu. Halk Birliği içinde bir dizi sorun etrafındaki anlaşmazlıklar arttıkça, bütün halkın işçi sınıfı etrafında birleşmesi politikasının uygulanması tehlikeye giriyordu. Bu nedenle, sürecin gerçek gücü yolundan saptı ve bunun sonucu, program belirsiz bir biçim aldı. Halk hareketinin tüm kolları emperyalizme, tekellere, toprak oligarşisine kesin darbeler vurmak için seferber edileceği yerde, bir kısmı başlangıçta bizi destekleyen, bir kısmı da tarafsızlaştırılan orta tabakalara karşı da savaşa girişildi. Gericilik, genel politik yönetimin yanlışlıkları sonucunda, olanak bulur bulmaz saldırıya geçti, yalıtılmış durumdan çıkarak, orta katmanlarla bir cephe meydana getirdi ve bazı işçi gruplarını bile etkileme olanağı buldu."[30]

Şili deneyimi devrim sürecinde ittifaklar politikasının ne denli hayatî önem taşıdığını en çarpıcı bir biçimde bir kez daha sergiledi. Özellikle küçük-burjuva devrimcilerin ağızlarına sakız yaptıkları görünüşte son derece "devrimci", özünde ise dogmatik, sekter sloganların altında nasıl bir oportünizm gizlendiğini, sahte sol edebiyatın eninde sonunda karşı-devrimcilerin değirmenine su taşımakla sonuçlandığını bir kez daha gösterdi. Marx ve Engels'in, anarşistlere, lasalcılara karşı bu yolda verdiği amansız savaşların, Lenin'in bu konuda narodniklere, "sosyalist-devrimcilere", menşeviklere karşı verdiği savaşımın, günümüzde de dünya devrimci hareketinin başlıca sorunu olduğunu kanıtladı.

Onbinlerce insanın kanıyla ödenen Şili olayı küçük-burjuva devrimcilerin, "proleter veya yarı-proleter olmayanların tümünün düşman sayılmasını" öneren sol-sekter tavırlarının işçi sınıfını giderek nasıl bir başına bıraktığı konusunda, bu deneyimi yaşamış olan en yetkili ağızlar birleşmektedir. ŞKP Merkez Komitesi üyesi Rene Castillo, "her türlü uzlaşma ve ittifakı reddetmek" biçiminde ortaya çıkan bu görüşlerin "Hıristiyan Demokrat Parti" konusundaki

[30] Luis Corvalan, "Şili Olaylarından Çıkarılan Dersler", *Barış ve Sosyalizm Sorunları*, Ocak 1978, s. 28-29.

"açıkça çarptırılmış tanımları" sonucu, işçi ve köylülerin bir kesimini içeren ve orta tabakaları temsil eden yüzde 30'luk bir oyun sahibi bir kitleyi sağın kucağına itmiş olduğunu vurgulamakta ve şöyle demektedir: "Aşırı-sol görüşler halk hareketine ciddî zararlar verdi. Bundan da öte, hükümete karşı bir aşırı-sol politikanın temeli oldular. Her yerde gerçek bir ekonomik önemi olmayan işletmelere ve mallara elkoyma hareketini kışkırttılar. Ara tabakalara karşı hep sekterce davranılıyordu. Bu politikanın sonucu olarak işçi sınıfı yavaş yavaş tecrit durumuna düşüyor ve ara tabakalar da objektif olarak, ülkenin baş düşmanlarının müttefikleri haline geliyorlardı. Böylece iktidar mücadelesinde Halk Birliği için hiç de elverişli olmayan bir güçler dengesi meydana geliyordu."[31] Castillo bu konudaki yargısını şu sözlerle tamamlamaktadır: "... Bizim yenilgimiz işçi sınıfının müttefiklerinden kopmasının sonucuydu."[32]

D) *UNIDAD POPULAR*'IN DEVLET KURUMLARI İLE ÇELİŞKİSİ VE "SOL" OPORTÜNİZMİN BOZGUNCULUĞU

Unidad Popular'ın karşılaştığı çıkmazlardan biri de, sosyalizmi kurmaya yönelik çabalarında, karşısında bütün kurumlarıyla birlikte bir burjuva devlet makinesini bulmuş olmasıydı. Sağlam bir sosyalist düzenin kurulmasında ilk adımın, mevcut devlet mekanizmasının parçalanması ve onun yerine yeni bir devletin, emekçi sınıfların devletinin kurulması olduğu yolundaki marksist-leninist ilke hiç bir zaman gözardı edilmemelidir. Burjuva devletin bütün kurumlarını olduğu gibi koruyarak, sosyalist bir düzen kurma olanağı yoktur, çünkü iki olgu arasında uzlaşmaz bir çelişki vardır. Kuşkusuz eski devlet mekanizmasının parçalanması ve yerine yepyeni bir mekanizmanın oturtulması, her şeyden önce devrimin gücüyle ilgili bir süreçtir. Oyların yüzde 36'sını alarak başa geçmiş bir başkanın, besbelli ki, böylesine köklü bir girişimi yapması beklenemezdi. Karşısında, devletin en önemli kurumu olan ve subaylarının büyük bir bölümü ABD'de ve ABD'nin Panama'daki gerilla okulunda yetiştirilen profesyonel bir ordu vardı. Gene aynı özellikleri ta-

[31] Rene Castillo, *agy.*, s. 21.
[32] Aynı yapıt, s. 26.

şıyan güçlü bir polis örgütü bulunuyordu. Çoğunluğun muhalefette olduğu bir Kongre ve Hıristiyan Demokrat Partinin bile tutuculuğundan yakındığı bir yargı örgütü vardı. Bunların biri ile bile başedebilmek olanaksızdı. Geriye bir yol kalıyordu; bunlarla uzlaşmak, bu kurumları giderek yeni düzenle bütünleştirmek çabası. Böylece halk hükümeti son derece çetin ve tuzaklarla dolu bir yolu seçmek zorunda kaldı.

Ancak halk hükümetinin bu çetin ve tehlikeli yolu seçmiş olması, ne bazı kimselerin öne sürdüğü gibi, *seçim yoluyla iktidara* gelmesinden ötürüdür, ne de hükümet bilinçli olarak bu yola kendiliğinden girmiştir. Bu durum iç ve dış koşulların zorlaması sonucudur. Üstelik Allende hem seçim programında bunun tersini söylememiştir, hem de başkan seçiminde hıristiyan demokratlarla yaptığı anlaşmada bu konuda belirli güvenceler vermiştir. Allende özellikle ordu ile uzlaşmaya önem vermiş ve bu uzlaşmanın sağlam temelleri olduğuna inanmıştır. Gerçeklikte bu inancı güçlendiren pek çok neden vardır. Allende'nin seçimi kazanması ile ordu içersinden gelen darbe girişimleri gene ordu tarafından önlenmiş, çeşitli darbe ve tertip girişimleri bastırılmıştır. Genelkurmay Başkanı Rene Schneider'in sağcı bir *"komando"* tarafından öldürülmesinden sonra yerine geçen general Prats da, Allende'nin yanında yeralmıştır. Ayrıca silahlı kuvvetlerin "ülke savunmasına hazırlık çalışmalarına engel olmaksızın" çeşitli üretim dallarında görev alması da sağlanmıştır. Silahlı kuvvetlerin temsilcileri sanayinin kilit noktalarına, özellikle bakır sanayii kuruluşlarına atanmış, hükümete üye olarak alınmışlardır. Ordunun politika üstü tutulması yolundaki burjuva aldatmasına itibar edilmemiştir. Hıristiyan demokratların yapılan anlaşmada orduya hakemlik görevi verilmesi önerisi Allende tarafından kesinlikle geri çevrilmiştir.

Ne var ki emperyalizm ve içerdeki faşist güçler de hesaplarını silahlı kuvvetler üzerine yapmışlardı. Allende yönetimini devirecek tek gücün silahlı kuvvetler olduğunu kavramışlardır. Nitekim ITT'nin (Uluslararası Telefon ve Telgraf Şirketi) gizli raporlarında bu konu vurgulanmakta ve silahlı kuvvetlerin müdahalesine ortam hazırlamak üzere

çalışmalar yapılacağı planlanmaktadır. Başlangıçta orduda demokratik unsurların ağırlıkta olması, ordunun müdahale konusundaki isteksizliği bilindiği için, önce bir kargaşa ortamı yaratılmalı, böylece içsavaş durumu ilân edilerek ordunun müdahalesi sağlanmalıdır. Şili ordusu yukarıda da değinildiği gibi esas olarak içerde çıkabilecek bir gerilla hareketine göre eğitilmiş ve ona göre düzenlenmiştir. Ne var ki sol önceleri böyle bir ortamı hazırlamamaya özel bir özen göstermiş, sağın her türlü kışkırtmaları karşısında çok uyanık ve soğukkanlı davranmıştır. Bu yüzden gizli raporlardan birinde şöyle yazılmaktadır: "Bir anayasal çözüm, örneğin, kitlesel iç kargaşalar, grevler, kentsel ve kırsal savaşlar olabilir. Bunlar da silahlı kuvvetlerin belirsiz bir süre için duruma elkoymasını meşrulaştırmış olur. Fakat Matte'nin açıklamalarından da anlaşılacağı gibi, bu pek umut verici gözükmemektedir. Marksistler kışkırtmaya gelmeyeceklerdir. Matte şöyle diyor: 'Sokakta tutup yüzlerine tükürsen, tahrik olmaz, hatta dönüp sana teşekkür bile ederler'. Bunun anlamı solun her çeşit kışkırtmaya karşı son derece tedbirli ve uyanık olduğudur".[33]

Ama zaman içersinde sağın son derece planlı kışkırtmaları, "ultra-sol sekterlik, ordunun anayasaya sadık kalmış yurtsever kesimiyle ittifakın kesinlikle reddedilmesi" gibi etkenler, "yurtsever kesimin mevzilerini zayıflatıyor, faşistlere de komuta heyetini elde etme ve sonunda silahlı güçler içinde isyancılara karşı her türlü direnişi önleme olanağı veriyordu".[34]

Şili'de aşırı sol olarak bilinen unsurlar nicel olarak küçük gruplar olmakla birlikte, gerek sağa malzeme sağlama yönünden, gerek Allende'nin Sosyalist Partisi içersindeki etkinlikleri yönünden, halk hükümetinin önüne büyük engeller çıkarabiliyorlardı. Onlara göre ordu, bütün olarak egemen sınıfların "bekçi köpekliğini" yapıyordu. O nedenle orduya karşı savaşım vermeli, onun karşısında yeni bir halk ordusu kurulmalıydı. Oysa, ordu kurum olarak düzenin savunucusu olmakla birlikte, toplumun bir parçası olarak, içersinde demokratik, halktan yana unsurları da barın-

[33] *ITT Belgeleri*, s. 77.
[34] Rene Castillo, *agy.*, s. 22.

dırıyordu. Allende'ye karşı yapılan girişimler bu unsurlar tarafından önlenmişti. Bu unsurların ordu içersinde etkinlik kazanmaları yolunda çaba gösterileceği yerde, ordu bir tüm olarak karşıya alınıyor ve böylece ordu içersindeki faşist yuvalar giderek yaygınlaşarak, devrimci, demokrat subay ve assubaylar hükümetin gözleri önünde birer birer temizleniyordu. Öyle ki ordunun başında bulunan ve pek çok isyanı bastırmış olan ve sonuna kadar da Allende'nin yanında yeralan general Prats'ın sağcıların baskısı ile istifaya zorlanmasına bile hükümet seyirci kalıyordu. Faşist cuntanın darbesinden sonra Prats gibi pek çok subay ve assubay direnmiş, yüzlercesi kurşuna dizilmiş, hapislere atılmış, ordudan uzaklaştırılmışlardı.

İçinde her türlü oportünizmi barındıran ve küçük-burjuva yanı ağır basan Sosyalist Parti yanında, Komünist Partisinin de bu eğilimlere kapıldığı ve üzerine düşeni yapmadığı Corvalan ve öteki parti yetkililerinin daha sonraki değerlendirmelerinde açıkça belirtilmektedir.[35]

Unidad Popular hükümeti, mevcut devlet mekanizması ile arasındaki çelişkileri gidermek, zaman içersinde devletin yapısını değiştirmek yolunda bazı çabalar da gösterdi. Ulusallaştırılan işletmelerde yönetim, üretim ve denetim komiteleri oluşturuldu, sendikalar sanayi kollarına göre gruplaştırıldı, tüketim malları sağlama ve fiyatları denetleme komiteleri kuruldu, işçiler ve köylüler yönetim mekanizmasında yetkili kılındı. Ama bu örgütlenmeler gerekli etkinliği ve canlılığı gösteremiyorlardı. "Sol"un kaba bir edebiyatla öne sürdüğü, emekçi yığınların daha geri bilinç düzeyinde olan kesimlerinin inanabileceği, görünüşte keskin sloganlar, bu örgütleri Allende'nin "reformist" hükümetine karşı bir tür seçenek olma görüntüsüne sokuyordu. Allende'nin ekonomik kuşatmayı kırmak için emekçilere yaptığı daha çok çalışma, üretimi artırma çağrısı, bu çevreler tarafından "ekonomik problemler ve üretim, sınıf savaşımının üstünde olamaz", "üretimin artırılmasını büyük kapitalistler düşünmelidir" gibi gerekçelerle sabote edilmeye çalışılıyor, örgütler, keskin lafazanlığın sürdürüldüğü, et-

[35] L. Corvalan, *agm.*, s. 35.

kisiz, işlerliği olmayan, sözde kuruluşlar haline getiriliyordu. Sol oportünizm sağla ağız ve eylem birliği içinde, halkçı hükümete karşı muhalefetle ittifaka girmişti.

Küçük grup ve parti hesaplarıyla, özellikle de tabanda sürdürülen çekişmeler, zaman zaman silahlı çatışmalara kadar götürülüyordu. Örneğin Concepcion Üniversitesi öğrenci federasyonu seçimlerinde solun tek bir listeyle seçimlere katılması görüşmeleri sırasında MIR'e mensup bir öğrenci komünistler tarafından öldürülmüştü. Bu olay kısa sürede yayılma eğilimi gösterince, Allende müdahale etmek zorunda kalmış, daha büyük bir çatışma öyle önlenebilmişti.

E) SAĞIN KIŞKIRTMA VE TERTİPLERİ

Sağ ise hükümet içindeki her türlü anlaşmazlığı abartarak yoğun bir propagandaya girişiyor, sol içindeki çatışmaları körüklüyor, solu silahlı eyleme sokmak için sürekli kışkırtıyordu. Bunun da ötesinde yaptığı eylemleri solun üstüne yıkmak için türlü tertiplere giriyordu. Ellerindeki basın, radyo, ve yayın organları ile, fısıltı gazeteleri ile solcuların ülkedeki bütün zenginlerin mallarına elkoyacakları, rakiplerinin ise bir gecede öldürüleceği, subayların ani baskınla toparlanıp yokedileceği, ordunun dağıtılacağı yolunda geniş propagandaya giriştiler. Bu yalanlara halkı inandırmak için Genelkurmay Başkanını kaçırmak isterlerken öldürdüler, amaçları bunu solun üzerine yıkmaktı, ama suikastı yapan "komando" yakalandı ve olayın faşist bir örgüt tarafından düzenlendiği ortaya çıktı. Güçlü bir tekstil sanayicisinin, serveti ile birlikte Şili'den kaçması için evine bomba kondu. Olay önceden haber alındığı ve Emniyet Müdürü bizzat Allende tarafından önceden uyarıldığı halde bir şey yapılmadı. Olayın solcular tarafından tertiplendiği görünümü verilmek isteniyordu. Halkın büyük tepkisi karşısında, tertipçiler yakalandı ve aşırı sağ bir partinin üyeleri olduğu anlaşıldı. Ama yargıç tertipçileri serbest bıraktı ve ülkeden kaçırılmaları sağlandı. Bütün özel villa ve evlerin devletleştirileceği, bankadaki bütün paralara elkonacağı yalanları ile, tekelci olmayan burjuvaziyi, özellikle orta ve küçük-burjuvaziyi devrimin karşısında tavır almaya zorluyorlardı. Bu amaçla bazılarının evlerine bomba konuyor, ba-

zıları kurşunlanıyor, düzenlenen greve katılmayanların kamyonları, dükkânları, büroları, depoları havaya uçuruluyordu. Kamu binalarına, demiryollarına, köprülere, elektrik santrallerine çeşitli sabotajlar yapıldı. Santiago hava limanına yapılan sabotaj, girişimden çok az önce önlenebilmişti. Sağcılar, kamu binaları önünde, elçilikler önünde nöbet tutan polisleri kurşunladılar. Allende'ye birkaç kez suikast düzenlediler, yaverlerinden birini öldürdüler. El Teniente'de yirmibeş ton bakırın ırmağa atılmış olduğu ortaya çıkarıldı. Saldırı ve sabotajların sorumluluğunu ise kendi icadettikleri "devrimci bir örgütün" sırtına yüklüyorlardı.

Allende hükümetine karşı savaşan faşist güçler, halkı yanıltmak için devrimci ad taşıyanlar da dahil olmak üzere değişik adlar altında örgütlenmişlerdi. Örneğin *Örgütlü Kurtuluş Öncüsü* (VOL), *Anti-Komünizm Grubu* (GRAPO), *İşçilerin Devrimci Cephesi* (FTR), *Yeniden Canlanış İçin Öncü Hareket* (MAR), *Bağımsız Hıristiyan Hareket* (MOCL), *Kızıl Bereliler, Ulusal Uygarlık Cephesi* gibi büyüklü küçüklü pek çok faşist örgüt amansız bir savaşıma girmişlerdi. Öyle ki bunlar kendilerini silahlı kuvvetlerin *yan örgütü* olmaktan da öteye götürmüşler, "askerî komutanlar olarak kabul edilmelerini istemişler. ... Ordunun Başkomutanına telgraf çekerek, belli atamaları tanımadıklarını da bildirmişlerdi". Dahası, cinayet planlarını başarı ile yürütebilmek için solun önde gelen bütün kesimlerinin adresleri, özellikleri faşist örgütler tarafından birer birer saptanmış ve dosyalar tutulmuştu.[36] Cinayetler bu dosyalara göre düzenleniyordu.

Öte yandan hükümet bütün bunları bildiği halde gelişmelere başından müdahale edeceği yerde, "yasa çerçevesinde" karşılık vermeyi temel ilke haline getirmişti.

Allende yönetiminin bir başka eksiği de kendi elindeki kitle haberleşme araçlarının gerici güçlere kıyasla çok zayıf oluşuydu. Bu dengesizliğin sonucu, karşı tarafın yalan ile iftiralarının yığınlar üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerin karşılanamaması oluyordu. Şili'nin en büyük ve en eski gazetesi olan *El Mercurio* geçmişine yaraşır bir biçimde bu kampan-

[36] Allende, *Şili'de Sosyalist Eylem*, s. 128.

yada yerini almıştı. Bu gazete Şili gericiliğinin önemli kalelerinden biri idi. Balmecado'nun devrilmesinde büyük rol oynamış, İngilizlerden geniş maddî yardım görmüştü. Daha sonraları ise ABD tekellerinin sürekli maddî desteği ile Şili gericiliğinin önemli bir propaganda aracı olmuştu. 1964 seçimlerinde ABD ve tekellerin bu gazeteye para akıttığı saptanmıştı. 1970 seçimlerinde de gene bu gazete geniş maddî destek görmüştü. Allende'nin seçilmesinden sonra ITT'nın Washington'a gönderdiği gizli raporda *Mercurio*'nun "kilit faktör" olduğu belirtilmekte ve şöyle denilmektedir: "Gazetenin dinamik bir şekilde yaşaması ve şu andan başlayarak 24 Ekime kadar [Kongrede başkanlık seçimi yapılacağı gün] olan yayınları hayatî bir önem taşımaktadır. Gazete özellikle Santiago'da bir baskı aracı ve Şili'de boğulmamış olan tek anti-komünist sestir. Bir gün Allende güruhuna karşı 'Aşil'in ökçesi olabilir' ".[37]

Gerçekten de bu gazeteye "oluk gibi" paraların aktığı ve faşist örgütlerin, gizli örgütlerin uydurma haberlerini doğruymuş gibi sunduğu ortaya çıkmıştı. Gazete 1968'de 128 bin basıyordu, solun elindeki *El Siglo* ise ancak 20 bin basabiliyordu. Gene açıklanan belgelerde gazete patronlarının Allende'yi devirmek için sık sık Washington'a gittikleri, Kissinger ile darbenin planını yaptıkları ortaya çıktı. Darbeden sonra da yasaklanmayan iki gazeteden biri olarak aynı gazete, cuntanın uydurduğu bütün haberleri (örneğin Allende'nin Castro'nun hediye ettiği silahla intihar ettiği, Allende'nin yüksek komutanları, muhalefet parti liderlerini öldüreceğine ilişkin planın ele geçirildiği, vb. vb.) yayınlıyordu.

Öte yandan *Mercurio*'nun yanında irili ufaklı pek çok yayın organı ve bir radyo istasyonu da bütün gücüyle halkı Allende'ye karşı kışkırtma çabasını sürdürüyordu. Allende bunlarla "basın özgürlüğü" sınırları içersinde diyalog kurmak istedi ama doğal olarak bunu başaramadı. Etkinliklerini azaltacak bir karşı yayın atılımı da gerçekleştirilemedi.

[37] Bkz: *ITT Belgeleri*, s. 75.

V. ALLENDE YÖNETİMİNİN EKONOMİK ÇIKMAZLARI

Allende yönetiminin yazgısının çizilmesinde belirleyici unsurlardan biri de hiç kuşkusuz ülkenin içersinde bulunduğu ekonomik sorunlardır. Ülke ekonomisinin temel dayanakları yabancı tekellerin denetimi altında idi. İhracat gelirlerinin esasını (yüzde 85'ini) madenler oluşturuyordu. Dünyada bilinen bakır rezervlerinin (120 milyon ton olduğu hesaplanmaktadır) yüzde 38,3'ü (46 milyon tonu) Şili topraklarında bulunmakta idi.[38] Üstelik Şili bakırı gerek kalite yönünden, gerek işleme kolaylığı yönünden öteki ülkelerden çok daha elverişli durumda idi. 1834'ten bu yana Şili bakırı yabancı tekeller tarafından işletiliyor, ve bu tekeller çok büyük kârlar sağlıyorlardı. Anaconda ve Kenecott bakır üzerinde denetim kuran en büyük Amerikan tekelleri idi. Öteki ABD firmaları yanında, Japon, Fransız ve Kanada firmaları da bu sömürüden paylarını alıyorlardı. Bakırın yanında demir cevheri yönünden de Şili dünyanın zengin ülkelerinden biri idi. Yılda 7-10 milyon ton cevher çıkarılması ile 150 yıllık rezervi vardı. ABD dev tekelleri (Bethlehem-Chile İron Ore Company bunların başında geliyordu) çıkardıkları cevherin yüzde-seksenini ABD'deki fabrikalarına götürürken, ancak çok az bir bölümü içerde işlenebiliyordu. Şili demirinin yüzde 94'ü ABD'ye ihraç ediliyor, geri kalanını da Japonya (yılda 750-800 bin ton) ve başka ülkeler çekiyordu.[39] Şili, bakır ve demirin yanında nitrat, iyod, molibden gibi madenler dışında, ihraç edecek başka bir şey bulamıyordu. Buna karşılık geçmişin buğday ambarı olarak bilinen Şili her yıl hızla artan bir oranda besin maddeleri ithal etmek zorunda kalan bir ülke durumuna düşmüştü.

Öte yandan sürekli borçlanma sonucu 1960'ta 598 milyon dolar borç 1970'te 2.975 milyon dolara, birikmiş faiziyle birlikte 4 milyar dolara çıkmıştı.[40] İhracat gelirlerinin yüz-

[38] Şili'yi yüzde 27 ile ABD (32,5 milyon ton), yüzde 20,4 ile Rodezya (24,5 milyon ton), yüzde 17 ile Belçika Kongosu (20 milyon ton), yüzde 13,3 ile (16 milyon ton) sosyalist ülkeler, yüzde 10,4 ile Peru (12,5 milyon), yüzde 5,7 ile Kanada (7 milyon ton) izlemektedir (*Prensa Latina*, January 29 th. 1966, s. 5.)

[39] *Prensa Latina*, January 29 th. 1966, s. 6, 10.

[40] Armando Uribe, *Kara Kitap, Şili'de Amerikan Darbesi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, s. 36.

de 20-30'u dış borç taksitlerine gidiyordu. Şili 1963-1970 yılları arası fiyat artışlarında dünyada üçüncü sırayı alıyordu (%718). Frei'ye sağlanan Amerikan yardımı orta sınıfları tüketime alıştıran, lüks madde ithalâtını pompalayan bir kaynak olmaktan öteye geçememişti. Ülkeye yerleşen montaj sanayii, tüketim ekonomisini durmadan kamçılıyordu. General Motors, Fiat, Peugot, Renault ve Citroen gibi büyük firmalar karayolu taşımacılığını körüklüyor, her yıl onbinlerce binek otomobili üretiyordu. Birleşmiş Milletler istatistikleri ülkede 1965'te 97 bin olan binek otomobilinin 1970'te 176 bine, toplam karayolu taşıt araçlarının aynı dönemde 200 binden 325 bine, 1960'ta 500 olan televizyon sayısının 1970'te 500 bine çıktığını göstermektedir. Kısacası Allende'nin devraldığı ekonomi, bütün öteki azgelişmiş ülkelerde olduğu gibi, emperyalizme bağımlılığın bütün hastalıklarını taşıyan, tam bir çöküş halindeki bir ekonomi özelliği gösteriyordu.

Daha da önemlisi, seçimlerden çok önceden başlayarak Şili'li kapitalistler paralarını büyük ölçüde dışarı kaçırmışlardı. Öyle ki, 1970 Ekim başlarında doların karaborsa fiyatı resmî fiyatın üç katı artmıştı.[41] Seçimlerden sonra ise, kırksekiz saat içersinde bankalardan 80 milyon dolar çekildi, sanayi ürünlerinin satışı yarı yarıya indi, öteki bazı sektörlerde (mobilya, ev eşyaları, arabalar) yüzde-seksen azaldı. Sığır yetiştiricileri sürülerini ya toplu halde kestiler, ya dışarıya kaçırdılar ya da ihraç ettiler. Büyük çiftlik sahipleri o yılki yazlık ekinlerini büyük ölçüde kısıtladılar. Binlerce insan Şili'yi terketti.[42] Hükümet bunları önlemek için çok çaba gösterdiyse de, bankada birkaç bin escudosu olan bile geri çekiyordu. Oligarşi, hükümetin bankaları ve sigorta şirketlerini ulusallaştıracağını ama karşılığını vereceğini bilmesine karşın ülke içersinde büyük bir panik yaratmaya uğraşıyordu. Çünkü oligarşi için banka ve kredi sisteminin denetimini elden çıkarmak, sermayenin kendisinden çok daha önemliydi. Sigorta şirketleri de aynı şekilde Şili'de bellibaşlı sınaî ve ticarî firmaları denetim altında tutan oligarşinin otuz malî grubunun merkezi durumun-

[41] *Monthly Review*, vol 22, n° 8, January 1971, s. 15.
[42] Monthly Review, January 1971, s. 26.

daydılar. Dolayısıyla her yola başvurarak ulusallaştırmayı önlemeye çalışacaklardı.

Aslında Allende'nin çıkmazı, kurmak istediği yeni ekonomik düzen ile eski düzen arasındaki uzlaşmaz çelişkiye gelip dayanıyordu. "Özel girişime ve üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan bir ekonomik sistem, ancak özel mülkiyetin ve mülkiyet ve girişiminden sağlanan gelirin güvenliği sağlandığı sürece işler. Sosyalizmi getirme eğiliminde olan bir hükümetin varlığı bile bu güvenlik için sürekli bir tehdittir. O yüzden kapitalist ekonomi, sosyalist bir hükümetin —eğer hükümet salt adıyla sosyalist değilse— bulunduğu koşullarda işlerlik gösteremez. Eğer sosyalist hükümet bugün kömür madenlerini kamulaştırır ve tekstil sanayiini beş yıl sonra kamulaştıracağını ilan ederse, iyi bilelim ki tekstil sanayii kamulaştırılmadan önce yokedilecektir".[43]

Allende her ne kadar, yalnızca ekonominin bellibaşlı kilit noktalarını ulusallaştırmayı programlamışsa da, oligarşi işi daha başında çözümlemek istiyordu. Bu nedenle her türlü ekonomik sabotajı yapmaktan çekinmeyecekti. Bu da Allende'nin önüne iki seçenek koyuyordu: ya leninist teoriye uygun olarak ister istemez burjuvazinin zorladığı şiddet yoluna sapacaktı, ya da burjuvazi ve emperyalizmle uzlaşma yolunu seçecekti, ki bu da sosyalizmin barışçıl yoldan gerçekleşemeyeceği olgusunu, yani gene leninist tezi doğrulamış olacaktı. Oysa Allende ne onu ne de ötekini seçti, bir üçüncü yola başvurdu: Allende "eğer herhangi bir şans eseri olarak ortodoks teorisyenlerin bekâretlerini bozar ve bu arada bir şey başarabilirsek, bu durum beni tatmin edecektir" diyordu.[44]

İçerdeki ekonomik sabotajın yanında emperyalizm de geleneksel yöntemine, ekonomik ambargoya başvurarak Allende'yi engellemek yoluna girdi. Önceden varılan anlaşmalar gereği yapılacak yardımlar durduruldu. Dünya Bankası kredilerini kesti. Bakır fiyatları dış pazarlarda büyük bir düşüş gösterdi, üstelik alıcı da bulamıyordu. Böylece ithalâta dayalı sanayiin işlerliğini sürdürmek için gerekli malzeme ve hammadde eldeki dövizlerle ancak bir yıl karşılanabildi.

[43] Oscar Lange, *On The Economic Theory of Socialism*, New York 1966, s. 123.
[44] Allende, *Şili'de Sosyalist Eylem*, s. 183.

ABD ekonomik ambargo ile Allende'yi dize getirmek istiyordu. Aynı ambargoyu zamanında Küba'ya da uygulamış, ama Castro sosyalist ülkelerin yardımı ile ambargoyu etkisiz hale getirebilmişti. Oysa Allende bu olanaklardan yoksun kalıyor ve ekonominin işlerliğini sürdürebilmek, yani yatırımlar yapabilmek için içteki reformların sonuçlarını beklemek zorunda kalıyordu.

Öte yandan bütün bu sabotajlara karşın halk hükümeti ekonomi alanında önemli iyileştirmeler yapabildi. 8,9 milyar hektarlık 4.000 çiftliği kapsayan toprağa elkonarak, 50 bin köylü ailesine dağıtıldı. Sanayi üretiminin yüzde 40'ı, gıda sanayiinin yüzde 28'i, maden sanayiinin yüzde 90'ı, banka kredisinin yüzde 99'u ve toptan ticaretin yüzde 33'ü devletin denetimi altına girdi. İlk yıl ulusal gelir yüzde 8,5, sanayi yüzde 12,5 arasında büyüme gösterdi, ki bu rakamlara 1930'dan beri ulaşılmamıştı. Enflasyon yüzde 34,9'dan yüzde 6,6'ya düştü. Sanayideki yüzde 35'lik kapasite düşüklüğü giderildi, işsizlik oranı yüzde 3,6'ya düşürüldü.[45]

Ne var ki bu önlemler Şili ekonomisini sağlam bir raya ancak uzun vadede oturtacak nitelikte önlemlerdi. Oysa geniş bir yığın, lüks tüketime alıştırılmıştı. Hükümetin bu maddeleri ithal edemeyişi, bazılarının üzerine denetim koyması, 400 milyon dolara ulaşan besin maddeleri ithalâtı zorunluğu ve uzayan kuyruklar, orta sınıflar üzerinde ters tepkiler yaratıyordu. Yeni kaynaklar bulma olanağı yoktu, döviz sıkıntısı pek çok tüketim malının fiyatlarını yükseltiyor, enflasyon yeniden büyük boyutlarda hızlanıyordu. 1972'de enflasyon yüzde 160, 1973'te ise yüzde 250'yi aşmıştı. Bu da orta sınıfların harekete geçirilmesi için gerekli ortamı hazırlamıştı. 1972'de başlayan patronlar grevine, önce komisyoncular, kısa süre sonra, doktorlar, mühendisler, banka memurları ve küçük dükkân sahipleri de katıldı. 1973 Nisanında El Teniente bakır madeninde başlayan grev 74 gün sürdü. Temmuz ayında ise kamyoncular yeniden greve başladılar ve daha sonra bu grev toplumun çeşitli kesimlerine yaygınlaştırıldı. Santiago'nun zengin semtlerinin kadınları ve yüksek rütbeli subayların eşleri hükümete karşı harekete geçiril-

[45] A. Artoshen, "The Socio-Economic 'Model' of Chilean Fascism", *International Affairs*, n° 2, s. 53.

mişti. Böylece ekonomik kuşatma siyasal kuşatmayla bütünleştirilmişti.

VI. FAŞİST DARBENİN DÜZENLEYİCİSİ: ABD

Bir toplumdaki sınıf savaşının gidişinde belirleyici olan hiç kuşkusuz, o toplumun kendi özel tarihsel ve toplumsal koşullarıdır. Ama böyle olmakla birlikte, bu koşullar da içinde oluştuğu toplumla sınırlı değildir. Pek çok dışsal etken içsel etkenlerle birleşerek bu koşulları biçimlendirirler. Özellikle çağımızda bu içiçelik daha kaynaşmış ve daha karmaşıklaşmıştır. Dolayısıyla bir devrim sürecinin gelişmesinde özel olarak ülkedeki güçler dengesinin yanında, genel olarak dünyadaki güçler dengesi de etkili olmaktadır. Dahası, geçici bir süre için de olsa, bazan ikincisi birincisinden öne geçmekte, devrimin yazgısını belirlemektedir. Şili deneyiminde görülen budur. Ülkede gelişmekte olan devrim süreci, asıl gücünü dışardan alan bir karşı-devrim hareketi ile engellenmiştir. Şili'de üç yıl boyunca perde perde sahneye konan oyunun senaryosu ITT tekeli tarafından kaleme alınmış, yönetmenliğini ise, Washington yönetimi üslenmişti. Yoksa içerdeki sağcı-faşist güçlerin, tek başlarına, onbinlerce yurtseverin kanlarıyla boyadıkları Şili'yi, satılmış üç-beş generalin ellerine teslim etmeye güçleri yetemezdi.

Şili gerek ekonomik yönden, gerek siyasal yönden, özel olarak ABD emperyalizmi için, genel olarak da bütün kapitalist sistem için vazgeçilemeyecek bir ülke konumunda bulunuyordu.

Uluslararası tekeller 19. yüzyıldan beri bu ülkeyi verimli bir sömürü alanı olarak görmekteydi. Allende her otuz yılda bir Şili'yi, bir daha dönmemek üzere alıp götüren bu sömürüye kesin bir biçimde son vermeye kararlıydı. Bu da çokuluslu tekellerin işine gelmiyordu.

Asıl önemlisi ise olayın siyasal yönü idi. ABD kukla yönetimlerle avucuna aldığı Latin Amerika'da ikinci bir Küba örneği görmek istemiyordu. Şili'deki başarı öteki Latin Amerine ülkeleri için de çarpıcı bir örnek olacaktı. Özellikle Arjantin aynı yolu geçebilir, ordan öteki ülkelere sıçrayabilirdi. Dünya kapitalizminin kalesinin, Küba'dan sonra ikinci

bir öldürücü yara almasına seyirci kalması düşünülemezdi. Şulu darbesinin baş sorumlusu Kissinger, seçimlerin hemen arkasından (15 Eylül 1970) "Allende'nin Şili'de iktidarı ele almasının; bizim için, Latin Amerika'daki güçlerimiz için, ve doğal olarak bütün batı yarımküresi için ağır sorunlar çıkarmayacağı düşüyle avunmamamız gerektiğini düşünüyorum" diyor ve daha öteye giderek "Fransa ve İtalya üzerindeki etkileri nedeniyle", Birleşik Devletler'in "güvenliği için çok tehlikeli" olduğunu gazeteciler önünde vurguluyordu.[46]

Washington uzmanları bu "tehlikeyi" yeni görmüş değillerdi. Şili'de günden güne gelişmekte olan solun birgün iktidarı alabileceği olasılığı karşısında uzun erimli planlar uygulama alanına konulmuş bulunuyordu. 1964'te Frei'nin "reformcu" programı ABD uzmanlarınca hazırlanmış, Frei'nin kazanması sağlanmış ama beklenilen sonuca ulaşılamamıştı.

1969 seçimleri Frei'nin yıprandığını göstermişti. O nedenle 1970 başkanlık seçimlerinde aşırı sağın adayı Alessandri desteklenecek, aşırı sağın oylarıyla birlikte Hıristiyan Demokrat Partinin sağ kanadının oyları da onun arkasına toparlanmış olacaktı. Böylece "Amerikan düşmanlığıyla" ün yapan hıristiyan demokratların sol kanadının adayı Tomic, kendi partisinin oylarının bir bölümünü Alessandri'ye yöneltirken, Allende'ye gidebilecek soldaki bir kesim oyları da parçalamış olacaktı. Gerçekten de bu planda öngörülen bütün beklentiler gerçekleşti, ama sonuç istenilen biçimde değildi. Allende *Unidad Popular*'ı oluşturan siyasal partilerin 1969 seçimlerinde aldığı oyların hepsini alamamıştı. Oy oranı yüzde 44'ten, yüzde 36'ya düşmüştü. Hıristiyan Demokrat Partinin adayı Tomic önceki başkanlık seçimine göre, yüzde 100'lük bir oy kaybı ile ancak yüzde 28 oy alabilmiş, aşırı sağcı Ulusal Partinin adayı Alessandri ise çok büyük bir sıçrama göstererek oyların yüzde 35'ini almıştı. Alessandri'nin aldığı oy toplamı (1.036.278) Allende'nin aldığından (1.075.616) 40 bin eksikti ve Allende en çok oyu alan başkan adayı olarak Kongrece seçilmesi gerekiyordu. Oyunun birinci perdesi başarısızlıkla sonuçlandı.

[46] Armando Uribe, *Şili'de Amerikan Darbesi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975, s. 95.

İkinci perde Şili Kongresinde açıldı. Salt çoğunluk sağlanamadığı zaman Kongre seçime katılan başkan adaylarından birini salt çoğunlukla seçiyordu. Anayasada bir kayıt olmakla birlikte, Kongre geçmişteki uygulamalarda geleneksel olarak en çok oy alan adayı başkan olarak seçmişti. Kongreye yapılacak olan baskı ile bu gelenek bozulacak, çoğunluğu elinde bulunduran sağ, Allende yerine Alessandri'yi başkan seçecekti. Ne var ki gerek kamuoyunda yükselen tepki, gerek Tomic'in inatçı tutumu ve gerekse de bir içsavaş tehlikesiyle ordunun bölünebileceği kuşkusu, bu perdenin birinci sahnesini başarıya ulaştırmadı. Frei'nin kesin zaferini sağlayacak olan seçimlerin yenilenmesi koşuluyla, Alessandri'nin geçici başkan seçilmesi yolunda düzenlenen sahne de, başlamadan başarısızlığa uğradı.[47]

ITT'nin Şili'den gönderdiği 17 Eylül 1970 tarihli gizli rapor, hazırlanan bu tertibi şöyle ifade etmektedir:

"Taarruz hattında anti-komünist ve Alessandri taraftarları, geri cephede Frei (ikisi de ABD'ce tahrik edilmekte) gittikçe etkili bir manevra ile Kongre seçimlerini zaptetmek suretiyle, yani bir genel seçimin koşullarını hazırlamaya çalışıyorlar. Bugün Şili'nin atmosferi, gün geçtikçe cazibesini artıran yeni bir seçimin müjdecisi olurken, gelecek günlerde öylesine karanlık gözükmektedir.

"Allende ve Halk Birliği tüm oyların 1/3'ünü almış olduğundan, inanılmaktadır ki, iki-kişilik, açık bir demokrasi—komünizm yarışında Frei, hıristiyan demokrat oyların çoğunluğunu alacak, bu da Alessandri'yi destekleyen tüm sağcıların Frei'ye kaymasıyla partisini eski gücüne kavuşturmuş olacaktır.

"Geçirdiğimiz mücadelede hıristiyan demokratların liderliği, ABD ve Frei'ye derin bir kin besleyen Radmiro Tomic'e emanet edilmiştir. Hıristiyan demokratların ulusal komite toplantıları gelecek ayın başlarına ertelenmiş ve Frei'nin liderliği yeniden elegeçireceği hesabedilmiştir. (Oysa Tomic Allende'yi destekleyeceğini çok önceden söylemiştir.)

"Alessandri formülünün başarıyla uygulanmasından, Allende'nin Kongre seçimlerini kazanmasıyla başlayabilecek

[47] Armando Uribe, *agy.*, s. 87, 100.

olan kargaşa ve içsavaş olasılıklarını önlemek amacıyla vazgeçilmiştir. ..."[48]

Oyunun ikinci perdesi de böylece başarısızlıkla kapanırken, faşizmin, terör, sabotaj cinayetle hazırladığı, kanla boyanmış bir perde daha açılıyordu. Yan oyuncular, yerli-yabancı CIA ajanları, tekellerin yöneticileri, çeşitli faşist örgütler, Allende hükümetinden hoşnut olmayan çeşitli sınıf ve tabakalar, Allende'yi yeterince devrimci görmeyen "devrimci sol" grupçuklar olacak, baş oyuncu ise görkemli bir çıkışla son perdeyi kapatacak olan Amerika'nın Santiago büyükelçisi Korry'nin "oyuncak askerler topluluğu"[49] dediği Şili ordusu olacaktı. Ama önce bu oyuncuların yetiştirilmesi ve gerekli araç ve gereçlerin tamamlanması için malî durumun gözden geçirilmesi gerekiyordu. Yukarda anılan rapor bu gereksinmeyi şöyle belirtmektedir: "Anti-Allende hareketi umulandan çok fazla ölçülerde dış yardımı gerektirmektedir. Sözkonusu yardımların boyutları 1 Ekime doğru daha da açıklık kazanacaktır. Gerektiğinde biz tüm gücümüzle hazırız."[50]

Öte yandan ABD emperyalizmi için en kestirme yollardan biri de, doğrudan bir müdahale idi. Ama buna birkaç nedenle cesaret edilemiyordu. Önce, Şili'de beş yıl önce Dominik'e müdahale gerekçesi olarak gösterdiği komünist sayısı yüzlerle değil, binlerle idi. İkincisi, Şili ordusunu tümüyle yanına alamayacağı, ordunun bölüneceği ve bir içsavaşın çıkabileceği korkusu vardı. Üçüncü olarak, Allende'nin seçilmesini önlemek için çevrilen dolaplara yığınların tepkisi çok sert olmuştu, dışardan bir müdahaleye daha da sert tepki doğacağı kanısı yaygındı. Son olarak da, Vietnam'dan daha yakın bir zaman önce bir bozgunla çekilmişti, yeni bir serüvenin sonunun ne olacağı bilinmiyordu, üstelik dünya kamuoyunda olduğu kadar, Amerikan kamuoyunda da büyük bir tepkinin doğacağı biliniyordu. Onun için uzun erimli bir planın gerçekleştirilmesi yolunda yavaş ama sağlam adımlarla ilerlemeyi yeğleyecekti.

Üçüncü perde açılırken, görüntünün pek de içaçıcı olmadığı Şili'den eski CIA başkanı ve ITT yönetim kurulu üyesi

[48] *ITT Belgeler*, s. 73-74.
[49] *Ibid*, s. 74.
[50] *Ibid*, s. 75.

Mc Cone'a gönderilen 9 Ekim tarihli mektuba yapılan "ek"-ten anlaşılmaktadır: "Kötümserliklere karşın, Frei ya da orduyu Allende'ye karşı harekete geçirme girişimleri devam etmektedir. Aynı zamanda askerî müdahalenin koşullarını hazırlayacak olan aşırı solun anarşiye kışkırtılması çabaları sürmektedir".[51] Ama esas mektupta da "bir ayaklanmaya öncülük edecek silahlı kuvvetler üyelerinin seçimi için temasların sürmekte" olduğu belirtilmektedir.[52] Raporlardaki umutsuzluğa karşın, CIA'nın ordu içersinde azımsanmayacak sayıda adamı vardı. Örneğin, Frei iktidarı döneminde maaşların artırılması istemiyle, emrindeki topçu alayını harekete geçiren ve hareketinin bastırılmasından sonra emekli edilen general Viaux'nun "hiç düşünmeksizin harekete geçmeye" canatmakta olduğu, ama general Schneider'in onu "ölümle tehdit ettiği", Viaux'nun "ordunun alt kademelerinde küçümsenmeyecek bir desteği olduğu" ve generali hareketten, "pek iyi hazırlanamadığı" gerekçesiyle Washington'un alıkoyduğu, bu raporlardan öğrenilmektedir.[53]

ABD yönetimi, Allende'ye karşı herhangi bir girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla ikinci bir "Domuzlar çıkarması" bozgununun olacağı ve ikinci bir Küba'nın doğabileceği kaygısını taşıdığı için, adımlarını sağlam atmak istiyordu. Önce ekonomik kuşatma ile yönetim güç duruma düşürülecek, içerde faşist güçlerle anarşi yaratılacak, orta sınıflar oluşturulacak ortamdan rahatsızlık duyarak harekete geçirilecek ve bu arada ordu içersinde kilit noktaları ele geçirilecek, "armut dalında olgunlaştıktan" sonra, son ve kesin bir darbeyle yere düşürülecekti.

Bundan ötürü ABD Şili'ye en sıkı bir biçimde ekonomik ambargo uygularken, hatta bunu öteki kapitalist ülkelere de uygulatmak için çaba gösterirken, silahlı kuvvetlerle ilişkisini kesmemiş, tersine özellikle deniz kuvvetleri ile sıkı bir işbirliği sağlamış, ordunun araç ve gereç gereksinmelerini ise eskiden olduğundan daha fazlasıyla karşılama yoluna girmişti. Bununla birlikte de Şili'ye asker-sivil bir uzmanlar grubu da göndermeyi başarmıştı. Bu uzmanlar, "işlerinin

[51] *Ibid*, s. 105.
[52] *Ibid*, s. 103.
[53] *Ibid*, s. 77, 120, 113.

adamakıllı ehli, haberleşmelerin kesilmesinde, sabotaj yapmada, haber almada usta ve özel olarak yetiştirilmiş" kimselerdir ve "ayrıca kontr-gerilla ve buna benzer uzmanlar" da bunlar arasında bulunmaktadır.[54]

Uzmanlar ordu ve sivil kesim içersinde bu çalışmalarını sürdürürken, sağın militanları da önceleri "acemice ve amatörce" hareketlere girişmişlerdi: "27 Eylül günü aşırı sağcı bir grubun kastrist-marksist hareketi kışkırtmak, anarşi salgını sonucu, bir askerî darbenin koşullarını yaratmayı amaçlayan bombalı terör hareketleri de acemice ve amatörce olmuştur. Bombalamalar, kendilerinden birkaçının tutuklanmasıyla sonuçlanan bir polis müdahalesinden başka bir şey getirmemiştir."[55]

Öte yandan Genelkurmay Başkanı Schneider'in başkanlık seçimlerinden iki gün önce öldürülmesi, sağcı militanların amatörlükten kurtulmaya başladığını göstermişse de, sonuç istenilen doğrultuda olmamış, yerine geçen general Prats da bir o kadar sağın karşısında amansız bir tutum takınmıştır. Ama zamanı gelince o da kolayca safdışı edilecektir. Şimdilik hedef, ekonomik kargaşalık yanında siyasal kargaşalığı da yoğunlaştırmaktı.

1972 Ekiminde gerçekleştirilen "patronlar grevi" bu kargaşayı artırmak, Mart başında yapılacak parlamento seçimlerini etkilemek için gerçekleştirilmişti. Emperyalizm ve işbirlikçileri, Allende yönetiminin iyice yıpratıldığı, bu nedenle oyların büyük çoğunluğunun sağa kayacağı ve özellikle parlamentoda sağlanacak olan üçte-iki çoğunlukla Allende'nin başkanlıktan düşürüleceğini hesaplamıştı. Bu hesaplar da yanlış çıkmış, Allende, grevleri başarı ile önlemiş, seçimlerden ise oyların yüzde 50'sini alarak sağın hiç beklemediği bir başarı daha sağlamıştı. Allende'nin burjuva demokrasisi kuralları içersinde düşürülmesinin olanak-dışı olduğu iyice anlaşılmıştı. Başkanlığı kazanırken aldığı yüzde 36'lık oy oranını ertesi yıl yerel seçimlerde yüzde 40'a yükseltmiş, daha ertesi yıl ise yüzde 50'ye yükseltmiş oluyordu. Artık oyunun bundan sonraki bölümü başka sahnede oynanmalıydı,

[54] Armando Uribe, *agy.*, s. 195.

[55] Eski CIA başkanı Mc Cone'a gönderilen 9 Ekim tarihli rapor, *ITT Belgeleri*, s. 107.

burjuva demokrasisi alanı tümüyle terkedilmeliydi ve öyle yapıldı.

Oyunun son perdesi için, sahne, burjuva parlamentosu dışında tüm ülke olarak seçilmişti. Allende Şili halkının önünde oynanan bu oyunu iyice görüyordu. "10 Nisanda Dünya Sendikalar Toplantısında verdiği söylevde, Birleşik Devletler'in Şili'ye müdahalesinden ve ülkedeki yıkıcı eylemlerden sözetti". Özel konuşmalarında da "kafasındaki bu sürekli endişeyi" yakınlarına açmıştı. Ama "temel düşüncesi zaman kazanmak etrafında oluşmaktaydı."[56] Ama emperyalizm ve yerli çeteleri bu zamanı Allende'ye tanımayacaklardı. Bunun için yoğun bir eyleme girdiler. Kentlerin duvarlarını "yeni bir Cakarta'ya hazır olun" sloganları ile donatırlarken, sağcı *Que Pasa* dergisi, hükümetin "iki-buçuk yılda kaç insanın hayatına mal olduğunu, tam bilanço halinde yayınladı", bu listeye "tarım mülkiyetinin müsaderesi sırasında kalp sektesinden ölenler de"[57] dahil edildi, "yalnız tedhiş eylemlerinin kurbanlarının sağa mı sola mı mensup kimseler arasından seçildiğini belirtmeksizin sıralıyordu"[58]. Muhalefetin bu tür yaygarasının altında cinayet çetelerinin eylemlerini yoğunlaştırma amacı yatıyordu. Allende "tarih ve vicdanım önünde şiddetten kaçınacağına yemin ettim" sözlerini yinelediği günlerde kendi yaveri deniz binbaşısı Arturo Arara evinde öldürüldü. 25 Haziranda ordunun bir kesiminde başlatılan ayaklanma provası Prats'ın müdahalesiyle bastırıldı. İşçiler bu hareketten sonra silahlanmış, fabrikaları işgal ederek, yeni bir darbe girişimine karşı hazırlanmışlardı. Brezilya'da Goulart'a karşı yapılan darbe model alınarak kadınlar harekete geçirilmişti. Sokaklara dökülen kadınlar Prats aleyhine gösteriler yaparken, gösterilere yüksek rütbeli subayların eşlerinin de katılmasıyla Prats'ın istifası gündeme getirilmiş oluyordu. Prats'ın yerine darbenin lideri olacak olan Pinochet getirilecekti. Bu Allende yönetiminin sonu demekti.

[56] Armando Uribe, *agy.*, s. 197.

[57] Her faşist cuntanın yayınladığı gibi Şili cuntası da, darbeden sonra "ülkeyi komünizm belasından" nasıl kurtardıklarını anlatan, belgeli, fotoğraflı "beyaz kitabında" Allende zamanında ölen 96 kişinin listesi arasına kalp krizinden ölenleri de, ölüm nedenleri gösterilerek eklemişti. Bkz: *White Book, of the Change of Goverment in Chile*, 11 th, September 1973, s. 81-84.

[58] Armando Uribe, *agy.*, s. 215, 216.

Ordu içinde aynı doğrultuda başka hareketler de sürdürülüyordu. Haziran ayaklanmasından sonra deniz kuvvetleri içersinden yüzden fazla denizci tutuklandı ve bunlar işkencelerden geçirildi, darbeden sonra ise yargılanmadan kurşuna dizildi. Ordu içersinde darbeye karşı olan subaylar birer birer saptandı ve ya tutuklandı, ya da işlerinin darbeden sonra görülmesi için etkisiz yerlere atandılar. Silah taşıma yasağından yararlanarak, solun silahları toplanıyor, sağ ise silahlandırılıyordu. Ağustos ayına gelindiğinde fabrikalarda yer yer işçilerle askerler arasında çatışmalar başlamıştı. Bu arada komisyoncular, küçük dükkân sahipleri, doktorlar, mühendisler, avukatlar ve El Teniente bakır madenlerindeki memurlar, teknisyenler ve bir kesim işçi greve gidince, ülkede yaşam tam bir kaosa sürüklendi. Grev sürdürülürken, greve katılmayan kamyoncuların kamyonları havaya uçuruluyor, işyerleri, bürolar bombalanıyordu. Hükümetten yana olan taşımacıların lideri sokak ortasında öldürülmüştü. Artık Allende için, Şili'yi ziyaret eden Castro'ya söylediği "ben, Moneda'yı [Başkanlık Sarayını] bir tek yoldan, çam ağacından bir tabut içersinde, terkedeceğim" sözlerini yerine getirmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı. 11 Eylül 1973 sabahı emperyalizmin en son emrini yerine getirmek için harekete geçen uçaklar havadan Moneda'nın çatısına bombalar yağdırırken, O, sarayı kuşatmış tankların ateş kusan gürültüleri arasında elindeki makineli tüfekle halkına son kez şöyle sesleniyordu:

"Bu tarihi sınavda halkıma olan bağlılığımı hayatımı da esirgemeyerek kanıtlayacağım. Düşmanın gücü ağır basıyor ve bu savaşta onlar üstün gelebilirler. Ama toplumsal süreçler kaba kuvvetle de, kanlı cinayetlerle de durdurulamaz. Halk kendini korumalı, ama intihar etmemelidir. Halk kendinin ezilmesine, yokedilmesine izin veremez, ancak aşağılanmaya da izin veremez. Bu ağır ve acı durum kuşkusuz başkaları tarafından aşılacaktır. Hayatımı boş yere vermediğimden eminim ...".

BİRKAÇ SONUÇ

Şili'de Allende önderliğinde Halk Cephesinin üç yıllık

deneyiminin bu kısa (kuşkusuz eksik) değerlendirilmesinden sonra akla gelebilecek sorular şunlardır:

1. *Unidad Popular*'ın sonu, değiştirilemez bir yazgının kaçınılamaz olarak ulaştığı bir nokta mıydı?

2. *Unidad Popular*'ın yerini alan faşist cunta yönetimini beş yıldan beri ayakta tutan toplumsal-ekonomik bir taban var mıdır?

3. Şili deneyiminin evrensel niteliği nedir?

Şimdi sırasıyla bu soruların yanıtlarını vermeye çalışalım.

Birinci sorunun yanıtının olumsuz olduğu yazının içeriğinde açıklanmaya çalışılmıştır. Gerçekten de Halk Cephesi yukarıda açıklamaya çalıştığımız yanlışlardan kendini kurtarıp yığınları aktif bir biçimde arkasına alabilmiş olsaydı, hiç kuşkusuz, karşısındaki düşman dünyanın en kudretli ülkesi de olsa, halkın yenilmez gücü karşısında dize gelmiş olacak, "sessiz Vietnam" denilen Şili, halkının sesini bütün dünyaya duyuracak, ikinci bir Vietnam yenilgi şerbetini bir kez daha emperyalizme tattırmış olacaktı.

Onbinlerce yurtseverin cesetlerinin üzerinde yükselen Şili faşizmi bugün beş yılını doldurmuş bulunmaktadır. Darbenin ilk gününden başlayarak direnen Şili halkı onbinlerce kayıp vermesine karşın bu direncinden bir şey kaybetmemiştir. Tersine anti-faşist cephe her gün biraz daha genişlemekte ve faşist cuntanın etrafındaki yalnızlık çemberi daralmaktadır. Başlangıçta cuntanın destekçisi olan toplumun küçük ve orta burjuva kesimleri de bu desteğini büyük ölçüde çekmiş bulunmaktadır. Cunta, daha önceden de yüksek bulunan subay ücretlerine yüzde 15 oranında "iç savaş" primi biçiminde rüşvetler dağıtarak, çeşitli olanaklar sağlayarak ordunun desteğini sürdürmeye çabalamaktadır. Ama gene de ordu içersinde, hatta cunta içersinde görüş ayrılıkları gizlenemeyecek kadar açığa çıkmış bulunmaktadır. Öte yandan dünya kamuoyunun tepkisi karşısında, cuntanın uluslararası planda da etrafındaki destekler çürümeye başlamıştır. Cunta bugün dışarda ABD'nin desteği, içerde ise anti-komünizm ve aşırı milliyetçilik demogojisiyle ayakta durmaya çalışmaktadır.

Cunta, üç yıllık halkçı iktidarın ulus yararına aldığı

bütün önlemleri yıkıp atmıştır. Bütün kârlı devlet şirketlerini yerli ve yabancı özel sektöre devretmiştir. 492 devlet işletmesinden 253'ünü eski sahiplerine geri vermiş ve on banka da dahil, 104 işletmeyi özel kişilere satmıştır. Devletin elinde özel sektör için kârlı olmayan 19 kuruluşun kalması planlanmıştır.

Cunta 1974-1975 yılları arasında 1,3 milyon hektarı kapsayan 1.117 çiftliği, eski sahiplerine geri vermiştir. 0,4 milyon hektarlık toprak da 1.828 çiftlik sahibine kısmen geri verilmiştir.

İşçi ücretleri dondurulmuş, bunun yanında fiyatlar alabildiğine başıboş bırakılmıştır. Ülkenin bütün kapıları yabancı tekellere ardına kadar açılmıştır. Cuntanın başa geçmesiyle yükselen bakır fiyatları, ABD'nin kredi muslukları, ülkeyi içine düştüğü ekonomik bataktan kurtaramamaktadır. 1977 yılının sonunda dış borçlar 6 milyar dolara yükselmiş, borç taksitleri ise yılda 815 milyon dolara çıkmıştır. Bu rakam ülkenin ihracat gelirlerinin yüzde 40-45'ini tutmaktadır. 1975 yılında ulusal gelirdeki düşüş yüzde 15, sınaî üretimde düşüş yüzde 27 olmuştur. Kişi başına millî gelir düzeyi olarak Allende döneminde Latin Amerika'da üçüncü sırayı alırken 1975'te onuncu sıraya inmiştir. Perakende fiyatlar 1974 Aralığı ile 1976 Temmuzu arasında yüzde 800'den daha fazla artmıştır. Enflasyon oranı 1975'te yüzde 341, 1976'da yüzde 174 olmuştur. Ülkedeki faal nüfusun yüzde 20'si işsizdir.[59] Kısacası cunta tam bir toplumsal-ekonomik bunalım içersindedir.

Bu ağır bunalımdan yararlananlar, gene bu bunalımın asıl kaynağı olan yabancı tekellerdir. Cuntanın ancak kavrayışı kıt bön kafaların inanabileceği düzeyde kaba bir anti-komünizm demagojisiyle doldurulmuş resmî aylık bültenlerinden birinde yabancı tekellerin yöneticilerinin bugünkü Şili yönetiminden nasıl hoşnut oldukları büyük bir bönlükle anlatılmaktadır.[60] Halkçı hükümet tarafından kapıdışarı edilen ABD'nin ünlü First National City Bank'ı ile The Bank of America'sının darbeden sonra geri dönen ilk iki yabancı kuruluş olduğu, bültende övünülerek belirtildikten sonra,

[59] A. Atroshenko, *agy.*, s. 54-57.
[60] *News From Chile*, vol III. November 1976, n° 17.

Santiago City Bank müdürünün şu sözleri aktarılmaktadır: "City Bank'ın Şili'ye dönüşü, hiç kuşkusuz Şili'nin ekonomik geleceğine karşı duyulan güvenin bir ifadesidir." Aynı bültende Şili-ABD ticaret odası başkanının da şöyle söylediği yazılıyor: "1976'da Şili'ye bir yatırımlar akışının olacağını bekliyoruz. Dünya bunalımı sona erer ermez Şili'deki yatırımların görülmemiş ölçülerde artacağına inanıyorum."

Bütün bu sözler, Pinochet'nin sırmalı üniformasının gölgesinde sürdürülen sömürüyü gizlemesinin ötesine geçmeyen aldatmacadan başka bir şey değildir. Ne 1976 yılında, ne 1977 yılında ne de 1978 yılında dış sermaye ülkeye akabilmiştir. Emperyalizm geleceği belli olmayan (daha doğrusu belli olan) bir yönetime güvenerek uzun erimli girişimlere girecek kadar deneyimsiz değildir. Kaldı ki, Şili'nin yeraltı kaynaklarını sömürecek, ekonomisini denetim altına alacak ölçüde yatırımlar zaten yapılmış bulunuyor. Bugüne kadar yapılmış olan toplam yatırım, Şili'den sağlanan bir yıllık kârın ancak bir bölümünü oluşturacak miktarı geçmemektedir. Ama bu bile emperyalizmin sömürüsünün sürdürülmesi için yetip de artıyor bile.

Her ne kadar Şili deneyiminin kendi toplumsal-tarihsel özgünlüğü varsa da, modelin özgünlüğü yanında evrenselliği de gözönünde tutulmalıdır. Her devrim hareketi dünya devrimci hareketine paha biçilmez katkılar yaparken, karşı-devrim hareketlerinden de çıkarılabilecek kuşkusuz pek çok değerli dersler vardır. Şili deneyiminin evrensel özelliği de bundan kaynaklanmaktadır.

Her devrimde olduğu gibi Şili devriminde de izlenen sürecin bir başka ülkede tıpatıp uygulanacağını düşünmek tarihsel materyalizmin yadsıdığı bir olgudur. Bu nedenle Şili olayında devrimci hareketin kazandığı deneyimler, içine düştüğü yanılgılar genel olarak dünya devrimci hareketi için, özel olarak da Türkiye devrimci hareketi için titizlikle değerlendirilmesi, öğrenilmesi gereken dersler içermektedir.

Türkiye açısından Şili deneyiminin önemi iki yönlüdür. Birincisi Türkiye de tıpkı Şili gibi bir tüm olarak emperyalizmin, özel olarak da ABD emperyalizminin siyasal ve ekonomik denetimi altında tutulmaktadır. Üstelik Şili toplumsal ve ekonomik yönden Türkiye'den daha ileride, burjuva

demokrasisinin çok daha yerleşmiş olduğu bir ülke özelliğini taşıyordu. Dahası Şili Türkiye gibi NATO, CENTO örgütleriyle uluslararası nitelikteki anlaşmalarla emperyalizme kıskıvrak bağlanmış bir ülke değildir. İkincisi ise, emperyalizmin Şili faşizmini uygulamada geliştirdiği modelin yeri ve zamanı geldikçe Türkiye gibi ülkelerde de uygulanacağından hiç kuşku yoktur. Nitekim İtalya'da Komünist Partisi Genel Sekreteri Enrico Berlinguer'in sık sık "bir Allende olmak istemediğini" yineleme gereğini duyması, modelin İtalya gibi gelişmiş kapitalist bir ülke için bile geçerli olabileceği olgusunu vurgulamaktadır.

Türkiye Şili değildir ve Türkiye'de bir Allende yoktur. Bu doğrudur ama Türkiye'nin, burjuva demokrasisinin en kaba ilkelerinin bile uygulanamadığı bir ülke görünümünde olduğu gözönünde tutulacak olursa ve ülkede sosyal-demokrasinin komünizmle eş tutulabildiği, sağın kullandığı yöntemlerin Şili'de uygulanan yöntemlerle olan şaşırtıcı benzerliği anımsanacak olursa, konuya bu açıdan yaklaşmanın sayısız faydaları olduğu ortaya çıkar.

SERPİL GÜVENÇ

IRAK ÜZERİNE

"Enerji 'Krizi' ve Amerika Birleşik Devletlerinin Dış Politikası"[1] adlı broşürde şunları okuyoruz: "İstesek de, istemesek de en azından gelecek birkaç yıl içinde Amerika Birleşik Devletleri önemli miktarda petrol ve bunun yanısıra özellikle günümüzde teknik ve ekonomik yönden düşük sıcaklıklarla sıvılaştırılması ya da metana çevrilerek deniz yolu ile taşınması olanaklı hale gelen doğal gaz açısından Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya güvenmek durumundadır. Bu, aynı zamanda, yakın gelecekte, ABD'nin ve diğer tüketici ülkelerin *daha fazla petrol için* bu bölgenin ülkelerine bağımlı olmanın getirdiği bütün ekonomik ve siyasal sorunlarla *uğraşmaları* anlamına gelmektedir".

Dünyada kesinleşmiş petrol rezervlerinin yaklaşık olarak 3/5'ini ya da %60'ını topraklarında barındıran Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin sürekli olarak "kaynayan kazan" durumlarının bir yönünü, oldukça önemli bir yönü-

[1] Robert E. Hunter, *the energy 'crisis' and u.s. foreign policy*, august 1973, s. 30.

nü, yukardaki satırlar yansıtmaktadır. Bir yandan enerji sorununun, öte yandan pazar sorununun gittikçe bunalttığı emperyalist ülkeler, yerküresinin bu sıcak yöresindeki ilerici rejimlere her gün birer kıvılcım sıçratarak silah stoklarını eritmek, ürünlerine pazar sağlamak, tüketim toplumlarının giderek artan enerji gereksinmelerini karşılamak istemektedirler. Verdikleri millî kurtuluş savaşları ile emperyalist sistemin can damarlarını birer birer kurutan bu ülkelerdeki rejimleri devirmek için Enver Sedatlar, Kral Hüseyinler "satın alınmakta", kaleler içlerinden fethedilmeye çalışılmakta, CIA kanalıyla gerici askerî darbeler tezgâhlanmakta, "teknik yardım", "kalkınma için bölgesel işbirliği" ... gibi kulağa hoş gelen sözcüklerin maskesi altında bu geri kalmış ülkeler yeniden Batılı çokuluslular ağına düşürülmektedir.

Nitekim petrolüyle, "Filistin Sorunu" ile, "Arap-İsrail" çatışması, "Kürt" sorunu, SAVAK'ı, "halk oylamaları", Şahları, Emirleri, Sultanları, ve yoksul halkıyla, kobaltı, bakırı, uranyumu ve daha nice doğal zenginlikleriyle her an patlamaya hazır bir barut fıçısı gibidir Orta Doğu.

Bu yazıda 1974 yılı gayrisafi ulusal hasılası Dünya Bankasınca 10.400 milyon ABD doları, kişi başına düşen ulusal geliri ise 970 ABD doları olarak belirlenen ve günümüzde Arap Dünyasının dış politika yönünden tutarlı bir tavır benimsemiş ülkelerinden birisi olan Irak'ın siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullarını ve ülkenin son birkaç yıllık gelişmelerini kısaca gözden geçireceğiz.

1974 yılı tahminlerine göre 10.8 milyon nüfusu topraklarında barındıran ve 438.000 km^2'lik bir alana yayılmış olan bu ülkede[2] monarşinin yıkılıp Cumhuriyetin kuruluşu 14 Temmuz 1958 tarihli hükümet darbesi ile gerçekleşti. Kral II. Faysal ve General Nuri Said'in öldürülmesiyle başa geçen Abdulkerim Kasım başbakan oldu.

Komünistlerin hükümette temsil edilmelerine karşı çıkan, onların etkin olduğu Halk Direniş Gücü adlı örgütü Kürt ayaklanmasını teşvik ettiği gerekçesiyle kapatan, ilerici, millî bağımsızlıkçı, radikal nitelikli bu darbeci hükü-

[2] *The Middle East and North Africa*, 1976-77, s. 378.

metin iç siyasetteki bu anti-komünist tavrını, Irak'ın, 24 Mart 1959'da İngiltere, İran, Pakistan, Türkiye ve Irak'ın katılmasıyla Sovyetler Birliği'nin güney sınırlarında âdeta koruyucu bir kordon oluşturan, Orta Doğu'daki "komünist sızmalarına" ve eylemlerine karşı bir örgütlenme oluşturmak üzere kurulan, ABD'nin tam siyasî, ekonomik, teknik ve *askerî* desteğindeki Bağdat Paktından ayrılışı izledi. Anti-emperyalist tavrını sürdüren hükümet, 1961 yılında çıkardığı 80 sayılı petrol yasası ile çokuluslu petrol şirketlerinin çıkarlarına ciddî bir darbe vurdu. Bu yasaya göre işletilmeyen tüm petrol alanları devlete devredildi. Şirketlerin işletme alanları petrol üretim alanları ile sınırlandırıldı. Önceden verilmiş olan bazı ayrıcalıkları da ellerinden alındı. Özetle, Irak'ın alan olarak %99,5'i petrol tekellerinin denetiminden kurtarıldı. Irak petrol endüstrisinin 1925 yılından bu yana IPC (Irak Petrol Şirketi)nin ve bu şirketin yan kuruluşları olan Basra Petrol Şirketi (BPC) ve Musul Petrol Şirketinin tekelinde olduğu anımsanırsa, devrim hükümetinin radikal tavrı sonucu, Irak topraklarındaki petrol alanlarının %99,5'inde egemenliklerine son verilen tekellerin telaşının nedeni açığa çıkar.[3]

Çokuluslu tekellerin, petrol musluklarını kurutan bu yasaya karşı takındıkları tavır, önce bu yasanın yeniden gözden geçirilmesi için hükümeti görüşmelere zorlamak, bu arada da 1962-1970 döneminde üretim artış hızını %4,7'e düşürmek oldu. Bölgedeki diğer petrol üreticisi ülkelerde bu artış hızının %13'ü geçtiğini söylersek, Irak ekonomisinin bu tutumdan ne denli zarar gördüğü açığa çıkar. Yine resmî rakamlara göre, Irak'ın ticarî olarak uğradığı kaybın yaklaşık 550 milyon ID'nin üzerinde olduğu sanılmaktadır.[4]

Toprakta süregelen feodal toprak ilişkilerine son vermek konusunda da kararlı bir tutum izleyen Hükümet, 1958 Ekim ayında yeni ve köklü bir toprak reformu yasasını yürürlüğe koydu. Bu yasaya göre, büyük toprak sahiplerinin toprakları parçalandı; büyük toprak sahipleri, ellerindeki

[3] *Devrimci Irak (1968-1973)*, ABSP'nin 8. Irak Bölgesel Kongresinde benimsenen siyasal rapor, s. 80.
[4] *Iraq Today*, n° 57, Cilt III, s. 22, 16-31 Ocak 1978.

"fazla" toprakları hükümete "ceza olarak vermeye" zorlandılar. Fazla toprakların dağıtım işlemini hükümet üstlendi. Kişinin elinde bulundurabileceği sunî sulamalı en fazla toprak miktarının bin dönüm, doğal olarak sulanan topraklarda ise en fazla miktarın ikibin dönüm olarak saptandığı; parçalanan toprakların, toprağın cinsine göre çiftçi başına 60-120 dönüm arasında değişmek üzere dağıtılması öngörülen, ayrıca yeni toprak sahiplerine sermaye, makine ve teknik bilgi sağlayacak tarım kooperatifleri kurulması planlanan bu reform hareketi ile feodalitenin tasfiyesi doğrultusunda önemli bir adım atıldı.[5]

Baas partisi içindeki sağ ve sol kanatların çekişmeleri sonucu bir dizi iktidar değişikliğine uğrayan Irak, yakın tarihinde 1958 darbesini izleyen en önemli iktidar değişikliği 17 Temmuz 1968 darbesiyle meydana gelmiştir. Ahmet Hasan El Bekr'in başkanlığında kurulan bu hükümet de, temelinde on yıl önceki iktidarın niteliklerini taşımaktadır. Bununla birlikte özellikle iç sorunlar konusunda daha esnek bir tavra sahip olan Bekr hükümetinin iç siyasetteki en önemli faaliyeti Kürt sorununa ilişkindir. 11 Mart 1970 yılında Kürtlerle hükümet arasında yapılan 15 maddelik bir barış planı,[6] Irak hükümetiyle Kürtler arasında yapılan en kapsamlı anlaşmadır. KDP adına Mustafa Barzani ve Baas Partisi adına Saddam Hüseyin El-Tekriti imzası ile yayımlanan ve 1974 yılı Mart ayına kadar gerçekleştirileceği kabul edilen bu deklarasyona göre, Kürtlerin hükümete katılmaları, Kürt çoğunluğunun bulunduğu bölgelere Kürt subaylarının atanmaları, Kürt bölgelerinde Arapçanın yanısıra Kürt dilinin resmî dil sayılması, anayasanın, Kürdistan bölgesinde, kültürel, sosyal, ekonomik yönetime ait tüm ulusal hakları ve bunlara ilişkin "yerel otonomi"yi güvence altına alması zorunluluğu, vb. haklar karar altına alındı. Ne var ki, 1974 yılına dek tam olarak uygulanması gereken, ama II. bölümdeki "plebisit"le ilgili maddenin hükümetçe ertelenmesi sonucu uygulaması geciken bu deklarasyon da Irak'a çok pahalıya oturan, petrol gelirlerinin,

[5] *Devrimci Irak (1968-1974)*, ABSP'nin 8. Irak Bölgesel Kongresinde benimsenen siyasal rapor, s. 118.
[6] El Munadil, *Irak Kürt Hareketi ve IKP*, s. 48.

dolayısıyla bütçenin gelir sütununun büyük bir bölümünü silip götüren bu mücadeleyi durduramamıştır. Bununla birlikte, devrimci akımın içinde gitgide güçlendiği Kürt hareketi için varılabilecek en kesin yargı, bu hareketin sırtındaki feodal aşiretsel yönetimin, yani Molla Mustafa Barzani'nin, Amerika ve İsrail'e askerî yardım çağrısında bulunan ve "ileride kurulacak hür Kürdistan'da" Amerikan Petrol şirketlerine tavizler sağlamaya söz veren Barzani'nin[7] gerici yönetimini er-geç silkip atacağına olan inancımızdır.

Arap Dünyası işçi sınıflarının öncülüğünde gerçekleşecek olan emekçi sınıf iktidarlarının, tüm sorunları gibi, Arap ülkelerinde yaşayan halkların sorunlarını da en doğru biçimde çözeceği, dolayısıyla zaman zaman emperyalizmin Orta Doğu'daki siyasal ve ekonomik çıkarlarını korumak üzere kullanmaya çalıştığı birçok sorundan birisi olan Kürt sorununun da bu arada köklü bir biçimde çözüleceği kuşku götürmemektedir.

1968 darbesinin önemli olaylarından biri 1970 yılında çıkarılan yeni toprak reformu yasasıdır. Bu yeni yasaya göre toprak sahipliğinin tavanı düşürülmüştür. Ayrıca 1958'de toprak sahiplerine ödenmesi gereken tazminat da ortadan kaldırılmıştır.

Bugün Irak'ın toprak durumuna bakıldığında şunlar görülmektedir:

Reformun beş yılda tamamlanacağı tahmin edildiği halde 1972 sonlarında ancak 4,73 milyon dönüm toprakta mülksüzleştirme uygulanabilmiş ve bu topraklar 100.646 aileye dağıtılabilmiştir.[8] Irak'ta toprak reformuna ait topraklar, dağıtım bölgesi koşullarına göre çiftçilere ya toplu halde ya da tek tek dağıtılmıştır. Toprak dağıtımından yararlanacak kişinin Iraklı çiftçi ya da tarım işçisi olması şarttır.

Bugün Irak'ta toprak ağalığı büyük çapta tasfiye edilmiştir. Resmî rakamlara göre, Irak'ta tarıma elverişli arazi 23 milyon dönüm olup bunun 390 bin dönümü devlete, 64 bin dönümü kolektif çiftliklere, 11 milyon dönümü

[7] El Munadil, *Irak Kürt Hareketi ve IKP*, s. 14.
[8] *The Middle East and North Africa*, 1976-77, s. 379.

ise kooperatif çiftliklere aittir. Devletin elinde ayrıca çiftçilerle kolektif olarak işletilen 2 milyon dönüm arazi vardır. "Özel ya da diğer şekillerdeki" toprak mülkiyeti ise 8 milyon 400 bin dönüm araziyi kapsamaktadır.[9]

Ne var ki, tarıma elverişli arazi çiftçilere hâlâ yetmemektedir; büyük sayıda çiftçi topraksızdır, küçük ya da orta büyüklükteki işletmelerde ücretli olarak çalışmak ya da kentlere göç etmek durumundadır.

Ülkenin can damarı petrole gelince; 1968 yılında Kuzeyde Rumeyle bölgesinde çok zengin bir petrol yatağının bulunması yine Bekr Hükümeti dönemine raslamaktadır. Yılda 42 milyon ton petrolün üretilebileceği tahmin edilen bu bölgenin işletilmesini bizzat INOC (Irak Millî Petrol Şirketi) üstlenmiştir.

Sırtını SSCB'nin kapsamlı yardımına dayayan hükümet, yabancı petrol şirketlerini 1972'de millileştirdi. Bu millileştirmenin getireceği kısa vadeli zararlardan etkilenmemesi için ise, Basra Petrol Şirketini millileştirmenin dışında bırakmak, Kerkük bölgesinden çıkan petrolün %23,75'ini Fransa'ya satmak üzere karar alındı. Ayrıca Ispanya, İtalya, Yunanistan, Hindistan, Japonya ve Brezilya ile de ilişkiler kuruldu. Mart 1973'te millileştirilmiş petrolün tümü satılmıştı.

1973 Ekiminde patlayan Arap-İsrail savaşı sonucu Irak hükümeti "petrol silahını" kısa süreli de olsa kullandı. OPEC'in ABD ve Hollanda'ya karşı ambargo uygulama siyasetine katıldı. Basra Petrol Şirketindeki ABD hissesi derhal millileştirildi. Bunu, önce Hollandalıların, daha sonra ise Gülbenkyan'ın %5'lik hissesi izledi.[10]

Tarihçesini kısaca özetlemeye çalıştığımız Irak'ın hemen hemen bütün yayın organlarında sosyalizmin propagandası yapılmaktadır. 1968 darbesi ile başa geçen Bekr Hükümeti daha radikal bir sol tutumu benimser görünmektedir. Acaba durum gerçekten göründüğü gibi midir? Irak ekonomisi Batı emperyalist tekellerinden kendisini gerçekten kurtar-

[9] *Devrimci Irak* (1968-1973), ABSP'nin 8. Irak Bölgesel Kongresinde benimsenen siyasal rapor, s. 118.

[10] *Devrimci Irak* (1968-73), ABSP'nin 8. Irak Bölgesel Kongresinde benimsenen siyasal rapor, s. 86.

mayı başarabilmiş midir? Üç milyonluk çalışan nüfusunun bir-buçuk milyonu hâlâ tarımda istihdam edilen, tüm dışalımlarının %30'unu gıda dışalımının oluşturduğu, petrol gelirleri bir yana bırakıldığında oldukça derin bir bütçe açığına sahip olan Irak[11] ekonomik bağımsızlığını kazanmış mıdır?

MADALYONUN ÖBÜR YÜZÜ

Arap Baas Sosyalist partisinin 8. Irak bölgesel kongresinde benimsenen siyasal raporun 185 ve 187. sayfalarında şunları okuyoruz:

"Bir yandan Irak ve diğer ilerici Arap ülkeleri, öte yandan Sovyetler Birliği ve sosyalist ülkeler arasındaki işbirliği, silahlanma ve kalkınma alanında özel bir öneme sahiptir. ... Bu nedenle bu konuyla ilgili olarak daha çok Sovyetler Birliği'ne ve sosyalist ülkelere yönelmemiz doğaldır. Ayrıca, ekonomik bağımsızlığımız, emperyalizmin çıkarlarına aykırı düşmektedir. ... *Emperyalist ülkelerden kastımız ABD ve onunla işbirliği yapan, politikasını uygulayan devletlerdir.* ... Bu ülkelerle, *özellikle ABD ile aramızdaki çelişkiler hayatidir, müzmindir, şümullüdür...*"

Ne var ki, daha önce de belirttiğimiz gibi özellikle ağır sanayiin kuruluşuna yönelik yatırımlarda Sovyetler Birliği ve sosyalist ülkelerden yardım gören, başlıca kükürt ve fosfat yatakları Polonya devlet firmaları tarafından işletilen, petrol rafinerileri, demir-çelik tesisleri, traktör fabrikaları, hidroelektrik santralları da dahil olmak üzere, öteki ağır sanayi kuruluşlarının çoğunluğunun proje ve finansmanları SSCB ve diğer sosyalist ülkelerce yapılan Irak'ın 1971 yılındaki ithalât rakamlarına gözattığımızda,[12] toplam ithalâtın %20'sinin ABD, İngiltere ve Fransa'dan yapıldığını, 248 milyon ID'lık toplam ithalâtın 120 milyonluk bölümünün, yani %48'inin Batı Bloku ülkeleriyle, yani başta ABD, Japonya, İngiltere, Fransa, Belçika, Batı Almanya, Hollanda, Avusturya, Kanada, İtalya ve İsveçle gerçekleştiğini görüyoruz. Öte yandan 1972 yılında COMECON'a üyelik için başvuran Irak'-

[11] *The Middle East and North Africa,* 1966-67, s. 379.
[12] *The Middle East and North Africa,* 1976-77, s. 388.

ın, sosyalist ülkelerle, yani SSCB, Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Çin Halk Cumhuriyeti ve Bulgaristan'dan yaptığı ithalât, toplam ithalâtın (1971 yılında) yalnızca %25'idir. 1973 yılında da bu oranlar değişmektedir. Buna karşılık zaten kısıtlı olan ihraç ürünlerinin alıcıları ise (*petrol* dışında) sadece bölgedeki diğer Arap ülkeleri, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Bu rakamların tek anlamı vardır. O da, Batı emperyalist dünyasının Orta Doğu'daki az gelişmiş tüm diğer ülkeler gibi Irak'ı da pazar olarak kullandığı gerçeğidir.

ABD ile Irak arasındaki "hayatî" ve "şumullü" çelişkilere karşın, "emperyalist ABD ve onun politikasını uygulayan devletler"e karşı takınılan tavra karşın, 4 Ağustos 1975 tarihli *Business Week*'in verdiği rakamlara göre 1975 yılında Irak-ABD ithalâtı 1973'teki sayının (ki 1973'te ABD'den yapılan dışalım 15 milyon ID, yani 50 milyon idi) 8 katına çıkarak 400 milyon ABD dolarını bulmuştur. 1976 yılında bir Amerikan-Batı Alman ortak firması, Basra yakınında bir başka petro-kimya kompleksi kurmak üzere sözleşme yapmış bulunmaktadır. Üç ABD alimünyum tröstü —Reynolds, Kaiser ve Alcoa— Basra yakınlarındaki 340 milyon ABD Dolarlık bir izabe tesisi için (1975 yılında) teklif vermişlerdir. Bir başka ABD şirketi, yine Basra yakınlarında (25 milyon dolarlık) bir petrol yükleme istasyonu kurmakta, Houston'daki bir şirket büyük bir sıvı gaz fabrikasının fizibilite etüdünü yapmaktadır. Bir başka ABD şirketi ise Sovyet yapısı bir "şişe" fabrikası yerine 9 milyon dolarlık daha güzel içki şişesi imal edecek bir fabrika kurmaktadır. En önemli "alış-veriş" ise, 1975 yılı Mart ayında Irak'ın Boing uçak firmasından 2.900 milyon tutarında 6 jet uçağı satınalınması olayıdır. *Business Week*'e göre "bu satış, Boeing'in şimdiye dek ticarî uçak satışı alanında Orta Doğu'ya yaptığı en büyük satış"tır. Ünlü General Motors şirketi Irak sınır müfrezelerinin gereksinmelerini karşılamak üzere "air condition"lu (?) 3.000 chevrolet pikapı Irak ordusuna "sağlamaktadır". Mutlu bir şaşkınlık içindeki ABD dergisi, haklı olarak bu olayın "bir-iki yıl öncesinde düşünülemeyecek bir şey olduğunu" yazmaktadır.

Yine (1968-73) ABSP'nin 8. Bölgesel Kongresinde benim-

senen raporun 189. sayfasında, Japonya'ya ilişkin şu satırları okumaktayız: "Japonya ile etnik ve ekonomik ilişkilere özen göstermemiz şarttır. Japonya'nın Amerika ile yakın ilişkileri bulunduğu bir gerçektir. Ama Japonya'nın dünya ile olan ilişkilerinin temel karakteri ticaridir. ... Bu nedenle Japonya ile işbirliği çok yararlı olur ve anti-emperyalist davamıza da ters düşmez". Oysa, dünya pazarlarında ABD ve diğer emperyalist tekellerle rekabet halindeki Japon tekellerinin ve Japon emperyalizminin niteliği sugötürmez bir gerçektir. Petrol ithalâtının %83'ünü Orta Doğu ülkelerinden gerçekleştiren Japonya, İsrail'e karşı takındığı dikkatli tutum sonucu Arap dünyasını küstürmemeyi başarmış görünmektedir. Aynı şey bugün metropolden kilometrelerce uzak Zaire'de, topraklarında dünyanın en "zengin kobalt ve bakır madenlerinin" bulunduğunu TRT'den öğrendiğimiz bu Güney Afrika ülkesinde halka görülmedik zulüm uygulayan Fransa için de geçerlidir. Irak'taki Japon tekelci sermayesinin yatırımları, 1973 yılında Orta Doğu ülkelerine 606 milyon dolar sermaye ihraç eden, 1980'lere doğru ise bu ihracatın, 6.800 milyon dolara çıkaracağı, yani 10,7 kat artıracağı[13] tahmin edilen Japonya'nın, bu ülkelere ölçüsüzce sermaye, teknoloji ve meta akıttığını göstermektedir. Japonya'nın Orta Doğu ve Afrika ülkelerine karşı takındığı olumlu tavır, ABD ile görünürdeki çelişkileri, yalnızca çokuluslu tekeller arasındaki rekabeti sergilemektedir.

Khor Al Zubair'de bir gübre fabrikası kurulmasını üstlenen, ayrıca bir petro-kimya kompleksi, iki rafineri ile ilgili katkıda bulunacak olan Japonya'dan, petro-kimya kuruluşları ve rafineri yapımında kullanılmak üzere 100 milyon dolarlık "kredi" alınmıştır. Bu kredi karşılığında Japonya'ya 160 milyon ton ham petrol ve petrol ürünü verilecektir. Ayrıca INOC'un gereksinme duyduğu tanker filosu için İsveç ve Japonya'ya tanker ısmarlanmıştır.

Fransa'dan da 100 milyon dolar kredi alınmış, yılda 12,5 milyon ton ham petrol olarak 10 yıl süreyle ödenmesi taahhüt edilmiştir.

[13] Vahap Erdoğdu, "Emperyalizmin Güncel Çelişkileri ve Türkiye Kapitalizminin Bunalımı", *Ülke*, n° 2, s. 29.

SONUÇ

Bütün bu yalpalamalarının, çıkmazların nedeni, emperyalist sistemin gerikalmış ülke ekonomilerinin kendi iç dinamikleri yönünde gelişmelerini önlemesi ve bu ülkelerde, devlet eliyle de olsa, gelişen çarpık kapitalizmin ülkeyi eninde sonunda uluslararası tekelci sermayenin kucağına atması gerçeğidir. Nitekim son günlerde gazetelerde yer alan haberlerden edindiğimiz izlenimlere göre, 17 Temmuz 1973'te yapılan bir sözleşmeyle Irak Komünist Partisiyle "İlerici Cephe"de birlikte çalışmayı kabullenen Arap Baas Sosyalist Partisi sosyalistler üzerindeki baskıyı arttırmış, bu tutumunu IKP üyelerini idam ettirecek kadar ileri götürmüştür.

Uluslararası siyaset açısından, sosyalist ülkelere ve emperyalist ülkelere karşı takındığı siyasal tavır açısından tutarlı bir görünüm sergileyen Irak'ın da, Arap ilericiliğinin ve diğer radikal Arap küçük-burjuva iktidarlarının, nitelikleri gereği vardıkları noktaya, örneğin Nasır'ın Mısır'ından Enver Sedat'ın Mısır'ına ulaşması kaçınılmaz gözükmektedir. Ta ki çağımızın en devrimci sınıfı proletaryanın, Irak'ın kaderinde ağırlığını koyacağı güne dek.

"EN BÜYÜK TEHLİKE" BROŞÜRÜ ÜZERİNE AÇILAN KAMPANYA

Okurlarımız, *Ülke* n° 1'de yeniden yayınlanan *En Büyük Tehlike!, Millî Türk Dâvasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü*, adlı broşürü anımsayacaklardır. Bu broşürün değerlendirilmesi yapılırken, yazıldığı koşulların gözönünde tutulması gerektiğini vurgulamıştık. Ancak o koşulları değerlendirebilmek için toplumun o günlerde içinde bulunduğu toplumsal-siyasal durumun nesnel bir tahlilinin yapılması zorunluluğu vardır.

Arkadaşımız *Gültekin Emre*'nin çabaları sonucu derlediğimiz bu belgeler, 1940'ların Türkiyesinin toplumsal-siyasal durumuna bir ölçüde açıklık getirmektedir.

Biz, bu sayımızda, broşürün basında ve parlamentoda yarattığı tepkiyi sergilerken, bugüne dek uzanan faşizmin tarihsel kökenine de bir ölçüde ışık tutmuş olduğumuza inanıyoruz.

BU TEHLİKEYE KARŞI MUTLAKA UYANIK BULUNMAK LÂZIMDIR

TAN

26 HAZİRAN 1943

İKİNCİ büyük cihan harbinin içinde bulunduğumuz devresinde, memlekette birinci cihan harbinin arifesinde ve içinde olduğu gibi, bir takım fikir cereyanları meydana geldi. Bir kısım çoluk çocuk "ölmüş olan Türkçülüğü ihya edeceğiz" davasile ortaya çıktılar. İkide bir Tanzimata, Türk tarihinin iftiharla kaydettiği birçok yüksek şahıslara çattıkları gibi, inhisar altında bir milliyetçilik, Türkçülük cereyanı yaratmağa çalıştılar. Fakat son günlerde birbirlerine giren bu çocuklar neşrettikleri broşürlerle bu cereyanın içyüzünü meydana verdiler. Bunların kendi itiraflarına göre aralarında meçhul menbalardan paralar tedarik edenler, totaliter devlet reislerine benzemek için kıyafetlerini değiştirenler vardır. Bu arada "En Büyük Tehlike" ismi ve F. Berkman imzasile çıkan bir broşürde bu cereyanın memleket hesabına nasıl tehlikeli bir hareket olduğu izah ediliyor, ve dikkatimizi bu mesele çekiyor.

Broşürün izah ettiğine göre bu cereyan, tesadüfî bir cereyan değildir. Arkada bu cereyanın ipini kullanan mühim kuvvetler vardır. Bunlar hükûmetimizin isabetli bir bitaraflık kararile temin et-

tiği sulhü, ve millet arasındaki birliği bozmağa çalışıyorlar. Bu huzuru bozmak için sinsi sinsi pusuda bekleyen bir tehlike vardır. Memleketimizin hakikî menfaatlerine aykırı, taban tabana zıd gayeler için bizi harbe sürüklemeğe, sulhumuza suikast yapmağa çalışıyorlar. Sözde milliyetçi bir maske altında hüviyetini saklamağa çalışan bu suikastçiler millî hissiyatımızı tahrik ederek ellerinde bulundurdukları mecmualarla, gazetelerle, çıkardıkları bir sürü kitaplarla gençlerin dimağını zehirlemektedirler.

MUHARRİR, tehlikeyi şöyle gösteriyor:

"Bunlar fikir ve iddialarile sadece Kemalizm prensiplerine aleyhtar bir cephe almakla kalmazlar. Irk, kan ve saire gibi hiç bir amelî esasa dayanmıyan safsatalarla yurtdaşlık camiamızda zorla ayrılıklar yaratmağa çalışmak suretile Cumhuriyet kanunlarını ve nizamlarını hiçe sayarlar, sözlerile, nazariyelerile hükûmetimizin dış siyasetine aykırı hareket ederler. Muharip devletlerden birine karşı tapınma derecesine varan sempatileri ve taraftarlıkları ile dürüst bitaraflığımızı ihlâl etmeğe, hattâ bizi istilâ harbine sürüklemeğe çalışırlar."

Broşür muharriri bu adamların ne sadece geveze, ne de temiz bir kanaati fisebilillâh müdafaa eden fikir kahramanı sayılamıyacağını böyle bir telâkkinin tehlikenin kuvvetlenmesine sebep olacağını, ortaya attıkları fikirler ve iddialar arasında, öz millî davamıza düşman, millî istiklâlimizi tehdit eden sinsi ve yabancı bir politikanın saklı olduğunu isbata çalışiyor.

BUNLARIN ırkçılıkları nereden geliyor?

"Bu ırkçı, milliyetçi geçinen gençler, birer kukla olarak, ortaya çıkarılmıştır. Bunlar kendilerine uydurma secereler düzerler, yedi göbek kanının Türk olduğunu isbat edemiyenler Türklük sınıfından ıskat edilirler. Bunların hepsi istisnasız ırkçıdırlar. Milleti, Halk Partisinin ikinci maddesinde tesbit edildiği gibi, "Ulus, dil, kültür birliğile birbirine bağlı yurtdaşlardan meydana gelen esaslı ve sistemli bütündür" şeklinde kabul etmezler.

"Milleti tarif ederken ırk ve kan birliğini de mutlak şart koşarlar. Hattâ bazılarının fikir ve iddialarında her vakit besmele gibi ağızlarından düşürmedikleri bir şiar vardır. "Irkların üstünde Türk ırkı" şiarı. Bu şiar hâlâ çıkmakta olan Gök Börü mecmuasının kapağında Orhon harflerile yazılı, gümrükten geçmiş bu mal için menşe şehadetnamesi sormağa lüzum yok. Adı, üstünde..."

Muharrir arkasında siyasî emeller gizleyen bu ırkçılığın tarihte nasıl istilâ emelleri, diğer milletleri esaret altına almak gayeleri güttüğünü anlattıktan sonra bizim böyle istilâcı bir davamız olmadığına, yarım müstemleke şartlarından kurtulmak için millî bir mücadele yaptığımıza, anti-emperyalist bir siyaset takip ettiğimize işaret ettikten sonra, bu cereyanın ancak hususî menfaatleri için bizi

âlet olarak kullanmak istiyen yabancı devletlerin teşvikile uyandırılmış bir cereyan olduğunu söylüyor.

BU cereyanın arkasında kimler vardır?

Bu sualin cevabını da muharrir şöyle anlatıyor:

"Bu cereyanın başında bulunanlar, daha doğrusu bu cereyanın memleketimize sokulmasına vasıta ve âlet olanlar arasında Zeki Velîdi, Ayaz İshâkî, Muharrem Fevzi Toğay, Resulzade Ahmet Cağferoğlu vesaire gibi Tatarlar ve Azerîler vardır. Bu cereyanı asıl körükleyenler kendi memleketlerinden kaçan ve halefleri tarafından koğulan adamlardır. Bazıları buraya gelmeden önce uzun seneler Almanya'da bulunmuşlar, buraya geldikten sonra da bu devletle ve Japonya ile sıkı temaslarını devam ettirmişlerdir. Bu efendiler sırtlarını hem bize, hem de kendi öz memleketi halklarına tamamile yabancı devletlere dayayarak kendi şahsi menfaatleri hesabına Türkiye'yi tehlikeli bir oyuna sokmak istiyorlar. Bütün o memleketler halkının Türk olduğunu, bizimle ayni ırktan bulunduğunu ileri sürerek onları kurtarmanın millî bir vazife olduğunu bize telkine çalışıyorlar. Kendi halkları bugünkü idarelerinden memnun değilse, bu efendiler neden doğrudan doğruya kendi milletlerile bu işi yapmıyorlar? Bu efendiler bizlere, hattâ öz yurtlarının düşmanlarına bu işi yaptırarak hazıra konmak istiyorlar."

Muharrir bu cereyanın Şimal ve Azerî Türkleri tarafından getirildiğine işaret ettikten sonra bu harekete bazı Türk vatandaşlarının karıştığını kaydediyor. Bu meyanda General Erkilet'in, Ali İhsan Sabiş'in, Peyami Safa'nın, Adsız Nihal'in, Akbabacı Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi'nin, Çınaraltı, Bozkurt, Gök Börü mecmualarında yazdıkları yazılardan misaller alarak, bunların Türkiye'yi nasıl harbe sürüklemeğe çalıştıklarını, din propagandası, ırkçılık propagandasile Türk inkılâbının esaslarına nasıl mugayir olarak çalıştıklarını isbat ediyor. Bunların gayesini, totaliter devletlerin rejimini müdafaa ettikleri gibi, totaliter devletlere hayranlıklarını, memleketimizde irticaı temsil ettikleri gibi irtica ile nasıl birleştiklerini anlatıyor?

BUNLAR nasıl çalışıyorlar?

Muharrir bu merakımızı da tatmin ediyor. Bunların ellerinde birçok mecmuaları, ve yevmî gazetelerde sütunları, olduğunu, konferanslarına halkevleri salonlarının açık tutulduğunu, Türk okuyucuların bir satırını bile okumadıkları Ayaz İshâkî namına jübileler yapıldığını, memleketimizde propaganda şeklinde konferanslar verildizini yazdıktan sonra, Terakki Maarif Cemiyetinin çıkardığı Boz Kurt yayını, Ay Kurt yayını, daha birçok yayın ismi altında birçok broşürler çıkarmaktadırlar. Ellerinde teşkilâtları ve hattâ gizli bir cemiyetleri vardır. Bunlar plânlı olarak siyasî faaliyette bulunmaktadır. Bu gençleri içine toplayan Bozkurt kahvehanesi, Turan kıraathanesi, Türkistan çayhanesi ve saire gibi açılan kıraathanelerde genç-

lere ve mektep talebelerine ayni kurt masalını vâzetmektedirler. Böyle bir faaliyet neticesinde bazı gençleri iğfale muvaffak oluyorlar.

EN büyük tehlike nedir?

"Bu adamlar davalarında samimî değildirler. Birçokları kendilerinin iddia ettiği gibi şeflik hülyasında, kimi ecnebi bir devletin bu ırkçı siyasetinden kendine faydalar çıkarmak emelindedir. Birçok gençlerimizi millet, ırkçılık, Türkçülük sözlerile aldatarak bu davaya hazırlamaktadırlar. Bunlar irtica ile inkılâbımıza sed çekmeğe, Türkiyemizi de istilâcı emeller besliyen devletlerin kucağına atmağa çalışmakta, İngiltere ve demokrasi aleyhine yaptıkları mücadelelerle Sovyetler aleyhine yaptıkları propagandalarla devletin bitaraflık siyasetine dahi aykırı hareket etmektedirler."

Muharrire göre işte büyük tehlike buradadır ve bu tehlikeye karşı uyanık olmak lâzımdır.

"EN BÜYÜK TEHLİKE"
YUSUF ZİYA ORTAÇ
AKBABA
SAYI: 483, 1 TEMMUZ 1943

PEK aziz okuyucularım... Kadın, erkek; genç, ihtiyar; hepinizin ayrı ayrı affını diliyerek Akbaba'nın bir kaç sütununu bu yazıya ayırıyorum.

Gördünüz mü? Bir kitap çıkmış. Adı: En Büyük Tehlike!.. Yazan: F. Erkman...

Nedir bu (En Büyük Tehlike!)?.. Kimdir bu herif?.

Bu kitap kılığına girmiş ihanet kundağını, ben yazımı bitirdikten sonra ellerimi; siz okumanızını bitirdikten sonra gözlerinizi yıkamak üzere, yaprak yaprak çözelim, açalım:

1 — Türkiye'de: (Pan Türkist, Turancı, Irkçı, Türkçü) kuklalar varmış.

2 — Bu kuklalar (İplerini tutan yabancı ellerin istediği oyunları, onların istediği gibi oynamakta) imişler.

3 — Bu adamlar (Yabancı bir istilâ politikasının birer çığırtkanı) imişler.

4 — (Hattâ bazılarının Besmele gibi ağızlarından düşürmedikleri bir de şiarları varmış: "Irkların üstünde Türk ırkı" şiarı.)

5 — (Meşrutiyet inkılâbından sonra parlamağa başlamış olan Pan Türkist cereyan) memleketimize (İkinci Wilhelm Almanyası tarafından sokulmuş ve körüklenmiş.)

6 — (O zaman bu cereyanın önderliğini Ziya Gökalp yapıyor), (Türk Yurdu vesaire gibi mecmualar bu fikre bir organ) oluyor ve (Türk ocakları, Türk dernekleri vesaire gibi teşkilâtlar da bu faaliyete bir merkez vazifesini görüyormuş.)

Aziz okuyucularım... Gözlerinizin dehşetle açıldığını, yumruklarınızın nefretle sıkıldığını görüyorum!

Türkün, kendisini bilmesini, kendisini bulmasını, millî benliğini idrak etmesini bile yabancı teşviklere mal eden, Ziya Gökalp gibi, adı, millî hafızaya nakşolunmuş, katıksız idealist, halis fikir adamı bir Türk büyüğüne ve milliyetçilik tarihinin sönmez meşalesi Türk ocaklarına, hâsılı Türklük namına ne varsa hepsine yılan dilini uzatan bu alçağa ne isim vereceğinizi bilmiyor, Türk milleti arasında böyle bir sefilin bulunuşuna korkunç bir hayretle şaşıyorsunuz, değil mi?

İşte aziz okuyucularım, şimdi memlekette yeniden bu cereyanı körükleyenler varmış ve ben, Yusuf Ziya Ortaç da bunlardan biri imişim!

İhanetime misal mi istiyorsunuz?.. (En Büyük Tehlike) müfterisi, benim "Mucize" başlıklı bir yazımdan, masum gözlere şu örneği veriyor:

[Don nehri şarapnel yağmuru altında lâstik teknelerle geçildi. Karadenize dağlardan hücumbotları indirildi... Mucize! Mucize!]

Nasıl?.. Nasıl kalemim yabancı bir istilâ ordusunun çığırtkanı olmuş, nasıl bir yabancı devletin propagandasını yapıyorum, değil mi?

Hayır aziz okuyucularım.. Bu yazı, tam bu parçanın verdiği zan hilâfına, yüzde yüz aksi maksatla yazılmıştır.

İşte, zerre kadar fikir namusu olan bir insanın tenezzül etmiyeceği sinsi, münafık, hain düşüncelerle içerisinden yalnız bir kaç satırı koparılıp mahut kitaba geçirilmiş olan bu yazımı size tam olarak, harfi harfine, aynen veriyorum:

MUCİZE

"1939 harbi yeni kahramanlar doğuruyor: Bulutlar arasından bir yıldız gibi düşen altın başlı çocuklar.. Denizaltı âlemine gömülen, ipek saçları perçem perçem yosunlaşmış delikanlılar.. Ömürlerini, temmuz çölünün ak ateşinde yakan gençler.. Bunlar makine asrında, insan ruhunun son mucizeleridir.

"Don nehri şarapnel yağmuru altında lâstik teknelerle geçildi.. Karadenize, sarp dağlardan hücum botları indirildi.. Sivastopolda, her kaya ve her pencere ayrı döğüştü.

"— Mucize!.. Mucize!.."

"SANKİ, nal sesleri Paris varoşlarında çakan Attilâ'nın soyundan gelmiyoruz.. Sanki, bayrağını Hindistan'a diken Gazneli Mahmut Türk değildir.. Sanki, Bizans İmparatoru Diyojenis, iki yüz bin süngüyle Alp Aslan'ın kırk bin kılıcına esir düşmedi.. Sanki, "yıldırım harbi"ni, beş yüz yıl evvel, isminin başında tarihe sokan Yıldırım Bayezid'i tanımıyoruz.. Sanki yetmiş parça gemiyi, bir gece

içinde Dolmabahçe önünden, dağlar aşırarak Halice indiren Fâtih Sultan Mehmet bir Türk Hâkanı değildir. Sanki, Mısır ve Çaldıran kahramanı Yavuz doğmadı.. Sanki, orduları Viyana kapılarına dayanan, donanması Fransa ve İspanya kıyılarında zaferle dolaşan Kanunî bizim tarihimizde yatmıyor.. Sanki Barbaros yoktur, Piri Reis yoktur, Turgut Reis yoktur, Kılıç Ali Paşa yoktur, Pilevne yoktur, Çanakkale yoktur.. Ve sanki, daha dün İnönü'nde, 30 bin tüfekle 40 bin tüfeği, 102 topla 220 topu, 55 makineli tüfekle 3134 makineli tüfeği biz yenmedik!

"Mucize!.. Mucize!.. Bütün Türk tarihi bundan başka nedir ki?"

ŞİMDİ, aziz okuyucularım, hepinizin diş gıcırtıları arasında dolaşan o tek kelimeyi kalemime koyarak bu adamın kara suratına —ak tükrüğüme acıyarak— bütün nefretimle tükürüyorum: Namussuz!

BÖYLE TÜRK YERİN DİBİNE BATSIN!

SELİM RAGIP EMEÇ

SON POSTA

2 TEMMUZ 1943

"EN Büyük Tehlike"nin bizzat kendisi olduğu için bugün daha iyi anlaşılan bu isimde bir kitabcık çıktı. Bunu çıkaran elektrik idaresi memurlarından biri. Vazi' bütçesinden bir miktar ayırarak böyle bir kitab çıkarıp idealini müdafaaya kalkışan adamın her cümlede bir "yarım müstemleke" tabirini kullanması ve her millî cereyana "Emperyalist" dava adını koyması nasıl bir ideal takib ettiğini pekâlâ gösteriyor.

Bir cemiyetin vücud bulup gelişmesi ve kendisine vâidli olan tarihî rolünü oynıyabilmesi için her şeyden evvel benliğine sahib olması mütearife nevinden bir bedahettir. Bu benliğe sahib olabilmek de aslına inanması ve mensub olduğu ırkı tanıması ile başlar.

Büyük Osmanlı İmparatorluğu binbir hata ve seyyienin zamanla bünyesinde açtığı kangrenler tesirile yavaş yavaş eriyip aslına rücua başladığı zaman, ilk akla gelen şey, İmparatorluk denilen halite içinde uyuşmuş sanılan öz Türk unsurunun kurtarıcılık vazifesini üzerine almak olmuştu. Şayed bu unsurda mutlak bir millî şuur mevcud olmasaydı, ne bu kurtarıcılık yapılabilir, ne ondan sonraki kuruculuk işi başarılırdı.

"En Büyük Tehlike"yi çıkaran ve onun gibi düşünenlerin istedikleri, bir cemiyetin temelinin ta kendisi demek olan böyle bir şuuru ortadan kaldırmak, millî şuur etrafında toplananları dağıtmak ve kabil olursa bu kelimeyi zihinlerden ve vicdanlardan sildirmektir. Tâ ki umdukları "Grand soir" yani büyük akşam gelip çattığı zaman, herbiri bir şuursuz milliyet ifade eden insanlar, düşünüp ta-

şınmadan karşıki tarafa geçiversinler, kızıl bayrak altında toplansınlar. Bir hayli zamandanberi sistemli olarak gazete ve kitabla bu memlekette yapılan ve bu gayeyi güden neşriyatın son halkası işte bu "En Büyük Tehlike" oluyor.

"En Büyük Tehlike" Millî Türk benliğinin mukaddes tarihî haklarını düşünmesine, "En Büyük Tehlike" diyor. Irkdaş mukadderatına ilgi göstermesine "Emperyalizm" diyor. Türkün Türk olduğunu ikrar ve idrâkini ecnebi âleti olmaklıkla vasıflandırıyor ve sonra bu kitabın muharriri, Türk vatanında, en ufak bir hayâ duygusu dahi hissetmeden bir Türk olarak Türk çocuklarına vazifelerini öğretmiye kalkıyor. Böyle Türk yerin dibine batsın!

TEHLİKE!

ORHAN SEYFİ ORHON

ÇINARALTI

SAYI: 93, 3 TEMMUZ 1943

TEHLİKE emekliyor, tehlike yürüyor, tehlike büyüyor! Tehlike kekeliyor, fısıldıyor, konuşuyor, homurdanıyor!

Tehlikeyi uzaklarda araştırmıyalım. Çevremizdedir, aramızdadır, yanımızdadır. Tehlike ile karşı karşıya, kolkola, göz göze, burun burunayız!

Tehlikeyi vücudu olmıyan bir his, bir hayal, bir vesvese, bir vehim sayıyoruz. Hayır, o vardır. Onu size elimle gösterebilirim: İşte, şu manzume, şu hikâye, şu roman, şu kitap, şu resim, şu makale, şu mecmua, şu gazete! İşte bakın, kendi ismini taşıyan şu: "En Büyük Tehlike!"

Tehlikenin cesareti bizim ona ehemmiyet vermeyişimizden geliyor: Adam sende, bir fiskelik canı var! diyoruz. Evet, bir fiskelik: Tıpkı tifüslü bitler gibi. Fakat ısırdığı bünyeyi zehirliyebiliyor; bazan sapasağlam bir vücudu yere serebiliyor. Şu sıra bir salgın alâmeti gösteriyor. Tehlike, ne kadar küçük olsa, büyüktür.

Tehlikenin ne yaptığını, kimlerle, ne tarzda çalıştığını, nasıl bir anarşi hazırlandığını pek de bilmiyoruz.

Türk milleti gibi, devletine kuvvetle bağlı bir cemiyette, Millî bir Şefin emri altında, "Türküz, Türkçüyüz ve her gün biraz daha Türkçü olacağız!" diyen yiğit, enerjik bir hükûmette ne ehemmiyeti var?

Hayır, gene ehemmiyeti var! Çünkü o kendi bayrağını taşımıyor, kendi kıyafetine girmiyor, kendi yüzünü göstermiyor. Sinsi sinsi ilerliyor. Gizli gizli çalışıyor, el altından dağılıyor, genişliyor, asıl bünyeyi çürütmeğe çabalıyor.

Onun her istediğini yapmasını beklersek belki biraz geç kalırız. Daha yerlerde sürünürken onun kafasını ezmeliyiz. Çünkü bütün zahifeler gibi sürüne sürüne büyümektedir. Bir gün, Allah esir-

gesin, şahlanacak hale geldiği zaman bizim irtifaımızı çok geçmiş, bizim kuvvetimizi çok aşmış, onu mücadele edilemiyecek kadar korkunçlaşmış bulacağız!

"EN BÜYÜK TEHLİKE"
TAN GAZETESİ

TÜRK GENÇLERİ, TÜRKÇÜLÜKTEN VAZGEÇİP SIRTÜSTÜ YATIN!
TAN GAZETESİ ASİL MİLLETİMİZİN BÜTÜN MENFAATLERİNİ MÜDAFAA EDİYOR!

O. S. O.
ÇINARALTI
SAYI: 93, 3 TEMMUZ 1943

"TAN" gazetesinin 26 Haziran sayısının 3'üncü sahifesinde üç sütunu kaplıyan uzun bir yazının üzerinde şu serlevha göze çarpıyor: "En Büyük Tehlike" altında daha küçük puntolarla şu sözler var: (Bu Tehlikeye Karşı Mutlaka Uyanık Bulunmak Lâzımdır.)

Bunun birincisi, Türk zabıtası tarafından takip edildiğine şüphe etmediğim bir propaganda risalesine aittir. İkincisi de, gazetenin malûm olan vicdanından geliyor.

Belki okurlarımın haberi yoktur. Onları bu mesele üzerinde biraz aydınlatayım:

Aşağı yukarı bir ay kadar evvel ortaya bir broşür çıkıyor. Adı: (En Büyük Tehlike) ikinci serlevhası da şu: "Millî Türk Dâvasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü". Sarı bir kapak içinde 36 sahife. Beyoğlu'nda bir matbaada basılmış. Fiatı: 30 kuruş. Yazan: F. Erkman.

Söylemeğe hacet yoktur ki, Türk okurları böyle bir muharrir adı hiç işitmemişlerdir. Çünkü şimdiye kadar bu zatın bir satır yazısını bile gören bulunmuyor. Bilinen tarafı, F. Erkman'ın, yani Faris Erkman'ın, Darüşşafaka'dan çıkmış, biraz resim yapar, elektrik idaresinde bir memur oluşu.

Fakat bu Erkman, yazısından anlaşılıyor ki, çok pişkin bir muharrirdir. Fikirlerine şekil vermekte hiç acemilik göstermiyor. Ustaca hücumlar, tahrikler, iftiralar yapıyor. Okuyanları mugalataya düşürmekte mahirdir. Demek ki şimdiye kadar kendi kendine yazı temrinleri yapmakla uğraşmış. Broşürler yazmağı meşketmiş. En tecrübeli gazeteciler kadar kalemini polemiğe alışmış. Fakat bunu kimseye sezdirmemiş.

Dahası var: Bu zat, mükemmel bir dosyaya sahiptir. Türkçüleri adım adım takip ediyor. Bütün mecmualar, gazete koleksiyonları, hususi malûmat avucunun içinde. İşine yarar şekilde kullanabileceği neşriyatın bir satırını kaçırmıyor. Bütün çalışmasını —fi sebilillâh— Türkçülüğü yıkmağa hasretmiş. Eğer bu dikkatle, bu vesikalarla, bu çalışma ile bir ilim meselesi üzerinde uğraşsaydı epey bir ilim adamı olurdu.

Dahası var:

Bununla da kalmamış. Cebinden para vererek risalesini kendi hesabına bastırmış. Türkçülüğü lekelemek, Türkçülere karşı umumun nefretini uyandırmak, Türkçülüğü yıkmak gibi ulvî bir gaye (!) uğrunda masrafa bakmamış.

Hattâ dahası var:

Bu risaleyi her tarafa ucuz ucuz dağıtmış. Üniversite muhitinde elden ele dolaştırmış. Bazı evlere, mekteplere parasız bırakmış!

Şimdi risalenin kısaca hülâsasını söyliyeyim:

— Türkçülük cereyanı meşrutiyetten sonra memleketimize Vilhelm Almanyası tarafından sokulmuştur. Bütün bu Pan Türkist, Turancı, ırkçı, Türkçü kuklaların ipleri, yabancı memleketlerin elindedir. Ziya Gökalp da bu işi yapıyordu. (Türk milletinin şefkat sinesinde beslenmiş bu çocuk işte böyle söylüyor!) Türk ocakları, Türk dernekleri, Türk yurdu vesaire gibi teşkilâtlar hep bu faaliyetin merkezleriydi. Bunlar, ırkçı, emperyalist, harp taraftarı, mürteci, kuklalardır. Maksatları yabancı bir istilâ politikasına çığırtkanlık etmektir. Kafalarını ezmeli!

EĞER millî İstiklâl Harbinde istilâ orduları Anadolu'ya tayyare ile beyannameler atsaydı işte böyle risaleler atardı. Eğer, bir gün, Allah muhafaza etsin, bir felâket karşısında memleketimize ecnebi propaganda risaleleri dağıtılırsa işte böyle risaleler dağılır. Eğer bir gün, fesatçılar, duvarlara gizli beyannameler yapıştırırlarsa işte böyle risaleler yapıştırırlar.

İftiranın, tahrikin, memleketi içinden yıkmanın, bizi birbirimizden şüphelendirmenin, millî birliği bozmanın, mânevî kudretimizi kırmanın bu risaleden daha müessir şekli bulunamaz.

İşte, Türk zabıtası bunun peşindeydi. Bu risaleyi kimler tertip etmiş? Parasını kim vermiş? Nerelere dağıtılmış? Bunları aramaktaydı. Belki bunun gizli elleri vardı! Belki bir takım notlar, dosyalar, emirler ele geçecekti! Hiç tanınmamış, muharrirlikle alâkası hiç bilinmiyen bir adamın durup dururken böyle bir şeyi tek başına yapacağı tahmin edilemezdi.

Bu risalede, iyi niyetlilikten eser görülmüyordu. Meselâ: Risale muharriri "Çınaraltı"dan on altı defa bahsettiği halde, didik didik ettiği koleksiyonlarımızın içinde benim kocaman punto ile:

"Irkçı değilim, olmadım ve olmam da!.."*

Dediğimi bir türlü görmüyordu.

Gene, bu risale muharriri, bütün Türkçüleri emperyalist olmakla itham ettiği halde, benim "Çınaraltı"nın başyazısında:

"Türkçüler, ne ırkçıdırlar, ne Yahudi düşmanı, ne de emperyalist!.. Türkçüler, emperyalist düşüncelerden uzaktır. Her milletin istiklâl hakkını tanırlar. Ferdin esareti gibi, milletlerin esaretini de insanlık şerefine aykırı bulurlar.**

* *Çınaraltı*, sayı: 76.
** *Çınaraltı*, sayı: 71.

"Türkiye'nin emperyalist emelleri yoktur. Hiç bir fırsattan istifade etmek, hiç kimseye saldırmak emelinde değiliz. Bizim en büyük emelimiz her milletin hürriyet ve istiklâline kavuşması, kendi yolunda istediği gibi gelişmesidir. İnsanlığın saadetini, medeniyetin ilerlemesini buna bağlı görüyoruz."*

Dediğimi bir türlü göremiyordu.

Gene bu risale muharriri, Türkçüleri yabancı fikirlerin propagandacısı saydığı halde, gene benim "Çınaraltı"nın başyazısında:

"Türkçülük yalnız ve doğrudan doğruya Türk milletinin doğurduğu bir fikirdir. Bu milletin yaşaması, saadeti, birliği neyi icap ediyorsa sadece onu arar, onu düşünür, onunla uğraşır. Bunun dışında kalan yabancı cereyanlara uzaktan bakar ve onları hiç bir zaman kendi meselelerile karıştırmaz."**

Dediğimi bir türlü göremiyordu. Her şeyi gören, bilen bu zat, "Çınaraltı" ile "Gök-Börü"nün birbirine benzer şeyler olmadığını görmüyor, bu mecmuanın bir hayli hücumdan sonra bizi mahkemeye sürüklediğini bilmiyordu.

Fakat benim (Dinde reform — Türkçülük ve din) hakkındaki yazılarımı görüyor, belki de bugün için biraz fazla ileri bir telâkki sayılacak bu fikirlerimden dolayı beni sahtekârlıkla, dinsizlikle itham ediyordu.

Kısacası: Bütün düşman propagandalarında olduğu gibi ne düşünsem, aksini söyleyecek, ne yazsam aksini anlatacaktı. O, bizim düşündüklerimizle, yazdıklarımızla değil, kendi maksadını gütmekle meşguldü.

Ortada cevap verilecek bir fikir veya bir kanaat meselesi olmadığı için sesimizi çıkarmadık. Bu iş hakkında ümit ettiğimiz tahkikatın neticesini bekledik. Bakalım ne çıkacak? diyorduk.

İŞTE, bu sırada "Tan" gazetesi, bir ay kadar sustuktan sonra bu risalenin neşrinden hiç bir zarar çıkmadığını görünce, tesiri zail olmasın diye bu makaleyi neşretti. Üç sütunu kaplayan makale, F. Erkmanın (En Büyük Tehlike) isimli mahut risalesinin mükemmel bir hülâsasıdır. Bu yazıyı okuyan, o risaleyi okumaktan büsbütün müstağni kalabilir. Hattâ bu yazıda daha fazla bir şey vardır: O risale, her hangi tanınmamış birinin şahsî eseri olduğu halde, bu yazı sözde bir Türk gazetesi sayılan (Tan)'ın damgasını taşıyor. (Tan) gazetesi bu fikirlere canla başla iştirak ediyor. Hattâ yazının baş tarafına, Yahudi müştası kabilinden (Bu Tehlikeye Karşı Mutlaka Uyanık Bulunmamız Lâzımdır.) diye bir serlevha daha koymayı unutmuyor. Bu risaleyi öyle güzel hülâsa ediyor, öyle güzel müdafaa ediyor ki eserin metni ile makalenin üslûbunu birbirinden ayıramıyorsunuz!

* *Çınaraltı*, sayı: 67.
** *Çınaraltı*, sayı: 71.

TÜRK gençleri! Artık Türkçülükten vazgeçerek sırtüstü yatın. Rahatınıza, keyfinize bakın. (Tan) gazetesi asîl milletinizin bütün menfaatlerini müdafaa ediyor. Sakın, Türkçülük gibi tehlikeli, zararlı, geri fikirlere kapılmayın! Bu gazetenin fikir cephesini idare eden Sabiha Zekeriya Sertel, sizi müdafaa ediyor! Onun imzalı, imzasız yazılarını okuyun! Onun işaret ettiği sol taraftan gidin! Korkmayın, Sabiha Zekeriya Sertel Türkçü değildir; hattâ soyca Türk bile değildir!

Türk gençleri! Sizi yalnız Sabiha Zekeriya Sertel müdafaa etmiyecek, icap ederse pek liyakatli bir Amerikan Yahudisi olan sayın damadı da müdafaa edecektir!

EY benim, otuz sene evvel, Türk Ocağındaki fikir ve ideal arkadaşım! Ey Ziya Gökalp'ı bizden daha yakın tanıyan, daha çok seven M. Zekeriya Sertel! Bu müdafaalar yapılırken senin de vicdanın rahat, yüzün ak olsun!

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE "EN BÜYÜK TEHLİKE" BROŞÜRÜ ÜZERİNE TARTIŞMA

5 TEMMUZ 1943

REİS — Tercihan müzakeresini kabul buyurduğunuz, pasaport kanununun 10'ncu maddesinin tadiline dair olan 4061 sayılı kanuna ek kanun lâyihasının müzakeresine geçiyoruz.

Heyeti umumiyesi hakkında mütalâa var mı?

Buyurunuz.

C. K. İNCEDAYI (Sinob) — Arkadaşlar, Pasaport kanununun muvakkat maddesinin temdidi hakkındaki bu kanun bana Hükümetten bir sual sormak imkânını verdi. Dünyanın her gün artan buhranı, memleketleri irade ve siyasetinin dışında emrivakilerle karşılaştıracak kadar tehlikeleşmiştir. Bu tehlike karşısında vatanın emniyet ve selâmetini temin için harp vasıta ve kuvvetlerini arttırmak ve hazır bulundurmak kadar, propagandalara, fikir hareket ve cereyanlarına karşı da titiz ve uyanık bulunmak lazımdır. Böyle hallerde memlekete girip çıkacaklar hakkında olduğu gibi, girip çıkmak isteyen fikirler ve tesirler hakkında da dikkatli bir pasaport muamelesi tatbikı ve ince bir dikkat zinciri gerilmesi icabeder.

Son günlerde bir risale okudum. (En Büyük Tehlike) adını taşıyan bu risale baştan sonuna kadar Türkiye'de ecnebî menfaatler lehine ihdas edilen bir cereyandan bahsetmektedir. Gûya Türk vatandaşlığı, Türk milliyetperverliği kisvesi altında bu memlekette ırkçılık cereyanları yapıldığı ve Türkiye'nin sınırlarımız dışında bulunan Türklere karşı emperyalist cereyanlara sevkedildiği iddia olunuyor.

Ben memleketimizde ne böyle bir cereyan, ne de bu şekilde bir milliyet mefhumu bilmiyorum. Velevki bir takım telkinat ile olsa bile bu kabîl cereyanların herhangi ciddî bir temeli ve inkişafı olduğuna kani değilim.

Arkadaşlar Türkiye bir rejim diyarıdır. Bu rejim, geçen ay Büyük Kurultayında tazelenen Cumhuriyet Halk Partisi programında katileşmiş olan ve İnönü'nün üstün ve kudretli, bilgili ve iradeli şefliğinde tahakkuku arttırılan Kemalizmdir.

Arkadaşlar, bizim inkılâbımızın prensipleri ne bir taklit ve ne de bir toplamadır. O, beşer ruhunun iyi tahlilinin, bir milletin itişmeden geniş bir aile gibi herbiri ve hepsi vatan için esaslarından meydana gelmiş bir realitedir. Bu realite her millete örnek olacak mahiyettedir.

Bizim herhangi başka bir rejime hasretle bakacağımız devirler geçti. Kanaatim odur ki ileri gidenler de, geri kalanlar da er geç bize dönecektir.

Bizim tek bir gayemiz vardır. Vatan ve milleti medeniyetin bütün icaplariyle mütekâmil kudretli ve yer yüzünün ileri bir Devlet ailesi haline getirmektir. Asırlarca ihmale uğramış bu memleket ve bu milleti bu hale getirmek için durmadan ve feragatle çalışmağa mecburuz. Bizim bütün dikkatimiz buna mâtuftur. Bu, Türküm diyen her insanın birinci ve mukaddes vazifesidir. Türk tarihini ancak böyle yaşatabiliriz. Türk ırkçılığı da bunu âmirdir.

Türkiye inkılâp rejiminin terbiyesiyle tekâmül etmiş, olgunlaşmış duyguda bir, ülkede bir, hürriyeti bir, inzibat diyarıdır.

Türkiye'de tek bir cereyan vardır. O da Cumhuriyet Halk Partisinin programından nebean eden cereyandır. Türkiye'de tek bir irade vardır. O da büyük Türk milleti namına irade ve hâkimiyet kullanan Türkiye Büyük Millet Meclisi iradesidir. Bütün cihanın sadece bu cereyan ve bu iradeye kulak vermesi, dikkat etmesi lâzım ve kâfidir.

O halde bu (En Büyük Tehlike) namı altında çıkan risale sahibinin maksadı, siyasi ve içtimai hüviyeti nedir ve bizim prensiplerimizi bu yolda istismara yeltenmek bu veya o taraf için doğru bir hareket midir? Alâkadar vekillerin izahat vermesini ve tenvir etmesini rica ederim.

HARİCİYE V. N. MENEMENCİOĞLU (İstanbul) — Muhterem arkadaşlar; Cevdet Kerim İncedayı arkadaşımızın mevzuubahis ettiği kitabı ben de gördüm. Hattâ bu kitaptan hemen hemen bütün muhteviyatını iktibas eder şekilde bir ecnebi gazetenin yaptığı neşriyata da muttali oldum.

Bitaraflık vaziyetini muhafaza eden Türkiye şu veya bu yolda bir takım propagandalara maalesef sahne olmakta ve bunun önüne tamamiyle geçmek mümkün görülmemektedir. Türk menafiine uymayan propagandalar için Hükümet her zaman kuvvetli ve âcil tedbirler almaktan çekinmemiştir. Şurasını tebarüz ettirmek lâzım arkadaşlar ki, Türkiye'de matbuat ve neşriyat serbestisi her

türlü mahzurları ve menfaatleri gözönünde tutularak ölçülerek, tartılarak rejimimize girmiş bir prensiptir. Bu nazik zamanlarda Hükümet bu prensibi velevki muvakkaten olsun matbuata sansür koymak suretiyle ihlâl etmek istememiştir. Bizim memleketimizde gazetelerin nasıl neşrolunduğu malûmunuzdur. Kitap ve risaleler de hiç bir müsaadeye tabi olmaksızın yalnız kanunun müeyyideleri daima üzerinde kalmak suretiyle serbestçe satış mevkiine çıkarılırlar. İncedayı arkadaşımızın mevzuubahsettiği "En Büyük Tehlike" kitabı da bir takım emsali gibi bu yolda satışa çıkarılmıştır. Her nerede olursa olsun şu ya da bu suretle memleket menafii aleyhinde görülecek neşriyat kanunun bize verdiği hükümler ve çerçeveler dahilinde şiddetle takibedilecektir.

Arkadaşlar, esas meseleyi de biraz deşmek lâzımgelecektir. Bu kitabı okuduğumuz vakit filvaki bizim de gözümüzün önüne gelen, sanki bu memlekette bir takım cereyanlar vardır, bu cereyanları büyük bir tehlike olarak göstermek memleket namına en büyük bir hizmet teşkil eder. Acaba bunun aslı nedir? Muhterem arkadaşlar. Cumhuriyet Halk Partisinin, demin İncedayı arkadaşımızın bahsettiği, altıncı büyük Kurultayında kabul edilen programda bir tarif vardır. Müsaade ederseniz onu size aynen hatırlatayım.

Program diyor ki: "Millet dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimai ve siyasi bir bütündür".

İşte arkadaşlar, Türkiye için düstur budur ve Türkiye'nin dürüst siyaseti herkesçe de malûmdur. Bizim Türkiye hudutları haricinde kalan Türklere yalnız refah ve saadet temennimiz vardır. Bunun yanında bütün siyasetimiz, bütün Türkçülüğümüz, bu vatanın sınırları içine girmiş olan Türklere ait ve onlara münhasırdır. (Bravo sesleri).

Biz Türk milleti dediğimiz vakit Halk Partisi programının tavsifi içinde bulunuyoruz. Böyle iken şu ya da bu maksatla yapılmış bir takım telkinlerin bize Türk milletinin nefret ettiği emperyalizmi izafe ettiğini düşünmek çok fahiş ve gülünç bir hatadır. Biz Türküz ve Türkçüyüz diyoruz. Fakat bunu söylediğimiz vakit kastımızın ne olduğunu siz benden iyi bilirsiniz. Bu memlekette asırlarca her türlü nimetten mahrum, her türlü külfeti yüklenmiş mahkur bir halde, fakat milleti hâkime vasfı altında yaşamış olan Türkü biz iktisat, kültür ve ülkü bakımından en yüksek bir seviyeye çıkarmak ve Türk milletine en müreffeh bir yaşayış yapmak iddiasındayız ve Türklüğümüz ve Türkçülüğümüz budur arkadaşlar. (Alkışlar).

Her halde diyebilirim, bu kitabın mevzuubahis ettiği gibi bizim memlekette ciddiyetle kale alınabilecek bu saydığım vasıflar fevkinde ya da haricinde bir milliyetçilik ya da ırkçılık ne mevcuttur, ne de bu yolda tezahürata şahit olmaktayız. (Bravo sesleri).

Ümit ederim ki, bu sözlerim Cevdet Kerim İncedayı arkadaşımın sormuş olduğu suale cevap teşkil etmiş ve kendisini tatmin etmiştir kanaatindeyim.

H. SAKA (Trabzon) — Teşekkür ederiz.

C. K. İNCEDAYI (Sinob) — Efendim, teşekkür ederim. Hariciye Vekâletinin, zaten bu hususta başından beri dikkatli olduğu hepimizce malûmdur. Ayrıca uyanık bulunduklarını da tasrih buyurdular. Kendilerine teşekkür ederek maddelere geçilmesini rica ederim.

REİS — Başka söz istiyen var mı?

Maddelere geçilmesini kabul buyuranlar ... Etmiyenler ... Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir.

TÜRKÜZ, TÜRKÇÜ VE TÜRKİYECİYİZ!

FALİH RIFKI ATAY

ULUS

6 TEMMUZ 1943

DÜN Büyük Millet Meclisinde Sinop Mebusu Cevdet Kerim İncedayı'nın bir sualine cevap veren Hariciye Vekilimiz Numan Menemencioğlu, son zamanlardaki bazı propaganda yayınlarından bahsetmiştir.

Bir hayli zamandanberi bir takım haftalık ya da aylıklarda, yahut broşür ya da kitaplarda, milliyetçilik dâvamızın şu ya da bu istikamette zorlanmak istendiğini görmüyor değiliz. Sağlı sollu, hemen hepsinden yabancı tesir kokusu gelen bu münakaşalar, hiç şüphesiz, "bir fikir cereyanı olmak" ehemmiyetinden çok uzaktırlar. Fakat bunları yaymak ve yaydırmaktan bir maksat iç havayı bulandırmaksa, ikinci maksat Türk imzaları üstünde çıkan yazıları dışarda kullanmaktır.

Cumhuriyet Halk Partisinin programında bizim milliyetçilik anlayışımızı gösteren madde şudur: "Millet, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimaî ve siyasî bir bütündür". Yani Türküz bir, Türkçüyüz iki, Türkiyeciyiz üç! Ne ırkçıyız, ne de sınırdışı herhangi bir dâva peşindeyiz.

Bir Türk, kendi milletinin menfaatini bu esas dışında aramak için, ya aklını kaybetmiş olmak, yahut kiralamış olmak lâzımdır. Bu esastan ayrılmak, içerde millî birliği bozmak, ve dışarda yirmi küsur yıllık politikamızın samimilik ve dürüstlük geleneğini zedelemek demektir.

Türk milletinin sağduyusu, bu türlü ithal telkinlerini memlekette sürükleyici bir cereyan hali almaktan daima alıkoymuştur ve alıkoyar. Gene bu memleket içinde birleştirici, rahat ve güven verici ve hakikî bir milliyetçilik anlayışını, dağıtıcı, yıkıcı ve ayırıcı olduğu kadar hakikatten uzak fikir zorlayışları ile sarsmağa imkân yoktur. Yalnız Türkiye'mizi yapmakta, ancak bu vatan içinde yaşıyanların bahtiyarlığına çalışmakta devam edeceğiz. Ne kuklalar, ne de onların iplerini kullananlar, iyi bir sahne seçmemişlerdir.

Bununla beraber millî yayın vasıtaları, gazeteler ve dergiler, ve bunlarda çalışan yurt ve halk adamı tenkidciler, her şeyimizi borçlu olduğumuz birliğin yuğurucu unsurlarını her zamandan daha fazla beslemeli ve korumalıdırlar. Sakat kafalara, bir meydan boşluğu hissi gelmesini önlemelidirler. Dışardan gelen telkinlerin cesaretini kıracak olan da, bu kendiliğinden disiplinin, kendiliğinden kontrolün hâkim havasıdır.

Türk menfaatleri bahsinde, ölümü kalımı bu vatana bağlı olanlardan başka hiç kimseden hayır beklememeyi öğrenmişizdir. Dış telkinlerin hak görünürü altındaki asıl yüz, hiç bir maskenin örtemiyeceği kadar bize bellidir.

TÜRKİYE'NİN SİYASETİNİ YANLIŞ GÖSTERMEĞE ÇALIŞANLAR

NECMEDDİN SADAK

AKŞAM

7 TEMMUZ 1943

TÜRKİYE'NİN dış politikasile idare şekline temel olan prensipler arasında sıkı bir bağlılık vardır. Başka türlü olmasına zaten imkân yoktur. Memleketlerin anayasaları, parti programları, o devletin hareket tarzına hâkim olan felsefe görüşleridir. Milliyetin başlıca temelini kan birliğinde, yani ırk vasıflarında gören rejimler, dış politikada ister istemez emperyalist olurlar, bütün kandaşlarını (yahut öyle sandıklarını) aynı devlet sınırları içinde toplamak gayesini güderler. Milliyete inanmıyan, ırkı hiçe sayan ve yer yüzünde ancak sınıf birlikleri gören rejimler, bu milletlerarası sınıf hâkimiyetini gerçekleştirmek için milliyet duygularını yıkmaya, devlet sınırlarını kaldırmaya, dünya ihtilâli yaratmaya çalışırlar.

Türkiye'nin dış politikası gibi iç idaresi de apaçıktır. Türkiye rejimi milliyetçidir, yani Türk milletinin yükselmesi esasına dayanır. Bundan dolayı Türkiye milletlerin varlığına inanır, milliyet duygularına hürmet eder. Türkiye, bu görüşle, milletlerarası ilerlemenin ancak millî sınırlar ve milliyet benliği içinde mümkün olacağı fikrindedir.

Bunun içindir ki Türkiye'nin dış politikasında ne ırka dayanan emperyalist emeller, ne dünya devrimi güden yıkıcı ülküler vardır. Bizce, en iptidaî aşiretlerin birliğini yapan ırk, en eski cemiyetlerde bağlılık âmili vazifesini görmüş olan din gibi, millet ve devlet işlerinde artık tarihe karışmıştır. Türkiye milliyetçidir, fakat ne pantürkisttir, ne panislâmist. Yani bugünkü Türkiye devleti sınırları dışında yaşayan Türkleri birleştirmek gayesi kadar, bütün islâmları biraraya getirmek hayali bize yabancı, siyasetimize aykırıdır.

Türkçülük tarihinin başlangıcında bu gibi fikirlerin de bazen meydana çıkmış olduğunu ileri sürerek Türkçülüğün doğuş ve ku-

ruluşunda bir çeşit ırkçılık kokusu bulunduğunu söyleyenler bir noktada aldanıyorlar. Türkçülük kuvvetli bir hamle olarak Osmanlı İmparatorluğunun son devrinde göze çarpar. Bu cereyana kuvvet veren sebep, bu imparatorluk içinde Türklerin geri durumu idi. Fakat, imparatorluk sevgisi besleyen bazı politikacılar, Osmanlı devletini çöküntüden kurtarmak için bir yandan Türkçülük cereyanından, öbür yandan islâmcılık duygularından istifade etmek istediler. Fakat, İttihat ve Terakkinin Pantürkist felsefesi gibi, Panislâmik gayretleri de iflâs etti. İmparatorluk yıkıntısı üzerine kurulan Kemalist Türkiye, ırka ve dine, yani Türklüğe ve islâmlığa, millî varlığı içinde tam kendi yerlerini vermiştir.

Bu meseleyi, bir sual üzerine Millet Meclisinde anlatan Hariciye Vekili, Türkiye'nin Türkiye dışındaki Türklere ancak sadece saadet ve refah dilediğini söylemekle milliyet politikamızın en kısa tarifini yapmıştır.

Meselenin ilim ve siyaset bakımından anlatımı bu olmakla beraber, Mecliste Hariciye Vekilini kürsüye çıkaran hâdise üzerinde de biraz durmak gerektir.

Büyük bir harb ortasında bitaraflığını korumaya çalışan Türkiye her gün büyük zorluklarla çarpışıyor. Gazeteleri ve yayımı sansür altında olmayan bu hürriyet memleketi, politikasının ve coğrafya vaziyetinin de ehemmiyeti dolayısile binbir propagandanın çarpıştığı yerdir. Dışarda basılıp memleketimizde satılan, daha doğrusu bedava gibi dağıtılan, her dilden çeşit çeşit resimli mecmuaları görmek bu propaganda seli hakkında bir fikir edinmeye yeter. Bu arada türlü risaleler de çıkıyor. Bunlardan biri Mecliste adı geçen risaledir ki yabancı bir memleket hesabına, "En büyük tehlike"nin Türkçülük, daha doğrusu Pantürkist cereyan olduğunu ileri sürmektedir. Yabancı bir devlet hesabına diyoruz, çünkü kendini bilen bir Türk, o ibareleri yazamaz ve Hariciye Vekili bu risalenin bir yabancı memleket gazetesinde aynen neşredildiğini söyledi. Biz, bu aralık, yabancı bir memleket gazetelerinin Türkiye'de çıkan uydurma bir risaleyi iktibas edecek kadar bizim neşriyatımıza yer vereceklerine akıl erdiremeyiz. Bu, ancak koyu bir menfaat gayretile olabilir.

Türkiye'de görülür, hattâ sezilir bir Pantürkist cereyan olmadığına göre, böyle mevhum bir tehlikeyi "En büyük tehlike" diye göstermeye çalışmak affedilmez bir cehaletin eseri değilse, başka büyük tehlikeler karşısında bulunduğumuz bu devirde ancak kötü bir propagandaya âlet olmanın neticesidir.

Bu risale yetmiyormuş ve belki bunu okumayanlar bulunur korkusile, bir yabancı memleket gazetelerinin Türkiye aleyhinde bir vesika gibi alıp neşrettikleri bu kötü kitabı, İstanbul'da bir Türk gazetesinin de sahifelerine geçirmesine ne diyelim?

Türkiye'de hürriyet var, kanaatlara hürmet var. Marks'ın dinine girenler, Naziliği sevenler, Demokrasilere can verenler bulunabilir. Fakat bu hürriyetin, bu çeşit çeşit inanların, bunları her gün yazabilmenin hiç olmazsa bir sınırı vardır: Bu sırada memleket aley-

hine propagandalara âlet olmamak.

Bazen küçük bir sivilce büyük bir hastalığın teşhisine hizmet eder, böylelikle büyük tehlikelerin önü alınır.

BİZİM TÜRKÇÜLÜĞÜMÜZ

NADİR NADİ

CUMHURİYET

7 TEMMUZ 1943

UZUN zamandır sinsi sinsi yerlerde sürünen mahud propaganda solucanı, son günlerde azgınlaşarak boynunu kaldırdığı için nihayet Büyük Millet Meclisinde lâyık olduğu mukabeleyi gördü.

Milliyetçi kisvesine bürünen mahud propaganda solucanının —Cumhuriyeti de diline dolayarak— ortaya bulaştırmak istediği zehir şudur: Gûya Türkiye'de yabancı ırklar emrinde çalışan büyük bir şebeke varmış. Bunlar ırkçılık davası güderek memleketi zorla harbe sokmak istiyorlarmış. Bu uğurda, hükûmetin gözü önünde çevirmedikleri dolab kalmıyormuş. Aman gözümüzü açmalı imişiz, yoksa vatan elden gidermiş!

Hâdisenin mahiyetine dikkat eden ve onu Mecliste deşen Cevdet Kerim İncedayı, Türkiye'de emperyalist emellere alet olabilecek bir söz ve yazı faaliyeti bulunduğuna inanmıyor. Propagandacıların o kadar şiddetli ikazlarına rağmen sayın meb'usumuzun inancını açıkça söylemesi bence bir cesarettir. Son çıkan broşürlerden birinde gazetemizin de adı geçmeseydi, belki ben de tesir altında kalır,

— Acaba böyle bir şey var mı? Irkçılık namı altında yabancı devletler adına filân filân adamların yurdumuzu yakmıya yeltendikleri sahi mi? Baksanıza isimlerile yazmışlar!

Derdim.

Fakat propagandanın mahiyetini tecrübe ile öğrendikten sonra İncedayı'ya hak veriyorum. Türkiye'de Türk milliyetperverliği kisvesi altında emperyalist ırkçılık cereyanları uyandırıldığı ve sınırlarımız dışında bulunan Türklere karşı buradaki Türklerin emperyalist emellerle kışkırtıldığı doğru değildir. Asıl bunu böyle gösterenlerin sırıtan maksadları karşısında dikkatli ve uyanık durmak hepimize düşen bir vazifedir. Bu vazifenin başarılmasında önayak olduğu için sayın Cevdet Kerim'e burada teşekkür ederim. Onun dediği gibi:

"— Bizim inkılâbımızın prensipleri ne bir taklid, ne de bir toplamadır. O, beşer ruhunun iyi tahlilinin, bir milletin itişmeden geniş bir aile gibi (herbiri ve hepsi vatan için) esaslarından meydana gelmiş bir realitedir ve bu realite her millete örnek olacak mahiyettedir. Bizim tek bir davamız vardır: Vatan ve milleti medeniyetin bütün icablarile mütekâmil, kudretli ve yeryüzünün ileri bir devlet ailesi haline getirmek. Asırlarca ihmale uğramış bu memleket ve bu

milleti bu hale getirmek için durmadan ve feragatle çalışmıya mecburuz. Bütün dikkatimiz buna matuftur. Bu, Türküm diyen her insanın birinci ve mukaddes vazifesidir. Türk tarihini ancak böyle yaşatabiliriz. Türk ırkçılığı da bunu âmirdir. Türkiye'de bir tek cereyan vardır, o da Cumhuriyet Halk Partisinin programından nebean eden cereyandır. Türkiye'de tek bir irade vardır; o da Büyük Millet Meclisinin iradesidir. Bütün cihanın sadece bu iradeye kulak vermesi, dikkat etmesi lâzım ve kâfidir."

Cevdet Kerim İncedayı'ya cevab veren Hariciye Vekili Numan Menemencioğlu, neşriyatın propaganda mahiyeti üzerinde bilhassa duruyor. Fakat ona göre bu neşriyatı tamamile önlemek güçtür:

"— Bitaraflık vaziyetini muhafaza eden Türkiye, şu veya bu yolda bir takım propagandalara maalesef sahne olmakta ve bunun önüne tamamen geçmek mümkün görülmemektedir. Türk menfaatine uymıyan bir takım propagandalar için hükûmet her zaman kuvvetli ve âcil tedbirler almaktan çekinmemiştir. Şurasını tebarüz ettirmek lâzım ki, arkadaşlar, Türkiye'de matbuat ve neşriyat serbestisi her türlü mahzurları ve menfaatleri gözönünde tutularak, ölçülerek, tartılarak rejimimize girmiş bir prensiptir."

Yalnız burada sayın Vekilin bir nokta üzerine dikkatini çekmek isteriz: Hürriyet prensiplerimizin icabı olarak ve tarafsızlık durumumuzdan ötürü bazı yazıların şu veya bu muharib devlette hoşnudluk veya hoşnudsuzluk uyandırması başka, fakat yabancı maksadlar uğrunda sistemli ve şaşmaz bir propaganda yolu tutmak başkadır. Birinci şekil tarafsız ve hürriyetçi milletler için bünyevî bir zaruret olduğu halde ikinci şekil her yerde ve her zaman suç sayılır.

Bu noktayı gözönünde tutmak zorunda bulunduğumuzu unutmıyarak, rejimimizin ilk gündenberi şaşmaz bir prensip bildiği büyük hakikati Numan Menemencioğlu ile birlikte bir daha tekrarlıyalım:

"— Türkiye hududları dışında kalan Türklere yalnız refah ve saadet temennimiz vardır. Bunun yanında bütün siyasetimiz, bütün türkçülüğümüz, bu vatanın sınırları içine girmiş olan Türklere aid ve onlara münhasırdır."

Asırlarca müddet bakımsız kalmış, özlediğimiz yüksek hayat şartlarına ulaşması için daha çok yorucu çalışmalara ihtiyaç gösteren milletimiz, sınırlarımız dışındaki Türklere bugün refah ve saadet temenni ederken, şüphesiz en halis ve en reel duygularını açığa vurmuş oluyor.

TÜRKÇÜLÜK MESELESİ ARTIK AYDINLANMIŞTIR

M. ZEKERİYA SERTEL

TAN

7 TEMMUZ 1943

BÜYÜK Millet Meclisi'nde Cevdet Kerim İncedayı'nın bir sua-

li üzerine, Hariciye Vekili Menemencioğlu tarafından hükûmetin Türkçülüğü nasıl anladığı hakkında verdiği izahat, son zamanlarda gazeteleri ve efkârı umumiyeyi işgal eden bu mesele hakkında tamamen aydınlatmış, ve Türkçülük etrafında şu veya bu şekilde tefsir ve telâkkilerin yolunu kapamıştır.

Zaten mesele basit ve sarihti. Atatürk parti programına koyduğu sarih madde ile Türkçülük ve milliyetçilik hakkındaki prensiplerini tesbit etmiş bulunuyordu. Atatürk'ten beri hükûmetin ve partinin takip ettiği milliyet siyaseti, kültür, dil ve ülkü birliğine dayanıyordu. Bu prensipden hareket eden Cumhuriyet hükûmeti, Millî Misak ile kararlaşan millî hudutlar içindeki Türkiye'yi emniyet içinde ileri bir medeniyet seviyesine çıkarmaktan başka birşey düşünmüyordu. Bu topraklar bize kâfi idi. Bu topraklar üzerinde yaşayan Türklerin saadet ve refaha kavuşmasını temin etmek en büyük gayemiz olmuştu. Kimsenin toprağında gözümüz yoktu. Hudutlarımız haricinde kalan Türkler hakkındaki düşüncemiz bir temenniden ileri gitmiyordu. Çünkü Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Partisi'nin milliyetçiliği kan ve ırk esasına dayanmıyordu.

Vaziyet bu kadar sarih olduğu halde, son zamanlarda Türkçülüğe bir kan davası, bir ırk davası süsü vermek istiyenler oldu. Bunlar Atatürk'ün prensiplerinden ziyade Ziya Gök Alp'ın fikirlerinden ilham alıyor görünüyor, ve Ziya Gök Alp'ı bir bayrak gibi kullanmağa çalışıyorlardı. Halbuki Ziya Gök Alp başlangıçta Turancı olarak ortaya atılmış olmakla beraber, sonradan ırkçılık ve kancılık prensiplerini reddetti. Şecerelere dayanarak halis Türk kanını aramanın ilmî bir iş olmadığını söyledi. Bu itibarla da ileri sürdükleri kan ve ırkçılık davası hatalı idi.

Fakat Türkçülüğün bu suretle tefsir ve telâkkisi bizi Atatürk'ün milliyetçilik prensibine ve Halk Partisinin programındaki milliyetçilik anlayışına aykırı bir yola sürüklüyor, bu sebeple de içerde ve dışarda bir takım fena akisler yapıyordu.

HARİCİYE Vekilinin Büyük Millet Meclisi'nde verdiği izahat, son defa olarak bu meseleyi kökünden halledecek derecede kat'i ve açıktır.

"Türkiye hudutları dışında kalan Türklere yalnız refah ve saadet temennimiz vardır. Bunun yanında bütün siyasetimiz, bütün Türkçülüğümüz bu vatanın sınırları içine girmiş olan Türklere ait ve onlara münhasıdır.

"Biz Türk milleti dediğimiz zaman Halk Partisi programının tavsifi içinde bulunuyoruz."

Parti programı da milleti ve milliyetçiliği şöyle tarif eder:

"Millet, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimaî ve siyasî bir bütündür."

Bu izahattan sonra artık Türk milliyetçiliğini, kan Türkçülüğü, ırk Türkçülüğü, Anadolu Türkçülüğü, vicdan Türkçülüğü gibi bir takım tefsir ve izahlara tâbi tutmak işi mugalataya boğmaktan

başka bir netice vermez.

Gerek meseleyi aydınlatan Hariciye Vekiline, gerek bu işin aydınlanmasına vesile olan Cevdet Kerim İncedayı'ya teşekkür ederiz.

BÜTÜN MEMLEKET EN BÜYÜK TEHLİKEYİ RESMİ İLE TANISIN

TASVİRİ EFKÂR

9 TEMMUZ 1943

"En Büyük Tehlike" ismindeki iftira paçavrasının ve o paçavrayı tasvip eder mahiyette neşriyat yapan bir gündelik gazetenin, Türk umumî efkârından aldıkları cevapları dünkü nüshamızda yazmış ve bir kukla olarak memleket aleyhinde çalışan insanların memleketçe ne yolda telâkki edildiklerini bildirmiştik. Bugün bu mahut broşürün basıldığı meşhur Ak'ün Ermeni matbaasile o broşürün muharririnin resimlerini tanıtarak "En Büyük Tehlike"yi okuyucularımıza tanıtıyoruz.

Kitabın basıldığı matbaa, Galata'da Fermeneciler caddesinde Mihail Özdey matbaasıdır. Numarası 56'dır. Sahibile konuştuk. Bize dedi ki:

— Benim kabahatim yok. Bu kitabı bana Babıâli'de Sebat matbaasının bir mürettibi verdi. Forma forma bastım. Bu işi yapalı aşağı yukarı 25-30 gün kadar var. Matbaa sahibi emniyet müdürlüğü birinci şubeye de bu ifadeyi vermiş olduğunu söyledi. Fakat kitabı bastıktan sonra kanunî mecburiyete uyarak Emniyet Müdürlüğüne ve Matbuata kontrol için bir nüsha bile göndermemiş.

Matbaacı bütün ısrarlarımıza rağmen kitaptan kaç tane bastığını söylemedi. "Birkaç bin" deyip geçiyor. Resmini çektirmek de istemedi; hattâ ânî olarak resmini çekivermemiz ihtimaline karşı karanlık odasından dışarı bir adım atmadı. Bunun üzerine ancak matbaasının fotoğrafını çektik.

Büyük Millet Meclisimize ve hükûmetimize varıncaya kadar bütün memleket efkârında millî bir nefret uyandıran "En Büyük Tehlike" adındaki iftira paçavrasının muharriri Faris Erkman isimli, İstanbul Elektrik idaresinde çalışan, adı sanı belirsiz adam budur. Evlidir, çocuğu vardır, Darüşşafaka mezunu bir yetim olduğu ve eline ayda 78 liradan fazla para geçmediği halde kitabını bedava dağıttırabilmiştir. 330 doğumlu ve İzmirlidir. İbrahim Ferit oğludur. Hukuk Fakültesinden de mezundur. 1938'denberi tramvay idaresinin teknik (!!) kısmında ressamdır.

TÜRKLÜK DÂVAMIZ
MAHMUT ESAT BOZKURT
YENİ SABAH
10 TEMMUZ 1943

BİRKAÇ gün önce, Millet Meclisinde bir soruya muhatap olan Hariciye Vekilimiz, Türklüğümüzün sınırlarını bir kere daha çizmek zorunda kaldı. Bir kere daha diyorum; çünkü Büyük Parti, Türklük prensibimizi Atatürk'ün sağlığında tesbit etmişti.

Prensip şudur:

"Millet; dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimaî ve siyasî bir bütündür.

"Parti, terakkî ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere müvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber, Türk içtimaî heyetinin yukarıda izah olunan mânada hususî seciyelerini ve başlıbaşına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar."

C. H. Partisinin milliyetçilik prensibi bu kadar açık, bu kadar kavrayışlıdır.

Millî Şef ise, bu prensibi birçok beyanlarile, birçok defalar izah ettiler:

"En büyük harikamız, en yüksek şerefimiz Türk olmaktır" yolundaki vecizelerini bu yolda anabiliriz:

Başvekilimiz Saracoğlu'na gelince, o da gerek Mecliste, gerek son Kurultayda bir yolunu bularak, bu konuya avdet etmek lüzumunu duymuş ve:

"Türküz, Türkçüyüz ve her gün biraz daha Türkçü olacağız" gibi güzel sözler söylemiştir.

Bu kadar da değildir. Türk milliyetçiliği prensibi, ana kanunumuzun ikinci maddesinde yer almış:

"Türkiye devleti milliyetçidir."

Prensibini benimsemiştir.

Bütün bunlardan sonra, Menemencioğlu'nun son beyanatı, prensibi tekrarlamaktan başka birşey olmadığına göre, herhangi bir zor karşısında bulunduğunu sezmemek imkânsızdır.

Çünkü:

Türk olduğumuzu, Türk milliyetçileri olduğumuzu, devletimizin en büyük vasfının Türklük olduğunu bilmiyen yoktur. Bu, böyle iken Hariciye Vekilimizin son sözlerinin anlamı bundan başka ne olabilir?

Olsa, olsa soruyu karşılıksız bırakmamak!..

Fakat bir kitap çıkabilir. Bir makale yazılır. Bunlarda Türkçülük yapılır. Diğer bir kitap çıkartılır. Bir makale yazılır. Bunda da sosyalistlik yapılır. Daha başka bir kitap veya makalede; nazilik, faşistlik, lâfın kısası çeşitli meslekler müdafaa olunabilir. Bunların her çıkışında, hükûmetin milliyetçiliğimizin sınırlarını çizmek zorunda kalması, doğrusu başa çıkılır şeylerden değildir.

Meselâ:

Yarın da ben çıksam, alabildiğine demokrasi müdafaası yapsam, bunun da sınırları izah zorunda kalınacak mı?

Çünkü bu da bir parti ve ana kanun prensibidir.

Bu da bir kürsü meselesi olacak mı?!

Bunun için gerek soru sahibinin ve gerek beyanatta bulunan Hariciye Vekilimizin, bir kitap yüzünden çektikleri sıkıntıya, verdikleri emeğe ben kendi hesabıma üzüldüm.

BİZ, demokrat bir devlet ve bir hükûmet sistemini kendimize mal etmiş bulunuyoruz. Hatta bundan da fazla bir şey.. Türk o cibilliyeti itibarile demokrattır.

Söz, yazı, kanun çerçevesi içinde serbesttir. Bizde her şey söylenebilir. Her şey yazılabilir. Yeter ki; söyliyen, yazan icabında kanun huzurunda hesap verebilsin. Gelemediğimiz bir şey varsa, hesapsızlıktır.

Herhangi bir vatandaşın milliyetçiliği, Partinin kabul ettiği milliyetçilikten ileri veya geri olabilir. Nitekim böylelerine de tanık oluyoruz. Fakat bundan, Parti veya Hükûmet neden mesul tutulsun?

Diğer bir vatandaş; komünistlik veya nazilik yahut faşistlikten dem vurabilir. Bunları görüyoruz. Fakat bunun Parti veya Hükûmet politikasını ilgilendirecek cihet neresidir?

İşte anlamadığım noktalar?!

Bizim memlekette bütün bunlar yazılır. Ve söylenebilir. Nitekim yazılıp söylenmekte ve okunmaktadırlar. Kitabevlerinin vitrinlerine bakınız.. Komünistliğe, sosyalistliğe, naziliğe, demokrasiye dair tümen tümen kitaplar görürsünüz.

Meselâ:

Ben, K. Marx'ın; (Kapital)'ini vesair eserlerini, A. Hitler'in; (Kavgam), (Mezhebim), (Hareket) adındaki kitaplarını, farmasonluk yazılarını ya Ankara'da, yahut İstanbul'da hep Haşet'den aldım. Hâlâ satılıyorlar. Nazım Hikmet'in ateş saçan komünist şiirlerini, meselâ (Kafatası)'nı, (Gece gelen telgraf)'ını bizim kitapçılarda buldum. Hâlâ da satılıyorlar. Eğer milliyetçilikte ileri gidiliyor diye Hükûmete soru sormak, Hükûmet te bunu bize izah etmek zorunda ise, ihtilâli yapan Büyük Partinin programile, Hükûmetin politikasile ve nihayet ana kanunumuzla, kanunlarımızla taban tabana zıd olan bu yazılar için neden susuyoruz?

Fakat hükûmet ne yapsın?

Bunları hep sustursun mu?

O halde, yazı hürriyeti nerede kalır?!

Nihayet birinin komünistlikten, nazilikten, bilmem mahkemelerde yerli yersiz farmasonluktan bahsetmesine ses çıkarılmıyor da meselâ, yarın benim:

"Ben Türküm, milletim, milliyetim Türktür. Varım yoğum ona feda olsun."

Demekliğim neden fırtınalar koparıyor?!

Ve neden bu öz Türkler memleketinde, Türklüğü müdafaa edenlere, yabancılara satılmış denebiliyor?

Ayni töhmet, töhmetlendirenlerin kendilerine çevrilemez mi?

Milliyetten bahsedenlere karşı bu kadar telâşa hacet ne?

Ve milliyet hilâfı yazılara karşı sükût ne?!

Hattâ, teşvik ve takdir ne?! Neden bunlara karşı bir şey yazılmıyor?

İşte C. H. Partisinin ilk üyelerinden biri sıfatile tekrar ediyorum ve tekrar etmekle en büyük vicdan hazzını duyuyorum:

Türküm ve yalnız Türklük için yaşıyorum. O kadar ki, Türk olmasaydım, kendimi dünyanın en bahtsız adamı sayardım..

Milliyetimle övünmek, onu her milliyetten üstün tutmak benim tabiî bir hakkımdır. Başka milletler de kendilerinkiyle övünebilirler. Zaten övünüyorlar da.. Bu da onların hakkıdır. Benimki bana, onlarınki de varsın kendilerine kutlu olsun.

BENCE, sayın soru sahibinin Hükûmetten soracağı şu idi:

"İleri milliyetçilik yapanların yabancı devlet hesabına çalıştıkları söyleniyor. Doğru mudur?

Evet ise, "kanuna niçin teslim edilmediler"?

Hayır ise, "teşekkür" olmalı idi.

Bundan başka türlü bir soruya Hariciye Vekilince verilecek karşılık şu olabilirdi:

"Bizde söz ve yazı kanun dairesinde serbesttir."

Lâfın kısası..

Bu yeni şeylerle uğraşmak Partiye ve Cumhuriyet Müddeiumumiliğine düşer. Parti programı dışına çıkan Partili ise, tüzeye göre muamele görür. Kanunlara aykırı hareket edilmiş ise, Cumhuriyet Müddeiumumiliği aykırı hereket edenin yakasına yapışır. Bu kadar.

Şu kanaatimi bir kere daha tekrarlıyayım ki:

Türk ihtilâlinin en büyük verimi, yukarıya kaydettiğimiz Parti prensibidir:

Türk milliyetçiliğidir.

Dirimiz de, ölümüz de Türkündür.

NE DİYORLAR?
TÜRKÇÜLÜĞE DAİR ANKETİMİZ

HER SINIFTAN MÜNEVVERLERE SORDUĞUMUZ SUALLERE ALDIĞIMIZ CEVAPLAR:

KONUŞAN: S. G.

ÇINARALTI

SAYI: 94, 10 TEMMUZ 1943

MAHUT "En Büyük Tehlike" isimli broşür ve bunu körükliyen yazılardan sonra, Türkçülük mevzuu, nihayet Millet Meclisimi-

ze girdi ve Hariciye Vekilimiz salâhiyetli ağzile, hükûmetin fikrini söyledi.

Halbuki öte yanda en büyük tehlikenin kendi gibiler tarafından geleceğini, "intakı hak" kabilinden bizzat ifşa eden mahut bir broşür var:

Türkçülere her çeşit isnatlarda bulunuyor. Her sınıftan bir kaç münevverimize "Çınaraltı"nın Türkçülük bahsi etrafında hazırladığı sualleri ayrı ayrı tevcih edip cevaplarını almak vazifesi bana verildiği zaman, küçük bir tereddüt devresi geçirdiğimi itiraf ederim. Çünkü, çok mahirane surette tertip edilen bu dokuz suale, verilecek cevapların küçük bir anketin çerçevesini aşmıyacak kadar kısa olması şart koşuluyordu. Temas ettiğim zatlar, hem derin, hem de üzerinde hayli dikkatle durulmağa değer bir mevzua böyle kısaca dokunup geçmeği bakalım kabul edecekler miydi?.. "Çınaraltı"nın tertip ettiği sualler şunlardı:

1 — Türkçülüğe düşman, bir Türk vatanperverliği tasavvur edebilir misiniz?

2 — Türkçülüğü, Türk milletinin gelişmesi ve Türkiye'nin hürriyet ve istiklâli bakımından lüzumlu mu, lüzumsuz mu görürsünüz?

3 — (Millet)i, Ziya Gökalp'la beraber, dil, kültür, vicdan ve din birliği şeklinde anlıyanlara iştirak eder misiniz?

4 — Türkçülüğü ne şekilde anlarsanız anlayın, fakat Türkçü müsünüz?

5 — "Çınaraltı" bir başyazısında: "Türkçülük inkılâpçı bir fikirdir. Bunun en büyük delili, en az otuz senedenberi bütün inkılâp hamlelerinin türkçülerden gelmiş olmasıdır. Hayatımızda her türlü islâhatı onlar yaptı." diyor. Bunu doğru buluyor musunuz?

6 — (En Büyük Tehlike) isimli bir broşür Türkçülüğü meşrutiyetten sonra Vilhelm Almanyası tarafından sokulmuş ve körüklenmiş bir düşman propagandası sayıyor. Ziya Gökalp, Türk ocağı, Bilgi derneği, Türk yurdu vesair buna benziyen teşekküllerle bütün Türkçülere "İpleri düşmanların elinde kuklalar" diyor. Siz buna, ve bu türlü neşriyata ne dersiniz!

7 — Böyle bir broşür çıkaran ve bu türlü fikirleri yaymıya çalışanlar samimî vatanperver, Türkiye'ye hizmet etmek istiyen halis insanlar olabilir mi?

8 — "Çınaraltı" bir başyazısında: "Türkçüler, siyasî ırkçılığı son derece tehlikeli görürler ve onda millî birliği bozan bir nifak kokusu duyarlar. Millî hükûmetin teşekkülünden sonra Türkiye'de bir ırk meselesi kalmamıştır. Türkçüler, ırkçılığı sadece bir ilim mevzuu sayarlar." diyor. Siz bu fikirde misiniz?

9 — Milliyet aleyhtarı, solcu fikirlerin şiir, hikâye, resim, roman, makale, mecmua şeklinde gençlerin arasında yayılmakta olduğunu ve bunun gitgide zararlı neticeler doğurmak kabiliyetini gösterdiğini söyliyenlere karşı ne dersiniz?

(...) sualleri, ilk olarak, Cumhuriyet gazetesinin genç ve enerjik başmuharriri Nadir Nadi'ye tevcih ettim. Kâğıtlar üzerine eğil-

miş başını kuvvetli bir hareketle bana çevirdi ve anket mevzuu ile derhal ilgilenerek alaminüt mülâkatlar vermeğe alışkın bir tavırla:

— Sorunuz bakalım.. dedi.

Sordum. Ve işte cevapları:

NADİR NADİ NE DİYOR?

1 — Türkçülüğe düşman bir Türk vatanperverliği tasavvur edebilir misiniz?

1 — Tabiî hayır!

2 — Türkçülüğü, Türk milletinin gelişmesi ve Türkiye'nin hürriyet ve istiklâli bakımından lüzumlu mu, lüzumsuz mu görüyorsunuz?

2 — Çok lüzumlu!

3 — (Millet)'i Ziya Gökalp'la beraber din, kültür, vicdan ve din birliği şeklinde anlıyanlara iştirak eder misiniz?

3 — Ederim..

4 — Türkçülüğü ne şekilde anlarsanız anlayın, fakat Türkçü müsünüz?

4 — Evet!

5 — "Çınaraltı" bir başyazısında: "Türkçülük inkılâpçı bir fikirdir. Bunun en büyük delili, en az otuz senedenberi bütün inkılâp hamlelerinin Türkçülerden gelmiş olmasıdır. Hayatımızda her türlü islâhatı onlar yaptı." diyor. Bunu doğru bulur musunuz?

5 — Evet! Bizim için bütün iyilikler, ancak bizden çıkar.

6 — (En Büyük Tehlike) isimli broşür Türkçülüğü meşrutiyetten sonra Vilhelm Almanyası tarafından sokulmuş ve körüklenmiş bir düşman propagandası sayıyor... Buna ne dersiniz? —

6 — Propaganda, derim.

7 — Böyle bir broşür çıkaran ve bu türlü fikirleri yaymıya çalışanlar samimî vatanperper, Türkiye'ye hizmet etmek istiyen halis insanlar olabilirler mi?

7 — Olamazlar.

8 — "Çınaraltı" bir başyazısında: "Türkçüler siyasî ırkçılığı son derece tehlikeli görürler ve onda millî birliği kuran bir nifak kokusu duyarlar... Türkçüler, ırkçılığı sadece bir bilim mevzuu sayarlar." diyor. Siz de bu fikirde misiniz?

8 — Irkçılık bir inanma mevzuudur. Daha doğrusu ilmî değil, hissîdir!

9 — Milliyet aleyhtarı, solcu fikirlerin şiir, hikâye, resim, roman, makale, mecmua şeklinde gençlerin arasına yayılmakta olduğunu ve bunun gitgide zararlı neticeler doğurmak kabiliyetini gösterdiğini söyliyenlere karşı ne dersiniz?

9 — Ben neşriyatta hürriyet taraftarıyım. Zararlı neşriyat ancak faydalı neşriyatın üstünlüğü ile zararsız bir hale getirilebilir.

Feridun Osman Menteşeoğlu (Muğla mebusu) önüne getirilen İngiliz, Amerikan ve Alman mecmualarından Cumhuriyet için resim

seçmekle meşguldü. Her zamanki samimî ve erkek tavrile, gülümsiyerek:

— Bir anket ha.. diye sordu, neye dair acaba?.

Kısaca izah ettim. Sualleri birer birer ve itina ile okuduktan sonra, cevaplarını bana şöyle dikte ettirdi.

FERİDUN OSMAN MENTEŞEOĞLU

1 — Türkçülüğe düşman, bir Türk vatanperverliği tasavvur edebilir misiniz?

1 — Hayır!

2 — Türkçülüğü, Türk milletinin gelişmesi ve Türkiye'nin hürriyet ve istiklâli bakımından lüzumlu görür müsünüz?

2 — Evet!

3 — (Millet)'i Ziya Gökalp'la beraber din, kültür, vicdan ve din birliği şeklinde anlıyanlara iştirak eder misiniz?

3 — Ederim.

4 — Türkçülüğü, ne şekilde anlarsanız anlayın, fakat Türkçü müsünüz?

4 — Gayet tabiî.

5 — Çınaraltı bir başyazısında: "Türkçülük inkılâpçı bir fikirdir... Hayatımızda her türlü islâhatı onlar yaptı." diyor, bunu doğru buluyor musunuz?

5 — Doğru buluyorum.

6 — (En Büyük Tehlike) isimli bir broşür Türkçülüğü Vilhelm Almanyası tarafından bir düşman propagandası sayıyor... Siz buna ve bu türlü neşriyata ne dersiniz?

6 — Mukabil propaganda, derim.

7 — Böyle bir broşür çıkaran ve bu türlü fikirleri yaymıya çalışanlar samimî vatanperver... olabilir mi?

7 — Buna cevap vermekte şahsi olmak istemem.

8 — Çınaraltı "Türkçüler siyasî ırkçılığı son derece tehlikeli görürler ve bunda bir nifak kokusu duyarlar..." diyor, siz bu fikirde misiniz?

8 — Evet, aynı zamanda tarihî bir realite silsilesi.

9 — Milliyet aleyhtarı solcu fikirlerin...... gençler arasına yayılmakta olduğunu söyliyenlere karşı ne dersiniz?

9 — Milliyetçilerin daha geniş ve olgun neşriyatla tehlikeyi önlemeleri lâzım gelir kanaatindeyim.

Tasviri Efkâr'ın başmakaleleri altına kendi imzası yerine yalnız gazetesinin adını koymasını tercih eden Velid Ebüzziya; beni gazetesinde uzun seneler çalışmış bir eski yazı amelesi sıfatile, gayet candan karşıladı. O derecede ki, bir kaç dakika sonra, aramızda açılan tatlı bir bahis yüzünden oraya niçin geldiğimi âdeta unutmuş gibi idim.

O sırada odaya bir ziyaretçinin girmiş olması, bana vazifemi hatırlatmak fırsatını verdi:

— Çınaraltı'nın bir anketine cevap rica ediyorum, dedim.

Velid Ebüzziya gülümsedi:

— Yeni bir kavga vesilesi mi yoksa?.. Hoş, biz kavgadan kaçmayız ya...

— Tahmin ettiğiniz gibi değil!.

Anketin suallerini bana okutup kendisi de birer birer okuduktan sonra cevaplarını rahatça arka arkaya sıraladı:

VELİD EBÜZZİYA

1 — Türkçülüğe düşman, bir Türk vatanperverliği tasavvur edebilir misiniz?

1 — Tabiî edilemez.

2 — Türkçülüğü Türk milletinin gelişmesi ve Türkiye'nin hürriyet ve istiklâli bakımından lüzumlu mu, lüzumsuz mu görüyorsunuz?

2 — Bihakkın münevver ve müdrik bir Türkçülük, Türk milletinin gelişmesi için, başlıca esaslardan biridir.

3 — (Millet)'i, Ziya Gökalp'la beraber dil, kültür, vicdan ve din birliği şeklinde anlıyanlara iştirak eder misiniz?

3 — Ziya Gökalp'ı hiç tetkik etmediğim ve tetkik etmek de istemediğim için onun mütemadiyen değişmiş ve hiç bir noktada tutunamamış olan fikirleri hakkında bir mütalâam yoktur.

4 — Türkçülüğü ne şekilde anlarsanız anlayın, fakat Türkçü müsünüz?

4 — Her şeyden evvel öz bir Türküm. Anadolu'nun göbeğinden gelme bir ailenin çocuğuyum. Sualinize bu cevap kâfidir.

5 — Çınaraltı bir başyazısında: "Türkçülük inkılâpçı bir fikirdir..." diyor, bunu doğru buluyor musunuz?

5 — Bu sual, uzun ve karışıktır. Tahlil ve tefsire muhtaçtır. Kısaca cevap verilemez.

6 — (En Büyük Tehlike) isimli bir broşür......

6 — Yabancı propagandasile yapılan bu gibi neşriyatın mahiyetini zaten kendisi meydana vurduğu için bunların memlekette bir rolü olamaz. Aklı başında hiç bir Türkün bir an için bile bu neşriyatın tesiri altında kalması akla getirilemez.

7 — Böyle bir broşür çıkaranlar samimî vatanperver olabilirler mi?

7 — Elbette olamazlar.

8 — Siyasî ırkçılık?..

8 — Bunu ben de bir ilim mevzuu sayarım. Türkçülüğü siyasî gayelere âlet etmek doğru değildir. Bu yüzden başımıza az mı belâlar geldi.

9 — Milliyet aleyhtarı, solcu fikirlerin zararlı netice doğurmak kabiliyetini söyliyenler......

9 — Çok doğru söylüyorlar derim. Bu tarzda neşriyat sinsi sin-

si gençliğin akidesini bozabilir.

EDİB, romancı, kuvvetli fıkracı ve müthiş polemik muharriri Peyami Safa, "Çınaraltı"nın dokuz sualini göz ucu ile hemen bir hamlede okuduktan sonra, cebinden stilosunu çıkardı. İşte her suale ayrı ayrı ve kendi el yazısile verdiği kısa cevaplar:

1 — Türkçülüğe düşman bir Türk vatanperverliği tasavvur edebilir misiniz?

1 — Hayır!

2 — Türkçülüğü, Türk milletinin gelişmesi ve Türk istiklâli bakımından lüzumlu..

2 — Evet.

3 — (Millet)'i Ziya Gökalp'la beraber dil, kültür, vicdan ve din birliği şeklinde anlıyanlara...

3 — Benim tarifim bu değildir.

4 — Türkçülüğü ne şekilde anlarsanız anlayın, fakat Türkçü müsünüz?

4 — Evet.

5 — "Türkçülük inkılâpçı bir fikirdir?...

5 — Evet!

6 — (En Büyük Tehlike) isimli broşür...

6 — Alçaklık.

7 — Böyle bir broşür çıkaran... samimî vatanperver... olabilir mi?

7 — Hayır!

8 — Irkçılık...

8 — İlmin mevzuu olan her şey hayatın mevzuudur.

9 — Milliyet aleyhtarı solcu fikirler...

9 — İzah ettim.

BÜRHAN Cahit Morkaya'yı "Köroğlu"nda bir kaç defa aradım. Günün bu sıcak saatinde üstadın, Emirgân tepesinde, bir ayrı Emirgân korusuna benzettiği bol ağaçlı geniş villâsında istirahate çekilmesinden daha tabiî ne olabilirdi?

Telefon Hızır gibi imdadıma yetişti:

— Bürhan Cahit bey..

— Evet...

— Çınaraltı'nı okuyor musunuz?..

— Lezzetle...

— Bir anket açıyor da.. Sizden de cevap istiyecektik.

— Neye dair?..

— Türkçülük bahsi..

Sualleri okuyor ve cevaplarını alıyorum:

BÜRHAN CAHİT MORKAYA

1 — Türkçülüğe düşman bir Türk vatanperverliği...

1 — Hayır!

2 — Türkçülüğü Türk milletinin gelişmesi ve Türkiye'nin hürriyet ve istiklâli için...

2 — Lüzumlu görürüm..

3 — (Millet)'i dil, kültür, vicdan ve din birliği şeklinde anlıyanlara...

3 — Din kaydını hariç tutmak şartile iştirak ederim.

4 — Türkçü müsünüz?

4 — Türkçüyüm.

5 — Türkçülük inkılâpçı bir fikirdir?...

5 — 30 sene zarfında vücuda gelen bütün inkılâplar, Türkçülerin eseridir diye mutlak bir iddia bilmem ileri sürülebilir mi?..

6 — (En Büyük Tehlike) isimli broşür?...

6 — Bu broşürü okudum. Fakat kimlerin ne fikirle çıkardıklarını bilmiyorum. Binaenaleyh mütalâa beyan etmekte de mazurum.

7 — Böyle bir broşür çıkaran?...

7 — Yukarıdaki cevabımı aynen tekrar ederim.

8 — Siyasî ırkçılık?...

8 — Türkçülük dâvasını, ben Atatürk'ün kurduğu ve Millî Şefimiz İnönü'nün korumakta olduğu millî hudutlar çerçevesi içinde düşünürüm. Türkçülüğü Ural dağlarına kadar uzatanlarla katiyen aynı fikirde değilim. Milliyetçiliği siyasete âlet etmek, memleketin zararına olmuştur.

9 — Milliyet aleyhtarı, solcu fikirler...

9 — Bu gibi neşriyatı incelemek alâkalı resmî makamların vazifesidir. Beni şahsen ilgilendirmez.

PROFESÖR Fahrettin Kerim Gökay, yalnız bir ruh ve sinir hekimi değildir, memleketin iç bünyesile ilgili bütün sosyal ve edebî hareketlerde ve hele Türkçülük bahsinde onun daima bize söyleyecek sözü olmuştur. Çınaraltı anketinde de kendisini bundan dolayı unutmadık.

Tanınmış hekimimizin Türkçülük anketine verdiği cevapları numara sırasile yazıyorum:

PROFESÖR DOKTOR FAHRETTİN KERİM GÖKAY

1 — Hayır!

2 — Lüzumlu görürüm.

3 — Burada yalnız din ile dünyayı biribirine karıştıramam.

4 — Tereddütsüz Türkçüyüm!

5 — Muhakkak!

6 — Türkçülük, insan cemiyetinde hiç kimseden ders almadan doğmuş ve inkişaf etmiş, haklı bir millet sevgisine dayanır ve hiç kimseye benzemediği gibi hiç bir zümrenin de taklitçisi değildir. Meselâ, bahsedilen cereyanlar Türk ocaklarından çok sonra doğmuştur. Türk ocakları ise, Türkün hamle yaratmış, ileri görüşlü vatandaşlar yetiştirmiş kaynaklarıdır.

7 — Ben şahsen bu gibi münakaşalardan daima uzak kalmış bir ilim adamıyım.

8 — Evet. Türkçülük bir ilim işidir. Bu bahis üzerinde ancak Akademik mahiyette konuşulabilir.

9 — Fikre karşı daima fikirle mukabele edilmeli taraftarıyım.

BÜRHAN Felek, kâğıdı elimden kaparcasına aldı. Sualleri enine boyuna çevirerek derinden derine inceledikten sonra, başını masasından kaldırdı:

— Azizim, ben bu ankete cevap veremem!

— Neden üstat?..

— Çünkü, bunlar bir takım lüzumsuz münakaşa ve tefsirlere yol açacak şeylerdir.. Şu sırada böyle mevzularla meşgul olmağı, ne kendim için, ne de başkaları için faydalı bulmam!

EN BÜYÜK TEHLİKE

YENİ SES

19 TEMMUZ 1943

SON günlerde fikir hayatımızdaki durgunluk En Büyük Tehlike broşürüyle giderildi. Eserin müellifi Kemalistlerden F. Erkman Irkçı Türkçülüğün, Halk partisi programile, Halk partisi şeflerinin direktif nutuklarile, kabili telif olmadığını eserinde tebarüz ettiriyor.

Ayrıca Irkçı Türkçü geçinenlerin yazılarından aldığı parçalarla Kemalist partisinin Türk milletine verdiği umumî orivantasyonu tadile çalıştıklarını isbat ediyor. Türk milletinin yüzde 100 itimadını kazanan Atatürk-İnönü fikriyatına bir suikasd mahiyetinde olduğundan, bu cereyanın Türk milletinden gelmesine imkân olmadığına göre, bunun menbalarını, bir Kemalist sıfatile F. Erkman araştırıyor vardığı netice entersandır.

Irkçı Türkçülük dahilde millî mücadele yıllarında, etle kemik gibi karışmış bir uzviyet halini aldığı sabit olan Türk milletini, Oğuz, Kürd, Laz gibi parçalara bölüp, bunları birbiri aleyhine tahrik eder. Hariçte, yalnız Türk milletinin değil insanlığın imhasına çalışan Çarlık rejimini devirerek, emperyalizme karşı Türklerle beraber aynı safda yer alan Sovyet Sosyalist milletler birliği ile tarihî dostluğumuzu bozmağa çalışır. Bu bakımdan bu ırkçı Türkçülerin hemen hepsi doğrudan doğruya veya dolayısile Yunus Nadi, Velid hoca müessesesine bağlıdır.

Yunus Nadi Cumhuriyet'inde Türk milletinin mukadderatını Tuna'nın Karadenize akması gibi jeopolitik ile izaha kalkması ve hâlâ La Republik'de ırkçılık tahrikatı yapması, Velid hocanın ise Yahudî Halil Lütfü'nün Tan'ına ve Ermeni Akün matbaasına isnadlarda bulunması dikkati calip noktalardır.

Yalnız Erkman; Yunus Nadi'nin namı ile pervarde olmuş ve-

ya olmakda olan Peyami Safa, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Reha Kürdkan [Rıza Nur'un tabiridir], Erkilet paşa, kategorisine Rıza Nur ile Zeki Velidi'yi de idhal ediyor ki biz bu kanaatta değiliz. Yunus Nadi kategorisi ideallerinde fani olanlar kategorisidir.

Zeki Velidi, Rıza Nur ise ideallerinde ebedî kalacaklar kategorisindendir.

Biz bu iki ismi İsmail Gasprenki, Mitat Kerimof, Feth-Ali Ahundof, Yusuf Akçora'lar arasında sayarız.

Kemalist Erkman'ı vatandaşlık vazifesini yapmış olması dolayısile tebrik eder, Numan Menemencioğlu'nun nutkundan sonra Yunus Nadi kategorisine anlayacakları bir tabirle hitap edelim:

Allah selâmet versin.

"EN BÜYÜK TEHLİKE"

MİLLET

SAYI: 16, 1 AĞUSTOS 1943

BALKAN harbini, Garp Tarabulusu harbini, ilk umumî harbi ne için kaybetti? sorgusuna çeyrek asırlık hâdiselerle, neşriyat, yetesi karşılık verdi: millet şuurumuzun uyanmamasından, devletçe tek parçalı bir millet siyaseti güdülememesinden, bu yolda tedbirler alınamamasından! Yeni harpler; birbiri karşısına rakip bezirgânlar gibi dikilen, korkunç derecede ileri, inhisarcı; bir kısmı millet bütünlüğü içinde sınıf düşmanlığı yaratarak memleketi perişanlığa götüren; bir kısmı insanlığın başka bölüklerini esirliğe alarak birliğini bir hegemonya gibi yükseltmek isteyen garp ve Eurasia milliyetçiliklerinin sakat yerlerini gösterdi. Bunların karşısında Türk milliyetçiliği, daha doğuşunda bir müdafaa, yok edilmemeye karşı benliğini koruma tedbiri gibi olan manzarasiyle ne kadar dürüst, meşrû, insanî kalmıştır!

Memleketin dışında bile bu asîl manzara saygı, dostluk görür, meşru, hattâ insanlığın muvazenesine lüzumlu sayılırken; yeni devlet bütün hareketlerini, teşebbüslerini bu temiz milletçiliğe dayadığını Millet Meclisi kürsüsünden tekrar tekrar söylerken, günün birinde bir çetrefil ses, hem bütün dünyanın, hem geçmişte ve gelecekteki Türkiye'nin bütün faciasından, felâketinden bizim milliyetperverliğimizi suçlu gördüğünü söyledi. Eşi görülmemiş bir küstahlığın, eşi dünyada görülmemiş bir Türk düşmanlığının tepkisi olan bu çetrefil ses; ağırbaşlı Türkiye'nin derin hayretiyle, tiksintisi ile karşılandı.

Öte yandan Büyük Millet Meclisi, daha neşredildiği gün sınırlarımızın dışında, bir ecnebi memlekette de neşredilmiş olmak imtiyaziyle şüpheleri büsbütün üzerine toplayan bu çetrefil, bu herşeyimize yabancı broşür hakkında hükûmetten birçok şeyler sordu. Millet Meclisinin bütün memleketin şüphesine, tiksinmesine tercüman

olan bu sorgularına Hariciye Vekilinin verdiği karşılık açıktır. Hükûmet bu münasebette milliyetçi prensiplere olan sarsılmaz bağlılığını bir daha tekrarlamış; bunun aksine yapılan neşriyatı bu yurdun menfaatlerine düşman bildiğini kuvvetle belirtmiştir.

Dışımızda ve içimizdeki en büyük tehlike olan "solak" ve "Kızılcık"lıkların bu memleketin devletine, milletine bir meydan okuması gibi gördüğümüz "En Büyük Tehlike" broşürü; memleketin sağduyusunu temsil eden bütün milliyetçi matbuatın tek ses gibi ayıplaması, istikrah göstermesi ile karşılandı. Millet ve milliyet meselelerindeki şerefli kavgalariyle de fikir hayatımıza mal olmuş bulunan Peyami Safa, bu münasebetle şuurun ilk bataryasını ateşledi. 29-VII-1943 tarihli "Tasviri Efkâr"da neşrettiği güzel, uyanık, dört başı mamur makalesinde bilhassa, şunları söyledi:

"Onbeş yirmi senedenberi gizli bir teşkilât tarafından çıkarılan ve muharrirlerinin çoğu bugün, "komünizm" tahrikçiliği yüzünden, hapishanelerde, sürgünlerde bulunan propaganda broşürlerinden biri daha! Hep aynı taktik ve hiyle: Türk vatanperverlerine, milliyetçilerine küfür ve iftirâ.

"Kendi tâbir ve tâbiyelerine göre burjuva Türk cemiyetinde ihtilâl hareketinin zeminini hazırlamak için; ilkin, ölü ve diri ne kadar şahsiyet, otorite varsa hepsini gençlik ve halk gözünde lekelemek teşebbüsü!

"Ziya Gökalp'le birlikte bütün Türk Ocağı ve Türkyurdu mensuplarını Kayser Wilhelm'in ajanları gösteren bir iftira sağanağı!

"Bu kitap lise talebesine, evlere bedava dağıtılmaya da başlamış." "Nihayet Tan gazetesinde, büyük başlıklarla ve üç sütun yazı ile bu broşürü metheden bir makale çıktığını görünce F. Erkman adlı tahrikçinin mahiyeti, kendisine verilen rol hakkında zerre kadar şüphem kalmadı!"

...

Bu silik "solak"a rol verenlerin zihniyeti hakkında araştırmalar yapan Peyami Safa şunları katıyor:

"Tan gazetesinin 15-VI-1943 tarihli sayısında 'Hep Bu Topraktan' mecmuasına dair yazılmış imzasız bir makale var ki bu harpten sonra (burjuva demokrasisinin) yıkılacağını müjdeliyor. Devrilecek olan dünya emperyalizmi yerine hangi rejim geçecek? Tan gazetesi (Hep Bu Topraktan) mecmuasının teşkilât sistemlerini methettiği, Sovyet ve Hitler rejimleri arasında mukayese yaparak aynen şunları yazıyor: 'Sovyetler'in ve Hitler Almanya'sının misallerinden kuvvet almak için ortada hiç bir sebep yoktur. Bunlar birbirine hiç benzemeyen, biri (yani Sovyetler rejimi) cihanşümul mahiyette ve paydar olacak; öteki ârızî sebeplerden doğmuş iki process'dir ki bizim mütevâzı şartlarımızla —içtimaî bünyemizde derin tahavvüller olmadıkça— hiç bir mukayese unsuru arzetmiyor.'

"Tan gazetesi Hitlerizmi yerin dibine batırdıktan sonra Sovyet rejimini methede ede bitiremiyor: 'Sovyetler dünyasında geniş, derin, tekmil insanlığı ilgilendiren temelli bir değişikliğin esası üzerin-

de cemiyetin varlığı yenibaştan kurulmuştur. Memleketin mukadderatını ele alan amele sınıfı, bizzat, yeni vazifesine uygun bir tarzda ve mütesanit, yeni bir *millî* mevcudiyet yaratmağa muvaffak olmuştur. Sovyet Rusya daha ilk kuruluş devresinde bile otarşi yapmamış; Alman ve diğer kapitalist memleketlerin de teknik vasıtalarından istifade etmiştir. Bu *millî* mevcudiyetin fedakârlıkları harikalar yaratmağa yetmiştir.'

"Tan gazetesi, nihayet Türkiye için baklayı ağzından çıkarıyor:

"Yukarıda işaret ettiğimiz esas mesele (yani Türkiye'nin de Sovyetler gibi olması meselesi, Millet.) kökünden halledilmedikçe.." "daha bereketli neticeler göreceğimiz şüphelidir.".

"En Büyük Tehlike"nin çetrefil, tırmalayıcı sesine, Son Posta'nın 2-VII-1943 tarihli sayısında, —daha talebeliğinde kendisine Türkiye'nin Gustave Le Bon'u dedirten— Selim Ragıp Emeç de karşılık verdi.

"Böyle Türk yerin dibine batsın!" başlıklı yazısında Selim Emeç şunları söylüyor: "En büyük tehlike bizzat kendisi olduğu bugün daha iyi anlaşılan bir kitapçık çıktı. Bunu çıkaran elektrik idaresi memurlarından biri. Küçük bütçesinden birazını ayırarak böyle bir kitap çıkarıp idealini müdafaaya kalkışan adamın, her cümlede bir "yarı müstemleke" tâbirini kullanması, her millî cereyana "emperyalist dâva" adını koyması.. nasıl bir ideal tâkip ettiğini pekâlâ gösteriyor."

"Bir cemiyetin var olup gelişmesi, kendisine emanet olan tarihî rolünü oynayabilmesi için her şeyden önce benliğine sahip olması bir müteârifedir. Bu benliğe sahip olabilmek de aslına inanmak ve mensup olduğu ırkı tanımak ile başlar."

"*En Büyük Tehlike*'yi çıkaranlar ve onun gibi düşünenlerin istediği: bir cemiyetin temeli olan böyle bir şuuru ortadan kaldırmak; millî şuur etrafında toplananları dağıtmak, mümkün olursa bu kelimeyi zihinlerden, vicdanlardan sildirmektir. Ta ki umdukları (*Büyük Akşam*) gelip çattığı zaman; herbiri şuursuz bir teklik ifade eden insanlar, düşünüp taşınmadan, karşıki tarafa geçiversinler; kızıl bayrak altında toplansınlar. Bir hayli zamandan beri sistemli olarak gazete ve kitapla bu memlekette yapılan, yukarıda söylediğimiz gayeyi güden neşriyatın son halkası işte bu (En Büyük Tehlike) oluyor!"

"Bu kitapçıktaki düşman zihniyet "Millî Türk benliğinin mukaddes tarihî haklarını düşünmesine "en büyük tehlike" diyor. Irkdaş mukadderatına ilgi göstermeye "emperyalizm" diyor. Türkün "Türk olduğunu" idrâk ve ikrar etmesini "ecnebi âleti olmak" ile vasıflandırıyor ve sonra, bu kitabın muharriri, Türk vatanında, en ufak hayâ duygusu dahi hissetmeden, bir Türk olarak, Türk çocuklarına vazifelerini öğretmeye kalkıyor. Böyle Türk yerin dibine batsın!"

Vaktiyle şiir âlemimizde, köstekli ifadeye ve kafiyeye karşı durup bir yeni şiir nesli kuranların başında gelen; şimdi her yazısında milliyetçi ruhun muvaffak olmuş, berrak ifadelerini zevkle tanıtan

Yusuf Ziya Ortaç; Akbaba'nın 1-VII-1943 tarihli sayısında, aynı kitap için bilhassa şunları yazdı:

"Türkün kendisini bilmesini, kendisini bulmasını, millî benliğini idrâk etmesini bile yabancı teşviklere maleden; Ziya Gökalp gibi adı millî hafızaya nakşolmuş, katıksız idealist, halis fikir adamı bir Türk büyüğüne ve milliyetçilik tarihinin sönmez meşalesi Türk ocaklarına; hasılı Türklük namına ne varsa hepsine yılan dilini uzatan bu alçağa; ne isim vereceğinizi bilmiyor; Türk milleti arasında böyle bir sefilin bulunuşuna korkunç bir hayretle şaşıyorsunuz!"

Nihayet, bu kitap ve onun zihniyeti üzerine Millet Meclisinde yapılan konuşmalar dolayısiyle meseleyi ele alan Falih Rıfkı Atay, Ulus'un 6-VII-1943 tarihli sayısında şunları yazdı:

"Bir hayli zamandanberi bir takım haftalık veya aylıklarda, yahut broşür veya kitaplarda, milliyetçilik dâvamızın şu veya bu istikamette zorlanmak istendiğini görmüyor değiliz. Sağlı sollu, hemen hepsinden yabancı tesir kokusu gelen bu münakaşalar, hiç şüphesiz, "bir fikir cereyanı olmak" ehemmiyetinden çok uzaktırlar. Fakat bunları yaymak ve yaydırmaktan bir maksat iç havayı bulandırmaksa, ikinci maksat Türk imzaları üstünde çıkan yazıları dışarda kullanmaktır.

"Cumhuriyet Halk Partisinin programında bizim milliyetçilik anlayışımızı gösteren madde şudur: "Millet dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimaî ve siyasî bir bütündür". Yani Türküz bir, Türkçüyüz iki, Türkiyeciyiz üç! Ne ırkçıyız, ne de sınırdışı herhangi bir dâva peşindeyiz.

"Bir Türk, kendi milletinin menfaatini bu esas dışında aramak için, ya aklını kaybetmiş olmak, yahut kiralamış olmak lâzımdır. Bu esastan ayrılmak, içerde millî birliği bozmak, ve dışarda yirmi küsur yıllık politikamızın samimilik ve dürüstlük geleneğini zedelemek demektir."

Bütün bu tezahürler, bu memleketin iç âlemindeki realiteyi, bu yolda milletle hükûmetin ne kadar esaslı anlaşmış, birleşmiş olduğunu; bu hususta, yapılacak aksi işlerin bu memleketin bütün varlığına çarpıp yok olacağını göstermesi bakımından derecesiz ehemmiyetlidir.

"EN BÜYÜK TEHLİKE"YE KAT'İ CEVAP
R. OĞUZ TÜRKKAN
KIZIL FAALİYET
(PARÇA)

İSTANBUL, 1943

NİHAYET, memlekette epey velvele koparan "En Büyük Tehlike" adlı broşür, solcularımızın Rus menfaatlarının satılmış köleleri olduklarını apaçık göstermiştir. F. Erkman adlı ve Çerkez soylu

bir komünist gencin imzası kullanılarak çıkarılan risale, Türkiye'de kuvvetli bir emperyalizm cereyanı olduğunu ve bunun, Alman parasile işletildiğini ilân etmişti.! Broşürün 13. sahifesi ise, devleti dahi itham altında bırakan ve hariçte müşkül vaziyete sokan ihânetlerle, iftiralarla doludur.

Nihayet, "Tehlike büyüktür! Bu Türkçü cereyana karşı gözümüzü açmak lâzımdır!" (Sah. 4) diyebilen bir Türk tasavvur olunabilir mi? Türkçülük fikri karşısında bizdeki Kızılların bu telâş ve hiddetleri, menfaat ve ilgilerinin istikametini pek güzel gösterir.

Bu broşürün hakikî sahibi olan *Tan* gazetesi, 26.6.1943 günlü nüshasında, tahrikçi risaleyi 3 sütunluk bir yazı ve harp ilânı puntulu bir başlıkla şerhetmiş, hâdiseyi alevlendirmişti. Bunun üzerine, Sovyet matbuatı bu risaleden ve Tan gazetesinin neşriyatından uzun uzun bahse başlamış ve Türkiye'yi emperyalistlikle damgalayarak hücuma geçmişlerdi. İşte böylelikle, Solcuların ihanetleri bir kere daha belli oldu!

Millet Meclisinde bir mebus ve arkasından, Hariciye Vekilimiz Numan Menemencioğlu, 5 Temmuz 1943 günü, bu risalenin yalan üzerine müesses neşriyat ve tarihçilik yaptığını, bunun gizli emeller mahsulü olduğunu resmen bildirdiler. Hariciye Vekilimizin şu sözleri bilhassa şayanı dikkattir: "Bu kitabın hemen hemen muhteviyatını iktibas eyler şekilde bir ecnebi gazetenin yaptığı neşriyata da muttali oldum".

Peyami Safa 7.7.1943 günü *Tasvir*'de, "mahut broşürcü ve onu ıskara maşa gibi kullanan eller" tâbiriyle, solcuların rollerini belirtmiş oldu. *"Tahrikçilerin Topuna Cevap!"* başlıklı makalesinde ise, broşürcünün ve *Tan*'cıların Rus ıskara maşası olduklarını isbat etti. *Tasviri Efkâr Gazetesi,* 8.7.1943 günlü nüshasında broşürü ve arkasındakileri şu başlıklı bir yazı ile tel'in etti:

"Yabancıların maşaları iyice anlasın."

"(En Büyük Tehlike) isimli hiyanet vesikası ve o hiyanet vesikasını tasvip eden neşriyat!."

Cumhuriyet Gazetesinde, Nadir Nadi, şiddetli bir başmakale yazarak, yabancıların Türkiye'deki "maşalarını" şöyle teşhir etti:

"Uzun zamanlar, sinsi sinsi yerlerde sürünen mahut propaganda solucanı son günlerde azgınlaşarak, boynunu kaldırdığı için nihayet B. M. M.'nce lâyık olduğu mukabeleyi gördü!" (7.7.1943)

Türkçülüğün lehinde olduğu söylenemiyecek olan ve liselerde okutulan *Sosyoloji* kitabında Pantürkizmin aleyhinde yazan Necmeddin Sadak bile başmakalesinde bu melânet vesikasını bütün matbuatla birlikte, terzil ediyor:

"Bunlardan biri, Mecliste adı geçen risaledir ki, yabancı bir memleket hesabına, "En büyük tehlike"nin Türkçülük, daha doğrusu Pantürkist cereyan olduğunu ileri sürmektedir. "Yabancı bir devlet hesabına" diyoruz. Çünkü kendini bilen bir Türk o ibâreleri yazamaz ve Hariciye Vekili bu risalenin bir yabancı memleket gazetesinde aynen neşredildiğini söyledi. Biz, bu aralık, yabancı bir mem-

leket gazetelerinin, Türkiye'de çıkan uydurma bir risaleyi iktibas edecek kadar bizim neşriyatımıza yer vereceklerine akıl erdiremeyiz. Bu ancak koyu bir menfaat gayreti ile olabilir.. Bu risale yetişmiyormuş ve belki bunu okumayanlar bulunur korkusile, bir yabancı memleket gazetelerinin Türkiye aleyhinde bir vesika gibi alıp neşrettikleri bu kötü kitabı, İstanbul'da bir Türk (?) gazetesinin de sahifelerine geçirmesine ne diyelim?.. Bazan küçük bir sivilce, büyük bir hastalığın teşhisine hizmet eder, böylelikle büyük tehlikelerin önü alınır." (Akşam, 7.7.1943).

İzmir Mebusu Mahmut Esat Bozkurt da *Yeni Sabah*'ta yazdığı fevkalâde güzel olan başmakalesinde, Türkçülere "satılmış" diyen bu solculara asıl bu töhmetin vurulabileceğini haykırdı ve Türkiye'de milliyetçilik kuvvetleniyor, millî şuur sağlamlaşıyor diye solcuların gösterdikleri telâşın ifade ettiği mânaya dikkati çekti. ("Türklük Dâvâmız." 10.7.1943)

Bir mizah mecmuamız, İhanet kundağı diye vasıflandırdığı o risaleyi yazan kızıl gencin "kara suratına - ak tükürüğüne acıyarak" bütün nefretiyle şu kelimeyi tükürdü: Namussuz![1]

Bir diğer mecmua da, bu risalenin hakikî mahiyetini şu şekilde anlatıyor:

"Eğer millî istiklâl harbinde istilâ orduları Anadolu'ya tayyare ile beyannameler atsaydı, işte böyle risaleler atardı. Eğer bir gün, Allah muhafaza etsin, bir felâket karşısında memleketimizde ecnebi propaganda risaleleri dağıtılırsa, işte böyle risaleler dağıtılır. Eğer bir gün fesatçılar, duvarlara gizli beyannameler yapıştırırlarsa, işte böyle risaleler yapıştırırlar! İftiranın, tahrifin, memleketi içinden yıkmanın, bizi biribirimizden şüphelendirmenin, millî birliği bozmanın, mânevî kuvvetimizi kırmanın bu risaleden daha müessir şekli bulunamaz!"

2.7.1943 tarihli *Son Posta*'da, Selim Ragıp Emeç şu satırları yazdı:

"Bu kitapçıktaki düşman zihniyet "Millî Türk benliğinin mukaddes tarihî haklarını düşünmesine "en büyük tehlike" diyor. Irkdaş mukadderatına ilgi göstermeye "emperyalizm" diyor.

"Türkün "Türk olduğunu" idrâk ve ikrar etmesini "ecnebi âleti olmak" ile vasıflandırıyor ve sonra, bu kitabın muharriri, Türk vatanında, en ufak hayâ duygusu dahi hissetmeden, bir Türk olarak Türk çocuklarına vazifelerini öğretmeye kalkıyor. Böyle Türk yerin dibine batsın!"

Ankara'da *Millet* mecmuası da, 16. sayısında, şu güzel cevabı verdi:

"Günün birinde bir çetrefil ses, hem bütün dünyanın, hem geçmişte ve gelecekteki Türkiye'nin bütün faciasından, felâketinden bizim milliyetperverliğimizi suçlu gördüğünü söyledi. Eşi görülmemiş bir küstahlığın, eşi dünyada görülmemiş bir Türk düşmanlığının tep-

[1] *Akbaba*, sayı 483.

kisi olan bu çetrefil ses; ağır başlı Türkiye'nin derin hayretiyle, tiksintisi ile karşılandı.

"Öte yandan Büyük Millet Meclisi, daha neşredildiği gün sınırlarımızın dışında, bir ecnebi memlekette de neşredilmiş olmak imtiyaziyle şüpheleri büsbütün üzerine toplayan bu çetrefil, bu her şeyimize yabancı broşür hakkında hükûmetten birçok şeyler sordu. Millet Meclisi'nin bütün memleketin şüphesine, tiksinmesin tercüman olan bu sorgularına Hariciye Vekilinin verdiği karşılık açıktır. Hükûmet bu münasebette milliyetçi prensiplere olan sarsılmaz bağlılığını bir daha tekrarlamış; bunun aksine yapılan neşriyatı bu yurdun menfaatlerine düşman bildiğini kuvvetle bildirmiştir.

"... Dışımızda ve içimizdeki en büyük tehlike olan "solak" ve "kızılcık"lıkların bu memleketin devletine, milletine bir meydan okuması gibi gördüğümüz "En Büyük Tehlike" broşürü; memleketin sağduygusunu temsil eden bütün milliyetçi matbuatın tek ses gibi ayıplaması, istikrah göstermesi ile karşılandı."

Görülüyor ki tam bir yaylım ateş!

Türk zabıtası derhal bu broşürcünün peşine düştü. Elektrik idaresinde ufak maaşlı bir memur olan Faris Erkman'ın, bu risaleyi hangi parayla bastırdığı, sırf Türkçülüğü lekelemek, yıkmak ve milliyetçiler aleyhinde memlekette nefret uyandırmak için masraf ettiği bu broşürü nasıl olup da mekteplere bedava elden dağıttığı araştırılmaktadır. Zabıtaya "ben siyasî değil, edebî bir eser yazdım." gibi komik bir ifade veren bu kızılın eserini acaba kimler yazmış? .Hangi gizli eller emir vermişti? Şimdiye kadar matbuatta tek satır yazısı çıkmıyan bu Darüşşafaka mezununun pişkin üslûbu acaba kimindi? İşte polis bunları araştırmaktadır!.

Cür'etin derecesine bakın ki, yeniden çıkan (*Yeni Ses*) mecmuası, 2. sayısında, en başta ve baş yazı olarak, Millet Meclisimizce, matbuatımızca ve efkârıumumiyece "hiyanet, tahrik ve satılmışlık vesikası" olarak sıfatlandırılan (En Büyük Tehlike) broşürünü —hem de adı başlık yapılmak suretile— metediyor! "Fikir hayatımızın durgunluğunu gideren bu büyük eser" diye takdim edilen beşinci kol broşürü, Türkçülüğün yabancı bir devlet tarafından bize sokulduğunu göstermesi bakımından fevkalâde mühimmiş! Görüyor musunuz! Hariciye Vekilimizin Meclis kürsüsünden reddettiği düşman iddiasında nasıl ısrar ediyorlar! *Ses* dergisi, ihanet vesikasının muharririni (Kemalist F. Erkman) nâmiyle yutturmağa çalışarak Menemencioğlu'nun nutkunu, Türkçüler aleyhine söylenmiş gibi gösterip tahrif ederek ve Sovyet Rusya'yı —adı da yazılmak suretile— azgıncasına överek kızıl propagandasını hâlâ, açıkça korkusuzca yürütüyor! Sürgünden gelir gelmez mecmualarını çıkarmaları ve en büyük küstahlıkla ilk hamlede maskelerini atmaları doğrusu insanı düşündürüyor..

Okuyucularımızın dikkatine şunları da arzedelim:

Gariptir ki bundan üç yıl evvel solcu hikâyeci Sabahattin Âli de, (İçimizdeki Şeytan) adlı romanında, tamamen ayni şekilde ifti-

ralarla ve ayni tâbiyeyle, Türk milliyetçilerini satılmışlıkla damgalamış ve onları batırmak için kaleminin bütün zehirini akıtmıştı. O zamanlar, yalnız milliyetçi bir kaç kalem bu sinsi tecavüze ateş açmış ve kundağı teşhir etmişti.. Arada, ufak tefek yeni tahrikler olmadı değil. Fakat ancak üç yıl sonra, bu risale ile toptan taarruz başladı. *Tan* gazetesi, bu risaleyi hemen külliyen iktibas ettikten ve yazdıktan sonra, ayrıca (Türkçülük Cereyanının Menşe ve Mahiyeti) başlıklı üç seri makale neşretti. (1.7.1943-3.7.1943)

Burada, Türkçülük ve Türkçüler, tıpkı risalede, *Ses* mecmualarında, *Yurt ve Dünya*'da, *Yeni Yol*'da, ve S. Âli'nin romanında olduğu gibi, yabancı tahrikçiliği olarak takdim edilmekte ve yıkılmasına çalışılmaktadır!..

İyi ki meclisten yükselen ve matbuattan taşan ses, bu iftiranın Rus menfaatlerinin güdülmesi uğruna yapıldığını ifşa ederek, çirkin oyunun arkasındaki maksadı herkesin gözüönüne serdi![2]

[2] Tuhaftır. Gizli Solculardan Falih Rıfkı Atay, *Ulus*'taki makalesinde F. Erkman'ın iddialarını —Hariciye Vekilimize rağmen— müdafaaya kalkmış (6.7.1943), *Tan* ise, hâlâ suçlunun tarafını tutmuştur! (11.7.1943)

CHP İKTİDARININ İZLEDİĞİ EKONOMİ-POLİTİKA ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Pahalılığın günümüzde önü alınmaz bir duruma varması özellikle geniş emekçi kitlelerini kara kara düşündürürken, kuşkusuz siyasal iktidarları da içinden çıkılmaz güç durumlara itmektedir.

ZAMLAR KÂRLARI ARTIRIR

Son olarak akaryakıta yüzde 25 ile yüzde 70 dolaylarında bir artış içeren ve şekere yapılan yüzde 20 dolaylarındaki zam, gerçekten ezilen ve sömürülen işçi sınıfı ve geniş emekçi halk kitlelerinin altından kalkamayacağı yükler getirmekte ve bardağı taşıran son damlalar olmaktadır. Çünkü, özellikle akaryakıt tüm iktisadî faaliyetleri etkilemekte, fiyatının bir birim artması öteki ürünlerin maliyetini otomatik olarak yükseltmektedir. Akaryakıtın girmediği hemen hemen hiç bir üretim faaliyeti yok gibidir. Gerçekten bu son akaryakıt zammı ile tarım ürünlerinin maliyeti yüzde 3, maden ürünlerinin maliyeti yüzde 2,5, imalât sanayii ürünlerinin maliyeti yüzde 2, taşımacılık maliyeti yüzde 20, hizmet sektöründeki maliyet yüzde 1,5 oranında artacaktır.[1] Kuşkusuz yalnızca akaryakıt fiyat artışı nedeniyle

[1] DPT, 1973 Girdi-Çıktı Çalışmaları'ndan yararlanılarak hesaplanmıştır.

oluşacak maliyet artışları bununla kalmayacak, dolaylı etkilerle çığ gibi büyüyecektir. Bunun dışında kâr oranlarının da denetlenemediği toplumumuzda, bu artışlar kârların da yükselmesine neden olacaktır. Nitekim 1974 yılında akaryakıta, KİT ürünlerinden şeker, çimento, kâğıt, cam, elektrik, tekstil ve demir çeliğe yapılan zamlar sonucunda ekonomide hesaplanan maliyet artışları ortalama yüzde 23 olması gerekirken, gerçekleşen fiyat artışları bunun çok üstünde olmuş ve yüzde 35 düzeyine ulaşmıştır. Fark yüzde 12'dir. Bu fark tarım ürünlerinde yüzde 16, ticarette yüzde 26, malî kurumlarda yüzde 24 ve imalât sanayiinde yüzde 5 dolaylarındadır.[2] Böylece yapılan zamların kâr oranlarının artmasında nasıl bir ortam hazırladığı bir kez daha gözler önüne serilmektedir. Kuşkusuz bu sayılar gerçeği daima gözlerden ırak tutmaya çalışan burjuva istatistik kaynaklarından alınmadır. Bu alanda derinlemesine yapılacak bir gözlem, fiyat artışlarının özellikle tekel alanlarında, spekülasyona elverişli üretim dallarında, hizmet ve malî kurumlardaki kâr oranlarının artmasında, kendi artışlarının üç dört kat daha yüksek oranlarda etki yapacağını kolaylıkla saptayabilir.

Tüm bunların dışında hükümet yetkilileri son zamların ekonomimizi yüzde iki dolaylarında etkileyeceğini açıklamışlardır. Konumuz bu açıklamaların ya da varsayımların irdelemesi ile ilgili değil. Asıl üzerinde durmak istediğimiz konu, sözkonusu hayat pahalılığının temel etmenleri üzerinde durmak ve ülkemizin bu çıkmaza nasıl getirildiğini gözler önüne sermektir. Çünkü fiyatların artışını ne kadar saklarsak saklayalım, yaşantısında cebinden çıkardığı parayla giderek eskisine göre daha az satınalma gücünde olduğunu gören işçi, aylıklı memur, dar gelirli esnaf, küçük üretici ve yoksul köylü zamların ekonomiye yüzde iki, ama kendisine yüzde yüz etki yaptığını artık anlamaktadır.

TAKSİTLİ İKTİSAT POLİTİKASI

Bilindiği gibi, temel ürünlerin fiyatlarındaki artışlar yalnızca son günlerde ortaya çıkmış bir olgu değildir. Özellikle 12 Mart faşizm denemesinden bu yana KİT ürünlerinin fiyatları üzerindeki baskılarla kamu kesiminden sermaye sınıfına yapılmak istenen kaynak aktarmalarının sonucunda KİT'ler, büyük işletme açıkları ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu açıklar devlet tarafından karşılanarak, bu kurumların ürünlerini kullanan sermaye sınıfına ya da onlar üzerinden spekülasyon yaparak geçinen vurguncülara kaynaklar aktarılmıştır. Bu tür politikaların sonradan MC (MC iktidarlarının kendi iç çelişkileri sonu-

[2] DPT, *1974 Yılında Maliyetleri Artırıcı Etmenler ve Fiyat Artışları*, İPD; 385, s. 40 tablo V.

cunda ve seçim kaygıları ile) MC iktidarlarınca benimsenmiş olması, gıdım gıdım bir iktisadî politika izlenmesini bir alışkanlık durumuna getirmiştir. Fiyat artışları ne zaman gündeme getirilse, devalüasyon zorunluluğu ne zaman dış çevrelerce hatırlatılsa, devletin gerçekçi vergi kaynaklarına el atması gerektiği ne zaman ortaya konsa, MC iktidarlarının başı Demirel, geleneksel köylü kurnazlığı ile işin içinden sıyrılmasını bilmiş ve tam iktidarını bırakma arifesinde ünlü "istikrar tedbirler paketini" ortaya bırakarak işin içinden sıyrılmıştır. Bu "tedbirler paketi" onların deyimi ile temel malların fiyatlarında ve Türk parasının yabancı paralar karşısında değerinin ayarlanmasından başka bir şey değildi. Bir türlü Türk parasının yabancı paralar karşısında değerinin düşürülmesi ve emeğimizin daha da ucuza kapatılması anlamına gelen devalüasyon sözcüğünü kullanmak istemeyen Demirel, bu önlemlerle bile gerekeni yapmamış kendisinden sonraki Ecevit hükümetini güç durumda bırakacak bir enkazın oluşmasına çalışmıştır. MC iktidarları 1975 yılının Nisan, Temmuz, Ağustos ve Ekim aylarında yaptığı kur ayarlamaları ile Türk parasının değerini dolara karşı yüzde 8 oranında, 1976 yılının Mart, Nisan ve Ekim aylarında aynı paraya karşı yüzde 9 oranında ve 1977 yılının Mart ayında yüzde 6 oranında "ayarlayarak" aslında yüzde 20 dolaylarında bir devalüasyonu iki yıl içinde yapmış bulunuyordu. Bir çeşit taksitli ekonomi yöntemi uygulanmış, bir yandan enflasyonun çığ gibi gelişmesine gözyumulurken, öte yandan devalüasyon kararları geciktirilmiş, KİT'lerin büyük işletme açıklarına yolaçan temel maddelere yapılması gerekli zamlar gerçekleştirilmemiş ve gerçek kaynaklara el atılmamıştır.

Bunun üzerine emperyalist dünya, ülkemizin ekonomik, toplumsal ve siyasal alandaki kararlarına karışır duruma kolaylıkla gelmiştir. Bu dünya bankerlerinin temsilciliğini yapan IMF ve benzeri malî merkezler Türkiye'nin bütçesini, planını belirlemeğe kadar müdahalelerini artırırken, emperyalist devletlerde ülkemizin dış politikadaki girişimlerine açıkça ambargo koyabilmiş ve giderek bu ambargoyu iktisadî yapımıza müdahalede bir tehdit aracı gibi kullanabilmişlerdir.

Bu durum, yıllardan bu yana bağımlı kapitalist kalkınma yönteminin uygulanmasının doğurduğu bir birikimin sonucu olduğu kadar, önce AP, daha sonra tarihin çöplüğüne emekçi kitlelerce bırakılan MC iktidarlarının sorumsuzluklarının da bir sonucudur.

Gerçekten yıllardan bu yana uluslararası tekellerden sağladıkları yüksek faizli kredileri, ABD hibe ve yardımlarını, destekledikleri sorumsuz MC gibi iktidarlar aracılığı ile yerli spekülatörler, tefeciler, aracılar ve vurguncular takımı, keselerine indirirlerken; ülkeyi de uluslararası sermayenin bir eklentisi hatta onun basit bir yedek parçası haline dönüştürmüşlerdir. Kredi ve yardım olanaklarının da kesilmesi ile, ülke ekonomi-

sinin işleme kapasitesinin sıfıra indiği, yani ekonominin iflâs ettiği, o zaman anlaşılmıştır. Aracı, tefeci ve vurguncu takımı, gerek yurt içinden emekçilerin sırtından sağlanan iç kaynaklarla, gerek dışardan sağlanan kaynaklarla servetlerine servet katarken, bunun faturasını emekçi sınıf çekmiştir.

Bu olgu, yalnızca ülkemizin değil, tüm geri bıraktırılmış ulusların kaderidir. Örneğin, özel ABD bankalarının petrol üretmeyen ülkelerden alacakları, 42 milyar doları (bir tirilyon TL.) aşmaktadır. Bu ülkeler borçlarını ve faizlerini zengin hammadde kaynakları ile karşılayabilmektedir. Bu ülkelerin doğal kaynaklarını iflâs etmekte olan bir tüccarın servetini yağma eder gibi, emperyalist dünya yağma etmektedir. Zengin doğal kaynakları bulunmayan bizim gibi ülkeler ise gittikçe sınırlı bir ticaret alanı olan tarımsal ürünlerinin ihracatı ve dış ticaret hadlerinin tarım ürünleri aleyhine gelişmesi nedeniyle her yıl büyüyen dış ticaret açıklarını, borçlarını ve faizlerini yeniden daha yüksek faizli ve kısa vadeli borçlanmak yolu ile karşılayabilmektedirler. Böylece uluslararası tekellerin kıskacına iyice sıkışıp kalmaktadırlar. Bu kıskaç, emperyalist dünyaya bizim gibi ülkelerin her tür ekonomik, politik ve askerî ödünleri vermesi için de önemli bir araç olmaktadır.

Baştan sona değin bir iflâs olan bu durum, baştaki siyasal iktidarların çürümüşlüğü ölçüsünde ağırlaşmakta ya da hafiflemektedir. İşte MC iktidarı bu çürümüşlüğün tepe noktasında idi ve Türkiye'nin iflâs sınırını da aşmasına neden oldu.

TÜRKİYE BORÇ KISKACI İÇİNDE

Uluslararası finans merkezleri üç ülkenin iflâsın eşiğinde olduğunu yakınlarda ilân etmişti. Bunlar Türkiye, Zaire ve Peru'dur. Oysa bu ülkelerin toplam borçları Türkiye ile karşılaştırılamayacak kadar azdı. Gerçekten 31 Aralık 1977 tarihi itibarı ile dövizle ödenmesi gereken dış borçlar, 4.4 milyarı kullanılmış ve 2.8'i de kullanılmamış olmak üzere 7.2 milyar dolara ulaşmıştır. Bunların faizleri de 3 milyar doları aşmaktadır. Bu borç ve faizler arasında kısa vadeli olanlar yaklaşık beş milyar dolaylarındadır.[3] Oysa Zaire'nin borcu ancak 800 milyon dolaylarındadır.

Türkiye'nin 1977 yılındaki petrol ithali 1.5 milyar dolardır. Her yıl ödemek durumunda olduğu borç faizleri de yaklaşık 500 milyon doları aşmaktadır. 1978 yılındaki ödeme 615 milyon dolardır. Petrolün dışında kalan ithalâtın 4.5 milyar dolar olması ve bunu karşılamak için de elinde hemen hemen döviz bulunmaması, dış finans merkezlerinin Türkiye üzerindeki baskıları için iyi bir ortam oluştur-

[3] DPT, Dördüncü Beş Yıllık Plan çalışmaları.

muştur. Baskı, özellikle yüzde 12'ye varan faizlerle kısa vadeli borç veren bankerlerin ya da küçük bankaların bağıntısı olduğu Citybank, Chasa Manhattan, Morgan Guaranty gibi bankaları sıkıştırmalarından oluşmaktadır. Onlar da büyük patronları IMF ve Dünya Bankası ve benzeri uluslararası kuruluşları zorlamaktadırlar. İşte CHP iktidarında da adeta Duyun-u Umumiye'yi anımsatan bir tutumla Ankara'ya gelip, niyet mektubu imzalayan ve gene bu niyet mektubunun içerdiği hükümler gereği belirli dönemlerde ekonomiyi ve Cumhuriyet hükümetlerinin ekonomik-politikalarının uygulamasını denetleyen, hatta plan bütçe ve yıllık programların genel çatısına ve yapısına karışan IMF, ekonominin şişirilmesini durdurma teraneleri ile istikrar önlemleri önermektedir. Talep kısıcı önlemlerle ücret ve aylıkların dondurulmasını istemekte, bu çıkmazın faturasını kafa ve kol emekçilerinin sırtına yüklemeye çalışmaktadır.

EMPERYALİZMİN YAPAY TELAŞI

Bu baskılar yalnızca dış malî kaynaklardan değil, onların Türkiye'deki ajanları yabancı sermaye, çokuluslu şirketler ve yerli işbirlikçilerinden de gelmektedir. Gerçekten onlar da uluslararası finans merkezlerinin yapay telaşını yansıtmışlardır. (Yapay diyorum, çünkü emperyalist dünyanın kendisine bağlı kapitalist yoldan kalkınma çabasındaki ülkeleri sömürme mekanizması bu yolla sağlanmaktadır. Bu mekanizmayı kullananların sonuçlardan gerçek telaş duymaları anlamsızdır. Onun için telaşları yapaydır.) Gerçekten, o tarihlerde ABD yatırımların Türkiye'deki başı olan 40 milyon dolar sermayeli Uniroyal International Harvester vb. şirket temsilcileri 5-6 milyon dolarlık ithal taleplerinin bile karşılanmamasından yakınmakta ve Avrupa ve Amerikan bankalarının, yani şeriklerinin, kendilerini yalnız bıraktıklarından sözetmekteydiler. Yerli sanayiciden de benzer yakınmalar gelmektedir. Bunun başlıca nedeni ithalâtın geniş ölçüde tüketime ve tüketim malları sanayiin girdilerine tahsis edilmesi ve ihracatın ise geliştirilememesidir. 1976 fiyatları ile ithalât 1973 yılında 2 milyar, ihracat 1.3 milyar dolar iken 1977 yılında ithalât 5.7 ihracat ise 1.7 milyar dolara ulaşmış ve dış ticaret açığı 4 milyar doları aşmıştır. 1972-1975 yılları arasındaki toplam ithalât 21.5 milyar dolar toplam ihracat da 7.9 milyar dolara ulaşabilmiştir. Toplam dış ticaret açığı ise bu dönemde 15 milyarı geçmiştir. İşçi dövizleri de azalma göstermiştir. 1974 yılında 1.4 milyar olan işçi döviz geliri 1977 yılında 981 milyon dolara düşmüştür. 1978 yılında tahmin edilen işçi döviz geliri 915 milyon dolar dolaylarındadır.[4] İhracattaki gerileme, yukarda da değindiğimiz gibi, göreli fiyat gerileme-

[4] DPT, Dördüncü Beş Yıllık Plan çalışmaları.

leri içindeki tarım ürünlerine giderek üretim fazlası olan (bu alanlarda) gelişmiş kapitalist ülkelerin taleplerinin azalması, yurt içi talebin artan nüfus nedeniyle artmasından ileri gelmektedir.

Bunların dışında Türkiye'nin sanayileşmesinde AP ve MC iktidarlarının izledikleri yanlış ve kasıtlı politikalar son yıllarda elde edilen işçi gelirlerinin ve dış kaynakların heba olmasına neden olmuştur. Türkiye'de tüketim mallarından başlayan ithal ikamesi, beklenenin tersine, ara malı ve yatırım malları sanayilerinin gelişip o dallarda da ithal ikamesinin gerçekleşmesi ve döviz tasarrufu sağlayıcı bir sanayileşme doğrultusunda gelişmemiştir. Tam tersine küçük ölçekli, eskiden ithal edilen dayanıklı tüketim mallarını bu kez parçalar halinde ithal edip, Türkiye'de monte eden gecekondu montaj sanayileri mantar gibi türemiştir. Geniş ölçüde döviz rezervlerini bunlar yutmuş; dövizler tükenince de, biraz önce üzerinde durduğumuz borçlanmaların kaynağını oluşturmuştur. Çünkü toplam ithalâtın yüzde 64'ü yurt içi tüketim mallarının üretiminde kullanılan girdilere ayrılmaktadır. Bu yapı artık vazgeçilmez bir yapı olmuştur. Ülke bu malların üretiminde kullanılan girdileri ödeyemeyecek kadar bir döviz darlığı içine girdiğinde bu malların üretilmemesi olanaksızlaşmaktadır. Çünkü, bu üretim ünitelerinin kapanması buralarda çalışan binlerce insanın işsiz kalmasına yolaçacaktır. Tüketim mallarının ithalâtı durduğu zaman, bu kararın etkisi ya o malın kıtlığı ya da fiyatının yükselmesi biçiminde ortaya çıktığı halde, montaj bile olsa, sanayi girdileri ithalâtının durdurulmasının sonucu işsizliktir, üretim kaybı ve atıl kapasiteli yatırımlardır. Kaldı ki, bu gecekondu montaj sanayiin ürünleri dış pazarlarda satılmamakta aç ve doymayan bir iç pazarın bulunması, giderek artan maliyet ve kâr marjlarına karşın çok yüksek fiyatlarla iç pazarda satılabilmektedir. Bu nedenle, bu malların ihraç edilip elde edilecek dövizlerle belki daha üretken olabilecek yeni sanayilerin gelişmesi olanakları da hemen hemen yok gibidir.

BOL SIFIRLI BÜTÇELER

Öte yandan son 15 yıl kamu ekonomisi sürekli bütçe açıkları ile yönetilmektedir. Yukarda değinildiği gibi özellikle KİT'nin üretim fiyatları üzerinde AP ve MC iktidarlarının baskıları giderek artan KİT açıklarının büyümesine yol açmıştır. Bu açıklar gerçek kaynakları olmayan genel bütçelerle kapatılmaya çalışılmış, bol sıfırlı bütçelerin yolaçtığı ödenekleri karşılamak için para basılmış ve enflasyon kamçılanmıştır. 1970'lerin başında 3-4 milyar lira olan KİT açıkları 1978 yılında 85 milyar liraya kadar çıkmış bulunmaktadır. Kaldı ki bu dönemde son yıllardaki fiyat

ayarlamaları dışında bu açıkların kapanması için hiç bir önlem alınmamış kamu harcamalarını gerçek kaynaklara dayandıran hiç bir vergi alanına el atılmamıştır. Bu nedenle hükümetler merkez bankasına başvurmuşlardır. Merkez bankası emisyon hacmi 1970'li yılların başında 18 milyar dolaylarında iken 1977 yılında 78 milyara ulaşmıştır.[5]

Bu politikalar yoluyla bir yandan KİT ürünlerinin fiyatlarının piyasa denge fiyatının altında tutularak spekülatörlerin, vurguncuların elinde bu ürünlerin toplanarak yaratılan yapay bir kıtlık rantının doğmasına yolaçılmış, ortaya çıkan aşırı enflasyon yolu ile emekçi kitlelerden dolaylı olarak sağlanan kaynakların özel kesime aktarılması sağlanılmıştır.

BURJUVA, TEMSİLCİSİNDEN YAKINIYOR

Tüm bunlar Türkiye bağımlı kapitalizminin nasıl bir çıkmaz içine sürüklendiğini göstermeye yeter de artar sanırız. Bu çıkmaz içine ülkeyi sürükleyen dış ve iç egemen güçler bugüne değin kendilerinden kaynaklanan iktidarın son temsilcisi çürümüş MC'ye güvenmemeye başlamış, kendilerinin neden olduğu bu sonucun sorumluluğunu MC'ye yükleyerek ondan en çok şikâyet eden kesimler arasına katılmışlardır. MC ve başı bu durumda ellerini kollarını açık faşizme sıkı sıkı bağlamış, sözde milliyetçilik teraneleri ile faşizmi körüklemiştir. Ne var ki, dış ve egemen güçler 12 Martın açık faşizminin kendilerine sağladığı kazanımlar yanında özellikle bilinçli bir işçi kesiminin örgütlü ekonomik ve siyasal demokratik savaşımından da tedirgin olduklarından bu çağrılara kulak vermeyerek, burjuvanın desteğinde bir CHP iktidarını yeğlemişlerdir.

EKONOMİK BAĞIMLILIK = SİYASAL BAĞIMLILIK

CHP iktidarı sırasındaki gelişmelere geçmeden önce dış politik ve askerî gelişmelere de kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır.

Ekonomik bağıntısının niteliklerini ve ülke kapitalizminin iç bunalımlarını sergilediğimiz Türkiye'nin dünya siyasetinde emperyalizmden bağımsız bir politika izlemesine olanak olmadığını belirtmeye gerek var mıdır? Çünkü bilinmektedir ki, ekonomik bağımlılık, politik bağımlılığı da beraberinde getirmektedir. ABD'deki seçimler ülke politik yapısını en az ABD kamuoyu kadar etkilediği gibi Türkiye'deki seçimler de Washington'u o denli ilgilendirmektedir. Hatta zaman zaman bu ilgi seçimlerde Türk kamuoyunu etkileyecek övgü, tehdit beyanlarına bile dönüşmek cesareti bulabilmiştir.

[5] DPT, Dördüncü Beş Yıllık Plan çalışmaları.

Ne var ki, Kıbrıs sorunu Türk kamuoyunda ve özellikle işbirlikçi siyasal iktidarların bile gözünü açmış bulunmaktadır. NATO'nun ve ABD'nin ancak emperyalist dünyanın ekonomik ve siyasal çıkarlarının bekçisi olduğu ve Türkiye'nin bu andlaşma alanında ancak bu çıkarlar doğrultusunda hareket olanağının bulunduğu ve bu çıkarlarla çelişen ulusal davalarının savunucusu olamayacağı gerçeği somut bir biçimde ortaya çıkmış oldu. ABD askerî yardım olanaklarının daraltılıp genişletilmek suretiyle Türkiye'nin ulusal çıkarlarının savunması yıllarca denetlenmiştir. Oysa bu yardım gereksiz olarak abartılmaktadır. Çünkü 22 yıl içinde ABD'nin yaptığı yardım 3 milyar dolar dolaylarındadır. Oysa Türkiye'nin askerî harcamaları 1976 yılında 2.5 milyar dolar dolaylarındadır. Buna karşılık Türk ordusu ABD için, NATO'da en ucuz ve en kalabalık bir ordu niteliğindedir.

Sonuç olarak, Türkiye kapitalizmi girdiği ekonomik çıkmazı siyasal yönden de yaşamaktadır. Bu uyduluk politikası dünya önünde onu yalnız duruma düşürmekte ve dünya politikasını ilgilendiren her politik ve askerî girişimlerini haklı gösterecek bir kişiliğe ulaşmasını engellemektedir. Buna uyumlu olarak AET ile ilişkilerine de biçim verememiş, özellikle tarımsal ihraç ürünlerine, tekstile ve yabancı ülkelerde çalışan Türk işçilerinin serbest dolaşımına konan kayıtlamaları kaldırıp ilişkilerini sağlıklı bağlara oturtamamıştır. Türkiye hâlâ AET için bir pazar, denizi ile kumu ile ve güneşi ile yalnızca bir dinlenme evi özelliğini taşımaktadır.

Emperyalist dünya ile bu olumsuz ilişkilere karşın, Türkiye, sosyalist ülkelerle sınırlı ilişkiler içinde kalmayı yeğlemiştir. Böyle olmasına karşın bu ilişkiler çoğunlukla olumlu sonuçlar vermiştir. Ne var ki, Türkiye bu ilişkilere emperyalist dünya ile anlaşmazlığa girdiğinde ya da içinde bulunduğumuz bunalımlar gibi çıkmazlara girdiğinde, o dünyanın yardımını çekmek amacıyla adeta bir şantaj aracı olarak başvurduğundan sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte bazı önemli yatırımların finansmanı ve bazı yeni yapılacak yatırımlar için anlaşmalar milliyetçilik savunucusu anti-komünizan nitelikteki MC gibi iktidarlarca ülkemize kazandırılmıştır.

KUYRUKÇULUĞUN FATURASI EMEKÇİNİN SIRTINDA

Sonuç olarak, Türkiye kapitalizmi içine girdiği bu darboğazda emperyalist dünyanın kuyrukçuluğunun faturasını ödemektedir. Kuşkusuz bu fatura dönüp dolaşıp geniş emekçi halk kitlelerinin ve işçi sınıfının sırtına yüklenmektedir. Geniş emekçi kitlelerin MC'yi tarihin çöplüğünde çürümeye bırakmasına karşın, hâlâ umudunu ABD ambargosunun kaldırılmasına ve son derece ağır koşullarına boyuneğmek pahasına IMF ve Dünya

Bankasının vereceği birkaç dolara bağlamış siyasal iktidarlar ülkeyi yönetmektedirler.

Gerçekten CHP iktidarının emperyalist dünyaya karşı Ecevit'in aracılığı ile yürüttüğü politika bile, semeresini göstermemiştir. Bunda CHP'nin burjuva desteğinde iktidarda bulunması kadar, CHP ekonomi politikasına yön veren yeni Keynes okulunun Türkiye temsilciliğini üstlenen ve özellikle Dünya Bankası ve IMF gibi örgütlerle organik ve teknik bağları olan siyasal uzmanların da büyük etkileri olmuş, CHP kolaylıkla emperyalist dünyanın istediği yörüngeye çekilmiştir. Gerçekten bu savımızı kanıtlayan somut göstergeler vardır.

ÇALINAN KAPILARI ÖNCE KİMLER ÇALDI?

IMF önerileri çerçevesinde MC iktidarınca hazırlanmış 1978 yılı bütçesinin pek ufak tefek değişiklikler yapılarak meclislere sunulması, bu savımızı kanıtlayan birinci göstergedir. Bu bütçe 1978 yılı kalkınma hızını yüzde 2 dolaylarında tutmak ve IMF'nin önerileri çerçevesinde talep kısıcı, yatırımları durdurucu ve geniş ölçüde işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin temel tüketimlerini kısıcı önlemlerle donatılmış bir bütçe idi. Gerçekten bu bütçenin uygulanması işsizlik demekti. Nitekim 1978 yılında işsizlik oranı yüzde 20 dolaylarına çıkmış bulunmaktadır. Oysa bu oran bir önceki yıl yüzde 13 dolaylarında bulunmakta idi. Öte yandan Demirel'in taksitlerini ödemediği iktisat politikasının gereği ve IMF baskıları ile yüzde 30'u aşkın devalüasyon kararları bazı geciktirilmiş temel ürünlere yapılan zamlar 1978 yılının ekonomik yönetimini tümüyle dış dünyanın istekleri doğrultusuna çekmiştir.

İkinci göstergemiz, CHP iktidarının ekonominin gerektirdiği dış kaynak gereksinmelerini karşılamak için IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası para merkezlerine başvurmasıdır. Kuşkusuz daha gerçekçi ve radikal kaynakların CHP iktidarınca bulunması beklenmemekle birlikte, IMF ile yapılan pazarlıklarda sağlanacak kaynakların üretken alanlara tahsisini öngören ülke ekonomisinin ve sanayisinin tüketime dönük yapısını değiştirici bir eylem planı ve programını sunmayıp; tersine ekonomiyi bugünkü yapısı içinde daraltmaya yönelik bir yıllık bir program içinde kalınması IMF ile bu iktidarın özlemlerinin özdeşleşmesinin bir kanıtıdır. Bundan yararlanan IMF imzaladığı niyet mektubunda belirlediği kayıtlayıcı hükümler gereğince, ülke ekonomisini denetleme yetkisini ele geçirmiş ve kendi istekleri dışındaki gelişmeler saptadığında kredi kaynaklarını kısma olanağını korumuştur. Nitekim son günlerde IMF'nin Türkiye'ye gelerek ekonomiyi denetlemesi, Dördüncü Beş Yıllık Planın niteliğini de etkilemiştir

Aslında planlama ve kalkınma kavramı açısından daha önceki iktidarların ve yeni Key-

nesci okulun Türkiye temsilcileri olan şimdiki CHP siyasal iktisat uzmanlarının anlayış ve yaklaşımlarına göre hazırlanmış Dördüncü Plan çatısında bir değişiklik yapılmamıştır. Bu plan kapitalist kalkınma yöntemlerini ve varsayımlarını kendisine temel çatı olarak almıştır. Yapılan değişiklikler bu çatı ile yapısal ve maddî ilişkisi olmayan, olsa olsa bazı küçük-burjuva radikali aydının gözlerini kamaştıran süslü ilerici sözcüklerin planın orasına burasına sıkıştırılmasından başka bir şey değildir. Böylece plan Üçüncü Planın bir uzantısı olarak önümüzdeki dönemde ekonomimize yön verecek bir biçimde ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bir farkla ki, bu planın başlangıç yılı olan iki ya da üç yılında kalkınma hızı IMF önerilerine düşük tutulmuş olacaktır. Strateji de bu hızın hangi düzeyde olacağına ilişkin bir belirti bulunmaması, Türk plancılık deneyiminin ilginç anıları arasında dördüncü plana özel bir yer vermeyi gerekli kılacaktır.

İŞÇİ SINIFI VE "TOPLUMSAL ANLAŞMA"

Savımızın gerçekliğini kanıtlamaya yardımcı bir başka gösterge de "Toplumsal Anlaşma" adı altında, sınıfına yabancı düşmüş bir avuç sendika aristokratı ile imzalanan ikili bireysel anlaşmadır.

Toplumsal anlaşma çerçevesinde Türk-İş'e bağlı sendikaların yaptıkları toplu sözleşmelerle yaklaşık 320 bin dolaylarında işçinin ücretlerinde ortalama yüzde 90 dolaylarında bir artış olmuştur. Sözkonusu ücret artışlarının en çoğu petrol, azot, alimünyum, elektrik ve benzeri iş kollarında çalışan işçilere yapılmıştır. Çıplak ücretlere yapılan zamların en yükseği petrol iş kolunda ortalama 112 TL. en düşüğü şeker sanayiinde ortalama 78 TL.'dır. Yenilenen toplu sözleşmeler genellikle 1976 yılında yapılmış ve kendisinden önceki iki yılın fiyat artışlarını telâfi eden bir artışı içermekte idi. Gerçek ücret artışı bu nedenle iki yılda yüzde 3.8 dolaylarında kalmıştır. Çünkü bu dönem içinde tüketim malları fiyatları yüzde 50.9'a ulaşmıştır. 1976-1978 yılı Haziran ayına değin tüketim malları fiyatlarındaki artış, yaklaşık yüzde 89 dolaylarına çıkmıştır. Bu duruma göre, artan fiyatlarla 1974 yılından bu yana sağlanan ücret artışları kemirilmekte ve gerçek işçi ücretleri 1974 yılı düzeyinde tutulmuş olmaktadır. Hatta 1971-1974 yılları arasında 12 Mart açık faşizminin uygulaması işçi ücretlerinin gerçek artışlarında önemli kayba yolaçmış, grevlerin yasaklanması ile işçiler ekonomik savaşımlarında gerçek kazanımlar şöyle dursun, negatif ücret artışları ile başbaşa bırakılmışlardır. Bu dönemde gerçek ücretlerde yüzde eksi 1 ile yüzde eksi 3 oranında düşüşler kaydedilmiştir. Tüm bu olumsuz gelişmeler hesaba katılacak olursa, 1971 yılından bu yana hızla geliştirilen enflasyon işçi sınıfını ve geniş emekçi kitlelerini 1970 yılı satınalma düzeyinde tutulmuş olduğu kolaylıkla anlaşıl-

maktadır.

Oysa Türk-İş Başkanı Halil Tunç ile CHP'nin çoğunlukta bulunduğu bugünkü hükümetin Başbakanı Bülent Ecevit arasında imzalanmış bulunan "Toplumsal Anlaşma"da işçi ücretlerindeki artışın 1976 yılı satınalma düzeyinden aşağı bir düzeye düşürülmemesi amaçlanmaktadır. Bu amaç, dış görünüşü ile ücretlerin dondurulmadığı görüşünü doğrulamaktadır. Ancak 12 Marttan bu yana genelde ücretlerin enflasyonist gelişme sonucu uğradıkları kayıplarla birlikte ele alındığında, ücretlerin nasıl dondurulacağı ve işçilerin satınalma gücüne nasıl bir baskı getirildiği kolaylıkla anlaşılır. Başka bir anlatımla bu durum IMF, Dünya Bankası ve benzeri emperyalist finans merkezlerinin ülkemizin içinde bulunduğu darboğazdan kurtulmasının faturasını işçi sınıfına ve geniş emekçi halk kitlelerine ödetilmesi isteklerinin nasıl benimsendiğinin kanıtı olmaktadır.

SERMAYE CHP'DEN YANA MI?

Ve sonuncu kanıtlayıcı göstergemiz, sermaye çevrelerinin CHP'ye ve CHP'nin de sermaye sınıfına verdikleri güvendir. Sermaye çevreleri her fırsatta iktidarın yürüttüğü iktisadî politikalara sahip çıkarken, iktidarda onların tedirgin olmasını engelleyici açıklamalar yapmaktadır. Bu durumun en belirgin örneği, geçtiğimiz günlerde İzmir'de yaşanmıştır. Başbakan Ecevit İzmir'de sanayicilerle yaptığı toplantıda "İşadamlarının bizden çekinmelerine neden yoktur... Hükümet herhangi bir devletleştirme programı ile vatandaşın karşısına çıkmış değildir... İşçi ücretlerini artırma istemleri makul olmalıdır. Bu konudaki çabalarımızı biliyorsunuz..." demek zorunda kalırken; İzmir Sanayi Odası Başkanı bunları şu sözlerle yanıtlıyordu: "Biz sanayiciler olarak güçlü ve kendi içinde uyumlu bir iktidar özleminde olduk. Bu nedenle büyük bir cesaretle alınan ekonomik kararları destekliyoruz. Alınan kararlarda bir acelecilik görülmekle birlikte, bu sorunları 1978'de çözme isteğinden kaynaklanmaktadır. Buna rağmen hükümetin ekonomiyi sağlıklı ortama oturtma girişimlerini ve özellikle dış politika alanında saygınlık kazanma çabalarını şükranla karşılıyoruz."[6] Sermaye bu sözleri ile hiç değilse kendisini temsil edebilme oranında bir yapıya getirinceye kadar bugünkü siyasal iktidarı desteklemekte ve MC partilerine yüz çevirdiğini belirlemektedir.

EMEKÇİNİN SOFRASI TAMTAKIR KURUBAKIR!

Tüm bu olgular içinde unutulan önemli bir nokta var. Özellikle CHP bunu görmezlikten ya da bilmezlikten geliyor. Onun

[6] Ecevit Sanayici ve İşadamları ile Görüştü, *Cumhuriyet* Gazetesi 10 Haziran 1978.

yapmak istediği kapitalizme işlerlik kazandırmak. Bunun için de ekonomiyi çalıştıracak dövizleri emperyalist dünyadan sağlamak taksitli iktisat politikası yerine kapitalist devlete düşen ekonomik önlemleri vakit geçirmeksizin alarak sermayenin sıkıntılarını gidermek, enflasyonu frenleyerek emekçi kesimlerden daha gerçekçi kaynakları ve vergilenmemiş yeni alanları vergileyerek sermayenin kaynak gereksinimine yanıt bulmak ve sonucunda gelişen bir ekonomi yaratarak işsizlik baskısını azaltmaktır. İşte tam burada unutulan önemli noktaya gelmekteyiz. Ülke ekonomisi, 1948 yılından buyana önceleri on yılı aşkın, sonraları daha da daralan aralıklarla enflasyon, sonra onun ikiz kardeşi olan devalüasyon olgusu ile emekçi kitlelerin iliklerine değin sömürülmesi sürecinden geçmiş bulunuyor. Ne yazık ki, son 1977 bunalımından geçerken alınan önlemler bundan önceki önlemlerin niteliğinden hiç farklı değildi. Bu nedenle önümüzdeki gelişmeler, bu kesimin sofrasının daha da yoksullaşacağını belirlemektedir. Böylece işçi sınıfının önünde tek seçenek, ekonomik savaşımına yeni bir hız kazandırmak ve bu savaşımını siyasal savaşım ile birleştirmek kalmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, örgütlü işçi sınıfı bu savaşımında başarılı olacak ve yeni kazanımlar elde edecektir. Sorun örgütsüz ücretli emekçilerin, küçük üreticilerin ve yoksul köylülerin böylesine bir savaşım olanağından yoksun olmalarıdır. Bu kesimin CHP'den beklediklerini bulamamaları onları gerçek çaresizlik içine itebilecek nitelikte gözükmektedir. O zaman ortaya çıkan huzursuzluklar sonucu tarihin çöplüğünde çürümeye terk edilen MC'yi yeniden gündeme getirebilir. Demirel'in Türkeş'in ve sınırlı da olsa Erbakan'ın hesapları şimdilik buna dayanmaktadır.

CHP VE SOL'UN SORUMLULUĞU

Demokratik güçler için önemli olan, bu kıskaç içine düşmemektir. Bu nedenle örgütlü işçi sınıfı, ekonomik ve siyasal savaşımlarında bu tehlikeyi ön planda tutmak zorundadır. Ancak demokratik savaşımda daima büyük yükler ve acılar altına girmiş işçi sınıfına bu kez de yüklenmekte olan görevleri paylaşmak durumunda olan politik güçler var. Bunların başında CHP gelmektedir. CHP 1977 seçim başarısını kaynaklandıran işçi sınıfına, dar gelirli memura, küçük üreticiye ve yoksul köylüye dönük bir politikayı somut olarak ortaya koymak zorundadır. İşçinin, emekçinin savaşımlarını engelleyen demokratik olmayan ekonomik, toplumsal ve siyasal unsurları toplum yapısından arıtmalıdır. CHP bu sorumluluğu yerine getirmelidir.

Öteki önemli politik güç sol'dur. Sol bugün içinde bulunduğu bölünmüşlüğünü bırakmadıkça, ülkenin içinde bulunduğu çıkmazları gerçekçi bir biçimde çözümleyip içindeki farklılaşmaları

arıtmadıkça, CHP'nin kapitalist dünyanın çizgisine ve sermaye sınıfının hizmetine kayması engellenemeyecek gibidir. Bu sorumluluğu da sol güçler taşımak zorundadır.

İ. BÖRTÜCENE

DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK PLAN ÇALIŞMALARINDA DEMOKRATİK KATILIM

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Taslağı Özeti bir süre önce Devlet Planlama Teşkilatı Örgütünce yayınlandı. Bu arada ekonomik işlerden sorumlu devlet bakanı da bir açıklama yaparak "Devlet Planlama Merkez Teşkilatı'nın sendikalar, meslek kuruluşları, işverenler vb. 'demokratik' baskı grupları ile toplantılar yaparak onların dördüncü plana katkılarının alınacağını" kamuoyuna bildirdi.

Bilindiği gibi plan siyasal bir belgedir. Bu özelliği nedeniyle mevcut Anayasa çerçevesi ve sınırları içinde iktidarda bulunan siyasal partinin tüm özelliklerini yansıtması doğal bir sonuçtur. Hatta siyasal iktidar gücü oranında eskiyen ve kendi ilkelerine ters düşen devletin eylem kurallarını ve örgütlenme çatısını yasalarda yapacağı değişikliklerle kendi ilkelerine uydurmaya çalışır. Aslında bu tür eylemler iktidardaki siyasal partinin toplumun gelişmelerini yansıtabildiği ölçüde, toplumsal gelişmelerin devlet niteliğine kazandırılması anlamındadır. Kuşkusuz burjuva demokrasisinin bu işleme biçimi yavaş çalışır ve çoğu kez işlemeyen bir mekanizmadır. Hatta toplumdaki gelişmeleri baskı altında tutmak için kullanılır. Tarih bu tür örneklerle doludur. Gerçekten 12 Mart faşist uygulaması toplumun gelişme dinamiklerine ortam hazırlayıcı nitelikteki 1961 Anayasasını çok gerilere götürmemiş miydi?

Öyle anlaşılıyor ki, şimdi iktidar kalkınma politikasını toplumdaki demokratik baskı grupları ile tartışmak, onların irdeleme ve eleştirilerine kulak vermek isteğindedir. Bu bir göstermelik toplantılar dizisi olmadığı sürece, oldukça da ileri bir adımdır.

Bir Anayasa güvencesi altında bulunan Devlet Planlama Örgütünün kuruluş yasası, örgütün yapısını kurallaştırırken, İktisadî ve Sosyal daire başkanlıklarının sürekli ve geçici Özel İhtisas Komisyonları ile desteklemiştir. Uygulamada bu kurala titizlikle uyulmuş ve her üç planda da hazırlık aşamasında demokratik baskı gruplarını temsil eden örgüt, kuruluş ya da kişiler sınırlı da olsa Özel İhtisas Komisyonlarına çağrılabilmiştir. Ancak bu uygulamanın İkinci ve Üçüncü Plan hazırlık çalışmalarında saptığı bilinmektedir. İkinci planda günün siyasal ikti-

darlarının ve bürokratik kadrolarının niteliğine uyum gösterenler dışındaki örgüt, kurum ve kişiler, özellikle plan çalışmalarına çağrılmamış ve ötekiler için titiz bir denetim yapılmıştır. Örneğin Devrimci İşçi Sendikaları ve benzeri mesleki kuruluşlar ve temsilcileri Özel İhtisas Komisyonu çalışmalarına alınmamıştır. Üçüncü Plan Hazırlık çalışmalarında kurulan Özel İhtisas Komisyonlarının oluşturulmasında da 12 Martın niteliğine uygun sıkı denetim yapılmış ve benzer kuruluşların plan çalışmalarına katılması engellenmiştir. Bu alanda şaşırtıcı bir oluşum Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Hazırlıklarında görülmüştür. MC iktidarı sırasında Devlet Planlama Örgütü bazı devrimci ve ilerici niteliği olan kurumlara o iktidarın yapısındaki zaaflardan da yararlanarak Dördüncü Plan Özel İhtisas Komisyonlarına katılmaları için çağrıda bulunmuştur. Ancak ilerici niteliği bilinen kuruluş ya da kişilerin plan çalışmalarına çağrılması geleneksel olarak bu tür çalışmalara katılmış öteki kurum ve kişileri rahatsız etmiş, örneğin Türk-İş Devlet Planlama Örgütüne durumu yansıtan bir yazı göndererek İhtisas Komisyonlarına katılmamıştır. Hatta bu durum sorumluları ile ilgili idarî tahkikat açılmasına kadar siyasal iktidarca sorun yapılmış, ancak kendi başını kurtarma çabaları içine düşünce de bunu unutup gitmiştir. Bu arada dördüncü plan için kurulmuş Özel İhtisas Komisyonları görevlerini tamamlamışlar ve çalışmalarını birer rapor halinde DPT'na sunmuşlardır.

MC iktidarında tamamlanan bu çalışmalara, çağrılara karşın, özellikle toplumcu ilerici ve devrimci nitelikli baskı grupları ve kişiler de, MC iktidarının niteliğinden olacak, çok ilgi göstermemişlerdir. Çoğunlukla çalışmalara katılmamışlardır. O nedenle Dördüncü Plan çalışmalarında kendiliğinden sınırlı bir katılım süreci oluşmuştur. Ne var ki plan hazırlanmasındaki bu yasal demokratik katılma süreci bir göstermelikten başka bir şey değildir. Çünkü Çünkü Özel İhtisas Komisyonlarına katılanlar yeterince süreci izleyecek ve ona kendi baskı gruplarının çıkar ve görüşlerini yansıtacak bir örgütlenme içine girememişlerdir. Örneğin işçi sendikaları, meslek kuruluşları daha yeni yeni gerçek anlamda araştırma üniteleri geliştirmeye başlamışlardır. Bu ünitelerden yoksun ya da yetersiz olanaklarla yapılan katkılar çoğunlukla ve ister istemez kişisel görüşlerin sınırlarını ve genelliğini aşamamıştır. Bundan daha önemlisi özel ihtisas komisyonlarının oluşmasında kamu kesiminin ağırlık taşıması, sorunlara ve çözümlere bakış açısına bürokratik ve teknokratik nitelik kazandırmıştır. Böylesine bir ortamda çeşitli sınıfların çıkarları ve özlemleri seslerini duyuramamış ve istekler bürokrasinin ve teknokratların dar düşün duvarları arasında sıkışıp kalmıştır.

Kaldı ki, onbeş yıllık plan çalışmalarının deneyi, bu duvarları aşan sesleri kolaylıkla duymazlıktan gelmeyi başarıyla yürüttüğünü göstermektedir. Özel

İhtisas Komisyonu raporlarının plana yansımaları politik sonuçlar çıkmayacak tablo ve sayılarla gene politik olmayan çözüm yolları ve önlemlerle sınırlı kalmıştır.

Sonuç olarak belirtmemiz gerekir ki, Türk Planlama Süresinde demokratik katılım, Amerikancı OECD'nin "democratisation and participation" (demokratlaşma ve katılma) kavramları düzeyine bile ulaşamamıştır. Demokratlaşma ve kararlara katılma ancak bu sürecin bulunmadığı ortamlarda ortaya çıkar. Kapitalist sistemin bir gereği olarak da katılma süreci bu sistemde yoktur. Çünkü tüm ekonomik toplumsal ve siyasal kararlar, sistemin erekleri ve bu erekleri kollayan sınıfların doğrultusunda oluşmak durumundadır. Sistemin ussallığı gereğidir bu. Ancak sistemin çelişkileri arttıkça, yani sermaye sınıfı geliştikçe tekelleşme en üst aşamaya geldikçe ve kapitalist üretimin toplumsallaşması gerçekleştikçe aynı güçte işçi ve emekçi kesimlerin sesleri yükselir ve kapitalizm kendisini bir çıkmaz içinde görmeye başlar. İşte bu durumlarda kapitalizm kendisini tehlikeye sokan gelişmeleri sınırlamak için bir takım telafi mekanizmaları geliştirmiştir ve geliştirmeye devam etmektedir. Kapitalist sistemde katılım süreci kısaca bu sürecin ortaya çıkardığı zorunlu bir telafi aracıdır. Gene kapitalist bir sistem içinde işçilerin yönetime katılması telafi araçlarına başvurmak anlamına gelmektedir. Gerçekten kapitalist sistemlerde kararlara katılma belli alanlara ve düzeylere kadar olanaklıdır. Örneğin asgari ücretin saptanmasında, sosyal güvenlik fonlarının kullanımında, kısmen eğitim ve sağlık ve konut hizmetlerinin yönetim ve denetiminde batı kapitalist ülkeleri kendi geliştirdikleri *demokratizasyon* ve *partisipasyon* ilkelerini kullanmaktadır. Esas karar mekanizması dışındaki sınıfların baskıları için bir tampon unsuru ve dozajı da aşamaları için bir denetim sistetemi oluşturmak üzere OECD ve benzeri uluslararası kuruluşlarda geliştirilen bu uyutma politikaları az gelişmiş ülkelere kendi uygulamaları olarak kolaylıkla satılabilmektedir. Bu ülkelerde demokratik katılım süreci hiç bir zaman emekçi kitlelerin sırtından sağlanmış temel ulusal kaynakların dağıtılmasında, devletin destekleme ve güçlendirme politikalarının biçimlendirilmesinde, üretim ve yatırım kararlarının oluşturulmasında çalıştırılmaz. Çünkü bugünün tekelci devletinin varlığı bu kaynak ve politikaların tekellerin hizmetinde kullanılmasına bağlıdır. Devlet ancak yeniden dağıtım politikaları ve bu alanda kullanılacak kaynaklar olduğu zaman birden bire aslan kesilir, demokratlaşmayı ve de demokratik katılım süreçlerini hatırlar. Halktan yana hizmet etme gerekliliğini ancak o alanlarda duymaya başlar.

Kuşkusuz gerçek anlamda ekonomik, toplumsal kalkınma kararlarına demokratik katılım sözkonusudur. Bu tür bir demokratik katılımın bulunduğu toplumlarda özellikle kalkınma anlayışı ve yaklaşımları kapitalist olmayan yönteme dayandırılmış-

tır. Bu anlayış içinde hazırlanan kalkınma planları ve programlarının başarısı temel üretim araçlarının mülkiyetinin toplumda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir anlatımla, devletin biçim ve kurumsal yapısı, o devlet anayasalarında emeğin ve emekçi sınıfların çıkarları doğrultusunda biçimlendirilmiştir. Devlet işleyiş mekanizmaları, eylem kuralları ve örgütsel çatısı toplumcu üretim, toplumsal mülkiyet ve sosyo-politik yapının özelliklerini tanımladığı bir çerçeveden kaynaklanmaktadır. Böylesine örgütlenmiş devlet yapısının temel ilkesi, toplumsal ve ekonomik planlama ve demokratik merkeziyetçiliğe dayanan bir yönetimdir. Çalışanların ve emekçi kitlelerin elindeki iktidar gücüne dayanan bir devlet yönetiminde, merkeziyetçi yönetim, ister istemez bu sınıfların ilgi, istek ve özlemlerine dayanmak zorundadır. Kuşkusuz bu ortamda demokratik katılım mekanizmaları geliştirilip çalıştırılabilmektedir. Çünkü çalışan sınıflar kapitalist sistemde olduğu gibi yeniden dağıtım politikaları, yani artıklar üzerinde değil; temel üretim, yatırım ve tüketim düzeylerinin belirlenmesinde ve bu amaçla yapılan kaynak tahsisleri üzerindeki kararlara aktif olarak katılabilme durumundadırlar. Örneğin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde Ivonova'da tekstil işçileri üretimin 1970-1975 yılları arasında yüzde 15 artmasına karşın işgücü prodüktivitesinin yüzde 25 artması hedefine, sistemin içerdiği demokratik katılım çerçevesinde katılmayıp itiraz etmişlerdir. İşçilerin bu amaçla geliştirdikleri 500'den çok öneriden 408'i plan tarafından benimsenip önemli bulunmuştur. Benimsenen öneriler, temelde, işçilerin verimliliğini artıracak daha ileri tekniklere ve emeğin zahmetini azaltıcı bir çalışma ortamına yönelik bulunmaktaydı. Sonuçta bu öneriler optimum bir noktada toplanabilmiş ve üretim artışı yüzde 18 olarak saptanırken, işçi verimliliği de yüzde 34'e çıkmıştır. Artan verimlilik, işgücünün üretimine yansıdığı için, bu katılım örneğinde gerçekten emekçi sınıfın istekleri ve özlemleri temel üretim kararının oluşmasında başlıca etmen olabilmiştir.* Lenin'in belirttiği gibi "... bilinçli her işçi yalnız kendi fabrikasının efendisi değil aynı zamanda ülkesinin bir temsilcisi..."dir.** Çalışanlar bu ülkede kendi aralarından seçtikleri temsilcileri aracılığı ile parti ve devletçe uygulanmak istenen ekonomik ve toplumsal kararlara katılmaktadır. Merkezi Plan çalışmaları ve planın taslak direktifleri üzerinde milyonlarca işçi kendi çıkar ve bekleyişlerini yansıtan tartışmalar yapabilmekte ve öneriler sunabilmektedirler. On milyonlarca fabrika işçisi ve memuru, kolektif çiftliklerde çalışanlar ulusal düzeyde yürütülen plan tartışmalarında yerlerini alabilmekte ve planın kendi gereksinmelerini yansıtabilme olanağını sağlamakta-

* *The Soviet Planned Economy*, Progres Publishers, Moscow 1974, s. 124.
** V. İ. Lenin, *Collected Works*, Vol. 27, s. 403.

dırlar.

Yugoslavya'da demokratik katılım bilindiği gibi "öz yönetim" kavramı ve bu kavram çerçevesindeki örgütsel çatı ile yürütülmektedir. Özyönetim aynı zamanda sosyalizmin kurulmasında ve sınıfsız topluma geçişte toplumun alacağı temel örgütlenme biçimi olarak düşünülmektedir. Yugoslav deneyi ekonominin yönetiminde ve bu yönetimde çalışanların katılma mekanizmasında özellikle 1964'ten bu yana ademi merkeziyetçi bir sistemi benimseyerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden farklı bir yöntemi geliştirmiştir. Çalışanlar gene kendi içlerinden oluşturdukları temsilcileri aracılığı ile ekonomik ve sosyal plandan kent yönetimi ve işletme planlamasından mahalle yönetimine değin tüm kararlara yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı geliştirilmiş iletişim mekanizmaları ile katılabilmekte ve kendi çıkar özlem ve bekleyişlerini yansıtma olanaklarına sahip olabilmektedir. Kuşkusuz yatay ilişkileri sağlamak ve birbirlerinden farklı karar üniteleri arasındaki tutarlılığı sağlamak üzere ulusal ekonomik ve toplumsal tercihleri yansıtan sınırlamalar gene özyönetim mekanizması ile oluşturulabilmektedir.* Yugoslav deneyimi sosyalizmden sapmaların örneği olarak gösterilmesine karşın kendilerine özgü geliştirilmiş bir demokratik katılım sistemi olduğu söylenebilir. Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak olanaklıdır. Olanaklı olmayan, kapitalist bir sistem içinde demokratik katılım sürecinin örneklerini verebilmektir.

Ülkemizde asgari ücretin saptanmasında devrimci işçi sendikalarının katılmasının hâlâ yasalarla ya da uygulamalarla engellenmesi sürdürülürken demokratik katılım sürecinden sözetmek tümüyle olanaksızdır. Unutulmaması gerekli bir önemli nokta da, yukarda örneklerini verebildiğimiz katılım süreçlerini geliştirmiş ülkelerin Anayasalarının *ilk maddesi* bu ülkelerin *sosyalist bir* devlet olduğunu belirlemiş olmasıdır. Devlet artık bu toplumlarda emekçi kitleler ve işçi sınıfının refahını gerçekleştirmek ve onların çıkar ve özlemlerini gerçekleştirmek doğrultusunda örgütlenmiş bulunmaktadır. "Özyönetim", ya da "Demokratik merkeziyetçilik" ve kararlara katılma vb. mekanizmalar devletin bu amaçla örgütlenmesinin birer aracıdır.

Bu gerçeklere rağmen kapitalist sistemde işçilerin KİT'leri yöneteceklerine ilişkin düşüncelerin ne denli tutarsız olduğu tartışma dışıdır. Bu tür girişimler olsa olsa işçi sınıfı ve emekçi kitleler için "olmazlığı" somut bir biçimde kanıtlanacak ve onları yalnızca politik açıdan bilinçlendirecek birer uygulama olarak kalacaktır.

Şimdi Dördüncü Plan hazırlanmıştır. YPK, Bakanlar Kurulu ve Meclislerde görüşülmesi için iki aydan da az bir süre sözkonusudur. Varsayalım ki planı tanıtma toplantılarında işçi sen-

* *Yugoslav Plan Deneyi ve Özyönetimin Kent Yönetiminde Uygulanışı*, Seminer Notları. 1975 özel notlar.

dikaları, işverenler ve öteki meslekî kuruluşlar planın üretim, yatırım, tüketim vb. temel kararlarında değişiklikler önersinler. Kuşkusuz, bu öneriler doğrultusu yönünde olacağı için, birbirleriyle çelişecektir. Örneğin işçi kendi verimliliği ve ücretinin artırılmasını önerirken sermaye sınıfı tam tersi öneriler getirebilecek, sermaye birikimi ve etkenliğinin artırılmasını isteyecektir. Bu durumda şu soruların yanıtlarını vermek gerekecektir.

1. Sermaye sınıfı ile emekçilerin ulusal plan kararlarına ilişkin önerilerini planlama dikkate alacak mı?

2. Dikkate alacaksa, 2 ay gibi bir süre için de planın teknik çalışmalarını gerçekleştirebilecek mi?

3. İki aylık bir süre içinde bu önerileri değerlendirebileceğine inanıyorsa, sermaye sınıfının mı yoksa emekçilerin mi önerilerini dikkate alacak?

4. Sermaye sınıfı ile emekçilerin özlem ve isteklerini kapitalist bir kalkınma uygulamasında özdeşleştirmek olanaklı mı?

5. Her şey olup bittikten, planın temel ekonomik dengeleri IMF, Dünya Bankası ve benzeri finans kurumlarının istekleri doğrultusunda belirlendikten sonra, Dördüncü Plan taslağı özetini sendikalar, işverenler ve çeşitli meslek örgütlerinin temsilcilerine okuyup, demokratik halk katılımının ilk adımlarının atıldığını ileri sürmek ve emekçi halk kitlelerini yanıltmak olanağı var mıdır?

İ. B.

ÜLKE'NİN 4. SAYISI HAKKINDA SORUŞTURMA AÇILDI

Ülke'nin 4. sayısında Muzaffer Erdost'un "SAVAK ve Kürt Hareketleri Üzerine Bazı Düşünceler" adlı yazısı, "bölücülük" yapıldığı gerekçesiyle, Ankara Cumhuriyet Savcılığı tarafından kovuşturma konusu yapılmıştır.

Yazarımız M. Erdost ve Sorumlu Müdürümüz Ali İhsan Torun, Basın Savcılığına çağrılarak ifadelerine başvurulmuştu. Daha sonra soruşturmanın yürütülmesine karar veren savcılık, her iki arkadaşımız hakkında da TCK'nın 142/3 maddesine göre yargılanmaları istemiyle dava açmış bulunmaktadır.

Yazarımız ve sorumlu müdürümüz önümüzdeki günlerde adı geçen maddeden yargılanacaklardır.

DARWİN NE YAPTI?

Darwin'in başyapıtı *Türlerin Kökeni* 24 Kasım 1859'da yayımlanır ve 1250 nüshalık ilk baskı daha o gün tükenir. *Türlerin Kökeni* Türkçeye çevrilmek için 111 yıl bekleyecektir.[1] Darwin "türlerin kökeni" sorunuyla nasıl ilgilenmeye başladığını şöyle anlatır: "Majestelerinin gemisi *Beagle*'da bir doğa bilgini olarak bulunduğum sırada, Güney Amerika'da yaşayan organik varlıkların dağılımındaki, ve o kıtanın bugünkü ve geçmişteki canlılarının yerbilimsel ilişkilerindeki belirli olgular gözüme pek çarpmıştı. Bu olgular, ... büyük filozoflarımızdan birinin sırların sırrı dediği 'türlerin kökeni'ne ışık tutacağa benziyordu. 1837'de, yurda dönerken, bununla ilişkisi olabilecek bütün olguları sabırla derleyerek, ve titizlikle karşılaştırarak sözkonusu soruya eksik de olsa bir yanıt bulunabileceğini düşündüm. Ancak beş yıllık bir çalışmadan sonra bu konuda kurguda bulunmaya (*speculation*'a) başladım ve kısa bazı notlar aldım; 1844'te bunları genişleterek bana olası (*probable*) görünen sonucun taslağını elde ettim. Aynı konuyla o zamandan beri hiç aralıksız uğraştım. ... Şimdi (1859) yapıtım aşağıyukarı bitti."[2] *Türlerin Kökeni* yayımlandığında Darwin elli yaşındadır ve yirmi iki yıldır bu kitap üzerinde çalışmaktadır. 1844'te, vardığı sonucun taslağını C. Lyell'e ve Dr. Hooker'a okumuştur. 1858'de, A. R. Wallace, daha sonra C. Lyell'e vermesi dileğiyle Darwin'e bir yazısını gönderir: Wallace da Darwin'le aynı sonuca, "doğal seçme teorisine" varmıştır; ama Darwin'den 20 yıl sonra. Darwin ve Wallace, Linnean Society'nin 1 Temmuz 1858 günlü tarihsel oturumunda bildirilerini okurlar. Darwin ile Wallace'ın bilim tarihinde uzun sayılmayan bir zaman aralığıyla aynı sonuca varmaları da şunu gösterir: Çağın koşulları Darwinciliğin doğumuna *iyice* hazırdır! (Darwincilik veya *Darwinism* sözcüğünü ilk kullanan, daha doğrusu öneren Wallace'tır.) Marksçılığın doğumu için Alman felsefesi, İngiliz politik ekonomisi, Fransız sosyalizmi nasıl gerekli idiyse,[3] Darwinciliğin doğması için de, Al-

[1] Bildiğim kadarıyla Darwin'den dilimize ilk çevrilen kitap *İnsanın Türeyişi*'dir. Bu çeviri kitabın Almancasından yapılmıştır. Bkz: Charles Darwin, *İnsanın Türeyişi*, (Çeviren Yavuz Erkoçak), Sol Yayınları, Başnur Matbaası, Ankara, Aralık 1968. *İnsanın Türeyişi* daha sonra İngilizce aslından çevrilmiştir. Bkz: Charles Darwin, *İnsanın Türeyişi*, ikinci baskı, Onur Yayınları, Orsel Matbaası, Ankara, Temmuz 1975, (birinci baskı Haziran 1973).

Darwin'in bu yazıda anılan öbür kitapları için bkz: C. Darwin, *Türlerin Kökeni*, Sol Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, Haziran 1970 ve gene aynı çeviri için bkz: C. Darwin, *Türlerin Kökeni*, Onur Yayınları, Özyurt Matbaası, Ankara, Nisan 1976. Ve Ç. Darwin, *Seksüel Seçme*, Onur Yayınları, Çağ Matbaası, Ankara, Nisan 1977.

[2] C. Darwin, *Türlerin Kökeni*, Onur Yayınları, s. 22, 23.

[3] Bkz: V. İ. Lenin, *Marx, Engels, Marksizm*, Sol Yayınları, Çağ Matbaası Ankara, Kasım 1976, s. 86.

man felsefesinin yanısıra belirli bir doğabilimsel ilerleme gerekiyordu. XIX. yüzyıla kadar türlerin varlığı "yaratma dogması" ile açıklanır. Bu dogmaya göre, önceden planlayan bir yaradan, türleri ayrı ayrı ve oldukları gibi yaratmıştır ve türler değişmez. Bu inanç Darwin'den önce sarsılmaya başlanır. Bütün türlerin, insanın da, başka türlerden türemiş olduğu öğretisini ilk öne süren Lamarck'tır (1801). Darwin'in de söylediği gibi, "Türlerin değişmez ürünler olduğu inancı, dünyanın pek kısa bir tarihi olduğu düşünüldüğü sürece zorunlu olarak sürecekti."[4] Çünkü evrim ve evrimsel bir teori, Doğal Seçme teorisi gibi, "Dünyanın yaşayan ve tükenmiş canlıları arasında ve ardışık her dönemde tükenmiş ve hâlâ yaşayan türler arasında sonsuz sayıda geçişsel biçimin tükenmesini öngörür".[5] Onun için de dünyanın çok uzun bir tarihi olması ve bunun kanıtlanması gerekir. Ve artık geçmiş zamanın uzunluğu konusunda biraz bilgi edinilmiştir.[6] Darwin'i özellikle etkileyen ve 5 yıllık dünya gezisi boyunca yanından ayırmadığı kitaplardan biri de Lyell'in *Principles of Geology*'si (*Yerbilim İlkeleri*)-dir.[7] Lyell'in kitabında evrim kavramı tam anlamıyla vardır. Bu evrim cansız nesnelerle, kayalar, ırmaklar, çöller, dağlar vb. ile ilgilidir; okura evrimci düşünceler aşılar, onu bu düşünceleri canlı biçimlere, insana bile, uygulamaya özendirir. Darwin yerbilimle de zorunlu olarak ilgilenir ve bu bilim dalına da katkısı olur: Mercan kayalıklarının nasıl biçimlendiğini açıklayan teorisi bugün ana çizgileriyle doğru kabul edilmektedir. Burada ayrıntıları verilmeyen bu tarihsel ön hazırlıklara Darwin'in 5 yıllık dünya gezisindeki gözlemleri de eklenirse, ve Darwin'in üzerinde güneş batmayan, bütün canlılar âlemi üzerine kurulmuş bir imparatorluğun birinci sınıf yurttaşlarından biri olarak engin olanaklardan yararlandığı da unutulmazsa, Darwinciliğin doğumu anlaşılır olur.

Türlerin Kökeni Darwin'in sağlığında 6 kez basılır (sonuncusu Ocak 1872'de). Darwin, ölümüne kadar kitabını geliştirir, eklemeler ve düzeltmeler yapar. *Türlerin Kökeni*'nde doğal seçme veya en uygunların kalımı teorisi yalnız konmakla kalmaz, teoriye yöneltilen itirazlar da yanıtlanır. Doğal seçme teorisi, pek kabaca, şöyle özetlenebilir: Bütün canlı biçimler, bir yaradanın değil, çevremizde etkilerini sürdüreduran yasaların sonucudur. "Bu yasalar —geniş bir anlamda— Üreme ve Büyüme; Soyaçekim (hemen hemen üremenin kapsamında kalır); yaşam koşullarının, ve parçaların kullanılıp kullanılmamasının doğrudan ve dolaylı etkilerinin sonucu olan değişkenliktir; üreme öy-

[4] Darwin, *Türlerin Kökeni*, s. 582. (Bütün alıntılar Onur Yayınları'nca basılmış çeviridendir.)

[5] Darwin, ay, s. 563.

[6] Darwin, ay, s. 582.

[7] H. Graham Cannon'un yazdığı "Introduction"dan. Bkz: Charles Darwin, *The Voyage of the Beagle*, Everyman's Library 104, London 1961, p. vi.

lesine hızlıdır ki Yaşama Savaşına yolaçar; ve bunun sonucu ıranın ıraksamasını ve az gelişmiş biçimlerin tükenmesini zorunlu kılan Doğal Seçmedir. Böylece, doğanın savaşından, açlıktan ve ölümden, düşünebildiğimiz en yüce ereğe, daha yukarı hayvanların oluşmasına varılır."[8] "Yaşayan hiç bir tür, kendi kılığını değişmemiş olarak uzak bir geleceğe iletemeyecektir. Ve bugün yaşayan türlerden çok azı kendi dölünü uzak bir geleceğe iletebilecektir. ... her sınıfın büyük ve başat gruplarından olan, çok yayılmış ve sık raslanan türler, sonunda üstün gelecek ve yeni, başat türler üretecektir. Yaşayan canlı biçimlerin hepsi Kambriyum Döneminden önce yaşamış olanların doğrudan doğruya dölü olduğu için, kuşakların o bilinen ardışımı asla kesilmemiştir, ve dünyayı tümüyle ıssız bırakmış hiç bir tufan olmamıştır."[9] Darwin, bütün canlıların bir veya birden çok ilkbiçimden türemiş olup olmadığı konusunda şöyle der: "İki ana bölümü —yani, hayvan ve bitki âlemlerini— bile ele alsak, belirli aşağı biçimler öylesine arada kalmaktadır ki, doğa bilginleri onları hangi âleme koyacaklarını tartışıp durmaktadırlar. ... 'aşağı deniz yosunlarının sporları ve öbür üretken parçaları önce hayvansal ve sonra açıkça bitkisel bir varlık göstermektedir.' Bundan ötürü, böyle arada kalan bir biçimden, hem bitkilerin ve hem de hayvanların türeyebilmiş olması, doğal seçme ve ıranın ıraksaması ilkelerine göre, inanılmaz görünmemektedir; ve böyle olduğunu kabul edersek, yeryüzünde yaşamış ve yaşayan bütün varlıkların bir tek ilk-başlangıç (*primordial*) biçimden türemiş olabileceğini de kabul etmeliyiz. ... yaşam başlangıcında birçok biçimde de ortaya çıkmış olabilir; böyle olduysa, onlardan ancak birkaçının değişiklik geçirmiş döller bıraktığı sonucuna varabiliriz."[10]

Burada doğal seçme teorisinin anlaşılmasında karşılaşılan ve Darwin'in de sık sık vurguladığı bir nokta üzerinde durulmalıdır. Bu nokta, teoriye göre, yaşayan biçimler arasında kalan biçimler, örneğin insan ile şempanze arasında biçimler aramak yanılgısına düşülmesidir. Oysa Darwin açıkça şöyle der: "Doğal seçme teorisine göre her gruptaki bütün türleri bugün çeşitlerin yaptığına pek benzer bir tarzda birbirine bağlayan sonsuz sayıda ara biçim yaşamış olmak gerektiği için, bu geçişsel biçimleri neden her yerde görmediğimiz sorulabilir. Bütün organik varlıklar neden içinden çıkılmaz bir karmaşa göstermemektedir? Yaşayan biçimlerle ilgili olarak, onları birbirlerine *doğrudan doğruya* bağlayan ara biçimler bulmayı beklemeye (seyrek bazı haller dışında) hakkımız olmadığı ansınmalıdır; ama ancak yaşayan bir biçimle tükenmiş bir biçim arasındaki halkaları bulmayı umabiliriz. ... Çünkü bir

[8] Darwin, *Türlerin Kökeni*, s. 591.
[9] Ay, s. 590-591.
[10] Ay, s. 586.

cinsin her zaman ancak birkaç türünün değişmeye uğradığına inanmamız için gerekçe vardır; öbür türler tümüyle tükenmekte ve değişiklik geçirmiş hiç bir döl bırakmamaktadır."[11]

Bugünkü bilgilerimizin ışığında doğal seçme veya en uygunların kalımı yoluyla evrim teorisi doğrudur. Modern evrim-genetiği (*Evolutionsgenetik*), bundan, belirli genleri ve gen kombinasyonlarını taşıyan canlı bireylerin sağ kalma ve döl verme güçleri arasındaki farklılığı anlamaktadır. Sağ kalma ve döl verme oranları yüksek (belirli genleri ve gen kombinasyonları uygun) bireylerin o canlı topluluğundaki oranı durmadan artmakta ve yüzde yüze ulaşmaktadır. Öbür bireyler ve dolayısıyla onların genleri ve gen kombinasyonları yitmektedir. Genetik olarak yeğlenenlerin her zaman "en iyi" olması da gerekli değildir.[12] Darwin'in insanın türeyişiyle ilgili vargılarına geçmeden önce şu da belirtilmelidir: Darwin'e göre doğal seçme veya en uygunların kalımı, biricik evrim yolu değildir: "Doğal Seçmenin, değişiklik geçirmenin biricik yolu değilse bile, başlıca yolu olduğu kanısındayım.[13]

Darwin, *Türlerin Kökeni*'nde insanla apaçık ilgili bir tek söz söyler: "İnsanın kökeni ve tarihi daha da aydınlanacaktır."[14] Kitabı Almancaya ilk çeviren H. G. Bronn bu tümceyi metinden çıkarır. Bu iki olgunun nedeni, gene Darwin'den, üstü kapalı olarak, öğrenilebilir: "Yıllarca, insanın kökeni ya da soyu üzerine notlar topladım; bu konuda herhangi bir yayımda bulunmaya hiç niyetim yoktu; tersine, hiç bir şey yayımlamamak kararında idim; çünkü böylelikle yalnızca görüşlerime karşı olan önyargıları artıracağımı sanıyordum. *Türlerin Kökeni* adlı yapıtımın ilk baskısında, bu yapıtla, 'insanın kökenine ve tarihine ışık tutulduğunu' dolaylı olarak göstermek elverir gibime geldi. Bu, insanın da, yeryüzünde belirişiyle ilgili herhangi bir genel sonuç çıkarılırken öbür organik varlıklarla birlikte düşünülmesi gerektiği anlamına gelir. Artık durum tümüyle değişmiştir. Carl Vogt gibi bir doğa bilgini, Cenova Ulusal Enstitüsü Başkanı olarak verdiği söylevde (1869), 'Kimse, hiç değilse Avrupa'da, türlerin birbirinden bağımsız yaratıldığını artık savunamaz' deyince, doğa bilginlerinin çoğunun, türlerin başka türlerin değişikliğe uğramış dölleri olduğunu kabul etmeleri gerektiği anlaşılmış demektir. ... Bütün başka durumlarda olduğu gibi, bilimle ilgisiz kimselerin eninde sonunda kendilerini izleyeceği pek çok doğa bilgininin benimsediği görüşlerden ötürü, daha önceki yapıtlarımda vardığım genel sonuçların insana hangi ölçüde uygun olduğunu gör-

[11] Ay, s. 562.

[12] Charles Darwin, *Die Entstehung der Arten durch natürliche Zuchtwahl*, (Übersetzung von Carl W. Neumann, Nachwort von Gerhard Heberer), Druck: Reclam Stutgart, Germany 1967, s. 686.

[13] Darwin, Agy, s. 27.

[14] Ay, s. 590.

mek için, notlarımı biraraya getirdim."[15] Böylece *İnsanın Türeyişi* (*The Descent of Man*) adlı kitap doğar. *İnsanın Türeyişi*, teorinin insan soyuna uygulanmasıdır. Darwin'in asla söylemediği bir söz vardır: "İnsan maymundan türemiştir!" Bu söz, Darwinciliğe aykırıdır ve yanlıştır. Darwinciliği doğru anlayan herkes bilir ki, böyle konuşmak, teoriyi tümüyle unutmak demektir. Gerçekte teori insanın türeyişini veya soyunu açıklarken, bugünkü maymunların, daha doğrusu bütün memelilerin türeyişini veya kökenini açıklar. Bununla da yetinmez, bütün omurgalı hayvanların kökenine gider. Orada da durmaz: O kökenin de kökenine yönelir, vb., vb. Darwin bu işi çağındaki bilgilerin elverdiği ölçüde başarmıştır. Pek gerilere gitmeden, insanın türeyişinin veya soyunun maymunlarla ilgili noktasından başlamak gerekirse, Darwin'in söylediği şudur: "İnsanbiçimli (*anthropomorphous*) maymunların doğal bir alt-grup oluşturduğu kabul edilirse, o zaman, insan yalnız tüm dar-burunlu-maymunlar grubunda ortak olan ıraların hepsini taşıdığı için değil, kuyruksuzluk ve kabalarda nasırsızlık gibi başka özel ıralar ve genel görünüş bakımından da onlarla uyuştuğu için, insanbiçimli maymunların eski bir üyesinin insanı doğurduğu sonucunu çıkarabiliriz."[16] İnsan, bugünkü insanbiçimli maymunlardan türemiş değildir; ama insanla onların ayrıldığı ortak bir ata vardır. "İnsanın ilk ataları bir zamanlar kıllarla kaplı, her iki eşey (*sex*) de sakallı olmak gerekir. Onların kulakları herhalde sivriydi ve hareket edebiliyordu; ve vücutlarında, özel kasları olan bir kuyruk vardı. Kolları ve bacakları da, şimdi ancak arada bir yeniden ortaya çıkan, ama dörtellilerde (*Quadrumana*) normal olarak bulunan kaslarla hareket ediyordu. Bu dönemde ya da daha erken bir dönemde, büyük önkol atardamarı ve siniri, supra-condyloid bir delikten geçiyordu. Barsakta bugün olduğundan çok daha uzun bir körbarsak (*diverticulum, caecum*) vardı. ... ayak o zamanlar kavrayıcı (*prehensile*) idi; ve atalarımız, kuşkusuz, ağaçlarda, sıcak ve ormanlarla kaplı bir ülkede yaşıyordu. Erkeklerin korkunç silahlar olarak yararlandıkları büyük köpekdişleri vardı."[17] Konuya iyice açıklık getirmek için Darwin'den bir alıntı daha yapılabilir: "... bir doğa bilgini, dar-burunlu ve yassı-burunlu maymunların ortak ıralarının çoğunu taşıyan, öbür ıraları aracı (*intermediate*) durumda, ve belki birkaçı bugün her iki grupta da bulunanlardan başka olan eski bir biçimi (*form*), kuşkusuz, bir maymun gibi sınıflardı. Ve insan soykütüğü bakımından dar-burunlu soydan ya da Eski Dünya kökeninden olduğu için, övüngenliğimize ne kadar aykı-

[15] C. Darwin, *İnsanın Türeyişi*, Onur Yayınları, s. s. 7, 8.
[16] Ay, s. 212.
[17] Ay, s. 230.

rı düşerse düşsün, ilk atalarımızın böyle adlandırılmaya yaraşır olduğuna karar vermek zorundayız. *Ama insanla birlikte tüm gerçek maymunlar (Simiae) soyunun ilk atalarının, bugün varolan maymunlardan herhangi biriyle özdeş olduğunu, ya da ona pek benzediğini sanmak yanılgısına da düşmemeliyiz.*"[18] (Altını ben çizdim. R. G.) Tükenmiş bir tür asla yeniden türeyemez. Ve "Dünya, sık sık söylendiği gibi, insanın doğumu için uzun zaman hazırlanmış gibi görünmektedir; ve bu, bir bakıma tam anlamı ile doğrudur; çünkü insan, doğumunu uzun bir atalar dizisine borçludur. Bu zincirin halkalarından bir teki varolmasaydı, insan tam bugün olduğu gibi olmazdı."[19] İnsanın ataları tükenmiştir. Bugün onlardan bazılarının ancak kalıntılarına raslayabiliyoruz. Bunlardan ötürüdür ki, günümüzde yaşayan maymunların herhangi birinden insan türeyebileceğini sanmak, veya bunun neden gerçekleşmediğini sormak, art-niyetlilik değilse, bilgisizliktir. Şunu da söylemek gerekir ki, insan en yukarı aşamaya varıp bütün canlılara egemen olduğu için, onların insan gibi yücelmesi olanaksızlaşmıştır. Bu noktada şu soru üzerinde de durulabilir: Başka gezegenlerde yaşam ve insan var mı? Bu sorunun ilk yarısına kesin bir yanıt veremiyoruz. Ama "bulunan gezegenlerden yüzde birinin ... elverişli koşulları sergilediğini kabul edelim. Gezegenlerin çok yaygın olduğuna inanılıyorsa, Galaksimizde bu tür gezegenlerden bir milyar, yani Samanyolunda canlıların bulunduğu bir milyar dünya ve bilinen Evrende 10^{17} dünya kolayca bulunabilecektir."[20] Demek ki yaşam yalnız dünyamıza özgü olmayabilir ve eksik bilgilerimize göre umduğumuzdan epeyce yaygın olabilir. Ama yaşam yaygın olsa, evrim geçirmiş ve insan gibi en üst aşamalara yücelmiş canlı biçimler bulunsa bile, insan tektir ve öyle kalacaktır.

Darwin insan ırkları arasındaki bazı farkları ve erkek-dişi farklılığını açıklamak için *İnsanın Türeyişi*'ni *Seksüel Seçme* ile birlikte yayımlar. Bizde iki kitap halinde çevrilip yayımlanan yapıtın tam adı *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*'tir. "Engin ve yaratıcı bir hayalgücü vardır Darwin'in. Onun bu yanı kitapları okunurken belki farkedilir; ama okunduktan sonra şöyle bir düşünülünce göz kamaştırır. ... *Seksüel Seçme*'de büyük bir veri bolluğu ile karşılaşılır. Böceklerden memelilere ve sonunda insana kadar, bütün hayvanlar âlemi gözden geçirilir, şaşırtıcı ayrıntılar üzerinde durulur. Yaşambilimsel anlamda erkek-dişi çelişkisinin nelere yolaçabildiği sergilenir. Aşkın yalnız insana özgü olmadığı, tersine, evrensel ve hayvansal olduğu, Darwin'in gös-

[18] Ay. s. 213.
[19] Ay. s. 230.
[20] Roland Omnes, *Evren ve Dönüşümleri*, Onur Yayınları, İlkyaz Basımevi, Ankara, Mayıs 1978, s. 186.

termek istediği bu değilse de, açıkça ortaya çıkar. *Seksüel Seçme*'yi okuyan kimse aşkı, aşk üzerine yazmayı küçümseyen, aşk üzerine yazanları kınayan keskin devrimciler gibi düşünmenin hiç de diyalektik olmadığını farkediverir. Bazı güzel sanatların yaşambilimsel kökenleri üzerine düşünceye varır. *Seksüel Seçme*, bu yanıyla, güzel sanatları sevenlerin özellikle okuması gereken bir kitaptır."

Darwin toplumsal koşulların insan soyunda seksüel seçmeyi nasıl aksattığı üzerinde de durur. Yazdıkları, kimi okurları herhalde şöyle düşündürür: "Dünya biraz da aşk uğruna değiştirilmelidir..."[21] *Seksüel Seçme*'yi pek de yaşambilimsel sayılamayacak bir açıdan değerlendiren ve biraz değiştirilerek yapılan bu alıntıdan sonra, bu kısa yazı şöyle bağlanabilir:

Engels, Marx'ın gömülme töreninde yaptığı konuşmada şöyle der: "Darwin'in organik doğanın gelişim yasasını bulduğu gibi, Marx da insan tarihinin gelişim yasasını buldu."[22] Malthus öğretisiyle kurduğu, daha doğrusu kurduğunu sandığı ilişki için ve insanın hayvanlar âleminden insanlık aşamasına yücelmesinde emeğin payını sözkonusu etmediği için Darwinciliği eleştiren Engels, Darwin'i bu şerefe yaraşır görmüştür. Çünkü, "Doğa diyalektiğin kanıtıdır ve çağdaş bilimin bu kanıtı her gün artan çok zengin gereçlerle donattığı ve böylece, şunu gösterdiği söylenmelidir: doğa, metafizik olarak değil, diyalektik olarak işlemektedir; hiç durmaksızın yeniden dönülen bir çemberin o sonsuz değişmezliğinde hareket etmemekte, tersine, gerçek bir tarihsel evrimden geçmektedir. Bununla ilişkili olarak, herkesten önce Darwin'in adı anılmak gerekir. Darwin, bütün organik varlıkların, bitkilerin, hayvanların ve insanın kendisinin, milyonlarca yıldır olagelen bir evrim sürecinin ürünleri olduğunu kanıtlayarak, metafizik doğa görüşüne en ağır darbeyi indirdi."[23] Yaşambilim, Darwin'le birlikte ve ondan sonra materyalist ve diyalektik bir temele oturur ve gerçekten bir bilim olur. Darwin adı, bütün gerici sınıflar ve tabakalar için Marx, Engels, Lenin adları gibi sevimsizdir. O uzun, gür, kar gibi ak sakalı, zengin ve anlamlı yüz çizgileriyle insanda saygı uyandırıveren Darwin'in böyle sevimsiz bulunması gerekçesiz değildir: Burjuvazi, kendisine yıkıcı ideolojik sille indirmiş kişileri ne unutur, ne de bağışlar. Darwin'i yalnız yaşam-bilimsel bakımdan değerlendirmek, hem eksik hem de yanlış olur.

Darwin'in genel okuru ilgilendiren yapıtlarının dilimize yüz yılı aşkın bir gecikmeyle çevrilebilmiş olması, bilinçli bir po-

[21] Ragıp Gelencik, "Seksüel Seçme", *Türkiye Yazıları*, sayı 1, Nisan 1977.

[22] Karl Marx, Friedrich Engels, *Selected Works*, fourth printing, Progres Publishers, Moscow 1977, vol. III, p. 162.

[23] Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, dördüncü baskı, Sol Yayınları, İlkyaz Basımevi Ankara, Ekim 1977, s. 74, 75.

litikayla nasıl bir düşünsel ve bilimsel geriliğe itildiğimizi gösteren olgulardan biridir. Darwin adı geçen her yerde ya bilimsel bir yaklaşım, ya ideolojik bir savaşım, ya da ikisi birden vardır.

RAGIP GELENCİK

OKURUNDAN *ÜLKE*'YE

Türkiye devrimci hareketinin bir öndere ihtiyacı vardır. Bu önder, marksizm-leninizmin devrimci teorisini geliştirecek, onu yaratıcı biçimde uygulayacak güç ve yeteneğe sahip olmalıdır. Uluslararası oportünist akımların etkisinde kalındığı, ya da ondan korunmak için mücadele edilmediği bugünkü Türkiye ortamında, böyle bir önder gücün önemi daha da artmaktadır.

İşte böyle bir ortamda, *Yeni Ülke*'nin gösterdiği çabaları içten kutlarım. Özellikle Avrupa komünizminin es geçildiği, ya da bir-iki cümleyle geçiştirildiği bugünkü koşullarda, *Yeni Ülke*'nin Avrupa komünizmini, oportünizmin tarihsel gelişimi içinde ele alarak incelemesi, ilerici çevreleri doyuracak niteliktedir, sanırım. ...

Bugün, Türkiye'de, pratikçiliğin, ekonomizmin şu ya da bu nüansını temsil eden oportünist akımlar, marksizm-leninizmin devrimci düşünce sistemini geliştirmeyi bir kenara itiyorlar: "*Bilinç*" öğesini küçümsüyorlar, "kitleleri kucaklıyorlar", "yığınlara iniyorlar"! vb. ... Marx, Engels, Lenin'in geliştirdikleri devrimci teoriyi sınıf mücadelesinde ve oportünizme karşı mücadelede bir silah olarak kullanmak yerine, onu, parlamentoculuk, sendikacılık, sosyal-reformculuk düzeyine indirgiyorlar. Lenin *Ne Yapmalı?*'da ekonomizmle, ilkel pratikçilikle, "bilinç" öğesinin küçümsenmesi arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştu. Rus ekonomistleri de Bernstein'ın yolundan giderek, siyasî ajitasyonu sınırlandırmışlar, hareketi "süreç içinde-taktiklere" göre ekonomik *trade-union*'culukla bir tutmuşlar, Lenin'in teorik değerlendirmelerini "kitabîlik belirtisi" olarak görmüşlerdi.

İşte bu nedenle, Türkiye marksist-leninistlerinin görevi de devrimci hareketin önünde duran ideolojik-teorik sorunları en ince ayrıntılarıyla ele alarak, çözmeleridir. Marksizm-leninizm, böylece, oportünizme karşı korunmuş ve sınıf mücadelesine önderlik etmiş olur.

Yeni Ülke, 4. sayısında, Y. Fincancı'nın Avrupa komünizmini marksist-leninist ilkeler temelinde ele alması, soruna ilgi duyanların kafasını açacaktır. Ancak burada bir noktaya değinmek istiyorum: Burjuva demokrasisi ve diktatörlüğüne kar-

şı, proletarya demokrasisi ve diktatörlüğü savunulurken, yalnızca, Paris Komünü deneyimine yer verilmiş. Proletarya diktatörlüğünün diğer biçimleri olan sovyet ve halk demokrasileri deneyimlerine de yer verilebilirdi. Örneğin, 1905'ten başlayarak 1917 Ekiminde, sovyetlerin nasıl proletarya demokrasisinin organı haline geldiği vb...

4. sayıda CHP'nin altı aylık dönemini inceleyen yazıda da bir sorunun açıklığa kavuşturulması gerekir: "Sol güçlerin dağınıklığı"ndan ne anlaşılmalıdır? Bana göre bu iki anlamda ele alınabilir.

1° İşçi sınıfının ve yoksul köylülüğün çoğunluğunun kazanılmamış olması, ki bu, işçi sınıfı partisinin zayıflığından ileri gelir veya oportünizmin partideki etkinliğinden ileri gelir.

2° Oportünist ve anarşist akımların örgütlerinin çok olması, dağınıklığın belirtisi değildir. Ancak bu akımlar işçi sınıfı partisinin etkin olmaması nedeniyle ya da sınıfsal dayanaklarıyla ayakta kalabilmektedirler. Lenin'in deyimiyle, bu oportünist ve anarşist akımlar karşısındaki tutumumuz ise bellidir. Bizim sorunumuz bu yollardan hangisini seçeceğimiz sorunu değildir. Sorun, doğru ve bilinen yolda hangi adımların atılması gerektiğidir.

O zaman, şöyle bir sonuca varabiliriz: Bütün görevlerimiz, siyasî görevlerimize bağımlı kılınmalıdır. Yani oportünizmin belirtilerine karşı savaşım, teorik-ideolojik diğer görevlerimiz militan bir ruhla, parti ruhu ile ele alınmalıdır. Proleter devrimci tipte bir partinin yoğun siyasî, ideolojik-teorik mücadelesi hem oportünist akımların erimesini, hem de sınıf hareketinin yükselmesini sağlayacaktır. Nitekim, Lenin'in narodnizme, ekonomizme, martovculuğa, menşevizme, troçkiciliğe karşı mücadelesi, parti görevlerine bağımlı olarak ele alınmıştır. Başta partinin oluşması — sonra da, sağlamlaşması için...

Başarılar diler, saygılar sunarım.

MURAT YAŞAR

yeni

ÜLKE

4

yeni ÜLKE

ÜÇ AYLIK SİYASAL DERGİ

Sahibi ve Sorumlu Müdürü: *Vahap Erdoğdu*; Yönetim Yeri: Bağlar Caddesi, Seyran Sokak 13/a, Ankara; Yıllık Abone: 150 TL. (Yurtdışı aboneler, ayrıca 100 TL. posta gideri eklemelidir); Basıldığı Yer: *İlkyaz Basımevi*, Ankara; Yazışma ve Havale Adresi: ÜLKE, P.K. 512, Kızılay-Ankara.